

Міністерство освіти і науки України

**Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**

ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ

**Матеріали XV Всеукраїнської
науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка
(29 квітня 2016 року, м. Старобільськ)**

**95-річчю з Дня заснування
Луганського національного університету імені Тараса
Шевченка присвячується...**

**Старобільськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2016**

УДК [811.161.2 + 37.016: 811.161.2] (063)
ББК 81.2Укр. я 43 + 74.268.11 + 81.2Укр – 9
О-23

Рецензенти:

Глуховцева К.Д. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Мордовцева Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Образне слово Луганщини : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка (29 квітня 2016 р., м. Старобільськ) / за заг. ред. проф. А. В. Нікітіної ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Вип. 15. – Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2016. – 367 с.

До збірника ввійшли матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції імені Віктора Ужченка „Образне слово Луганщини”. Аналіз мовних засобів здійснюється в семантичному й культурологічному аспектах та з погляду їх вивчення в освітніх закладах I – IV ступенів акредитації.

Для науковців, учителів, студентів, учнів МАН, учнів шкіл усіх типів, абітурієнтів, широкого кола читачів.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів і правильність цитування несуть автори.

УДК [811.161.2 + 37.016: 811.161.2] (063)
ББК 81.2Укр. я 43 + 74.268.11 + 81.2Укр – 9

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 25 березня 2016 року)*

© Колектив авторів, 2016
© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2016

ЗМІСТ

	ПЕРЕДМОВА	12
1	Абакумова Валерія ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ В АСПЕКТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	13
2	Абакумова Валерія ФУНКЦІЇ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ З ГОЛОВНИМ ЧЛЕНОМ-ПРИСУДКОМ У МАЛІЙ ПРОЗІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА	16
3	Абакумова Вікторія ПОРІВНЯННЯ В ПОЕЗІЯХ Д. ПАВЛИЧКА: ТЕХНІКИ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОГО АНАЛІЗУ	19
4	Агеснко Юлія ТЕСТИ ЯК СКЛАДНИК МЕТОДИЧНОГО ПОРТФОЛІО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА	23
5	Бабій Юлія СТРАТЕГІЧНІСТЬ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	25
6	Баля Аліна „ЦЕЙ ДАЛЕКО ПІДЕ!” (ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРЧОСТІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО)	29
7	Барилова Галина НАЗВИ ТРАДИЦІЙНИХ НАРОДНИХ ІГОР З М'ЯЧЕМ	31
8	Бекерюк Ірина ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРІ ГЕННАДІЯ МОЛЧАНОВА „ГОТЕЛЬ „КОВТОК НЕЗАЛЕЖНОСТІ”	35
9	Беценко Тетяна КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ	37
10	Беценко Тетяна ЛІНГВОФОЛЬКЛОРИСТИКА В ПАРАДИГМІ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ	41

11	Бойко Лариса ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ „РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ” В ГОВІРКАХ НИЖНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ	52
12	Боцман Дар’я ПОРІВНЯННЯ – ПРИКМЕТНА ОЗНАКА ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ГУРТУ „СКРЯБІН”	58
13	Веремієнко Елеонора У СЛОВІ РІДНОМУ ВЕЛИКА СИЛА Є... (САМОРОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ)	62
14	Власенко Віталій, Щекатунова Наталія ДІАМАНТОВІ НАМИСТИНКИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЗВИЩА	66
15	Воронцова Раїса ФРАЗЕОЛОГІЯ НАРОДНОЇ МОВИ – БЕЗЦІННІ СКАРБИ МИНУЛОГО Й СЬОГОДЕННЯ НАРОДУ	68
16	Гаврилюк Вікторія МЕТОД ПРОЕКТІВ В ІСТОРИЧНОМУ ЕКСКУРСІ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	71
17	Галич Артем ДИСКУРС ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ ВИВЧЕННЯ ПОРТРЕТУВАННЯ В ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ ТЕКСТІ	75
18	Галич Олександр МЕМУАРИ ХРИСТИНИ АЛЧЕВСЬКОЇ: „ЕВОЛЮЦІЯ В ПРОТИЛЕЖНИЙ БІК”	80
19	Гарбарець Тетяна ОБРАЗНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИКИ У ТВОРАХ ПАВЛА ГЛАЗОВОГО	85
20	Гончарова Ангеліна БЕСІДА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ	89
21	Горбач Катерина ОСНОВНІ ТИПИ АНОРМАТИВІВ У СТРУКТУРІ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ МИКОЛАЇВЩИНИ	91

22	Горецька Тетяна ВПЛИВ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ	95
23	Грозян Ніна СИНТАКСИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФІНІТИВА В РОЛІ ОБСТАВИНИ (НА МАТЕРІАЛІ „КОБЗАРЯ” ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)	97
24	Грубська Юлія ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВНО- КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ПРАВОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ	101
25	Должикова Тетяна ЧИ МОЖУТЬ МУРКОТИТИ ПРОТУБЕРАНЦІ	107
26	Дудукалова Юлія ФОЛЬКЛОРНА СПАДЩИНА Б. ГРІНЧЕНКА	111
27	Єдаменко Анастасія СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У РОМАНІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО „ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ”	114
28	Єрзікова Наталя ПОРУШЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ НОРМ НА ПРОСТОРАХ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ	117
29	Жигadlo Алла СВОЄРІДНИЙ СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ І. НЕЧУЯ- ЛЕВИЦЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ „КАЙДАШЕВА СІМ’Я”)	119
30	Загоруй Валентина ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЛУГАНЩИНИ ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО 1917 Р.	121
31	Зубець Наталя, Корнієць Юлія ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ДЗЕРКАЛО НАЦІЇ В ПОВІСТІ-ТРИПТИХУ Р. ФЕДОРІВА „МІСТЕРІЇ З ІНШИХ СВІТІВ”	123
32	Калініна Вікторія, Щекатунова Наталя МАЛЕНЬКІ ПЕРЛИНКИ ВЕЛИКОГО СВІТУ МОВИ	127

33	Карлова Надія ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ „ДЕРЕВО”	129
34	Качан Валентина ЧАРІВНИЙ СВІТ ДИЛОГІЇ КЕРРОЛА ПРО АЛІСУ	132
35	Кірсєва Світлана РОЛЬ РОБОТИ НАД ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ	135
36	Клєщова Оксана НАУКОВЕ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ „ТЕКСТ” І „ДИСКУРС”, ПІСЕННИЙ ДИСКУРС, ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС	139
37	Ковшарь Надія ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕРУКАРЯ-СТИЛІСТА	144
38	Компанієць Наталя ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР У РОМАНІ У. САМЧУКА „МАРІЯ”	147
39	Косменюк Вікторія ЕЛЕМЕНТИ МОВНОЇ ГРИ У ТВОРАХ ІРЕНИ КАРПИ	151
40	Кравчук Оксана ЗАСОБИ Й ФОРМИ РОБОТИ З ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	154
41	Кригін Олексій ТРОХИМ ЗІНЬКІВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ ІНТЕЛІГЕНЦІЮ ТА УКРАЇНСЬКУ НАЦІЮ	157
42	Криворогова Юлія ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	161
43	Криворогова Юлія ФУНКЦІЇ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ АНТОНІНИ ЛИСТОПАД	164
44	Ланова Ірина ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ ФОРМИ КОНТАКТІВ ФАХІВЦІВ	167

45	Лапко Олена ЕСТЕТИЧНЕ КРЕДО ЯКОВА ЩОГОЛЕВА: ПЕРЕДЧУТТЯ МОДЕРНІЗМУ	169
46	Ленок Марія АНТИЦИПАЦІЯ ЗЛА В ХУДОЖНІЙ ТКАНИНІ ТВОРУ	174
47	Лисенко Ірина ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В МОЛОДІЖНИХ ЗМІ МИКОЛАЇВЩИНИ	180
48	Лихачова Катерина ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	181
49	Максютенко Марина ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ	185
50	Малєчко Аліна МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ІКОНІЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНОГО РІВНЯ В РОМАНІ П. КУЛІША „ЧОРНА РАДА”	187
51	Манько Альона ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ І. НИЗОВОГО „КРАЩІ РОКИ ПРОСПАВШИ”	190
52	Маняк Катерина ЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНИХ ТОК-ШОУ В УКРАЇНІ	192
53	Матвієнко Наталія ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	196
54	Медвецька Валерія ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ У ПРЯМОМУ ЗНАЧЕННІ В МОВІ ПРЕСИ	199
55	Мельник Лариса ДІАЛЕКТНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЛУГАНЩИНИ З ФЛОРИСТИЧНИМИ КОМПОНЕНТАМИ	203

56	Мельніченко Юлія ОПОЗИЦІЙНА БІНАРНІСТЬ „УКРАЇНА – ЄВРОПА” У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	206
57	Михно Людмила ЛІНГВІСТИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ	212
58	Мілева Ірина ПРОДУКТИВНІ КОМПОНЕНТИ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	214
59	Молчанова Анастасія РОЛЬ ОЙКОНІМІВ У РОМАНІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО „ДИВО”	216
60	Негодяєва Світлана СУЧАСНИЙ ФОЛЬКЛОР ЛУГАНЩИНИ: МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЕКТУ „ЕКСПЕДИЦІЯ”	221
61	Нікітіна Алла ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТИПОЛОГІЇ ТЕКСТІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	226
62	Ніколаєнко Ірина „ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НЕОЛОГІЗМИ” ВАСИЛЯ СТАРУНА (З РУКОПИСІВ)	231
63	Олефіренко Анастасія СЕМАНТИКА ТАНЦЮ „АРКАН” У ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ’ЮКА ТА МАРІЇ МАТІОС	235
64	Павлова Віра ТОПОНІМІКА СТАРОБІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	239
65	Панасюк Андрій ХУДОЖНЯ ОБРАЗНІСТЬ ЛЕКСЕМИ „ВЕЧІР” У ПОЕЗІЯХ Л. КОСТЕНКО	241
66	Петерсдорф Ганна СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОВЕДЕННЯ СЛОВНИКОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	243
67	Пінчук Ірина СТАРЕНЬКИЙ, БІЛЕНЬКИЙ, МАЛЕНЬКИЙ...	246

68	Пінчук Тетяна СИЛА ШЕВЧЕНКОВОГО СЛОВА	249
69	Пітерська Олена ДИДАКТИЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ РОМАНУ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР „ПОЛПАННА”	252
70	Подлесна Ірина ЖОВТЕНЬ – МІСЯЦЬ У ЗОЛОТИХ ШАТАХ ОСЕНІ	256
71	Радченко Владислав ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ УМАНЦЯ В ЛІТЕРАТУРІ СВАТІВЩИНИ	260
72	Ревенко Юлія ФУНКЦІЇ ОКАЗИОНАЛІЗМІВ У ТЕКСТАХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ	263
73	Савчук Олексій ВИЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЇ МІЖМОВНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРОЦЕСІВ	268
74	Севастьянова Ольга КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ І МОВЛЕННЄВЕ БАГАТСТВО ПОЕТИЧНИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ПОЕТІВ ЛУГАНЩИНИ	272
75	Семенченко Юлія МІКРОКОНЦЕПТ „СОЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ” КОНЦЕПТУ „ЖІНКА” (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО „РОКСОЛАНА”)	276
76	Сіряченко Ірина КОЛОРОНІМИ ЧЕРВОНИЙ ТА ЧОРНИЙ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	280
77	Скиба Ольга СПЕЦКУРС ІЗ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	284
78	Скорецька Владислава ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ МЕТАФОРИ У СФЕРІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	286

79	Смірнов Денис МІФОЛОГЕМА „КАІН” У РЕЦЕПЦІЇ В. СОСЮРИ	289
80	Стефанюк Алла МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ КРЕАТИВНОЇ РЕКЛАМИ	291
81	Сухаревська Ірина „ЗІВ’ЯЛЕ ЛИСТЯ” – ГОРЕ-НЕРОЗДІЛЕНЕ КОХАННЯ	294
82	Сухаревська Катерина, Щекатунова Наталія ПОЕТИЧНА СКАРБНИЦЯ ГАННИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ	297
83	Сушич Тетяна РИТОРИЗАЦІЯ ЯК АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ДІАЛОГУ	299
84	Тернова Наталія ПІДВИЩЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ ТА МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	303
85	Тесля Ольга РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	306
86	Тимченко Катерина ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРАХ	308
87	Ульянова Катерина ЧАСОПИС „ЗАБОЙ” – ЯСКРАВИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ ПОДІЙ ЛУГАНСЬКОГО КРАЮ 20-30-Х РР. ХХ СТ.	312
88	Уманська Тамара ДАЙ НАМ, БОЖЕ, ВСЕ, ЩО ГОЖЕ. ПОБАЖАННЯ, ПРИПОВІДКИ, ЇХ ОЦІННИЙ ЗМІСТ	317
89	Уманська Тамара У ГОРОДІ БУЗИНА, А В КИЄВІ ДЯДЬКО. ПОБАЖАННЯ, КАЛАМБУРИ, ЇХ ОЦІННИЙ ЗМІСТ	321
90	Федуркіна Поліна НАЗВИ ПЕЧИВА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	325
91	Хаїмова Ірина ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОДИЛЬНО- ОБРЯДОВИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЛУГАНЩИНИ	330

92	Хрипун Ярослав ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	332
93	Царьова Ірина АКЦІОНАЛЬНИЙ І РЕАЛЕМНИЙ ПЛАН СВЯТА ЯВДОХИ	336
94	Шанталій Кристина СЛЕНГІЗМИ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ	338
95	Шепеля Олена ВИКОРИСТАННЯ ОБРАЗНИХ ВИСЛОВІВ ПИСЬМЕННИКІВ РІДНОГО КРАЮ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	341
96	Шимова Світлана ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ В.Д.УЖЧЕНКА У ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ	343
97	Шитик Людмила СИНКРЕТИЧНІ ОБ'ЄКТНО-АТРИБУТИВНО- ОБСТАВИННІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ	345
98	Шмельова Анастасія „ЦІЛЮЩІ СИЛИ З НЕЇ НАБИРАТИ” (СЛОВО- ОБРАЗ <i>ВОДА</i> В ЛІРИЧНОМУ ДОРОБКУ ГАННИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ)	348
99	Щекатунова Наталія ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ	352
100	Юлдашева Людмила НЕМОТИВОВАНІСТЬ І ПСЕВДОМОТИВАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	354
101	Юник Анастасія НАУКОВІ ГІПОТЕЗИ ЩОДО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ „УКРАЇНА”	357
102	Янович Анастасія ОБРАЗНІ ЗАСОБИ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ РІДНОГО КРАЮ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ О. НАСТЕКИ „РІДНЕ ВОГНИЩЕ”)	360
103	Радченко Владислав БУЛИ КОЛИСЬ...	364
104	Янович Анастасія СОКОЛЬНИКОВИ	365

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ
XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка
„ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ”!

Вітаємо вас на сторінках матеріалів Всеукраїнської конференції, яка в 2016 році присвячена 95-й річниці з Дня заснування Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науково-практична конференція передбачає розв’язання актуальних мовознавчих, літературознавчих та методичних питань, пов’язаних із мовно-культурним простором історичної й сучасної Луганщини в загальноукраїнському контексті розвитку художнього слова, народно-поетичного мистецтва, наукового мовлення й публіцистики. Означені проблеми цікавлять багатьох науковців і дослідників, про що свідчить широка географія учасників конференції. Серед питань, порушених вами, – розвідки в галузі лексикології, діалектології, фразеології, лінгвістики й стилістики тексту, сучасного літературознавства, аналізу тексту, методики викладання філологічних дисциплін у навчальних закладах різного типу.

Ми радіємо від того, що проблематика конференції привернула увагу молодих науковців – аспірантів, магістрантів, дослідників-початківців і навіть учнів загальноосвітніх шкіл, які випробовують себе на науковій ниві.

Нам випала унікальна можливість обмінятися досвідом і власними думками з приводу розбудови вітчизняної науки й освіти, зробити власний внесок у вдосконалення професійної підготовки фахівців освітньої галузі, дізнатися про думки колег з питань вивчення образного слова й функціонування української мови в розмаїтті її жанрів, типів, стилів, поділитися досвідом роботи вчителів загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів і викладачів вищої школи.

Органітет конференції вітає всіх учасників і читачів та бажає плідної співпраці, взаємовигідного партнерства й генерації нових наукових ідей, гіпотез та вдалого їх підтвердження.

З повагою
органітет XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка „Образне слово Луганщини”

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ В АСПЕКТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Валерія Абакумова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Попова Л.О.

На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційно-комунікаційні технології посідають важливе місце в усіх сферах нашого життя, набуваючи все більшого значення, рухаючись убік провідного компоненту повсякденності. Такий процес називають інформатизацією суспільства. Він вимагає процесу випереджальної інформатизації галузей науки та освіти, яка у свою чергу не може обійтись без використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

ІКТ навчання – „це комп’ютерно-орієнтована складова педагогічної технології, яка відображає деяку формалізовану модель певного компоненту змісту навчання і методики його подання у навчальному процесі, яка представлена в цьому процесі педагогічними програмними засобами і яка передбачає використання комп’ютера, комп’ютерно-орієнтованих засобів навчання і комп’ютерних комунікаційних мереж для розв’язування дидактичних завдань або їх фрагментів” [1, 141].

Дослідженню ролі ІКТ у педагогічному процесі присвячено чимало праць. Тема є надзвичайно популярною і знайшла відображення в роботах Ващенко Л., Виговської О., Гончаренко Т., Даниленко Л., Кордонської А., Кучерук О., Мадзігон В., Макрідіної Л., Месеврі О., Радченко І., Сахарчук О., Січкач С., Ткачук В., Ясак Т., проте питанню використання інтернет-ресурсів на уроках української мови та літератури приділено недостатньо уваги.

Мета нашого дослідження – проаналізувати шляхи застосування ІКТ на уроках української мови.

У сучасному світі надшвидкостей доступ до інформації має бути також надшвидкісним, легким та зручним. Не винятком є і навчальна інформація, зокрема й з української мови. Проблему вирішує широка мережа Інтернет-ресурсів,

використання якої дозволяє вчителів користуватись різноманітними програмами: графічними, flash-анімації, web-редактора, програмами для створення презентацій, програмами для роботи зі звуком та відео тощо; уможлиблює подання інформації у формі відео, презентації, web-сторінки, з різноманітними роликами; знаходити та опрацьовувати інформацію, яка є недоступною у друкованому вигляді.

На сьогодні в мережі Інтернет створено чимало он-лайн платформ з методичною інформацією для вчителів. Наприклад, перейшовши за гіперпосиланням на сайти „Вчительський журнал” (<http://teacherjournal.com.ua>), „Вчительський журнал он-лайн” (<http://teacherjournal.in.ua/materialy>), „Український освітній портал” (<http://teacher.in.ua>), учитель української мови має змогу без зайвих матеріальних витрат переглянути безліч методичної літератури, розробки уроків і позакласних заходів для всіх класів з різним рівнем навчання української мови, викачати для подальшого використання цікаві інтерактивні завдання (вікторини, ігри, кросворди, сканворди на мовну тематику), готові контрольні роботи в кількох варіантах з багатьох тем, що вивчаються в школі. Крім того, на таких освітніх порталах можна знайти й наочність, і практичні поради щодо організації роботи в класі з низьким рівнем пізнавальної діяльності, конкретні шляхи виходу зі складних педагогічних ситуацій. Майже на кожному методичному Інтернет-порталі для вчителів-словесників є можливість поділитись і власним педагогічним досвідом: додати на сайт свої розробки, залишити коментарі та поспілкуватись з колегами для обміну досвідом у розділі „Форум”.

Окремо варто відзначити той факт, що легкий доступ до Інтернет-ресурсів вирішує актуальну проблему низького рівня забезпечення шкіл матеріальною базою (підручники, друковані зошити, словники, довідники тощо). Часто вчитель стикається з проблемою недостатньої кількості підручників для класу або з надходженням щойно надрукованих книжок через кілька місяців після початку навчального року.

Недостатню кількість тлумачних та орфографічних словників, словників афоризмів та фразеологізмів, неологізмів та архаїзмів також вирішують Інтернет-ресурси, що подекуди

стають більш зручними за друковані аналоги. Звернімо увагу, наприклад, на Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах та його он-лайн версію (<http://sum.in.ua>). Звичайно ж, легше, швидше та зручніше знайти необхідне слово, надрукувавши його в поле для пошуку й натиснувши „знайти”, аніж відкрити один з одинадцяти томів розміром у 600 сторінок та вручну здійснити пошук, і лише в тому випадку, якщо до цього друкованого словника є фізичний доступ. Схожа ситуація зі „Словником України он-лайн” (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>), що вміщує три довідникові платформи: „Словозміна”, „Синонімія”, „Фразеологія”; тлумачними словниками (<http://uk.worldwide dictionary.org>; <http://eslovnyk.com>; <http://language.br.com.ua>); орфографічними словниками (<http://hohlopedia.org.ua>; <http://www.slovnyk.ua>); тощо.

Отже, нині складно уявити сучасний урок української мови без потужних можливостей Інтернет-ресурсів, використання яких сприяє формуванню мовної особистості, яка володіє найповнішими технологіями пошуку, одержання та використання інформації. Таке використання можливостей Інтернету сприяє розвитку вольової сфери школярів, збільшує їх пізнавальну активність і зацікавленість інтелектуальною діяльністю. Вагому роль відіграють ці новітні технологічні засоби й в осучасненні навчально-виховного процесу, у піднесенні рівня фахової майстерності й науково-методичної культури вчительської праці [2, 9].

Дослідження функційних особливостей Інтернет-ресурсів в аспекті впровадження ІКТ на уроках української мови є, безумовно, актуальним та знайде своє втілення у майбутніх наукових розвідках.

Література

- 1. Биков В. Ю.** Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія] / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.;
- 2. Месєвря О. І.** Посібник для вчителя : Використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні української мови і літератури [Електронний ресурс] / Месєвря О. І., Січкач С. І. – Черкаси : ЧОПОПП, 2012 – 60 с. – Режим доступу : <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/.pdf>.

ФУНКЦІЇ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ З ГОЛОВНИМ
ЧЛЕНОМ-ПРИСУДКОМ У МАЛІЙ ПРОЗІ
ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Валерія Абакумова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Кравченко М.В.

Синтаксис – розділ граматики, що вивчає граматичну будову словосполучень та речень у мові. Особливе місце в синтаксисі української мови посідають односкладні речення [1, 156]. Односкладними називаються речення, у яких є тільки один головний член речення і для повноти змісту вони не потребують доповнення другим головним членом.

Дослідженню цих одиниць присвячено чимало праць. Тема є надзвичайно популярною та знайшла відображення в роботах О. Востокова, Ф. Буслаєва, М. Греча, Д. Кудрявського, Д. Овсянико-Куликовського, О. Потебні, П. Фортунатова, О. Шахматова. На думку О. Шахматова, в односкладних реченнях чітко не виражені ні підмет, ні присудок, тому слід стверджувати тільки про головний член речення, який формально можна ототожнювати з підметом чи присудком [3, 391].

Спираючись на роботи відомих мовознавців, ми визначимо типи односкладних речень та окреслимо їх функціональну роль у новелах „Зав’язь”, „Три зозулі з поклоном”, „Холодна м’ята”, „В сутінках” та оповіданні „Син приїхав” Гр. Тютюнника.

У зв’язку з чітким розмежуванням односкладних речень на речення з головним членом-підметом і речення з головним членом-присудком та поділ останніх на означено-особові, узагальнено-особові, безособові й інфінітивні, проведемо аналіз кожного синтаксично-семантичного типу.

Означено-особові речення представлені в новелах Гр. Тютюнника надзвичайно широко. Односкладні речення з точно названим виконувачем дії, головний член яких виражається дієсловом у формі 1 або 2 особи однини або множини теперішнього й майбутнього часу або наказового способу вживаються здебільшого з метою уникнення

повторення, створення лаконічності, динамічності розповіді: Гомонимо бувало втрюх або співаємо потихеньку [2, 41]; Ради Бога, не наносьте в хату грязюки [2, 113]; Беру на косинчику пляшечку одеколону, поливаю носовик... [2, 207]. Використання означено-особових речень у малій прозі дозволяє авторові наблизитись до читача, створивши ефект живого спілкування: Йдемо до шляху, на лавочку, що у нас під хлівом [2, 209]; Іду садом на край кутка, до провалля, і вже здалеку бачу маленьку білу постать на обніжку [Там само]. В оповіданні „Син приїхав” односкладні речення представлені в діалозі батька та сина, що надає прозі реалістичності та ефекту живої присутності у буденній розмові: Підеш з кимось із хлопців повтішаєшся [2, 246]; Спечемо якраз до картоплі штук сорок [2, 247]; Прийдемо й пішки [2, 248].

Менш яскраво вписано в художню спадщину митця тип узагальнено-особових односкладних речень, у яких названа дія може стосуватися будь-якої особи взагалі, а головний член виражається дієсловом у формі 2 особи однини або 1 чи 2 особи множини. Основна функція речень – образне вираження загальних суджень, зроблених у результаті великого життєвого досвіду. Узагальнено-особові речення широко представлені у фольклорі, а у зв'язку зі зверненням Гр. Тютюнника до усної народної творчості як до джерела натхнення, знайшли вияв і в його творчому доробку: А от якщо курпину розірвеш... [2, 66]. В оповіданні „Син приїхав” синтаксичні одиниці висвітлюють побутові події: П'ємо за армію [2, 247]; Скажемо – на базар [2, 248]. У цьому випадку використання узагальнено-особових односкладних речень дозволяє лаконічніше розкривати думку людей у повсякденних побутових умовах, а також надає літературній мові розмовного характеру.

Найбільшого поширення в художніх творах взагалі, і в новелах та оповіданнях Григора Тютюнника зокрема, набули безособові односкладні речення, у яких головний член означає процес або стан поза відношенням до суб'єкта й здебільшого виражений безособовим дієсловом: Поночіє в нашій хаті рано, особливо взимку [2, 65]; особовим дієсловом у безособовому значенні: Пахне горішніми травами і молодою м'ятою, вічністю і миттю... [2, 115]; Надворі пахне молодим осокорячим листям, а

з грядок тягне теплим гнійком, торішніми бур'янами і мокрим попелом [2, 207]; безособовими дієслівними формами на -но, -то: „Сибір неісходиму” було нерішучою рукою закреслено густим чорним чорнилом, а вгорі тою ж рукою написано знову: „Сибір неісходиму” [2, 44]; Сидіння було заслано двома вовняними килимами [2, 246]; Задне та бокові стекла завішено репсовими фіранками [Там само]. За загальним значенням безособові речення можна поділити на такі групи: речення, що виражають стан природи або оточення: А над деревами синіє [2, 207] (цей тип представлений в малій прозі Гр. Тютюнника найбільше) та речення, які виражають певний процес: Довге волосся скручено кубликом [2, 66].

Інфінітивні речення, у яких головний член виражений незалежним, вільним інфінітивом, самостійним у смислово-відношенні, майже не зустрічаються в новелах письменника. Це можна пояснити функціональними особливостями: інфінітивні речення здебільшого передають афористичний зміст, набирають значення спонукальності. Творчій манері Григора Тютюнника це не властиво, його новели сповнені розлогих описів та глибоких роздумів, тому такі речення зустрічаємо зрідка й для вимушеної передачі мовлення невеликої кількості героїв, що відіграють другорядну роль: Чужі письма нікому давати не можна [2, 43].

Отже, усі типи односкладних речень з головним членом-присудком у контексті художнього твору передають думку в економних формально-граматичних засобах. Специфіку їх становлять стислість, лаконічність, ємність. Означено-особові речення в розглянутих творах дозволяють авторові створити ефект живої присутності читача, узагальнено-особові одиниці надають оповіді розмовного характеру, безособові розкривають описові можливості творчої манери Гр. Тютюнника. У контексті малої прози письменника односкладні речення з головним членом-присудком є засобом синтаксичної організації тексту художнього твору.

Тема функціональних особливостей односкладних речень у художніх творах письменників Луганщини є, безумовно, актуальною та набуде подальшого розвитку в дослідженнях науковців.

Література

1. **Вавринюк Т. І.** Односкладні речення в художньому тексті / Т. І. Вавринюк // Філологічні студії : Наук. вісник Криворізького національного ун-ту : зб. наук. праць. – Вип. 8. – Кривий Ріг : ТОВ „ОКТАН-ПРИНТ”, 2012. – С. 155 – 168;
2. **Тютюнник Г. М.** Вибрані твори / Упоряд., передм., прим. П. П. Засенка. – К. : Грамота, 2006. – 400 с.;
3. **Шахматов А. А.** Зібрання творів : у 2-х т. / А. А. Шахматов. – М. : Просвіта, 1962. – 612 с.

ПОРІВНЯННЯ В ПОЕЗІЯХ Д. ПАВЛИЧКА: ТЕХНІКИ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Вікторія Абакумова (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Желязкова В.В.

Давно відомим і доведеним є той факт, що однією з найуживаніших стилістичних фігур як у прозовому, так і поетичному мовленні, особливо в останньому, є порівняння. Цей феномен активно досліджувався в лінгвістиці в різних аспектах – семантичному (Н. Арутюнова, А. Вежбицька, Л. М'ясянкіна, Л. Олексичина), фразеологічному (Л. Лебедева, А. Найда, Г. Доброльожа), синтаксичному (І. Кучеренко, М. Черемісіна, М. Заборна, Н. Шаповалова, О. Марчук, Л. Прокопчук, С. Рошко, І. Арібжанова), стилістичному (А. Коваль, С. Єрмоленко, Л. Голоюх, С. Таратута). Проте, незважаючи на глибину праць вищезгаданих учених та їхній неоціненний внесок у теорію порівняння, сьогодні з'являються нові аспекти вивчення, зокрема все більшої популярності набуває лінгвосеміотичний аспект. Хоча дослідження в цьому руслі лише починають проводитися (див. окремі роботи В. Заїки, М. Рижих на матеріалі російської мови, Я. Просяннікової – на матеріалі англійської мови), що і вказує на актуальність запропонованої розвідки в аспекті поглибленого аналізу семіотики українськомовних порівнянь.

Мета нашої статті – з'ясувати лінгвосеміотичний статус порівнянь у поезіях українського поета Д. Павличка та визначити основні техніки для здійснення такої операції.

Джерельною базою обрано електронний корпус поезій Д. Павличка, що нараховує більше 150 поетичних текстів. Він розміщений за посиланням: <http://poetry.uazone.net/pavlychko/>.

Матеріалом роботи стали понад 350 порівнянь, зафіксованих у поетичних текстах Д. Павличка.

Зауважимо, що в сучасній науковій думці порівняння прийнято кваліфікувати так: 1) „тропеїчна фігура, в якій мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших” [2, 359]; 2) „граматично оформлене зіставлення двох явищ, метою якого є виділення важливої для мовця ознаки об’єкта мовлення” [5]; 3) „троп, побудований на відношеннях подібності, категоріальною ознакою якого є наявність експліцитно виражених суб’єкта та об’єкта уподібнення” [1, 30]. Констатуючи певну синонімічність наведених дефініцій, у своїй же роботі ми послуговуватимемося виключно останньою з огляду на те, що в ній певною мірою відбиваються семіотичні характеристики цієї стилістичної фігури, що в цілому суголосно з метою нашого дослідження.

Беручи до уваги той факт, що мова є знаковою системою (Ф. де Соссюр, М. Кочерган, Ю. Карпенко та ін.), українська дослідниця Я. Просяннікова правомірно уналежнює й порівняння до знакових одиниць. Крім того, користуючись відомою тріадою Ч. Пірса „ікона-індекс-символ”, вона пропонує виокремлювати іконічні, індексні та символічні порівняння, тобто здійснювати їхній поділ залежно від особливостей знакової генези [4].

Виходячи з твердження фундатора семіотики про іконічні знаки, що кваліфікуються ним як знаки, що „можуть репрезентувати свій об’єкт головним чином через подібність, незалежно від способу його існування” [3, 77], під іконічними порівняннями розуміються одиниці, у структурі яких суб’єкт і об’єкт порівняння співвідносяться на основі матеріальної, структурної чи візуальної подібності [4]. Причому, як зазначає Я. Просяннікова, перенесення характеристики з однієї сутності на іншу, розуміння однієї сфери знань у поняттях іншої найефективніше піддається семіотичному аналізу за допомогою різних видів аналогового мапування [5]. У цьому контексті

зазначимо, що існують три види мапування: атрибутивне (осмислення подібності на ознаковому рівні), релятивне (виокремлення спільних відношень та дій між сутностями), ситуативне (проведення аналогій між спільними ознаками, діями та подіями сутностей, що репрезентують життєві ситуації) [Там само].

Атрибутивне мапування вважається „лінгвокогнітивною операцією проектування ознак, якостей, властивостей, що притаманні сутності об’єкта будь-якого художнього порівняння на сутність суб’єкта” [Там само]. Цей вид мапування є найбільш простим, стійким механізмом або лінгвокогнітивною операцією формування порівняння, насамперед художнього, що визначає хід аналогії за чітко визначеним вектором співвіднесення спільних ознак між сутностями порівняння. Наприклад: **Як жінці, матері, дружині / Як грішниці і божеству / Відповідав в тій хвилині / Навіщо на землі живу.**

Релятивне мапування репрезентує „порівняння відношень причинно-наслідкового характеру, що зумовлює наявність у сутностях суб’єкта та об’єкта компаративного блоку схожих емоцій, станів та дій” [4]. Наприклад: *А ти всміхаєшся, як сонце осіянне.* Зауважимо, що цей тип іконічних порівнянь, на нашу думку, має наскрізну індексну природу, що впливає з вищенаведеного тлумачення. Крім того, це можна пояснити, здійснивши логіко-семантичну інтерпретацію наведеного уривка. Так, лексема „сонце” не має жодних спільних ознак та властивостей із лексемою „людина” (є центральним образом у вірші „Я вчився сорок літ”), проте зміст цього образу є цілком зрозумілим для читацької аудиторії. Це досягається шляхом порівняння суб’єктивної сенсорики, зокрема відчуття, що виникає в поета під час споглядання на сонце.

Ситуативне мапування до іконічних порівнянь не застосовується, оскільки ситуативність характерна лише для знаків-індексів.

Індексні порівняння є різновидом порівнянь, що за власним семіотичним статусом є, відповідно, знаками-індексами. Також Я. Просяннікова зазначає, що індексні порівняння, у яких лише вказується на суб’єкт чи об’єкт порівняння, уможливають коректне сприйняття поетичного

тексту [5]. Так, наприклад, використання займенника в поетичному тексті уможливлено не лише тому що референти доволі експліковані, а й тому що основний смисл сконцентрований на дії. Дієслівні одиниці дозволяють ідентифікувати смисл порівняння по відношенню до інших його структурних компонентів. На релятивному рівні мапування індексних порівнянь виокремлюється спільна дія, емоція або стан, що стають основою для такої логічної операції, забезпечуючи спрямований рух думки під час осмислення й інтерпретації поетичного образу. Індексні порівняння утворені шляхом атрибутивного та релятивного мапування мають порівняно невеликий обсяг (від одного поетичного рядка до строфи). В більшості випадків порівняння цього типу виражені словосполученнями, простими чи складними реченнями [Там само]. Через це цілком логічно, що семіотична кваліфікація індексних порівнянь здійснюється шляхом ситуативного мапування, тобто співставлення ситуацій, подій типових для суб'єкта художнього порівняння із ситуаціями, подіями об'єкта [Там само]. Наведемо такий приклад ситуативного мапування: *А ось небес м'якуш / Як два посвітачі / Що вибухнули в строк / В блакитному дощі.*

Аналогічно до індексних порівнянь, лінгвосеміотичний аналіз символічних порівнянь також здійснюється шляхом ситуативного мапування. Це доводять, наприклад, такі рядки: *Я тільки сліпну од одчаю, Бо ти стоїш як сіль вочу.*

Отже, лінгвосеміотичний статус порівнянь є абсолютно тотожним до найуживаніших у мовленні знакових одиниць – ікон, індексів та символів. У поетичному доробку Д. Павличка функціонують усі три названі різновиди порівнянь. Проте для моделювання їхніх лінгвосеміотичних особливостей щонайефективніше застосувати техніку аналогового мапування, що й підтверджено в цій роботі.

Література

1. **Костюк М. М.** Засоби вираження порівняння у французькій мові / М. М. Костюк // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – 2014. – Вип. 30. – С. 30 – 40; 2. **Мацько Л. І.** Стилїстика української мови : Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; За ред.

Л. І. Мацько. –К. : Вища шк., 2003. – 462 с.; **3. Пирс Ч. С.** Избранные философские произведения / Ч. С. Пирс. – М. : Логос, 2000. – 412 с.; **4. Просяннікова Я.** Семиотическая природа сравнения [Электронный ресурс] / Я. Просяннікова // Режим доступа : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789>; Название с экрана; **5. Просяннікова Я.** Знакова характеристика художніх порівнянь [Електронний ресурс] / Я. Просяннікова // Режим доступа : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789>; Назва з екрана.

ТЕСТИ ЯК СКЛАДНИК МЕТОДИЧНОГО ПОРТФОЛІО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Юлія Агесенко (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, магістрантка)

Наук. керівник – доц. Попова Л.О.

Одним із важливих складників методичного портфоліо, що входить до контрольного блоку і забезпечує реалізацію контрольної функції навчально-виховного процесу, є тести.

М. Починкова, зауважує, що кількість тестових запитань не повинна перевищувати загальноприйняті норми: для поточного тесту – 20-30 питань, для модульного – 40-50; для підсумкового – від 50 до 70, а тестові завдання мають відповідати таким вимогам: „змістовна валідність” – відповідність змісту навчання; простота – завдання в одному тесті мають бути одного рівня засвоєння; однозначність – стосується конструювання еталона відповіді (змістовність, повна відповідь, відбір відповіді на вибір або варіантів відповідей); надійність забезпечується значною кількістю питань для виключення вгадування [6, 1]. Крім того, можливості сучасних освітніх технологій дозволяють до змісту тестових завдань уміщувати різноманітні таблиці (демонстраційні, узагальнювальні, зіставні та ін.), фрагменти уроків, моделі, презентації, приклади вправ і завдань тощо, що урізноманітнює структуру тестів.

Для поточного оцінювання досягнень учнів не можна віддавати перевагу лише тестам, адже вони мають певні недоліки: здатність тестів контролювати лише результати, а не

пізнавальну діяльність загалом, можливість угадування правильної відповіді за умови повної відсутності знань з української мови, неврахування індивідуальних здібностей учнів, зокрема темпераменту, розвитку аналітичного мислення, пам'яті, не завжди правильне встановлення однозначного причинно-наслідкового зв'язку між складеними тестами, знаннями й уміннями, що перевіряються, і отриманими результатами тощо.

Звичайно, не всі необхідні характеристики мовних знань і вмінь можна одержати тестовою перевіркою. Такі, наприклад, показники, як уміння логічно і доказово висловлювати свою думку, творчо використовувати мовні знання й уміння діагностувати тестуванням неможливо. Це означає, що такий вид контролю повинен обов'язково поєднуватися з іншими (традиційними) формами і методами перевірки (наприклад, переказ із творчим завданням, творчі роботи).

Систематичний тестовий контроль на уроках рідної мови дає змогу перевірити знання теорії та вміння розпізнавати вивчені мовні явища; групувати, класифікувати; сполучати слова, доповнювати, трансформувати речення, добираючи належну форму слова, потрібну лексему, відповідні засоби зв'язку між частинами речення, між реченнями у групі пов'язаних між собою речень тощо; виявляти розуміння значення мовних одиниць та особливостей їх використання в мовленні; вміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила та словникові слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; вміння сприймати почуте або прочитане, належним чином оформляти роботу.

Отже, під час відбору змісту тестів слід намагатися забезпечити раціональне змістове наповнення тестів шляхом добору матеріалу, який дає змогу забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у засвоєнні ними мови.

Література

1. Починкова М. М. Методичні вимоги до змісту й структури дистанційного курсу філологічного спрямування [Електронний ресурс] / М.М. Починкова. – Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Pedagogica/26389.doc.htm

2. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах // Електронний ресурс: www.ostriv.in.ua.

СТРАТЕГІЧНІСТЬ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Юлія Бабій (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, доцент)

Кожна політична кампанія в Україні характеризувалася тенденцією до впливу на емоційну, почуттєву сферу адресата. Політична реклама кожного політика чи політичної партії розрахована на певну аудиторію, соціальну групу. Особливою ознакою політичної реклами є те, що суб'єктами зазначеного виду комунікації виступають реальні люди, тому одним із основних завдань такої діяльності є донесення до виборців ретельно сформованих образів політиків. Найчастіше це пояснює стратегічну зумовленість політичної комунікації.

Лінгвісти доводять, що комунікація „стратегічна” за своєю суттю, оскільки спілкування не відбувається без мети. Відповідно до цієї мети відбувається відбір та структурування мовних виразів, комунікативних технологій, каналів і практик. Стратегічність як парадигма будь-якої комунікативної дії характеризується складністю та кількістю взаємопов'язаних систем і відносин, які беруть участь у творенні комунікації.

Дефініція комунікативної стратегії не є чітко окресленою. У сучасній лінгвістиці розрізняють декілька підходів до тлумачення поняття „комунікативна стратегія”: інтенційний, діяльнісний, когнітивний. Відповідно до інтенційного підходу стратегія тлумачиться як реалізація намірів мовця, його глобальних і локальних цілей. Згідно з когнітивним підходом, комунікативна стратегія виступає як засіб впливу на сферу світобачення співрозмовника мовними засобами. Діяльнісний підхід, спрямований на успішність програми адресанта стосовно адресата, тісно пов'язаний з когнітивним аспектом тлумачення комунікативної стратегії, оскільки ефективність комунікації тією чи іншою мірою має своїм наслідком вплив одного з комунікантів на модель світосприйняття іншого.

Спільною ознакою стратегій усіх типів є гіпотетичність, тобто вони є припущеннями стосовно майбутньої ситуації й характеризуються більшим або меншим ступенем імовірності.

У системі сучасного українського політичного дискурсу одночасно функціонують декілька стратегічних методик. Вплив на ті чи інші групи найкраще здійснюється за допомогою стратегії імунізації. Ця стратегія передбачає реалізацію тактики використання універсальних висловлювань, що залучає психологічні механізми, які стосуються бажання людини належати до певної спільноти [2]. Суть стратегії позиціонування полягає у різноманітному використанні атрибутів, специфічного застосування, конкуренції, типів споживачів та характеристик продукту, послуги тощо. У політичній рекламі 2015 року стратегію імунізації (11,5 %) реалізовано через використання міфологічних мотивів, а саме:

- „мужній лідер” (5 %) – уявлення про визначну роль політичного лідера, який ефективно діє [2, 517]: Наприклад, про Юлію Тимошенко: *„Правдивий, а не телевізійний лідер без грубих грошей. Без своїх телеканалів й адмінресурсу. Об’єднує і веде вперед ідейну українську силу. Потягне підняти й знесилену країну”, „Я знаю, як це зробити і я зумію це зробити!”*, *„Я зруйную олігархічну змову та покладу край пануванню олігархів”*. Образ мужнього лідера створюється за допомогою використання займенника „я”, наприклад: *Я знаю, Я зумію, Я зруйную тощо*. Шляхом констатації факту політики наголошують на необхідності вирішення тієї чи іншої проблеми, а демонструючи тверді наміри, запевняють у силі свого духу та рішучості.

Не завжди образ мужнього лідера формується для кандидатів, іноді ці якості намагаються продемонструвати політичні партії, наприклад: *„У „Опозиційного блока” єсть план вивода економіки из кризиса и защиты наших граждан. Мы сможем остановить войну, сохранить рабочие места и не дать нашей стране скатиться и пропасть”*.

- „віра в краще майбутнє” (4 %): переконання в тому, що незважаючи на всі тимчасові негаразди, мужній український народ буде успішним та щасливим: *„Ми будемо жити в європейській країні на Богом даній нам землі...”*, *„Україна*

переможе!”, „Україна майбутнього – мирна країна вільних людей!”.

- „наша сила – у єдності” (5 %): „Разом з президентом об’єднаємо країну!”, „Час єднатись! Зібрати в один кулак добру волю людей. Не боротись між собою, а перемагати...”.

- „віра в свої сили” (3 %): віра в те, що влаштування власного добробуту до снаги громадянам [2, 517 – 518]: „Нашу справу за нас ніхто не зробить!”, „Я впевнений, що ми переможемо”, „В ріднім краї панувати не дамо нікому!”, „Зараз наша країна у вогні, та ми не здамося. Ми будемо боротись за нашу святу землю...”.

Стратегія позиціонування у рекламі часто супроводжуються оцінними стратегіями (30 %), адже асоціацією може виступати й звичайна оцінка, позитивна чи негативна, наприклад: „... мы отменим грабительскую пенсионную реформу...”, „Ми зробимо правильний вибір”, „Сделаем Николаев безопасным и комфортным”, „Україна в надійних руках...”.

Для успішності політичної кампанії партіям та кандидатам необхідно здобути прихильність виборців. Здійснення цієї мети часто передбачає використання сугестивних, маніпулятивних технологій. Але іноді творці рекламних повідомлень вдаються до традиційних для повсякденного спілкування стратегій та тактик. Оскільки реклама – це комунікативний процес, направлений на результат, то цілком можливим є розгортання кооперативної лінії мовленнєвої поведінки адресанта. Так, у політичній рекламі 2015 року наявні стратегії, що демонструють бажання політичного діяча або партії співпрацювати з виборцями, тобто кооперативні стратегії (1,5 %): „Давайте разом будувати наше місто”, „...Один я не розберуся і не впораюся, тому й розраховую на Вашу повну підтримку. Справа у нас спільна і робити її давайте разом”.

У повсякденному спілкуванні досягти прихильності можна за допомогою тактики компліменту, оскільки людям подобається, коли інші визнають їх переваги або позитивні якості. Тому цей прийом застосовується і в рекламі, хоча й не завжди викликає довіру в цільовій аудиторії: „Люди, ви знаєте, що ви найкращі? Бо таких людей, які були цього року у Києві,

немає більше ніде в світі. Доброзичливих, відповідальних, організованих...”.

Оскільки політичній кампанії притаманний конкурентний характер, цілком логічним є демонстрування неприхильності, часом неповаги опонентів один до одного, що реалізується публічно. У політичному дискурсі конфронтація між конкуруючими силами може проявлятися як у формі „жорсткої” вербальної агресії (висловлення неповаги до політичного супротивника, скепсис, іронія тощо), так й у формі „м’якої” агресії (констатація окремих фактів та їх коментування). Відповідно, у межах стратегії конфронтації можна виокремити тактики, у яких конфронтаційні відносини з політичним опонентом набувають відвертого, експліцитного та прихованого, імпліцитного вираження [1, 117]. Наприклад:

а) відверта конфронтація опонентів (1 %): *„Тигипко нанес удар по людям своей пенсионной реформой, а та власть их добивает...”, „Городская власть превращает Николаев в мусорную свалку...”.*

б) прихована конфронтація опонентів (2 %): *„Не голосуй за хамелеона, не голосуй за пиранию”, „Доки „світлі” обіцяють, „темні” роблять”.*

Отже, у політичній рекламі ситуація визначає вибір стратегій та тактик впливу, тому часто аналіз тактико-стратегічного потенціалу тексту політичної реклами ускладнюється використанням у ньому декількох тактик репрезентації комунікативної стратегії, а також реалізацією стратегій різних типів.

Література

1. Ковальова Т. П. Стратегія конфронтації в політичному дискурсі (на матеріалі слоганів німецької та української політичної реклами) / Т. П. Ковальова // Одеський лінгвістичний вісник, 2014. – Вип.4. – С. 119 – 124. **2. Масель Ю. С.** Загальна характеристика стратегій та тактик маніпулювання в англійській політичній рекламі / Ю. С. Масель // Наукові записки КДПУ. Серія : Філологічні науки (мовознавство) – У 2 ч. – Кіровоград : КДУ, 2012. – С. 514 – 519.

„ЦЕЙ ДАЛЕКО ПІДЕ!”

(ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРЧОСТІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО)

Аліна Баля (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Должикова Т.І.

Фразеологізми здавна вважають золотими зернинками народної мови, злитками мудрості, найдорожчим віковичним витвором, найкоштовнішими мовними скарбами. Саме фразеологічний рівень мови найбільш яскраво виявляє специфіку мовної картини світу й підтверджує факт взаємовпливу мови й культури [1, 15].

Активно користуються фразеологією як невичерпним джерелом народної творчості й одним з основних засобів художньої виразності сучасні українські майстри слова. Предметом нашої уваги є творчість української письменниці, журналістки, редакторки Ірен Роздобудько. Нашу розвідку ми здійснили на матеріалі її роману „Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя” [4] (Далі в статті покликаємося на це видання) і поставили собі за мету простежити специфіку авторського використання фразеологічних одиниць у творі, визначити їхнє функційно-стилістичне навантаження.

Доречно вжитий та вміло акцентований у тексті фразеологізм здатний замінити багатослівну логічну побудову, образно узагальнити сказане, пожвавити мовлення, надати йому особливої емоційно-експресивної тональності [2, 41].

Виокремлені з мовної тканини роману фразеологічні одиниці демонструють широкий спектр емоційних станів та переживань.

До групи фразеологічних одиниць на позначення переживань належить, наприклад, фразеологізм *голова обертом*: „*Не розуміючи, що вона має на увазі, я змушений був цитувати Олександра Македонського та Макіавеллі, говорити про Дракулу, Гітлера та Сталіна, Чаушеску та Піночета! Голова моя йшла обертом*”.

Група на позначення неспокою представлена такими фразеологічними одиницями: *кидати в жар, ані пари з вуст* та ін.: „*Зненацька підвищилася температура, кинуло в жар,*

серце то зупинялося, то калатало, мов божевільне”; „Не зронивши **ані пари з вуст**, я кинулася до телефону”.

Фразеологізм *рвати на собі волосся* використаний у романі на позначення нестерпного душевного болю: „Тільки одного разу вона прийшла до джерела, тільки одного разу **рвала на собі волосся**. І вже не була схожа на ту маленьку дівчинку, що казала воді: „Доброго дня”.

Серед фразеологізмів на позначення піднесення в аналізованому творі зустрічаємо такі: *потирати руки* („Він задоволено **потирав руки** і скидався на директора зоопарку, що оглядає свої володіння”); „Наступного вечора лікар перебував у піднесеному настрої, час від часу професійним жестом він задоволено **потирав руки** і порівнював свій стан із далеким дитячим спогадом про очікування мультфільмів по першому в їхній сім’ї кольоровому телевізору”); *затамувати подих* („Я змушений був розкривати перед нею дивні речі. Вона слухала, **затамувавши подих**”); *далеко піде* („Він посміхався. І всі довкола думали, що він – підлабузник, кар’єрист і „тиха сапа”. „**Цей далеко піде!**” – казали про нього в курилці”).

До групи фразеологічних одиниць на позначення того, що хтось викликає в когось хвилювання, авторка вживає фразеологізм *зводити з розуму*: „Уперта, нерозумна селянка! Своїми „іншими” вона **зводила мене з розуму**, доводила до необачності та абсурду”.

Група фразеологізмів на позначення сильного, глибокого враження представлена одиницями *збити з пантелику*, *вибити з колії* та ін.: „Але ж це нудно, – **заперечував я, намагаючись збити її з пантелику**. – Одне й те саме щодня!”; „Це був звичайний удар об дерево, котрий **вибив мене з колії аж до ранку**”.

Низка фразеологізмів, як-от: *поставити хрест*, *поперек горла* та ін. – в аналізованому тексті використані для позначення невдоволення, відчаю: „Я **поставила на собі жирний хрест**. Мені не світило навіть узяти з дитбудинку гарненького хлопчика – не передавати ж батьківське добро чужому по крові!”; „Та вона, корова, усім тут **впоперек горла!** – говорить Роува Пайве і навіть зубами клацає (вона недобра, ця адміністраторка!)”.

До групи фразеологічних одиниць, що означають припинення хвилювання, можна віднести фразеологізм *зрушити з місця* із значенням „зробити щось для досягнення своєї мети”: „Потім з’явилася динаміка. Як кажуть нині – позитивна. Я *зрушив із місця*, на якому так довго товкся...”.

Майже всі виявлені нами фразеологізми зафіксовані у фразеологічному словнику: *голова обертом* [3, 181], *ані пари з вуст* [3, 161], *поставити хрест* [3, 857], *кинуло в жар* [3, 368], *рвати волосся* [3, 732], *далеко піде* [3, 642], *зводити з розуму* [3, 327], *збити з пантелику* [3, 607], *вибити з колії* [3, 79], *поперек горла* [3, 860], *зрушити з місця* [3, 346].

У романі Ірен Роздобудько „Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя” авторка широко використовує один із найяскравіших засобів художньої виразності – фразеологізми. Часто в аналізованому творі саме фразеологічні одиниці допомагають відтворити емоційний стан персонажів, їхні переживання і яскраві враження.

Література

1. **Ларін Б. О.** Про народну фразеологію / Б. О. Ларін // Укр. мова в шк. – 1996. – № 5. – С. 15 – 17; 2. **Устенко Л. Ф.** Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови / Л. Ф. Устенко // Наукові записки [Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. – Сер. : Філологічні науки. – 2011. – Кн. 1. – С. 40 – 44; 3. **Фразеологічний** словник української мови / за ред. Л. С. Паламарчука. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.; 4. **Роздобудько І.** Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя [Електронний ресурс] / Ірен Роздобудько. – Режим доступу : <http://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rozdobudko-iren/477-iren-rozdobudko-dvanadtsyat-abo-vikhovannya-zhinki-v-umovakh-ne-pridatnikh-do-zhittya>.

НАЗВИ ТРАДИЦІЙНИХ НАРОДНИХ ІГОР З М’ЯЧЕМ

Галина Барилова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Ігри, ігрища, розваги до цього часу залишаються дивним, інколи незрозумілим, але з певними непорушними законами, світом сприйняття дитиною навколишньої дійсності. Саме

народні ігри вчать малечу бути витривалими, кмітливими, чесними, досягати своєї мрії, товаришувати. Для цього діти використовували атрибути, які знаходили або виготовляли самостійно (камінці, палички, м'яч).

Об'єкт нашого дослідження – традиційні народні ігри „Тройник” та „Гусари, на коні!”. Диференційна ознака цих ігор – використання м'яча.

Реалемний план гри „Тройник” передбачає мірвання на палиці для визначення учасників у грі. Хто „верхній”, залишається біля м'яча; той, хто другий, залишається підкидати м'яч першому (гилити). Усі інші йдуть у поле, намагаються зловити підкинутий м'яч. Хто зловить, той іде бити, а той, хто бив, іде в поле. Якщо м'яч упаде на землю, то його кидають тому, хто гилить.

Аналізована гра репрезентована окремими лексемами, словосполученнями: *троїник* (н.пп. 3, 4, 6, 8, 9, 17, 21, 22, 28; у н.пп. 30, 32 – *тр'їїник*); *т'р'їйка* (н.пп. 1, 2, 24, 25, 31); *т'р'їйц'а* (н.пп. 11, 29, 32); *т'р'їйеч'ка* (н.п. 16); *т'р'ошка* (н.п. 26); *ї мйа'ч'а* (н.пп. 18, 19); *гилко'вий м'яч'* (н.п. 5), *паро'вий мйач'* (н.п. 20); *одб'їжний мйач'* (н.п. 23); *гилка* (н.п. 27); *гилко'ве* (н.п. 27); *у гилко'вого* (н.п. 27); *битко'вий* (н.п. 10); *булка* (н.пп. 12, 13, 14).

Лексеми *троїник* (*тр'їїник*), *т'р'їйка*, *т'р'їйц'а*, *т'р'їйеч'ка*, *т'р'ошка* пов'язані з кількістю учасників гри, адже у грі беруть участь, як правило, три гравці. Назви *гилко'вий м'яч'*, *гилка*, *гилко'ве*, *у гилко'вого* вказують на атрибут – гилку (‘палка для підбивання м'яча’ [3, I, 283]); аналогічна назва (за атрибутом) *битко'вий*; *одб'їжний мйач'* – словосполучення на позначення гри, перше слово якого означає ознаку за дією ‘відбігти’ [3, I, 204]. Лексема *булка* перейшла з іншої гри: ‘дерев'яний шарь, употребляющийся въ игрѣ того-же имени’ [3, I, 109], ‘дерев'яна куля, різновид гри з такою кулею’ [2, 101]. Значення словосполучення *паро'вий мйач'* на позначення аналізованої гри не досить зрозуміле. Адже *паро'вий* – прикм. до ‘*пара*’ [2, 888], хоча у Б. Грінченка *паро'вий* ‘парний, для пары лошадей, воловь’ [3, III, 97]. Відповідно *паро'вий мйач'* – це гра, де один учасник відбиває м'яч іншому, а інший його б'є.

Аналізовану гру фіксують Б. Грінченко: *трійник* ‘Родь

игры въ мячъ, гдѣ играющихъ трое” [3, IV, 286]; Є. Покровський: *Тройняки, Тройная гилка; В перемѣнку, маховой* [7, 264].

Варіантні назви гри подано в збірці „Дзига”: *Гилка-трійник* [4, 452], „*Мяч втроем*” [1, 114].

Реалемний план гри „Гусари, на коні!” передбачає певну кількість учасників (вісім хлопців). Креслять на землі чотирикутний городок. Потім міряються на палиці. Четверо нижніх стають у кутках городка, імітуючи коней, спираються на палиці. Інші хлопці з криками „Гусари, на коні!” сідають верхи на „коней”, починають перекидати один одному м’яч. Якщо м’яч упаде на землю, то ті, що сиділи верхи, намагаються втекти подалі від городка, щоб один з хлопців („коней”) не міг попасти в гусара. Потім міняються місцями.

У досліджуваних говірках зафіксовано такі назви цієї гри: *гу|сари* (н.п. 15, 24, 26), *гу|сари на|кон’і* (н.п. 3, 21, 22), *ў ко|н’а* (н.п. 17); *|кон’і* (н.п. 31), *ве|рхо|вий к’ін’* (н.п. 7), *|верхн’ї| мйач’* (н.п. 30, 32), *ве|рх’івоч’ка* (н.п. 32), *коза|ки* (н.п. 1).

Назви *гу|сари*, *гу|сари на|кон’і* на позначення аналізованої гри вжито за аналогією до *гусар* – „у царській і деяких іноземних арміях – військовий з частин легкої кінноти, що носив форму на угорський кшталт” [2, 267]; „въ нѣм. изъ мад. *hussar* двадцатый, отъ *husz* двадцать. Так назывались венгерские легковооруженные кавалеристы, якобы, съ временъ короля Матвѣя I, который въ 1458 г. сделал наборъ съ двадцати дворовъ по одному рекруту” [9, I, 170 – 171]. Лексеми *ў ко|н’а*, *|кон’і*, *ве|рхо|вий к’ін’* називають учасників, які, у свою чергу, повинні перекидати м’яч один одному. Тому є зрозумілими назви, *|верхн’ї| мйач’* та *ве|рх’івоч’ка*. Лексема *коза|ки* (‘відважний, завзятий, хоробрий чоловік; молодець’ [2, 551]) уживається на позначення гри паралельно й відображає український менталітет.

У Словарі Б. Грінченка зафіксовано гру *гусари на коні*, яка тлумачиться просто як „Родъ дѣтской игры” [3, I, 342]. У П. Чубинського ця гра називається *Каша* [10, 43 – 44]. У статті „Нѣкоторые дѣтскія игры въ Маяках...” розглядається гра „*З коня на коня!*” [8, 402]. У статті „Малорусскія народныя игры окрестностей Переяслава” гра має назву, як і в П. Чубинського,

– каша [6, 461]. У Є. Покровського – *Переъздный конь; Переъзды; На коняхъ, Сижя; Кони – гусари; ѣздовой мячь; Казакъ или ѣздокъ* [7, 256 – 257].

Г. Довженок описує гру *Гусар* і дуже схожі на аналізовану *Каша* та *3 коня на коня* [5, 101 – 102]. У збірці „Дзига” подається гра *Козаки, на коней!* (у двох варіантах) та *Верховий м'яч*, де м'яч кидають по колу [4, 447 – 448]; *Гусары, на коней!* (*Гусары, на кони!*) [1, 115].

Отже, традиційна народна гра тісно пов'язана з культурою та побутом народу. Умовність, емоційність, розважальна, навчальна й соціологізуюча спрямованість, визначеність простору й часу, вироблення окремих правил – основні ознаки гри.

Список населених пунктів

1. с. Арапівка Троїцького р-ну. 2. с. Покровське Троїцького р-ну. 3. смт Білолуцьк Новопокровського р-ну. 4. с. Преображенне Сватівського р-ну. 5. с. Новорозсош Новопокровського р-ну. 6. смт Марківка. 7. с. Стельмахівка Сватівського р-ну. 8. с. Райгородка Сватівського р-ну. 9. с. Містки Сватівського р-ну. 10. с. Олексіївка Білокуракинського р-ну. 11. с. Нещеретове Білокуракинського р-ну. 12. с. Морозівка Міловського р-ну. 13. с. Зориківка Міловського р-ну. 14. смт Мілове. 15. смт Красноріченське Кременського р-ну. 16. с. Климівка Кременського р-ну. 17. с. Голубівка Кременського р-ну. 18. с. Новоборове Старобільського р-ну. 19. с. Підгорівка Старобільського р-ну. 20. с. Половинкине Старобільського р-ну. 21. с. Шпотине Старобільського р-ну. 22. с. Литвинівка Біловодського р-ну. 23. с. Варварівка Кременського р-ну. 24. с. Олексіївка Новоайдарського р-ну. 25. с. Миколаївка Станично-Луганського р-ну. 26. с. Пархоменко Краснодонського р-ну. 27. с. Адріанополь Перевальського р-ну. 28. смт Селезнівка Перевальського р-ну. 29. смт Георгіївка Лутугинського р-ну. 30. смт Фащівка Антрацитівського р-ну. 31. смт Іванівка Антрацитівського р-ну. 32. с. Хмельницький Свердловського р-ну.

Література

1. Былеева Л. Игры народов СССР / Л. Былеева,

В. Григорьев. – М. : Физкультура и спорт, 1985. – 267 с.;
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. Бусел В. Т. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.;
3. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : в 4 т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 1 – 4; **4. Дзига** : Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги / укл. : В. Семеренський, П. Черемський. – Х. : Друк, 1999. – 527 с.;
5. Довженок Г. В. Летіла сорока по зеленім гаю : дитячі та молодіжні українські народні ігри / упоряд., прим. Г. В. Довженок. – К., 1990. – 160 с.; **6. Исаевич С. Н.** Малорусскія народныя игры окрестностей Переяслава / С. Н. Исаевич // Киев. Старина. – Т. XVIII. – 1887. – С. 451 – 486; **7. Покровский Е. А.** Дѣтскія игры. Преимущественно русскія въ связи съ исторей, этнографіей, педагогіей и гигиеной). Д-ра Е. А. Покровскаго. – М., 1895. – 369 с.; **8. Понятенко П.** Нѣкоторыя дѣтскія игры въ Маяках Херсонской губ. (Матеріялы къ изученію игръ) / П. Понятенко // Киев. Старина. – Кн. 9. – 1902. – С. 400 – 407; **9. Преображенский А. Г.** Этимологический словарь русского языка / А. Г. Преображенский. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1959. – В 2 т. – Т. 1 – 2; **10. Чубинский П. П.** Труды Этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-русскій край / П. П. Чубинский. – СПб., 1877. – Т.4. – С. 38 – 51.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРІ ГЕННАДІЯ МОЛЧАНОВА „ГОТЕЛЬ „КОВТОК НЕЗАЛЕЖНОСТІ”

Ірина Бекерюк (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)
Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Багато неологем з’являються в житті народу під час великих, докорінних суспільних перетворень. Їх виникнення зумовлено насамперед соціальними та політичними змінами, що здатні змінити спосіб життя та світогляд людей, але неологізми виникають у мові постійно й не лише в галузі суспільно-політичної лексики.

У творах сучасних письменників Миколаївщини висвітлено абсолютно різні тематики, настрої та стилі подачі

творів. Мова письменників є динамічною за використанням інноваційних лексем, що виникли внаслідок функціонування ідіостилу автора, запозичення іншомовних слів тощо.

Дослідження питань про закономірності розвитку та функціонування словникового складу мови є однією з пріоритетних проблем сучасної зарубіжної та вітчизняної лінгвістики. Свідченням цього є активний фронт лінгвістичних робіт у цій галузі, проведений мовознавцями (Г. Віняр, В. Гак, В. Жайворонок, Є. Карпіловська, Н. Клименко, Л. Крисін, Т. Крючкова, Г. Мартинович, Л. Мацько, Л. Ставицька, О. Сербенська, О. Стишов).

Неологізмом слово вважається доти, поки йому притаманний „ефект новизни” і доки воно з розряду нових не переходить до розряду узуальних. Як зазначає М. Кочерган, „усі слова були колись неологізмами” [1, 305].

Згідно з визначенням О. Сербенської, неологізми сучасної української мови можна поділити на такі групи [3, 338]:

Запозичення. На відкритість сучасного українського суспільства, розвиток економічних і культурних зв'язків України із західними країнами українські засоби інформації відреагували масовим запозиченням чужих слів: *Димон свідомо знехтував можливістю дістатися до піщаного наміву квадроциклом, щоб техніка, не доведи Боже, не зруйнувала його поетичного настрою* [2, 84]; *Своєю мізерністю ця інформація могла претендувати лише на пролог, і тому Артур вдав смертельно зголоділого, мовчки розправляючись із чималим стейком та запиваючи його червоним вином* [2, 5]; *Значить, ви звернулися не за адресою, бо мій айк'ю, на жаль, не здатен витягти суть із цієї інформації* [2, 6].

Новотвори. Збурення суспільного життя, яке спостерігається у сучасному світі, позначається на мові письменників. Творються різні ситуативні неолексеми, функціонуючи у творах авторів. Наприклад: *Професіоналі-таксисти, приміром, частіше за новачків потрапляють у аварії, бо хворіють на суперупевненість* [2, 7]; *По-друге, він дуже добре знав навички агентів спецслужб, і саме ця обставина дала йому зрозуміти, що швидше за все, бійці, з якими він зіткнувся на даху сусіднього дому, не належали до*

жодного з примітивних бандформувань [2, 27]; Однак, ні поєвропейськи синій дах, ані склопакети у вікнах другого поверху, ні жовте облицювання у вигляді пористого тиньку, так і не змогли розірвати зв'язку цієї споруди з якимось 1938 роком [2, 32].

Перерозподіл значень у жанрах і видах мовлення. Оновлення й поповнення лексичного складу української мови відбувається і в результаті лексико-семантичної деривації слів. У нових умовах функціонування слова набувають і нових семантичних навантажень. Це дає їм можливість розширювати семантику похідної основи й функціональне поле: *Причому, тональність голосу вочевидь свідчила про те, що його енергетику розбалансовано* [2, 56]; *Він озирнувся, обережно підійшов до лівого краю серванта, оглянув його зусібч* [2, 90]; *Здається, за нами невольний хвіст – джип „Лексус” і бега* [2, 17].

Отже, новоутворені слова, мають сприйматися, як звичайне мовне явище – вони є невід'ємною об'єктивною частиною мовної культури, а їх правильний переклад на інші мови є важливим завданням.

Література

- 1. Кочерган М. П.** Лексико-семантична система / М. П. Кочерган // Українська мова. Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 305 – 306;
- 2. Молчанов Г.** Готель „Ковток незалежності” : Роман / Г. Молчанов. – К. : Зелений пес, ТОВ „Гамазин”, 2008. – 256 с.;
- 3. Сербенська О. А.** Актуальне інтерв'ю з мовознавцем : 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак. – К. : Просвіта, 2001. –108 с.

КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Тетяна Беценко (Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, м. Суми, професор)

У всі часи існування людства поняття Батьківщина, рідний край завжди були сакральними. Інтерес до пам'яток природи, мови, історії, культури, що безпосередньо пов'язується

з певним континуумом, – закономірний, послідовний і безперервний. І сьогодні краєзнавчі розвідки становлять суттєве надбання різногалузевих вітчизняних і зарубіжних наукових студій.

Актуальність дослідження вбачаємо в потребі сформулювати основний поняттєвий апарат краєзнавчої науки в аспекті гуманітарних освітніх знань.

Мета розвідки – з’ясувати поняття краєзнавства та схарактеризувати складники краєзнавчого блоку в парадигмі наукового пізнання.

***Краєзнавство** – інтегративне науково-дослідне і популяризаторське вивчення природи, географії, історії, економіки, етнографії певної місцевості. Це галузь науки і навчальна дисципліна.*

Об’єктом науки про рідний край є природа, населення та господарство, мистецтво, культура та історичне минуле окремого регіону.

Родоначалником цього напрямку наукових досліджень вважають М. Ломоносова. Термін краєзнавство введено в 1914 р. істориком В. Улановим і географом І. Маньковим. Тривалий час у педагогіці використовували терміни „батьківщинознавство”, „вітчизнознавство”.

Краєзнавство є сферою наукової, культурно-просвітницької, пам’ятко-охоронної діяльності, що пов’язана не тільки з минулим, а й із сьогоденням краю, а також полем суспільної діяльності визначеного спрямування, до якої причетні не лише вчені-фахівці, а й широке коло осіб, переважно патріотично налаштованих місцевих жителів, громадських та культурних діячів. Саме краєзнавство живить регіонознавство (регіонологію або регіонолістику). Регіонознавство – галузь міждисциплінарної діяльності, комплекс більш широких знань, ніж краєзнавство, що зосереджується здебільшого на дослідженні визначних місць певного адміністративно-територіального континууму (наприклад, Слобожанщини, Гетьманщини, Буковини тощо). У краєзнавстві превалює інтерес до спадщини – історико-культурної і природної; регіонознавство обов’язково передбачає пізнання сучасного стану регіону, вивчення політико-

економічних відомостей. Регіонознавство становить сферу наукових знань, оволодіння якими вимагає спеціальної підготовки. Натомість краєзнавство у наш час набуло статусу масових досліджень. Воно відображає почуття інтересу та любові до свого краю – природи, місцевого побуту, історико-культурного надбання. Потяг до краєзнавства, краєзнавче чуття формуються не розумом, а душою, внутрішньою прихильністю. Актуалізоване у другій половині ХХ ст. поняття „ментальність”, тобто світосприйняття особистості як представника певної соціальної групи, має безпосереднє відношення до краєзнавчих уявлень. Уважають, що краєзнавство безпосередньо пов’язане з поняттям „малої батьківщини”.

У процесі власне дослідницької чи навчальної краєзнавчої діяльності здійснюється формування **краєзнавчого світогляду, краєзнавчої свідомості, краєзнавчого знання, краєзнавчого чуття, краєзнавчого смаку.**

Краєзнавчий світогляд – *система поглядів на життя, природу, суспільство, сформована на основі спостережень та життєвого досвіду, отриманого в рідномовному середовищі.*

Життєдіяльність індивіда, оточення, досвід, спілкування в мікросоціумі із самого народження впливають на формування уявлень, поглядів, переконань про довколишній світ.

Краєзнавча свідомість – *сприйняття, розуміння та оцінка довколишнього світу, що здійснюється на основі пізнання різногалузевого досвіду поколінь, осмислення фактів і подій, пов’язаних з минулим рідного краю, з життям та діяльністю персоналії.*

Здатність вдумливо осягати, сприймати довкілля формується в процесі пізнання, освоєння світу, реальної дійсності, що безпосередньо, з перших днів життя оточує індивіда. Спостереження за континуумом, у якому перебуває, зростає, мужніє особистість, мимовільно спричинює вивчення досвіду старшого покоління. На основі аналізу життєвих ситуацій, подій, вчинків інших (рідних, ровесників, співвітчизників) здійснюється становлення особистості індивіда, формуються його громадянська позиція, суспільна активність, почуття патріотизму, національної гідності, національно-мовної свідомості. Отже, зовнішні фактори (власне континуум,

довколишній світ, безпосереднє оточення) мають значний вплив на формування свідомості індивіда.

Краєзнавчі знання – обізнаність у різноаспектних питаннях минулого й сучасного рідного краю, наявність відомостей про історико-культурні факти, про життєдіяльність окремих осіб, про події, заходи; сукупність відомостей з галузей економіки, географії, історії, мови, культури, здобутих у процесі навчання, дослідження окремого регіону.

Краєзнавчі знання потрібні особистості для того, щоб усвідомлено ідентифікувати себе з мікропростором – „малою батьківщиною” як первинним середовищем етнобуття та макропростором – загальнонаціональним континуумом. Різноплощинне освоєння світу розпочинається з пізнання рідного, близького, знайомого змалку довкілля. Отримані знання про мікросвіт згодом, у процесі набуття особистістю теоретико-практичного досвіду, органічно поєднуються із знаннями про макросвіт, стануть їх суттєвим складником і слугуватимуть міцним підґрунтям для подальшого інтелектуального зростання.

Краєзнавче чуття – здатність відчувати, розуміти значущість різногалузевих історико-культурних надбань певного регіону та переживати, палко відгукуватися на життєві події, захоплюватися минулим та сучасним рідного краю; глибоке відчуття необхідності дослідження історико-культурної спадщини „малої батьківщини”.

Краєзнавче чуття мислиться як підсвідомий потяг до джерел ріднокультурної скарбниці, як духовна потреба у їх пізнанні, пропагуванні.

Краєзнавчий смак – розвинене почуття потягу до вивчення минулого та сучасного рідного краю, здатність до оцінки пам’яток духовної і матеріальної культури, що співвіднесені з певним регіоном.

Мати краєзнавчий смак – означає добре розбиратися в питаннях історії, культури, мови та ін., пов’язаних з рідним краєм; розумітися на історико-культурних пам’ятках „малої батьківщини”; належно пошановувати матеріальні та духовні надбання краєзнавчої царин. Формування краєзнавчого смаку

можливе за умови особистого зацікавлення різногалузевою краєзнавчою проблематикою. Краєзнавчі знання слугують виробленню краєзнавчого смаку.

Краєзнавство треба розуміти як форму ідеологічної і політичної свідомості. Процес пізнання починається з того, що найбільш доступне для розуміння, із спостережень над тим, що ближче, відчутніше. Первинні уявлення про природу, суспільство, про їх розвиток і взаємозв'язок виникають власне з краєзнавчих уявлень, найперших вражень про довколишній світ. Тому краєзнавчі знання становлять фундамент освітньо-виховної, життєводіяльнісної програми-базисності особистості.

За змістом краєзнавство поділяємо на історичне, географічне, біологічне, літературне, лінгвістичне, етнографічне, туристичне. За організаційними формами – на державне, суспільно-громадське, шкільне (навчальне: позаурочне, урочне; позакласне: шкільний туризм, організація експедицій та ін.) [1].

Отже, краєзнавство – перспективна галузь наукових студій. Краєзнавчий блок досліджень – суттєвий і значущий. Означений напрям безпосередньо пов'язаний з народнокультурним, суто етнічним континуумом.

Література

1. Беценко Т. П. Лінгвістичне краєзнавство. Походження географічних назв Сумщини / Т. П. Беценко. – Суми, 2015. – 180 с.

ЛІНГВОФОЛЬКЛОРИСТИКА В ПАРАДИГМІ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Тетяна Беценко (Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, м. Суми, професор)

Слов'янське мовознавство сьогодні перебуває на стадії поглибленого оновлення, чому підтвердження – прагнення до виділення в самостійний напрям лінгвістичного аспекту дослідження фольклорних текстів, що зумовлено активною науково-пошуковою діяльністю вчених і значними здобутками в цій галузі. У свою чергу виникає потреба сформулювати засадничі положення означеного напрямку лінгвістичних студій. Це дасть змогу чітко визначити парадигму

лінгвофольклористики як науки, окреслити пріоритетні аспекти наукових пошуків, максимально вичерпно вказати на шляхи науково-дослідних розвідок, засвідчить можливі міждисциплінарні зв'язки з іншими філологічними та гуманітарними галузями.

Мові усної народної творчості в україністиці присвячені праці О. Потебні, П. Житецького, І. Огієнка, Л. Булаховського, В. Ващенко, А. Коваль, С. Єрмоленко, К. Шульжука, А. Поповського, В. Чабаненка, В. Жайворонка, Л. Мацько, І. Матвіяса, А. Мойсієнка, Н. Данилюк, О. Сімович, Н. Журавльової, Т. Беценко, Н. Колесник [13] та ін. Останніми дослідженнями з лінгвофольклористики стали докторські дисертації Н. Данилюк (монографія „Поетичне слово в українській народній пісні” [8]) та Т. Беценко (монографія „Текстово-образні універсалії думового епосу: структура, семантика, функції” [3]). Лінгвофольклористичні студії розширюються та поглиблюються в аспекті вивчення мовнообразної організації різних жанрів усної народної творчості.

Мета нашого дослідження – визначити й схарактеризувати поняттєве коло, основну проблематику та завдання лінгвофольклористики як самостійного напрямку сучасної науки.

Актуальність дослідження вбачаємо в необхідності систематизації матеріалу з означеної галузі, у докладному описі різнорівневих засобів текстової організації фольклорних творів, у встановленні глибинного взаємозв'язку мови народної творчості (у жанрових варіантах) із сучасною літературною мовою; виокремлений ракурс дослідження матиме теоретичне та практичне значення й засвідчить як генезу та динаміку нашої мови, так і динаміку фольклорної мовотворчості в різножанровому вияві, що є безпосереднім ґрунтом, джерелом та способом і засобом реалізації мовної/мовленнєвої (лінгвальної) діяльності етномовоносіїв.

Фольклор – народна творчість [4]. Термін фольклор сьогодні вживають як назву „неписаної народної літератури, мистецтва народного слова, сукупності різних видів і жанрів народної творчості: пісень, казок, легенд, переказів, приказок, загадок, прислів'їв, анекдотів, замовлянь, театральних сценок

тощо” [20, 396]. Слід розуміти фольклор „не тільки як усне словесне мистецтво народу”, а і як „духовну творчість у поєднанні з матеріальною, з урахуванням елементів побуту, знарядь праці, особливостей побудови житла тощо” [14, 17], як словесно-музично-хореографічні форми колективної народної творчості, ще конкретніше – як творчу діяльність народу взагалі, що охоплює поезію, музику, театр, танець, архітектуру, художнє і декоративно-прикладне мистецтво, народні промисли, народний побут (медицину, харчування та ін.). Мова при цьому виступає засобом позначення й передачі усіх найрізноманітніших фактів народної дійсності. Тому виникає потреба виокремлення лінгвофольклористики – спеціального напрямку мовознавчих студій, пов’язаних з народною (етнічною) дійсністю, що засвідчена в різних формах.

Термін лінгвофольклористика запропонував у 1974 році О. Хроленко [21]. Цей термін позначав суть підходу до вивчення мови усної народної творчості: 1) виявлення місця й функції мовної структури в організації фольклорного твору, 2) інтегрованого використання лінгвістичних і фольклористичних методів дослідження.

Отже, лінгвофольклористика – міждисциплінарна галузь гуманітарної (філологічної) науки, що вивчає різноманітні особливості мовноструктурної, мовностилістичної, художньо-образної організації текстів усної народної творчості; закономірності фольклорного стилетворення; мовностильову структуру фольклорного різновиду художньої творчості як колективної естетичної інтелектуальної діяльності етномовців.

Лінгвофольклористику не треба розглядати тільки як мову фольклорних текстів. На наш погляд, лінгвофольклористичні студії повинні охоплювати весь арсенал мовних одиниць, використовуваних для називання реалій народного побуту, народних звичаїв, обрядів, повір’їв тощо. Лінгвофольклористика покликана об’єднати всі мовознавчі науки, так чи інакше пов’язані з дослідженням фактів народної (етнічної, національної) моводійсності (національно-мовної картини світу), ментальної мовотворчості. Адже не можна заперечити, що зразками народної мовотворчості є і загадки, і замовляння, і лічилки, і чукикалки, і апокрифи, і пісні, і фразеологізми

(справедливо, що автори посібника М. Лановик та З. Лановик „Усна народна творчість” (К., 2006) подають розділ „Пареміографія”), і народні найменування рослин. Сама собою виникає проблема мовотворення народних найменування рослин, що не була предметом спеціальних наукових розвідок, зокрема ономасіологічних (наприклад, чому *дивина* – також *коров'як*, *медвежаче вухо*, *царська свічка*, *акулінка*, *гадинник*, *дрябчак*, *каділо*, *котячий хвіст*, *лучинник*, *свічі* [18, 374], а *очиток* – *жива вода*, *заяча капуста* [18, 58], *чебрець* – *Богородицька трава*, *богородичний чепчик* [18, 17], *звіробій* – *Божа Трійця*, *Божа травка*, *бождеревок та ін.* [18, 18]).

У сучасних лексикографічних джерелах термін лінгвофольклористика поки що відсутній. Замість нього вжито терміни *мова фольклору*, *мова жанрів народнопоетичної творчості* (але не для позначення нової галузі науки). Пор.: *мова фольклору* – „мова усної народної творчості (пісень, казок, легенд, приказок і прислів'їв, замовлянь, заклинань та ін.), що своєю лексикою, фразеологією, граматикою, фонетикою засвідчує існування глибинного коріння національної мови” [10, 153], „мова жанрів народнопоетичної творчості, в якій відображений досвід колективної творчості певного етносу чи нації, втілений у морально-естетичних моделях, художніх традиційних формулах (типові зачини та кінцівки народних казок чи дум, постійні епітети, тавтологічні звороти тощо)” [12, 60]. Хоча вважають, що „мову фольклору вивчають лінгвофольклористика, історія поезики, семіотика письменства, літературознавство” [15, 60]. Предметом їх вивчення є національно-мовна картина світу, представлена, зокрема, у синонімічних рядах, антонімічних парах, різноманітності виражальних засобів, народнопоетичній фразеології, народній символіці та ін. [Там само].

Об'єктом лінгвофольклористики є мовноструктурна, художньо-образна організація фольклорного тексту, його стильовий та стилістичний аспекти, специфіка мовотворення фольклорного стилю як різновиду художнього, лінгвоестетична, лінгвопоетична колективна діяльність етномовців як особлива царина національної уснословесної творчості, фольклорна комунікація в аспекті мовотворення, словесно-

образного моделювання, лінгвoseміотична система різножанрового фольклорного континууму, предметом – різнорівневі мовні засоби (фонетичні, словотвірні, лексичні, граматичні), мовнообразні одиниці, що формують текстовий континуум творів народної словесності, лінгвoseміотичні знаки фольклорної стилесистеми, різножанрові та різнорівневі етномовні одиниці як засоби фольклорної комунікації.

Основними завданнями лінгвофольклористики вважаємо:

- обґрунтування положення про системний характер мови фольклорних пам'яток: встановлення фактів системності, спостереження за способами реалізації системності, дослідження механізмів дії системності у мові фольклору;

- з'ясування специфіки використання, реалізації, функціонування мови як організму (як системи систем, як універсальної системи передачі інформації) в аспекті різнорівневого структуротворення фольклорних зразків;

- розгляд мови фольклорних пам'яток (взагалі – фактів мови фольклорної дійсності) як специфічного семіотичного континууму;

- обґрунтування факту динаміки мови фольклору, що виступає закономірним чинником її життєіснування, суспільного вжитку, ґрунтом та засобом для реалізації творчого потенціалу етномовноносіїв;

- аргументований факт універсальності мови фольклорних пам'яток – феноменального явища колективного художнього мовотворення/моводіяльності: з'ясування специфіки фольклорної мовної універсальності, механізмів її дії, аналіз лінгвістичних та позалінгвістичних способів, засобів та різновидів реалізації тощо;

- різноаспектний опис фольклорної семантики, фольклорного словотвору та фольклорної граматики уснословесних пам'яток народної творчості;

- інтерпретований мовностильовий та мовностилістичний аналіз фольклорних текстів як національно-естетичних зразків колективного генія – народу;

- визначення статусу фольклорного стильового різновиду мови в системі її стилів.

Отже, лінгвофольклористика як галузь наукових знань

покликана вивчати різнорівневі мовні особливості побудови текстів народної творчості, їх архітектоніку, специфіку художньо-образної організації.

Лінгвофольклористику можна вважати науковою і навчальною дисципліною, у якій склалися тісні зв'язки з іншими науками: мовознавчими: діалектологією, історією мови, стилістикою, теорією тексту, лінгвостилістичним аналізом тексту, етнолінгвістикою, лінгвокультурологією, лінгвокраїнознавством; гуманітарними: етнографією, етнологією, фольклористикою, фольклорною текстологією. Сама лінгвофольклористика вже має окремі галузі: виокремлюють кроскультурну лінгвофольклористику (займається порівнянням фольклорно-мовних явищ, належних усній народній творчості двох і більше етносів) та музикальну лінгвофольклористику (досліджує взаємозв'язки тексту й наспіву на всіх рівнях – від фонетичного до лексичного й показує способи членування тексту в різних пісенних жанрах (С. Нікітіна)). Як окрема галузь лінгвофольклористика послуговується низкою термінів, що ще раз підтверджує її незалежний і самобутній статус з-поміж інших наукових напрямів. Основним (стрижневим) вважаємо поняття *фольклоризм*. До фольклоризмів зараховують „народнопоетичні символи, слова-номінації народних обрядів, етнографізми, топоніми, історизми, які виконують вторинну функцію у мові художньої літератури” [10, 180]. З літературознавчого погляду фольклоризм кваліфікують як „зацікавлення письменників усною народною творчістю, застосування її у літературному творі на різних функціональних рівнях: через запозичення, стилізацію, наслідування, переспів, цитування, центон, символічне переосмислення міфологемних реліктів [15, 539].

Фольклорні тексти спричинюють виникнення великої кількості питань проблемного характеру, кожне з яких може стати окремим напрямом наукового пошуку. Це, зокрема, семантика фольклорного слова-образу, морфеміка фольклорного слова, фольклорна лексикографія, фольклорна діалектологія, фольклорна граматики, фольклоризми в ідіолекті митця, кроскультурна лінгвофольклористика та ін.

С. Єрмоленко належить першість у порушенні проблеми

співвідношення мови народної творчості та української літературної мови. Дослідниця показала вплив усної народної словесності на становлення нормативної бази літературної мови („Фольклор і літературна мова” (1987)). С. Єрмоленко аргументувала виокремлення фольклорного стилю в стильовій системі української мови.

Серйозно розпочато в українській лінгвофольклористиці дослідження фольклорної ономастики. Є суттєві результати в розвитку галузі фольклорної, зокрема народнопісенної, антропоніміки (Н. Колесник [13]). Подано спробу описати антропонімікон та топонімікон дум (Т. Беценко [1; 2; 3]).

Перспективним вбачають напрям фольклорної діалектології. Суттєвими у цьому плані є праці А. Поповського „Мова фольклору та художньої літератури Південної України ХІХ – початку ХХ ст.” (1988) та „Нормативні тенденції в мові фольклору Південної України ХІХ – поч. ХХ ст.” (1988). Діалектні вкраплення спостережені в мові народної творчості, на що вказують і С. Єрмоленко, і Н. Данилюк та ін. Однак важливо докінець з’ясувати статус діалектизмів у різножанрових фольклорних текстах. Адже діалектний компонент почасти засвідчений у фольклорних текстах, наприклад: *Мала баба одну дочку, / Катеринов звала* [17, 279], *Не їдну дівчину да гей, з ума зводить* [17, 279], *Позволь, позволь дівку Явдошку /Хоч на їден рік* [17, 315].

Вимагає осмислення проблема мови фольклору як засобу комунікації, з’ясування специфіки фольклорного спілкування. У зв’язку із цим виник напрям фольклорної комунікації. Проблему фольклорної комунікації в Росії розробляє Марина Венгранович [5; 6]. Фольклорна комунікація – природний, контактний тип комунікації, що „здійснюється за допомогою природних засобів (каналів інформації) – усного слова, міміки, жесту та ін. в умовах живого (безпосереднього) контакту виконавця й слухача” [6, 606]. Фольклорна комунікація здійснюється шляхом використання певного коду, зокрема, мови. Тут доволі суттєвим може видатися різнорівнева та різноаспектна характеристика коду – вербальних засобів комунікації та ін. Виникає потреба в проведенні експериментів (наприклад, сприйняття колядок, щедрівок чи інших пісень етнічними українцями за кордоном,

з'ясування ролі мовного коду в цьому сприйнятті та ін.).

Невичерпні можливості мови народної творчості в плані трансформації фольклорного слова в ідіостилі письменника. Проблеми індивідуально-авторської трансформації фольклорного слова присвячені розвідки С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, Л. Козловської, Н. Данилюк, С. Бибик, Т. Беценко та ін. Однак ще не вивчені, не описані повною мірою шляхи й способи модифікації, варіювання, творчого використання фольклорних одиниць різних рівнів у конкретній авторській інтерпретації та обробці (таких досліджень в україністиці обмаль).

Недослідженою є проблема аперцепції народного слова у художньому тексті. У такому аспекті розглядає потенціал фольклорно-пісенного слова А. Мойсієнко на прикладі мовотворчості Т. Шевченка [16]. Аперцепція мислиться як досвід. Пізнавально-аперцепційний механізм знаходить свій вияв через текст на власне сприйняттєвому рівні. Декодування художнього тексту здійснюється з урахуванням різноманітного досвіду реципієнта. Фольклорний код міститься в генетичній пам'яті мовців і витлумачується автоматично (наприклад, сприйняття поезії І. Драча „Лист до калини”). З'ясування природи цього коду, специфіки збереження/існування в словесно-знаковій одиниці та в пам'яті мовноносіїв і можливостей (шляхів, способів) декодування, вважаємо, може бути перспективним напрямом філологічних досліджень, виконаних на базі лінгвофольклористики.

Варте уваги явище оказіоналізації в народнопоетичному континуумі, що засвідчує рухливість, багатогранність, гнучкість фольклорного – народнопісенного словотворення: Да звів мене з *розумочку* та ще й чорноброву [17, 279] або Дай же, Боже, в полі урожай, / В полі урожай – а в гумно *звожай*, / А в гумні *хлібно*, в оборі *вбійно*, / В домі *весільно*, на славу втішно [19, 30]. Лексеми *розумочок*, *звожай*, *хлібно*, *весільно*, *вбійно* не фіксує 11-томний Словник української мови. Взагалі фольклорний словотвір – специфічна галузь мовотворчості, стилістичної дериватології. В україністиці фольклорний словотвір представлений у розвідках О. Потєбні, Н. Журавльової, С. Єрмоленко, Г. Сагач, Н. Данилюк, Т. Беценко, Л. Михно та ін.

Окремим напрямом лінгвофольклористичних студій можна вважати фольклорну лінгвосеміотику. Проблему знаковості фольклорного слова порушили ще О. Потебня, М. Костомаров. На сучасному етапі знаки-символи фольклорного континууму розглянули З. Василько, С. Єрмоленко [9], Н. Данилюк, Л. Дяченко, В. Жайворонко, В. Кононенко. Крім аспекту символічності, виділено ще естетичний та культурний компоненти фольклорно-пісенних знаків. Фольклоризми С. Єрмоленко кваліфікує як мовно-естетичні знаки національної культури. Наприклад: *щастя-доля, срібло-золото, жука-риба, калина, явір, тополя, роса, криниця, дівчинька, козаченько, іти по воду, жито жати, поле орати, зійшов місяць, ворон криче, сонце сходить, мед-вино пити, вітер віє-повіває, коло броду, на горі, у долині, біля хати, біля воріт, біла сорочка, чорна земля, руса коса, карі очі, зелене жито, білі руки (рученьки), біле тіло, ясне сонце, зелена трава, ясен місяць, ясна зіронька* та ін.

Різнобічно глибокий матеріал містить словник-довідник В. Жайворонка „Знаки української етнокультури” (2006). На думку автора, „етносимволіка слова, тісно переплітаючись з етносимволікою позначуваної ним реальії, стає основною підвалиною становлення особливих концептуальних мовних продуктів – етнокультурних концептів, або знаків етнокультури...” [11, 3]. Учений зібрав, систематизував і описав етномовні одиниці – суто українські, народні, назви різних реальій національного буття, наприклад: *каблучка* [11, 265], *Йордань* [11, 264], *окіян* [11, 191], *Дніпро* [11, 190], *дідух* [11, 188], *заручини* [11, 237], *щедрий вечір* [11, 654], *щедрик-ведрик* [11, 655], *щедрівка* [11, 655], *щедрування* [11, 655], *черинь* [11, 639], *характерник* [11, 615], *тополя* [11, 599], *сіножать* [11, 543], *сірко* [11, 543], *серпанок* [11, 535] та ін. Такі етнознаки – цілі змістові комплекси, що фіксують історію розвитку етносу, його досвід в освоєнні довкілля, зрештою – відображають (кодують) в „згорнутому” вигляді картину світу й вже автоматично набувають статусу складників національно-мовної картини світу. Дослідження етнознаків національної мовокультури якнайтісніше пов’язано з фольклором, точніше – з лінгвофольклористикою, і, навпаки, аналіз фольклоризмів у

багатьох випадках неможливий без врахування етнолінгвістичних студій.

Фольклорне текстотворення (фольклорна текстологія) – абсолютно нерозвинена галузь українських наукових студій. Відомі дослідження О. Дея (розгляд композиції українських народних пісень), С. Єрмоленко (характеристика різнорівневих мовних особливостей українських народних пісень), Н. Грицак (традиційні структури в казковому тексті), О. Бондар (мовні засоби вираження часу в українських народних казках), Т. Беценко (архітектоніка дум) та ін.

Новітнім підходом до з’ясування специфіки мовнообразної організації фольклорних текстів вважаємо встановлення різнорівневих закономірностей мовноструктурної, мовнообразної організації творів усної народної словесності, що знайшло втілення у вченні про текстово-образні універсалії як структурні, текстотвірні, мовностильові і жанрово закріплені одиниці фольклорних творів. На прикладі аналізу мови дум показано принцип дії/використання в усному фольклорному імпровізованому епічному текстотворенні готових, клішованих, традиційно повторюваних різнорівневих мовних структур, що слугували для запам’ятовування, ідентифікації, багаторазового відтворення текстів дум, забезпечували максимальне збереження змісту повідомлюваного, форми вираження думки й водночас сприяли дотриманню характерної епічної тональності фольклорного висловлення.

Мова фольклору – явище складне, багаторівневе, що стосується різних жанрів та форм народної творчості. Це окрема галузь духовної інтелектуально-творчої культуродіяльності етносу, що постає як системне явище. Як специфічна сфера відображення дійсності мова народної творчості виступає своєрідною картиною світу, національною за своєю природою. Органічний характер мови народної творчості вбачаємо в її тісному, нерозривному зв’язку з мовоносієм, що є її творцем.

Підставою для того, щоб вважати мову народної творчості самостійним відгалудженням наукових студій, є чітке бачення її об’єкта й предмета дослідження, завдань, проблем і напрямів. Терміноапарат лінгвофольклористики в основному сформований на базі досліджень народнопоетичної творчості –

найбільш вивченого її різновиду. Наукові пошуки в означеному напрямку слугуватимуть комплексній розбудові національно-мовних наукових студій.

Література

- 1. Беценко Т. П.** Мова думового епосу / Т. П. Беценко. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. Макаренка, 2008 – 108 с.;
- 2. Беценко Т.** Мова українських народних дум у часовому вимірі / Т. Беценко // Рідний край. – 2012. – № 2. – С. 83 – 86;
- 3. Беценко Т.** Текстово-образні універсалиї думового епосу : структура, семантика, функції / Т. Беценко. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 400 с.;
- 4. Великий** тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.;
- 5. Венгранович М.** Фольклорний текст в аспекте специфіки фольклорної комунікації / М. Венгранович // Стереотипність и творчество в тексте. – Пермь, 2003. – Вып. 4. – С. 80 – 90;
- 6. Венгранович М.** Функціонально-стилева специфіка фольклорного тексту в аспекте екстралінгвістическої обусловленности / М. Венгранович // Stylistyka. – 2005. – XIV – С. 601 – 614;
- 7. Войтович В.** Українська міфологія / В. Войтович. – Київ : Либідь, 2002. – 664 с.;
- 8. Данилюк Н.** Поетичне слово в українській народній пісні : монографія / Н. Данилюк. – Луцьк : Волин. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 512 с.;
- 9. Єрмоленко С. Я.** Мовно-естетичні знаки української культури / С. Я. Єрмоленко. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 2009. – 352 с.;
- 10. Єрмоленко С. Я.** Фольклор і літературна мова / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1987. – 242 с.;
- 11. Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Кононенко. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.;
- 12. Коваль А. П.** Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Вища шк., 1978. – 378 с.;
- 13. Колесник Н.** Особові імена в українських народних обрядових піснях / Н. Колесник // Автореферат ... канд. філол. наук. – Тернопіль, 1998. – 20 с.;
- 14. Лановик М., Лановик З.** Українська усна народна творчість / М. Лановик, З. Лановик. – К. : Знання-прес, 2006. – 591 с.;
- 15. Літературознавча** енциклопедія / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – У 2 т. – Т. 2. – К. :

Академія, 2007. – 624 с.; **16. Мойсієнко А.** Слово в аперцепційній системі поетичного тексту : Декодування Шевченкового вірша / А. К. Мойсієнко. – К. : Правда Ярославичів, 2006. – 200 с.; **17. Пісні кохання.** – К. : Дніпро, 1986. – 367 с.; **18. Смик Г. К.** Корисні та рідкісні рослини України : словник-довідник народних назв / Г. К. Смик. – К. : Укр. радянська енцикл. ім. М. Бажана, 1992. – 416 с.; **19. Таємна сила слова** (Заговори, заклинання, замовляння). – К. : Дніпро, 1992. – 120 с.; **20. Українська фольклористика** : словник-довідник / укл. і заг. ред. М. Чернопиского. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 448 с.; **21. Хроленко А. Т.** Введение в лингвофольклористику. – М. : Наука-Флинта, 2010.

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ „РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ” В ГОВІРКАХ НИЖНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Лариса Бойко (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, доцент)

У фразеології української мови репрезентовано найрізноманітніші сфери буття народу. Загальною рисою фразеологізмів будь-якої мови є те, що вони – антропометричні, оскільки кваліфікація означуваного фрагмента дійсності, названого фразеологічною одиницею, завжди співвідноситься з властивостями людини. І, напевно, тому великий масив фразеологізмів зосереджений на характеристиці особи, на подіях, пов’язаних із виявленням цих властивостей у поведінці, на соціальних диспозиціях особи, на ментальних станах і почуттях [3, 11]. У низці сучасних досліджень аналізуються різні аспекти антропоцентризму фразем. Серед авторів, що розглядали цю проблему, – Н. Венжинович, А. Галас, А. Івченко, Г. Доброльожа, О. Каракуця, О. Кирилюк, Т. Маслова, В. Мокієнко, М. Олійник, Ю. Прадід, В. Ужченко, Д. Ужченко, Н. Шевченко, Н. Щербакова та ін.

Говіркова фразеологія синтезує багатство й розмаїття народної мови, відображає культурні надбання, традиції, менталітет, побут, життєвий досвід українців, а тому вчені наголошують на актуальності її дослідження. На сьогодні маємо значні здобутки в систематизації й вивченні фразеологічного

багатства говірок Західного Поділля (Н. Коваленко), східнослобожанських і степових говірок Донбасу (В. Ужченко, Д. Ужченко), центральної Слобожанщини (О. Плетньова), Західного Полісся і західної частини Волині (Г. Аркушин), гуцульських говірок (М. Олійник), лемківських говірок Східної Словаччини (Н. Вархол, А. Івченко) та ін.

Фразеологізми говірок Нижньої Наддніпрянщини зібрав і систематизував В. Чабаненко у „Фразеологічному словнику говірок Нижньої Наддніпрянщини”. Це диференційний словник, який уміщує близько 3000 фразеологічних одиниць та фразеологізованих висловів, що вживалися і вживаються в живих народних говірках Нижньої Наддніпрянщини. Представлені в словнику вирази пов’язані з традиційним побутом, різними видами господарської діяльності, звичаями, віруваннями, обрядами, живим мовленням мешканців цієї території.

Предметом нашого дослідження є сталі вирази на позначення позитивних і негативних рис характеру людини, зафіксовані у „Фразеологічному словнику говірок Нижньої Наддніпрянщини” В. Чабаненка.

Мета розвідки – проаналізувати семантику фразем, що відображають риси характеру людини.

Нині актуальним стає ідеографічний аналіз фразеологічних одиниць. У межах досліджуваного матеріалу науковці виділяють „семантичні ряди”, „семантичні поля”, „фразеосемантичні поля”, „семантичні групи”, „семантичні підгрупи” тощо (А. Аксамитов, М. Алефіренко І. Гетьман, М. Демський, А. Івченко, Л. Коваленко, В. Мокієнко, Ю. Прадід, П. Редін, Ж. Соколовська, В. Ужченко та ін.).

У нашій розвідці фразеологічні одиниці розглядатимуться за варіантно-синонімічними групами, виокремленими в межах фразеосемантичного поля „Риси характеру людини”. Під варіантно-синонімічною групою, слідом за В. Ужченком, розуміємо таке „сміслові об’єднання фразеологічних одиниць, котрі у своїх значеннях мають подібні опорні семи й ідентифікуються близькими за значенням синонімічними інваріантами, часом із широким набором варіантів” [1, 115].

Фразеосемантичне поле „Риси характеру людини” представлене у „Фразеологічному словнику говірок Нижньої Наддніпряни” варіантно-синонімічними групами, які репрезентують позитивні та негативні риси.

Характер виявляється в цілях, які ставить перед собою людина, у засобах їх досягнення, ставленні до оточення, суспільства, праці, інших людей і самої себе. У характері особистості закладено загальнолюдські, національні та індивідуальні риси. Характер особистості тісно пов’язаний з її інтелектом, емоціями, волею. Усе це знайшло відображення у фразеологічних одиницях.

На позначення позитивних рис характеру в межах розгляданих фразем виокремлюємо такі варіантно-синонімічні групи як ‘наполегливість’, ‘відповідальність’, ‘сміливість’, ‘дбайливий’, ‘працьовитий’.

У варіантно-синонімічній групі ‘наполегливість’, що охоплює фразеологізми, які характеризують позитивні риси характеру, містяться вирази з негативним відтінком у значенні: *в(у) його (неї) і бугай отелиться* [2, 22], *зубами дріт перекусе* [2, 54] – ‘про людину, яка завжди добивається свого’; фраземи з додатковою семою ‘настирливий’ – *і (й) в (у) старця випросе* [2, 56]; *стоять над головою* [2, 133], *насідає на голову* [2, 84], *трясти за душу* [2, 140] – ‘настирливо домагатися свого’; *товкти своє* [2, 139] – ‘настирливо доводити свою правоту’.

До нечисленних належить варіантно-синонімічна група з семами ‘дбайливий, хазяйновитий’, що репрезентована одним фразеологізмом *хазяйський син* [2, 145], та ‘відповідальність’, представлена виразом *на свою шию взять* [2, 84]. Антонімом до неї виступає фразеологізм *знає та не сповняє* [2, 51] – ‘безвідповідальна людина’.

Варіантно-синонімічна група ‘працьовитий’ репрезентована такими виразами: *все (усе) в руках горить* [2, 25] – ‘беручий до всякої роботи’, *аж руки сверблять (горять)* [2, 8] – ‘є велике бажання що-небудь робити’, *як комашка* [2, 160] – ‘про працьовиту людину’, *аж ніт виступив* [2, 8] – ‘хто занадто старається’, *гнуть горба на чужого дядька* [2, 29] – ‘виконувати чужу, дуже важку роботу’.

Варіантно-синонімічна група ‘сміливий’ представлена виразом *і (ї) дрючком не злякаєш* [2, 57], словник фіксує також фразеологізм із протилежним значенням *рачки-рачки та в куці* [2, 121] із семою ‘боягузливий’.

Фразеологічні одиниці, що вживаються для характеристики негативних рис характеру, представлені варіантно-синонімічними групами із семами: ‘ледачий’, ‘брехливий’, ‘корисливий’, ‘спритний’, ‘хитрий’, ‘улесливий’, ‘непосидючий’, ‘гордовитий, пихатий’, ‘скупий’, ‘жадібний’, ‘пасивний’, ‘простакуватий’, ‘хвастиливий’, ‘упертий’, ‘безтурботний’, ‘покірний’.

Фраземи виділених груп функціонують як евфемізми – вислови, що пом’якшено позначають неприйнятні для певного ментального простору явища дійсності. Головною причиною виникнення фразеологічних заміників прямого найменування негативних рис людини є бажання приховати окремі моменти життя, мотиви поведінки тощо.

Здавна в народі однією з гостро засуджуваних вад людини було ледарювання, про що свідчать численні фразеологічні одиниці, які можна об’єднати у варіантно-синонімічну групу ‘ледачий’. При ідеографічному аналізі цих фразеологізмів ми дійшли висновку про доречність виділення двох семантичних підгруп: „власне ледачий (ледар)” та „ледарювати, байдикувати”. Перша підгрупа охоплює фразеологічні одиниці на кшталт *рукава по коліна* [2, 125], *здря й пальцем не шевельне* [2, 50], *ледащо неприторенне* [2, 73], *і (ї) руки у воді не вмис* [2, 62], *кабеля невироблена* [2, 68] – ‘ледача жінка’. Семантична підгрупа „ледарювати, байдикувати” репрезентована більшою кількістю фразем: *наробить чортів пляшку* [2, 83], *сім раз на тиждень празнують* [2, 128], *горобцям дулі давать (сунуть)* [2, 30], *горобців пужать* [2, 30], *журавлів завертать* [2, 43]. Крім того, у словнику зафіксовано вираз на позначення недбалого ставлення до праці: *робить через пень колоду* [2, 122].

Крім ледарювання, народна мораль гнівно засуджувала людей, які не здатні ні до чого, нічого не вміють робити, що й відображено у фразеологізмах варіантно-синонімічної групи ‘нікчемна людина’: *і (ї) хвоста котові не зав’яже* [2, 64], *ні в солдати, ні в матроси* [2, 92], *ні Богу свічка, ні в пеклі кочерга*

[2, с.92], *і (ї) трьох свиней не випасе* [2, 64], *галека нещасна* [2, 27].

Варіантно-синонімічна група ‘брехати, обманювати’ має додаткові або суміщені семи ‘говорити неправду’, ‘обманювати’, ‘вести пустопорожні розмови’, ‘говорити нісенітниця’. У суспільстві обман сприймається як аморальний вчинок і засуджується, а пряме найменування поняття „обманювати” вимагає евфемістичної заміни, як-от: *аж уха в’януть* [2, 9], *городить чортівню* [2, 30] – ‘верзти дурниці, брехати’; *компасірувать мозги* [2, 70] – ‘обдурювати’; про великого брехуна кажуть: *не дихне, як не брехне* [2, 88], *шо ступне, так і брехне* [2, 155], *галай-балай* [2, 27] – ‘теревенити, займатися пустими балачками’.

Фразеологізми, що об’єднуються у варіантно-синонімічну групу ‘балакучий’, містять такі додаткові та суміщені семи, як ‘язикатий’, ‘розпускати плітки’, ‘любити базікати’: *язик по коліна* [2, 156], *балакуча Хвеська* [2, 11] – ‘жінка, що любить базікати’, *бить язиком* [2, 13] – ‘базікати’, *баба базарна* [2, 10], *зробить із (з) язика халяву* [2, 53] – ‘захопитися пересудами, обмовами, наклепами, пустими балачками’.

Досить численною є група фразем із семою ‘хитрий’: *із розбавка курча висиде* [2, 58], *зух не послідній* [2, 54] – ‘хитра, спритна людина’; *ухо старої лаханки* [2, 145], *хитріший за зайця* [2, 146], *дьогтю дасть і меду піднесе* [2, 41] – ‘про людину хитру і підступну’; *без рукавиць не візьмеш* [2, 12] – ‘про дуже хитру та обережну людину’.

Фразеологізми, що утворюють варіантно-синонімічну групу ‘гордовитий, пихатий’, мають різні додаткові значення й суміщені семи, наприклад: *і (ї) на рябій козі не під’їдеш* [2, 61], *носом небо зачепить* [2, 97], *як на вилах ходе* [2, 161], *не п’є з мілкої посуду* [2, 91] – ‘гордовитий, пихатий’; *гнуть козира* [2, 29], *пику в гору задерти* [2, 104] – ‘поводитися з погордою’, *свого собаку не узнавать* [2, 127] – ‘відцуратися від роду, загордитися’.

Негативною конотацією позначені фразеологізми із семами ‘жадібний’ – *за шматок кишки бігтима сім верст пішки* [2, 48], *за руб зайця пережене* [2, 47], *за копійку і матір заріже* [2, 45]; ‘скупий’ – *труситься над кожною копійкою* [2, 140],

серед зими льоду не випросиш [2, 127]; ‘ненажерливий’ – *і (їй) старця роздіне* [2, 63]; ‘злодійкуватий’ – *з шага копійку украде* [2, 54].

Варіантно-синонімічна група із семою ‘спритний’ представлена фразеологізмами, що мають такі відтінки у значенні як ‘дуже спритна людина’ – *зуміє піймать і вовка за вуха* [2, 54], *і (їй) чорта осідлає* [2, 64], *в (у) яку хоч щілину пролізе* [2, 27], ‘дуже спритна і хитра людина’: *і (їй) в (у) ступі не влучиш* [2, 56], *і з грязної води чистим вийде* [2, 57], *в (у) горищук танцювать і не перекинуть* [2, 16]. На позначення такої риси характеру, як улесливість, виокремлено групу, до якої ввійшли фразеологічні одиниці із семами ‘запобігати, підлещуватись’ – *драстуватися за кілометр* [2, 39], *заглядать у рота* [2, 44] та ‘улесливий’ – *сякий-такий та Божий* [2, 135], *без мила в очі лізти* [2, 12], *як у рот не вскочить* [2, 165].

До варіантно-синонімічної групи із семою ‘покірний’ належать фразеологізми: *і (їй) лапки скласти* [2, 59] – ‘стати покірним’, *і (їй) курі загребуть* [2, 59] – ‘безвольна людина’, *підставлять горба* [2, 106] – ‘принижуватись’.

Варіантно-синонімічну групу ‘нахабний, безсоромний’ складають фразеологізми *ні страху, ні совісті* [2, 95], *або дай, або вирви* [2, 5] зі значенням ‘нахабна, настирна людина’; *зробить морду цеглиною* [2, 53] – ‘набратися нахабства’; *розпуститися по саме нікуди* [2, 124] – ‘дійти до крайньої межі нахабства’; *очі по шість копійок* [2, 102] – ‘немає совісті’.

Варіантно-синонімічна група ‘скромний, несмілий’ представлена двома фразеологізмами: *як святий* [2, 164] та *як привезений* [2, 164].

Варіантно-синонімічна група ‘упертий’ репрезентована виразами *хоч із орудії бий* [2, 149], *впертися (упертися) рогами* [2, 24], *буром перти* [2, 15].

У варіантно-синонімічній групі ‘хвастливий’ переважають фразеологічні одиниці з іронічним відтінком у значенні: *у всіх лежить, а в його (неї, їх) біжить* [2, 41], *герой у бабиній кохті* [2, 28], *хвальби повні торби* [2, 146].

До варіантно-синонімічної групи ‘корисливий’ увійшли фразеологізми: *на дурних воду возить* [2, 80], *з одним ротом на два обіди* [2, 52], *виїжджать на чужому горбі* [2, 19].

Пасивність, бездіяльність людини в говірках Нижньої Наддніпряниці позначають такими усталеними зворотами: *і (й) краном не зрушиш* [2, 59], *як мокрий порох* [2, 161], *як сонна муха* [2, 164].

Окремі групи представлені однією фразеологічною одиницею: *дзига вкусила* [2, 36] – ‘непосидючий’; *пійматися на удочку* [2, 106] – ‘простакуватий’; *жить за готовим ладом* [2, 42] – ‘безтурботний’.

Отже, до фразеологічного поля „Риси характеру людини” входять фразеологічні одиниці, що відображають позитивні й негативні якості й властивості, притаманні людині. Ці вирази є невичерпним джерелом, що живить виражальні засоби літературної мови, надає їй яскравих рис національного характеру, створює той неповторний колорит, який часто має емоційний вплив на читача чи слухача.

Література

1. **Ужченко В.Д.** Східноукраїнська фразеологія / В. Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.;
2. **Чабаненко В.** Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряниці / Віктор Чабаненко. – Запоріжжя, 2001. – 201 с.;
3. **Щербакова Н.В.** Фразеологізми з назвами людей у лексичному наповненні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. В. Щербакова. – Харків, 2002. – 21 с.

ПОРІВНЯННЯ – ПРИКМЕТНА ОЗНАКА ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ГУРТУ „СКРЯБІН”

Дар’я Боцман (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, магістрантка)

Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.

У такому переплетінні тропів і фігур, що характерне для пісенних текстів Андрія Кузьменка, важливе місце займають порівняння. Як відомо, порівняння визначають як один із механізмів моделювання та інтерпретації художнього світу. „Воно підкреслює й посилює уявлення про який-небудь предмет чи про яке-небудь явище за рахунок іншого предмета чи явища, викликає певні естетичні асоціації та почуттєво-оцінні реакції, а

найголовніше – активізує увагу й образне мислення людини” [3, 221].

Мета статті – дослідити та проаналізувати використання порівнянь у пісенних текстах гурту „Скрябін”.

Порівняння – це словесний вираз, в якому уявлення про зображувальний предмет можна конкретизувати через зіставлення його з таким предметом, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві [1, 211].

Розглянемо детальніше порівняння, які Андрій Кузьменко, автор пісень і колишній фронтмен гурту „Скрябін”, використовує у пісенних текстах.

Пісенний текст „Говорили і курили” насичений порівняннями: *людей напхалося конкретно, як сільодки в відро, народ почав з вагона, як картопля випадати, я лечу, як метелик, забігаю в генделик, мене розмазує по тобі, ніби маслом коровай*. Такими порівняннями зазвичай не послуговуються у повсякденному мовленні, тому ми можемо їх віднести до авторських. Порівняння *людей напхалося конкретно, як сільодки в відро* означає великий натовп, тисняву у метро. Семантично близьким є вираз *мене розмазує по тобі, ніби маслом коровай*. Порівняння *народ почав з вагона, як картопля випадати* – велика кількість людей швидко, штовхаючи один одного, виходили з вагонів метро. Цікавим є порівняння *я лечу, як метелик, забігаю в генделик*. Метелик – це комаха, яка швидко може змінювати своє місце знаходження, тому, вочевидь, цей вираз означає „швидко йти, бігти”.

Використовує порівняння Андрій Кузьменко в пісні „Дівчина з кафешки”: *і тут перед тобою, як китайська стіна, стоїть офіціантка*. Велика Китайська стіна – одна з найграндіозніших споруд усіх часів і народів, символ Китаю. Це найбільше творіння людських рук у всій світовій історії та єдина споруда такого масштабу в усьому світі. Довжина всіх ліній стіни 6350 км. Тож, використовуючи таке порівняння, соліст гурту наголошує на неприступності, гордості дівчини.

Об’єктами образних порівняльних конструкцій у піснях Андрія Кузьменка виступають різноманітні явища природи, зокрема сніг і туман. У пісні „Сліди” є порівняння *люди до себе*,

як сніг прилипають, що означає міцно, невідривно. Об’єктом порівняння у тексті пісні „Чекаю ночі” також є сніг: *наші помилки вкривають землю, як сніг*. Образ туману спостерігаємо у пісні „Чуєш біль”: *знов хтось ходить, як туман*. У цьому контексті порівняльна конструкція набуває значення „тихо, непомітно”. *Вона прийшла така, як лід* – таке порівняння віднаходимо у пісні „Цукор”, що означає гордість, неприступність, певну зверхність жіночої особи щодо чоловічої статі (яскраво простежується також гендерний аспект).

Цікавим, на нашу думку, є порівняння, використане у пісні „ВодаВогонь”:

Вогонь і вода влюбилися.

Як туман і дим обіймалися тихо вони,

Так, як дим і туман цілувалися.

З одного боку, ми бачимо протиставлення: вогонь і вода. Вогонь – це горіння, що супроводжується значним виділенням тепла та світла, полум’ям і димом. Вода – це прозора безбарвна рідина без запаху і смаку. Тож, співіснувати вони разом не можуть. Андрій Кузьменко порушує ці канони: *Вогонь і вода влюбилися*. У цих образах співак змальовує людей, зовсім різних за характером. А ось у порівнянні **Як туман і дим обіймалися тихо вони, так, як дим і туман цілувалися** вже бачимо схожість, що виникла внаслідок зорового сприйняття, адже дим і туман іноді важко відрізнити: обидва стеляться по землі, понад водою.

Окремої уваги заслуговують пісні на тему кохання. Вони сповнені тонким ліризмом, а порівняння, використані у текстах пісень, додають поетичному твору ніжності та чуттєвості.

Зустрічаємо порівняння у пісенному тексті „Кінець фільму”: *Я застряг у тобі, як ніж; Я засів у тобі, як скло, як невидиме зло*. Поданий текст наповнений глибоким почуттям кохання; із пісні ми дізнаємося, що закохані, на жаль, розлучилися. Мабуть, через це Андрій Кузьменко і використовує такі „гострі” порівняння: **як ніж, як скло**, що дають нам зрозуміти, який душевний біль переживав автор, коли їх любовний „сюжет закінчився” і настав „кінець фільму”.

З особливо теплими почуттями описує свою обраницю Андрій Кузьменко у пісні „Ніби в раю”:

*Я розглядаю тебе на екрані,
Як дивну планету у телескоп,
І, як астроном, спосіб шукаю
Попасти крізь терни до далеких зірок.*

Порівняння *я розглядаю тебе на екрані, як дивну планету у телескоп* вражає своєю оригінальністю та образністю. Автор має можливість побачити свою кохану лише на телеекрані, тому з особливою увагою, цікавістю, закоханістю намагається розгледіти усі деталі її зовнішності, запам'ятати її образ.

Спостерігаємо використання порівняння у тексті пісні „Я хочу бути твоїми духами”: *Я хочу бути близько біля тебе, як повітря*. Як відомо, повітря знаходиться скрізь, у всьому, що нас оточує. Автор настільки закоханий у свою другу половинку, що ніби розчиняється у ній. Він хоче бути поряд з нею завжди і так близько, на скільки це можливо.

Завдяки використанню порівнянь розширюються семантико-асоціативні межі контексту. Семантична спрямованість порівняння звичайно поширюється від предмета думки до реалії, яка чимось цей предмет нагадує, найчастіше в плані експресивно-оцінному [2, 150].

Отже, порівняння – один із найуживаніших художніх засобів у пісенних текстах Андрія Кузьменка, що допомагає надати пісенній поезії відповідного настрою, колориту та певної експресивності, посилює загальний настрій пісні. Чималу кількість у пісенному доробку співака становлять індивідуально-авторські порівняння, які вражають своєю оригінальністю і неповторністю.

Проаналізувавши використання порівнянь у пісенних текстах гурту „Скрябін”, ми дійшли висновку, що найчастіше суб'єктами порівнянь у текстах виступають люди. Об'єктами образних порівняльних конструкцій у піснях Андрія Кузьменка виступають різноманітні предмети та явища навколишнього світу.

Література

1. Галич О. Теорія літератури : підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.;
2. Костюк М. Відношення і місце порівняння в системі образних засобів / М. М. Костюк // Проблеми семантики,

прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2014. – Вип. 26. – С. 145 – 152; **3. Чабаненко В.** Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія] / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.

У СЛОВІ РІДНОМУ ВЕЛИКА СИЛА Є...
(САМОРОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ)

Елеонора Веремієнко (ВП „Стахановський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”, м. Лисичанськ, викладач)

Саморозвиток творчої особистості студентів поетичним словом на заняттях з української літератури – це важка й копїтка робота, орієнтована на сучасну підготовку майбутніх фахівців, на розвинену творчу особистість, здатну до постійного оновлення знань, високої професійної компетенції, швидкої адаптації, яка працює на свій творчий саморозвиток і саморозвиток вихованців. Борис Грінченко вважав, що „людина, надїлена творчими здібностями, інша і за характером, і за сприйманням світу” [1, 18].

З точки зору гуманістичної психології, кожна людина є унікальною, неповторною особистістю, здатною до самоактуалізації. Це особистість надїлена надзвичайно багатим потенціалом, який часто буває реалізований не повністю через об’єктивні й суб’єктивні причини. Тому тема формування творчих здібностей залишається актуальною і в нашому сьогоденні.

Ми живемо в ХХІ столїтті. Хоч би як хто вираховував сьогодні різні коефіцієнти інтелекту, але незапереченим залишається факт: без сумніння й працьовитості немає ні талантів, ні геніїв.

Інноваційні технології на заняттях з літератури: диспути, написання наукових статей, часткове створення міні-посїбників; захист альтернативних думок, використання елементів психодрами, твори-есе, образки, етюди, лінгвістичний аналіз, кольоративи, проекти, електронні презентації, полеміка, – далеко не повний перелїк форм і методів, які допомагають викладачеві не тільки у ґрунтовному засвоєннї знань вихованцями, але й у саморозвитку творчої особистості.

Ще в Києво-Могилянській академії для спудеїв (студентів) викладався курс піітики (поетики), а тих, хто вмів писати вірші, вважали духовною особистістю.

У своїх власних поетичних роботах студенти намагаються висловити своє ставлення до мови, Батьківщини, неординарних постатей митців слова, до навчального закладу, де навчаються.

Саме на заняттях з літератури викладач намагається розвивати літературні здібності в написанні поетичних творів, пам'ятаючи слова М. Побеляна:

Ліпити рими, друже, – це не все.

Слова єднати – грамотності досить.

Поетія ж душі всієї просить:

Б'є за лукавство каменем в лице.

К. Станіславський писав: „Творчість – це напруження всіх духовних сил, вміння віддавати найдорожче: артистизм, віру, натхнення” [2, 44].

Поетичні доробки студентів ще не цілком досконалі, але головне, що вони йдуть від душі, коли відчуваєш свою причетність до сьогодення.

Коледже мій! Тобі хвалу співаєм.

У стінах цих панує світ добра,

Знання глибокі, злагода, надія.

Духовність, мир і віра наша щира,

Що все „вернеться на круги своя” (Фомин І., студент).

Проблеми саморозвитку творчої особистості найбільш детально розроблені в творах М. Пантелюка, Л. Скуратівського, М. Жулинського.

Студенти пишуть поезії-мініатюри, у яких звучить любов до слова.

Чи люблю я мову українську?

Щиру, ніжну, материнську,

Так, люблю...

Читаю Кобзаря,

Стуса знаю і Костенко,

Та болить моє серденько,

Бо не всі її шанують так,

Як я... (Мотуз М., студентка).

*Українська щира, пелюсткова,
Ніжна, рідна, світанкова,
Райдужно-блакитна, веселкова,
Журавлина, тиха, смерекова...*

Їй дарую я оці слова,

Бо без неї я – каліка, сирота (Курдяєва В., студентка).

Майбутні вчителі початкових класів, соціологи, психологи, вихователі у творчих роботах різнопланового характеру пишуть про майбутню професію як про дороговказ у житті.

„Собор душі” – це головне в людині.

Хай пустоцвітом не зростають ті,

Кого навчаємо по правді в світі жити,

Родину, честь і гідність берегти.

Урок літератури. Тиша.

Весняним дощиком все падають слова:

„Я – вчитель, ідеал і приклад,

І крок дитини в світ добра” (Ващенко О., студентка).

Вітчизняні літературознавці й представники української діаспори у своїх наукових доробках розкрили самобутню художню палітру багатьох українських письменників. Максим Рильський наголошував: „Слово цілюще, як материнське молоко, воно безсмертне, як материнство. Душа дитини для викладача літератури – це храм, і треба зробити все можливе, щоб цей храм не став купою цегли” [3, 27].

Викладачі-словесники повинні стимулювати творчий пошук студентів до образного слова, заохочувати до актуальності, креативності, нестандартності в написанні творчих робіт, вдосконалювати звукову палітру, учити студентів спілкуватися словом через призму творчого „Я”.

Сосюрині читання, юні лица...

П’ємо з літературної криниці

Поезії Сосюри про Вкраїну,

Про рідне слово, васильки, Марію,

Про шепіт яворів і дальній дзвін копит,

Про таїну кохання і Донбас,

Про Третю Роту, осінь на коні,

Про молодь й недоспівані пісні (Шаповалова І., студентка).

За допомогою слова ми досягаємо простір і час, можемо викликати в уяві пережите в минулому, зазирнути в майбутнє.

Для чого ми приходимо в цей світ?

Любити, мріяти, творити.

Залишити щось світле по собі,

Щоб добрим словом нас згадали ти,

Хто буде після нас на цьому світі жити... (Головецька Я., студентка).

Тільки на базі емоційно-пізнавальної активності можуть формуватися правильні оцінки навколишнього світу, вироблятися моральні принципи, що становлять внутрішню красу студента, високий рівень духовності.

Усі ми тільки учні й вчителі...

Нам сіяти „розумне, добре, вічне”,

Це так прекрасно,

Коли учень твій –

Не просто учень –

Творча особистість.

Наснага творчості нехай вас не мина,

Людяність, доброта ніколи не зникають,

І зорепадом падають літа...

Вони, на жаль, нічого не прощають (Веремієнко Е.О., викладач).

То ж працюймо творчо заради нашого майбутнього, заради майбутнього наших дітей!

Література

1. Грінченко Б. Вибрані твори / Б. Грінченко. – К., 2000. – Т. 1; **2. Станіславський К.** Сценічна майстерність / К. Станіславський. – М., 2002; **3. Спогади** / М. Рильський. – К., 1990.

ДІАМАНТОВІ НАМИСТИНКИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЗВИЩА

Віталій Власенко (Теплівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учень МАН), **Наталія Щекатунова** (Теплівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учитель-методист)

*Ти прізвище змінити в силі,
От тільки в нім твій рід!
Невже тебе не научили:
Шануй оті коріння сиві,
Щоб в шані й свій дожити вік...*

К. Сіренко

Найраніше спадкові родові назви виникли в середовищі вищих верств феодального суспільства – князів, магнатів, власників земельних володінь і маєтків [2, 21].

Мета статті – комплексний аналіз лексико-семантичних та словотвірно-структурних особливостей сучасних українських прізвищ.

Уся сукупність власних імен називається ономастиккою, а відповідна галузь, яка вивчає систему особових імен, – антропонімікою. Вона є важливим джерелом дослідження лексичного багатства мови, адже в її скарбниці є назви різних предметів і понять, що давно вже перестали вживати, зникли з життя [3, 33].

Основами для творення українських прізвищ ставали найчастіше чоловічі імена, тобто імена чоловічого предка роду. Наприклад: *Власенко, Назарова, Павловський*. Рідше прізвище виникало від жіночого імені. А це доводить, що нащадки, як правило, діставали прізвисько (згодом прізвище) від імені батька або діда й тільки в окремих випадках, коли батько був невідомий або давно помер чи виїхав і весь тягар утримання сім'ї на виховання дітей несла мати, діти діставали прізвище від її імені, наприклад: *Мамайко, Бабійчук, Машкін, Фросін*.

Прізвища, які походять від назв птахів прийнято називати орнітонімічними: *Снігур, Ворона, Соколов*.

Значну групу українських прізвищ складають прізвища, основою для творення яких була характерна особиста ознака, що виділяла людину з її оточення.

За зовнішніми ознаками прізвища могли вказувати на зріст (*Малкін, Мальцев*), будова тіла (*Кругляк, Шарков*), на сильно розвинену або, навпаки, дефектну частину тіла (*Головатий, Головченко*), на каліцтво або фізичні вади (*Кривошеєва, Глушко*), на колір та тип волосся (*Лисенков, Беляєва*), на бороду, вуса (*Бородін, Белоусов*).

Прізвища, мотивовані апелятивними назвами, відбивають різноманітні аспекти матеріальної та духовної культури українців. Вони поділяються за родом діяльності: ремесло (*Коваленко, Колесник, Кравець, Сапожников, Столяров*), сільське господарство (*Колосков, Караваєв, Чепіга*).

Є прізвища, які походять від назв страв: *Калінін, Сухаревська, Караваєв*.

Кожне прізвище як родова назва особи належить до розряду іменників. Проте за походженням і будовою, а також за морфологічними ознаками українські (та інші слов'янські) прізвища треба поділити на дві групи: прізвища прикметникового типу і прізвища іменникового типу.

Серед прізвищ прикметникового типу виділяють:

1. Прізвища в сфері членних прикметників і дієприкметників із закінченням у називному відмінку однини *-ий (-ій)* у чоловічих прізвищах та *-а (-я)* – у жіночих. Серед них становлять підгрупу прізвища із суфіксами *-ськ-, -цьк-, -зьк-* (*Красницький, Павловський, Сухаревська*).

2. Досить значну групу становлять прізвища у формі нечленних присвійних прикметників. Вони виникли як назва сина (дочки) від імені або прізвиська батька чи матері й утворені за допомогою суфіксів *-ів, -ов, -ев, -ин, -їн* (*Андрусів, Григоров, Ільїн*). Окрему групу становлять прізвища на *-ишин (-ішин)* (*Нікішин*).

Серед прізвищ іменникового типу розрізняємо:

1. Утворені лексико-семантичним способом (*Снігур, Чепіга, Кравець*).

2. Утворені морфологічним способом, тобто за допомогою афіксів: *-ак (-як)* (*Бубняк, Кругляк*), *-енко* (*Бондаренко, Даниленко, Руденко, Власенко*).

Отже, ми не маємо право забувати, що імена та прізвища – це жива нитка, яка зв'язує нас із рідним народом, з рідним краєм

та його культуру, з нев’яучою українською трояндою – поетичною мовою. Вивчення українських прізвищ – підгрунття для подальших наукових досліджень.

Література

1. **Квашук А.** Повернімо українцям їхні справжні прізвища! / А. Квашук // Укр. мова й л-ра в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 4. – С. 147 – 148;
2. **Масенко Л. Т.** Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. – К. : Т-во „Знання” УРСР, 1990. – С. 21;
3. **Сокол І.** Про що розповідають прізвища / І. Сокол // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 32 – 34.

ФРАЗЕОЛОГІЯ НАРОДНОЇ МОВИ – БЕЗЦІННІ СКАРБИ МИНУЛОГО Й СЬОГОДЕННЯ НАРОДУ

Райса Воронцова (ВП „Стахановський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”, м. Лисичанськ, викладач)

Збагачення мови студента й учня – одна з найактуальніших і найгостріших проблем у вивченні мови в коледжі і в школі.

Пестить слух чудова, правильна літературна вимова з дотриманням усіх форм, пересипана прислів’ями, фразеологізмами, крилатими висловами. Одне з чільних місць у збагаченні словникового запасу студентів та їх мовної культури посідає вивчення фразеології. Живописно відроджуючи події давно минулих днів, вони нагадують нам про звершення наших предків, свідчать про талант народу-фразотворця.

Інколи важко пояснити, чому ми так говоримо: *як води в рот набрати, по гарячих слідах, не розлий вода...* Чому й коли з’явився, наприклад, фразеологізм *хоч з-під землі дістань?* У давнину гроші або коштовності ховали в землю до слухного часу й діставали з „підземної ощадкаси” тільки в разі нагальної потреби.

Як будь-яка розвинена мова, українська мова „всмоктувала” фразеологічні сполуки, що найвиразніше передавали дух і нев’яучу красу мови.

Кожне суспільне явище, зокрема мова, безперервно розвивається. Разом з мовою в постійному русі перебуває і її

фразеологічний фонд. Фразеологія національної мови збагачується та вдосконалюється, убираючи в себе безцінні скарби приказок і прислів'їв, афоризмів і професіоналізмів, дотепів і каламбурів, сентенцій і парадоксів, мовних штамів і кліше – з усього, що впродовж багатьох сторіч плекає і зберігає у своїй пам'яті носій мови – народ.

У фразеології найяскравіше виявляється національна специфіка мови. Українські фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності – передають найтонші відтінки душевних порухів, обарвлюють висловлене в національний колорит. Тільки досконалий аналіз допоможе нам з'ясувати походження того вислову, у якому окремі складники вже втратили своє первинне значення. Наприклад, знання українських народних традицій допоможуть пояснити значення фразеологізмів *гарбуза піднести, горшки побити, скакати в гречку*.

У фразеологічних зворотах слова набувають образного значення, наприклад: *замилувати очі* (обдурювати когонебудь), *пекти раків* (почервоніти, засоромитися), *опинитися між молотом і ковадлом* (потрапити у скрутне, небезпечне становище). Значення окремих слів у таких словосполученнях певною мірою мотивують загальне значення фразеологізмів, зв'язок між словами тут менш тісний.

Певні фразеологізми, як і слова, виражають окремі поняття й позначають явища дійсності, між собою виступають синонімами, наприклад: *щастить, таланить – доля посміхнулася, доля маслом губи змастила*.

Прислів'я та приказки є розлогим узагальненням народного досвіду, вони уяскравлюють нашу мову, роблять її влучнішою і зазвичай широко вживані в художньому стилі. Прислів'я та приказки констатують якийсь факт, радше рекомендують чи відкидають, схвалюють або засуджують, застерігають чи повчають, бо за ними стоїть авторитет поколінь: *За старого Хмеля людей була жменя; Золотоноша кругом хороша; Язык до Києва доведе; До булави треба голови*.

Чимало фразеологізмів утворено з вільних синтаксичних сполук, які вживали в переносному значенні: *збирати вершки* – забирати краще, *чухати потилицю* – задумуватися, *кирпата свашка* – смерть, *московська бурулька* – дуля та ін.

У світі фразеологізмів вигадливо переплелось інтернаціональне й національне, чуже та своє. Студентам буває важко добирати до українських фразеологізмів відповідники з інших мов, і багато хто з них робить дослівний переклад. Це негативно позначається на обох мовах: *дело в шляпе – справа в капелюсі, никаких звездой – ніяких цвяхів, без году неделя – без року тиждень, без року день, без року три дні.*

Хоча є багато близьких за будовою та значенням фразеологізмів: *важная особа – важна особа, держаться на честном слове – триматися на чесному слові* тощо.

З розвитком мистецтва, техніки стрімка поява нових зворотів почала використовуватися в художньому, публіцистичному стилях, а також в приватних розмовах і офіційних промовах, наприклад: *інформація к размышлению*, а ось відразу цей зворот зазвучав і українською мовою та ще й, ніби врастаючи в новий синтаксичний ґрунт, у двох варіантах: *інформація до роздумів* та *інформація для роздумів.*

Як ми з вами старанні в усьому прекрасному, так і наша мова була старанним учнем. В усі часи її фразеологічна скарбниця поповнювалася кальками й напівкальками, наприклад, з німецької мови (*дивитися крізь пальці*), давньогрецької (*рука руку миє*) та ін.

Розвиток й оновлення фразеології – це не лише запозичення, а й постійні зміни: *і конем не доженеш – і машиною не доженеш*, а пізніше – *літаком не наздоженеш*, а ще – *ракетою не доженеш.*

Ключовими у фразеологічних одиницях виступають загальноживані слова: *нога, рука, вогонь, вода, земля, хліб* тощо. Наприклад: *робить, що й пальці знать, не клади пальця в рот, висмоктувати з пальця, палець об палець не вдарити, попасти пальцем в небо.*

Отже, усе в мові змінюється, оновлюється, переходить у нові форми. Деякі фразеологізми зникають з активного вжитку, але з'являються інші (*метод проб і помилок, триматися на плаву, заводитися з півоберта*). Як у людей, так і у фразеології є своя теорія: кожний період життя залишає в мові сталі звороти.

Література

1. Анцупов А. Я. Словарь конфликтолога / А. Я. Анцупов,

А. И. Шипилов : 2-е изд. – С-Петербург, 2006. – 528 с.;
2. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору / І. Денисюк. // Слово і час. – 2003. – № 9. – С. 17 – 23;
3. Дунайська С. Тарасові слова – то правда жива : виховний захід / С. Дунайська. // Розкажіть онуку. – 2009. – № 3 – 4. – С. 21 – 24; **4. Бабишкін О. К.** Шевченкова слава. / О. К. Бабишкін. – К., 1989. – С. 32; **5. Ужченко В. Д.** Народження і життя фразеологізму / В. Д. Ужченко. – К. : Рад. шк., 1988. – 278 с.

МЕТОД ПРОЕКТІВ В ІСТОРИЧНОМУ ЕКСКУРСІ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вікторія Гаврилук (Чорноморський державний університет імені П. Могили, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Денищич Т.А.

Метод проектів як метод планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку з вирішенням навчальних завдань у реальних життєвих обставинах почав складатися наприкінці XIX ст. у США як „метод проблем” [3, 124]. Він розвивався в педагогічних поглядах та експериментальній роботі Джона Дьюї в межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті. Сам термін „метод проектів” уперше з'явився в 1908 – 1910 рр. у звітах масачусетських шкільних органів і був запозичений з агрономічної літератури. У методі проектів містилися ідеї побудови навчання на активній основі, через доцільну діяльність учнів, у співвідношенні з його особистим інтересом. В основі методу проектів лежать концепції навчання шляхом „дії” та „вільного виховання”. Девізом Дж. Дьюї стала спроба допомогти учням розвинути свої здібності завдяки співпраці над певною проблемою за умови колективного пошуку й створення колективного проекту. Надзвичайно важливо було показати дитині її особисту зацікавленість у здобутті знань, де і яким чином вони можуть їй знадобитись у житті. Учні набували досвіду й знань у процесі планування й реалізації практичних завдань, які протягом навчання поступово ускладнювалися [3, 121].

Одному з послідовників Дж. Дьюї – професору В. Кіппатрику вдалося вдосконалити систему роботи над

проектами, теоретично обґрунтувати метод, виходячи з принципу „*виховання є життя, а не підготовка до життя*” [3, 127], запропонувати першу класифікацію проектів (проекти створювані, споживчі, проекти розв’язання проблем, проекти-вправи). Під проектом у той час мався на увазі цільовий акт діяльності, в основі якого лежить інтерес дитини [3, 120 – 123].

Подальшого розвитку ідея проектного навчання набула в роботах Г. Коллінгса, який поглибив теоретичне обґрунтування методу проектів, запропонувавши використовувати в якості змісту шкільної діяльності досвід дітей, розуміючи під досвідом цікаві й плідні сторони їх життя. Ним створена власна класифікація проектів (ігрові, проекти розповідей, екскурсійні, трудові) та узагальнено досвід роботи американської школи з методу проектів протягом чотирьох років [1, 34 – 43].

Американський досвід проектного навчання полягає у створенні системи навчальної роботи через активну доцільну діяльність учнів, яка ґрунтується на їх особистісному інтересі. Мета вирішення навчальних завдань у реальних життєвих обставинах передбачала отримання практичного результату – колективний проект і розвиток здібностей дитини. Навчальна діяльність вимагала від педагога вміння ставити перед учнями проблему, коригувати пошук школярів, стимулювати застосування наявних у них знань.

На початку 20-х років ХХ ст. в Україну прийшов метод проектів як результат дидактичних пошуків ряду експериментальних шкіл щодо активізації навчальної роботи, зв’язку навчання з життям і виробництвом, здійснення трудового виховання учнів.

Уже перший досвід його застосування виявив певні проблеми й ускладнення: зниження ролі вчителя в навчальному процесі, неекономне витрачання навчального часу, відсутність в учнів достатньої мотивації для такого типу навчання. Через це постановою ВКП(б) 1931 року „*Про навчальні програми й режим у початковій і середній школі*” метод проектів було засуджено й заборонено. Українська школа перетворилася на авторитарну, репродуктивно-орієнтовану, з панівною стандартизацією й уніфікацією засобів, форм і методик навчання [1, 88 – 123].

Встановлення радянської влади в Україні, ліквідація старої системи освіти та її розбудова на нових марксистських засадах унеможливила використання методів навчання, що панували в старій дореволюційній школі.

Новою формою організації навчального процесу стала комплексна система навчання, у якій були такі складові: урахування природи дитини, її інтересів і потреб; визначення специфіки засобів опанування знаннями; встановлення багаторівневих зв'язків між знаннями та життям. Був запропонований принципово новий підхід до визначення основ змісту шкільної освіти, створені програми, побудовані на нових методичних засадах, введена студійна система навчання [1, 20].

У радянські часи проектна діяльність учнів була витиснута за межі уроку, зустрічалася переважно в позакласній гуртковій роботі. Наприкінці 80-х років відлуння проектної системи спостерігається в технології колективних творчих вправ (комунарська методика І. Іванова) [1, 25 – 29].

З середини 90-х років метод проектів відроджується на території України й починає використовуватися в українських школах. Вітчизняні дослідники Л. Варзацька й Л. Кратасюк розробили практичні методичні поради щодо організації проектної діяльності учнів на уроках української мови. Детальні методичні рекомендації з упровадження методу проектів у навчально-виховному процесі середньої школи розробили О. Войтенко, П. Кендзьор і О. Онопрієнко [2, 47 – 56].

Дослідниця Л. Варзацька наголошує на тому, що *„система проектної діяльності є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу з української мови і мовлення”* [2, 47 – 56]. Вона стверджує, що плануючи вивчення тієї чи тієї теми, розділу програмового матеріалу, учитель має визначати: об'єкт спостережень та дослідницької діяльності; проблемні запитання та завдання; способи фіксації спостережуваного та досліджуваного (виконання малюнків, виробів); коло позакласного читання (довідкової літератури, науково-популярної, художньої), періодичних видань, слухання (перегляд) радіо- та телепередач; способи організації художньої діяльності (виготовлення композицій із природного матеріалу, виразне декламування, мелодекламування, драматичні,

пластичні етюди, драматизація, інсценізація). Здобутий учнями чуттєвий досвід, знання про довкілля, сформовані способи творчої діяльності та прийоми розумових дій актуалізуються на уроках української мови на рівні міжпредметних зв'язків на міжпредметної інтеграції у формах усного журналу, хвилинки ерудита, засідання гуртка юних ураїнознавців, лінгвістів); через огляди-конкурси творчих робіт, уявні екскурсії, драматизації, інсценізації. На думку Л. Варзацької, *„характерною ознакою методу проектів є наявність актуальної творчої чи дослідницької діяльності, для розв'язання якої необхідні інтегровані знання, що виводять учня за межі навчального предмета, допомагають установити особистісно значущі зв'язки з іншими освітніми галузями”* [2, 47 – 56]. У такій ситуації учень сам може обирати опорні знання з різних предметів з максимальною орієнтацією на суб'єктивний досвід, набутий як під впливом попереднього навчання, так і широкої взаємодії з довкіллям. Проектна діяльність, таким чином, у структурі особистісно зорієнтованого уроку рідної мови і мовлення є визначальною, оскільки створює оптимальні умови для активності учня як співтворця навчально-виховного процесу на всіх його етапах (це обґрунтував А. Хуторської) [2, 47 – 56].

Отже, позитивні риси методу проектів полягають в тому, що він спрямований на вдосконалення змісту і форми навчання української мови в школі, розвиток активного самостійного мислення учня, формування комунікативної, текстової, лінгвістичної, соціокультурної, стратегічної та інших освітніх компетенцій. Впровадження цього інноваційного методу сприятиме формуванню мовної особистості школярів, успішній їх соціалізації.

Однак не можна стверджувати, що проектна робота не має недоліків і допоможе вирішенню всіх проблем навчання. Неможна перевантажувати навчальний процес інноваційними методами, не варто нехтувати і традиційними методами навчання, такими як: робота з підручником, виконання вправ, проблемно-пошукові завдання тощо.

Проте зауважимо, що проектування завжди сполучене зі змінами, воно перетворює, модифікує і трансформує світ, в

якому ми живемо. Для його здійснення необхідні активність і творчий підхід.

Література

1. Баханов К. Традиції та інновації в навчанні історії в школі : дидактичний словник-довідник / К. Баханов. – Запоріжжя, 2002. – 215 с.; **2. Варзацька Л.** Особистісно зорієнтоване навчання української мови в старшій школі / Л. Варзацька // Вісник Львів. – 2010. – № 50. – С. 47 – 56; **3. Рубинштейн М.** Метод проектів / М. Рубинштейн // Метод проектів : традиції, перспективи, життєві результати : Практико-зорієнтований збірник / керівн., авт. колективу – директор ліцею міжнародних відносин № 51 С. Шевцова. Наук. керівник і редактор – канд. істор. наук І. Єрмаков. – К. : „Департамент”, 2003. – 411 с.

ДИСКУРС ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ ВИВЧЕННЯ ПОРТРЕТУВАННЯ В ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

Артем Галич (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, докторант)

Дискурс є ключовим поняттям вивчення портретування в документальному тексті. Термін цей є багатозначним, оскільки містить у собі філософські, релігійні, соціологічні, політичні, ідеологічні, семіотичні, літературознавчі, лінгвістичні, психологічні, журналістикознавчі складники. У результаті дискурс стає поліфункціональним, динамічним, здатним до видозмін. У найширшому розумінні дискурс – це учена розмова, письмова чи усна, на філософську, політичну, літературну чи релігійну тему. Саме в такому сенсі, на думку С. Павличко, його використовував Р. Декарт у праці „Discours de la methode” 1637 року [5, 34]: *„Якщо розуміти поняття дискурс у найширшому сенсі,.. тобто як учену розмову, письмову або усну, на філософську, політичну, літературну чи релігійну тему (здаймо його то дискурс-розмова про модернізм, навколо модернізму, між модерністами та їхніми опонентами була центральною в українській культурі впродовж цілого ХХ століття”* [5, 34]. На погляд С. Павличко, у мовознавстві існує інше, значно точніше трактування значення терміну

„дискурс”: „У лінгвістичному сенсі дискурс означає „відрізок мови”, „більший за речення” [5, 34].

Аналізуючи лінгвістичне бачення цього терміну, українська дослідниця наголошує: „Дискурс” належить до набору норм, переваг і сподівань, що пов’язують мову з контекстом... Це – текст у „сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін. факторами; текст, узятий у подієвому аспекті; мовлення, „занурене в життя”. Поняття дискурсу є ширшим за поняття тексту. Дискурс багатьох давніх текстів, наприклад, не піддається реконструкції. Якщо текст є формальною конструкцією, то дискурс її актуалізує” [5, 34 – 35].

Зрозуміло, що сучасне мовознавче розуміння терміну є значно ширшим, ніж це представлено в праці француза Р. Декарта. Дискурс – це мова, „котра розуміється як висловлювання і відтак охоплює суб’єктів, які говорять або пишуть, а також слухачів або читачів, які є об’єктами дискурсу. Він може містити будь-яке висловлювання як частину соціальної практики. Дискурси неоднорідні за їхнім призначенням. Так можна розрізняти дискурс поезії й прози, чоловічий та жіночий. Можна виділяти дискурс політичного трактату, весільного тосту, похоронної промови чи партійної пропаганди – і так за кількістю форм життя до нескінченності” [5, 35]. С. Павличко вважає, що з 60 – 70-х рр. минулого століття „вивчення дискурсу стало міждисциплінарною галуззю, предметом особливого зацікавлення окремих філософських шкіл. Французький постструктуралізм, зокрема, зацікавився семіотичним описом різних видів текстів (політичного, художнього, дидактичного та ін.). М. Фуко спробував поширити теорію дискурсу до всеохопної доктрини, яка б пов’язала в єдину систему слова і речі” [5, 35].

Як свідчить „Енциклопедія постмодернізму”, „дискурс – це наділений значенням фрагмент усної або писемної мови, що віддзеркалює соціальну, епістемологічну та риторичну практику групи; або спроможність мови віддзеркалювати й обмежувати цю практику в групі, а також впливати на неї”

[1, 126]. *І хоча М. Фуко намагався через це поняття пов'язати воедино слова і речі, проте й він змушений був натякати „на складність цього терміна (та на свою роль у його ускладненні) в опублікованій 1969 р. книжці „Археологія знання” [1, 126].*

У „Лексиконі загального та порівняльного літературознавства” виокремлено три найважливіших значення поняття дискурсу:

1) *заг. термін для означення бесіди, розмови, діалогу, проповіді або трактату, напр., „Дискурс (трактат) про природу і розвиток сатири” Дж. Драйдена;*

2) *вузький термін для означення мови та її використання: Д. людини, філос. Д.;*

3) *лінгв. термін для означення уривка зв'язаного усного або письмового мовлення, більшого, ніж речення. Інколи входить до дихотомії „мова: дискурс” (= мовлення) [2, 148].*

Літературознавець В. Мацько трактує поняття дискурсу як *„складне комунікативне явище, що включає не лише текст, а й соціальний контекст. Останній створює уявлення про учасників комунікації, акт створення і акт сприйняття повідомлення” [4, 3].*

У науковій і довідковій літературі трапляються й інші трактовки поняття „дискурсу”. Український журналістикознавець К. Серажим уважає: *„Єдиним шляхом послідовного розвитку науки є побудова її парадигми, тобто системний виклад взаємозв'язку і взаємообумовленості понять явищ. Парадигма дискурсу – це сукупність пізнавальних принципів і прийомів відображення суспільної реальності, що визначають логіку організації знань і моделі теоретичного витлумачення мовленнєво-мисленнєвих явищ. Парадигма – це вихідна концептуальна схема, модель лінгвістичної проблеми та її розв'язання.*

Дискурс у нашій концепції розглядається як суспільна діяльність в умовах реального світу, а не як теоретичний абстракт або продукт лабораторного експерименту” [6, 23 – 24]. Важливим у баченні дискурсу К. Серажим є той факт, що вона розглядає його не як теоретичний абстракт чи продукт лабораторного експерименту, а як суспільну діяльність в умовах реального світу. І хоча подальші роздуми науковця акцентують

увагу на дискурс як соціолінгвальному феномені новітнього середовища комунікації, що має лінгвістичну або екстралінгвістичну природу, нам ближчими є роздуми К. Серажим про спільність світу, який будується автором і сприймається читачем: „Дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має „видиму” – лінгвістичну (зв’язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та „невидиму” – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який упродовж розгортання дискурсу „будується” його репродуцентом (автором) та інтерпретується реципієнтом (читачем, слухачем тощо)” [6, 326]. Саме такий підхід у взаємодії автор – читач дозволяє виокремити і витлумачити портрет як складник композиції в документальному тексті. Цей підхід співзвучний з трактуванням поняття „дискурс” Ю. Ковалівом у „Літературознавчій енциклопедії”: „Часто дискурсом називають логічно організований, аргументований виклад обстоюваних кимось доведень із можливим використанням описових та експресивних компонентів, притаманних розсудковому, опосередкованому знанню, отриманому на підставі зв’язного судження та попереднього досвіду, наприклад індуктивного умовиводу” [3, 282].

К. Серажим пробує простежити історію самого терміну „дискурс”: „Наукова біографія” терміна „дискурс” цікава і непростя: вона почалася ще на зорі зародження гуманітарної науки людства в античні часи, проте його значення не усталилося й досі. Понад дві тисячі років цим поняттям означали бесіди (діалоги, мовлення) – спершу (у древньому Римі) тільки вчених, згодом – і широкого загалу (що, зокрема, фіксує Словник братів Грімм 1860 р.). і лише у 50-х роках минулого століття поняття „дискурс” почало вживатися як термін лінгвістики (уперше, у 1952 р., до нього звернувся, аналізуючи

мову реклами, З. Харріс. Сам дискурс (зокрема, його внутрішня організація) став предметом дослідження наприкінці 50-х років ХХ століття, коли з'явилися праці про синтактичні конструкції, що складаються з двох і більше речень (ще у 20-ті роки ХХ століття Л. Щерба означив це мовне явище як складне синтаксичне ціле, пізніше його стали називати надфразною єдністю). У перший період розвитку цього напрямку лінгвістичних досліджень вивчалися логічні зв'язки у надфразних єдностях, синтаксичні регулярності...

На початок 1970-х років, коли сформувалася нова течія – „лінгвістика тексту”, що об'єднала суто лінгвістичні та суміжні з ними підходи, як теоретичні (літературознавство, функціональна стилістика), так і прикладні (теорія комунікації, статистична обробка текстів, психологія, викладання мов, автоматизований переклад, інформатика тощо), – виникла потреба чіткого окреслення предмета дослідження лінгвістики тексту, а отже, чіткого визначення сутності двох ключових понять – тексту і дискурсу. Основну відмінність між ним сформулював Е. Бенвеніст: дискурс ним було визначено як процес застосування мовної системи, а текст – як результат цього процесу” [6, 10].

Говорячи про значення терміну „дискурс”, Ю. Ковалів указував на множинність підходів до його тлумачення: „У літературознавстві дискурс як одиниця конкретного висловлення вказує на сукупність висловлень, що стосуються певної проблематики, розглядається у зв'язках із нею та між собою. Він уявляється як семіотичний процес різних дискурсивних практик зі специфічними способами організації усного та писемного мовлення, сприймається, за спостереженням Ж. К. Коке, як „зчеплення смислових структур, наділених власними правилами комбінації і трансформації”. Тому дискурс інколи асоціюється як із загальним стилем (бароко чи модернізм), так і з ідеостилем” [3, 282].

Ми ж виходимо з того, що портретний дискурс української документальної прози містить низку окремих дискурсів: мемуарного, біографічного, автобіографічного, портретні характеристики кожного з яких мають значні

відмінності. Виокремлення й вивчення їх в окремих характерних жанрах передусім мемуарної і біографічної прози є мотивацією дослідження. Сам же портрет є елементарною одиницею дискурсу.

Література

1. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2003. – 503 с.; **2. Лексикон** загального та порівняльного літературознавства / За ред. Анатолія Волкова (голова) та ін. – Чернівці : Золоті літаври, 2001. – 636 с.; **3. Літературознавча енциклопедія** / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – У 2 т. – Т. 1. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – 608 с. (Енциклопедія ерудита); **4. Мацько В. П.** Мирон Степняк : епістолярний та літературно-критичний дискурс / В. П. Мацько. – Хмельницький : Видавець ФОП Цюпак А. А., 2013. – 244 с. : іл.; **5. Павличко С.** Теорія літератури / С. Павличко / передм. Марії Зубрицької. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – 679 с.; **6. Серажим К.** Дискурс як соціолінгвальне явище : методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах газетної публіцистики) : монографія / К. Серажим / за ред. В. Різуна – К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.

МЕМУАРИ ХРИСТИНИ АЛЧЕВСЬКОЇ: „ЕВОЛЮЦІЯ В ПРОТИЛЕЖНИЙ БІК”

Олександр Галич (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, професор)

Письменницькі мемуари – це суб’єктивне осмислення певних історичних подій чи життєвого шляху конкретно-історичної постаті, здійснене за законами людської пам’яті із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора з внутрішнім світом його героїв, соціальною й психологічною природою їх вчинків. Об’єктом дослідження є мемуарна проза Х. Алчевської, яка увійшла в українську літературу на поч. ХХ ст. як поетеса, педагог, перекладач. Вона була донькою письменниці й педагога Х. Алчевської та підприємця

О. Алчевського. Її перу належать кілька поетичних збірок („Туга за сонцем”, 1907; „Сонце з-за хмар”, 1910; „Пісня життя”, 1910; „Моєму краю”, 1914; „Пробудження”, 1917 тощо), поема „Луїза Мішель” (1930). У 20-і рр. її вірші друкувалися в „Червоному шляху”, „Всесвіті”, „Зорі” та інших періодичних виданнях України. Була відомою як перекладач творів П.-Ж. Беранже, Вольтера, П. Корнеля, В. Гюго, Ж. Верна, Л. Толстого. Писала також літературно-критичні статті.

Менш відомою є мемуарна спадщина Х. Алчевської („Автобіографічні уваги” (1927) та „Спомини й зустрічі (автобіографія)” (1928). Перша із цих праць є невеликою за розміром, але цікавою тим, що містить свідчення про дитинство, проведене в селі Олексіївці: *„Село це знаходилось в Донбасі, недалеко від Луганська”* [1, 24]. За відкриття школи в цьому селі мати поетеси потрапила до суду, *„але справу цю припинили завдяки польському знаменитому адвокату Спасовичу”* [1, 24]. Х. Алчевська згадує, що в маминій школі *„вчителював Борис Гринченко”,* а сама майбутня письменниця *„стикалася з селянством і працювала близько від селянських мас”* [1, 24]. Школа утримувалася коштом батька Х. Алчевської, який швидко розбагатів, знайшовши в Донбасі поклади вугілля й побудувавши металургійний завод у нинішньому Алчевську.

Х. Алчевська залишила спомини про Бориса Грінченка, *„вчителя маминої сільської школи”* [2, 28]: *„Люди, що з ними він зустрічався в маєткові моїх батьків – інженери, які появлялись у нас ex officio й інші представники російського ділового суспільства, – мабуть остільки приходились соціально неподуші Гринченкові, що він на мене, – 9-ти або десятилітню дитину, справляв вражіння обуреної людини... Завжди він сварився з усіма за щось, все йому того ж хотілося очевидно й того не вистачало, чого шукали героїні Кобилянської, але я ставилася дитячою душею до цього зовсім спокійно через те, що пояснювала це собі в усякому [разі] не складною причиною: Гринченко звичайно, як і я, любить село й Україну, думалось мені, а ті, що до нас приїзять не говорять так, як селяни... От він і сердиться...”* [2, 28].

Х. Алчевська згадує про родину, у якій вона виховувалася: *„Нас, дітей, було шестеро; з них я – наймолодша. Дві доньки й*

чотири сини. Із синів – другий син (Гриць) був композитором, а IV (на 5 років старший од мене), – Іван – співцем (оперовим), відомим у Європі й Америці (вмер року 1917)” [1, 24].

Пам'ять Х. Алчевської зберегла родинні перекази та легенди, що розповідали про походження батька й матері. Батько *„походив із родини дрібного бакалійного торговельника міста Суми, на Харківщині. Освіту мав лише докласової „приходської” школи, але згодом багато читав і захоплювався ідеями Ол. Герцена” [1, 23].* Мати була донькою вчителя з Курщини Д. Журавльова. Останній був деспотом, він заборонив доньці вчитися, *„чтоб любовных записочек не строчить” [1, 23].* О. Алчевський взявся за її освіту, а згодом й одружився на ній. Мати мала румунське коріння, хоча народилася в м. Борзні, що на Чернігівщині, її дід мав прізвище Вуйч і був сербським генералом, що брав участь у Вітчизняній війні 1812 року: *„предки і з сербів, і з румунів „господарювали” в Молдавії і звались Гіка” [1, 24].*

В родині Алчевських панувала російська мова, отож, мала Христина з дитинства навчалася на цій мові. Її українізація відбувалася поступово. Спершу велике враження на майбутню письменницю справило знайомство з творчістю О. Кобилянської, розмови з поетом М. Вороним та драматургом Г. Хоткевичем. У 1906 році Х. Алчевська відвідала разом з матір'ю О. Кобилянську в Чернівцях та І. Франка у Львові. *„Літом я прожила місяць у Яремчу (недалеко від Коломиї) в Карпатах; а в сусіднім селі жив діяч Михайло Павлик, що мав згодом на мене вплив” [1, 25 – 26].*

Ще раніше, на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві, Х. Алчевська познайомилася особисто з багатьма українськими письменниками: Лесею Українкою, М. Коцюбинським, Ганною Барвінок, Оленою Пчілкою, М. Старицьким, В. Стефаником та ін.: *„Не пам'ятаю чи тут, чи пізніше – в Києві, стрівся зі мною й Агатангел Кримський” [2, 29].*

Враження від зустрічей з відомими українськими письменниками посідають значне місце в мемуарах Х. Алчевської. Передусім вона пише про свої взаємини з О. Кобилянською, чия „Битва” а також гарні описи карпатських

лісів викликали щире захоплення авторки спогадів: „*Ніколи не забуду її першої візити до мене; – її постати, хоч і не високої, але стрункої й ніжної (було їй мабуть тоді за 40 літ) і цих спокійних чорних очей, з природи своєї вже повних страждання...*” [2, 29]. Х. Алчевська згадує, що листування з О. Кобилянською розпочалося з виходу статті С. Єфремова „В поєсах нової красоти”. Їй здалося, що академік „її творів цілковито не розумів... Це була не стаття, а саме глузування і з форми й зі стилю й зі змісту творів Кобилянської...” [2, 29]. О. Кобилянська писала Х. Алчевській листи, що „з тону дорівнювали справжнім поемам... З того почалося наше приятелювання...” [2, 29]. „У Львові того ж року (1906) познайомилася особисто з Франком. Він уже друкував мене в Віснику, як поетку” [1, 25].

Знайомство з Лесею Українкою та її матір’ю відбулося на відкритті пам’ятника І. Котляревському в Полтаві: „*Коли прийшли вони до мене вдвох (її мати Олена Пчілка й Леся) я все дивилась на неї а в душі в цей мент бринів у мене її чарівний вірш: „Стояла я і слухала весну...”*” [2, 29].

Там же, в Полтаві, Х. Алчевська вперше бачилася з М. Коцюбинським: „...*Я ждала його появи в товаристві, що зібралось в однім готелі Полтави, – дуже нетерплячо, бо музичність його естетичних річей робила на мене велике вражіння і його особа цікавила мене... Говорив він з иншими мало й тільки полискував на всіх пронизуватими, запитливим очима...*” [2, 30 – 31].

Серед інших відомих людей, знайомство з якими розпочалося в Полтаві, була Олександра Білозерська, дружина відомого українського письменника П. Куліша, що в літературі була знана як Ганна Барвінок: „*Найстарішою в товаристві була стара Кулішиха, чи то Ганна Барвінок... Особливо приязно ставилась вона до мене, знаючи моє „оборончество” в справі нападів літератури на її чоловіка Пантелеїмона Куліша (вже тоді покійного). Рукопис мій про нього свого часу загинув у редакції „Чорної Ради” (журнала) в Відні – в Івана Тихоновича. Але початок цієї статті якось зберігся в друкованім органі Венгжина „Будучина” (теж в Галичині). Ганна Барвінок цей початок бачила*” [2, 31].

Десь у 1906 чи 1907 році Х. Алчевська познайомилася з гімназистами братами Плевако, Миколою та Петром, які запросили її на спектакль „Суєта”, поставлений у Другій харківській гімназії: „*Ми чували, що ви цікавитесь українськими справами*” [2, 36]. Один із братів, Микола, „*потім дуже ретельно заходився працювати коло тих середньо шкільних гуртків, що збиралися в мене й вивчали українську мову й літературу вже на Сумській 110, тобто роками 4 – 5 пізніше*” [2, 36].

З гуртківців Х. Алчевській запам’яталися три особи, які рано пішли з життя, про котрих вона залишила спогади (Г. Хоперська, Г. Михайличенко, А. Заливчий). Останній, щоб „*існувати й учитись у Харкові, зле взутий і голодний ... мусив бігати ... з гімназії через дорогу в крамничку служити там і виконувати якісь обов’язки поруч з учням, дістаючи за це нещасні копійки*” [2, 37]. Г. Михайличенко „*бувало ввійде в хату швидким, поривчастим і діловим кроком – сидить гурток. Він стоячи, вийме з кишені гектографічний журнал учнів із Деркачів і покаже його всім, або роздасть і стане осторонь про віщує гаряче балакати з ким-небудь із товаришів. Недовго побуде, швиденько збереться й піде... І от його теж застрелила денікінська темнота...*” [2, 38]. Десь напередодні 1 травня 1920 року пішла з життя Г. Хоперська, талановита сільська вчителька, кілька віршів про яку залишилося в спадщині Х. Алчевської.

У перші роки радянської влади мемуаристка працювала на командних курсах у Харкові: „*Там доводилось українізувати орловців, тульців та інших великоросів. Ці великороси, всі мало освічені, ставились до потреби вивчення нашої мови дуже добродушно. Один із них робив на мене вражіння своїм драматичним хистом і навіть не зле декламував уривки з Шевченківського „Сна” (про загибель козаків у Петербурзі)*” [2, 42].

Письменниця згадувала, що під впливом французького письменника Анрі Барбюса сталися суттєві зміни в її творчості, вона стала „*несподівано еволюціонувати не в той бік, куди йшла раніше...*” [2, 43]. А. Барбюса Х. Алчевська побачила вперше восени 1927 року. У будинку Блакитного він виголосив промову

„Про цілі й напрями літератури”. До цього письменниця нічого з творів француза не читала. Почувши його виступ, вона стала знайомитися з його творчістю. Велике враження на неї справив його роман „Огонь” своєю відкритою соціальністю: *„Це цілком змінило мій світогляд і викорчувало в значній мірі в мені з душі стару антисоціальність”* [2, 42]. Х. Алчевська заявила, що під впливом А. Барбюса їй захотілося *„більше ніколи ні ч о г о в літературі не писати безвідносно до мас і виключно про себе. Забажалося в темах сягнути ширше й поважніше своїм крилом!..”* [2, 43].

Отже, спогади Х. Алчевської засвідчують, як під впливом А. Барбюса відбулися зміни в її світогляді, вона стала більше приділяти уваги у творчості соціальним проблемам, почалася її еволюція в протилежний бік, від чистої споглядальності життя до проникнення в його сутність. У результаті з’явилися твори „Килина”, „Аджаристан”, „На гапонця”, „Соціальна рівність” (*„А вірші розхотілося зовсім складати”*) [2, 43]).

Література

1. Алчевська Х. Автобіографічні уваги / Х. Алчевська // Самі про себе : автобіографії українських митців 1920-х років / упор. Р. Мовчан. – К. : ТОВ „Видавництво Клію”, 2015. – С. 23 – 26; 2. Алчевська Х. Спомини й зустрічі (автобіографія) / Х. Алчевська // Самі про себе : автобіографії українських митців 1920-х років / упор. Р. Мовчан. – К. : ТОВ „Видавництво Клію”, 2015. – С. 26 – 43.

ОБРАЗНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИКИ У ТВОРАХ ПАВЛА ГЛАЗОВОГО

Тетяна Гарбарець (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)
Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Одну з особливостей мовлення становить його образність. Це спосіб передачі певних понять через художні образи, що відтворюють не зовсім звичне бачення, сприймання людиною навколишнього світу та себе в ньому. Порівняння – це один із методів пізнання об’єктивної дійсності за допомогою конкретних образів, а не абстрактних понять, один із

найважливіших механізмів, що є у розпорядженні людини для репрезентації та породження нових знань [5, 143].

Порівняння – це засіб творення образності в художній літературі, пояснення одного предмета за допомогою іншого, подібного до нього, в якому потрібна авторові риса виступає дуже яскраво [3, 237].

У свій час О. Потебня наголошував на тому, що порівняння, як і слова-образи та слова в переносному значенні, свідчать про індивідуальну природу сприйняття. Природа порівняння, його семантична наповненість залежить від світогляду мовця, характеру його світовідчуття. Звичайно матеріалістичною основою творення порівнянь є реалістичний, предметний опис побуту, природи та стосунків між людьми [4, 264 – 265].

Порівняння – це троп, який побудований на зіставленні одного предмета з іншим для художнього опису предмета.

Порівняльні конструкції – одні з найбільш давніх і поширених явищ мови. Часте використання їх у різних стилях сучасної української літературної мови свідчить про те, що порівняння відіграють важливу роль у мисленні людини, її пізнавальній діяльності. „Усе пізнається у порівнянні” – говорить народна мудрість.

О. Потебня вважав, що „висхідною точкою думки є сприяння явища, котре безпосередньо діє на чуття; але у власне порівнянні це явище апперцептується чи пояснюється двічі: спочатку безпосередньо, в тій половині порівняння, яке виражає символ, потім – безпосередньо, разом із цією – у другій половині, зміст якої стає більш близьким для суб’єкта думки і менш доступним для безпосереднього сприймання”. Видатний мовознавець так аналізує конкретний приклад з народної пісні („Ой зірочка зійшла, усе поле освітила, А дівчина вийшла, козаченька звеселила”): „поетичне, образне розуміння другого рядка можливе лише за умови переходу думки від зорі до дівчини, від світла до веселощів, тому що слова зоря, дівчина, хоч самі по собі, кожне по-своєму, вказують на світло, однак це їхнє етимологічне значення дається далеко не з першого разу” [4, 44].

Погляд на порівняння як апперцепційну структуру пояснюється тим, що „прочитання” одного з її компонентів безпосередньо пов’язане з другим, що лексично й контекстуально слугує певним досвідом для сприйняття першого, а також для загального пізнання цілісного образу порівняння.

Здавалося б, що несуть у собі порівняння, наприклад, життя з вогнем, очей з волошками, зубів з блискавками, землі з коханкою, адже це насамперед художнє бачення дійсності. Вибір порівняння залежить від теми твору та стилю письменника.

Видається перспективним дослідження порівнянь на тлі цілого, яким є художній твір, пов’язання їх з культурою, історією народу, тобто з картиною світу. У художньому творі відображено внутрішню індивідуальну модель світу автора, яка детермінує окреме висловлювання крізь текст як ціле. Порівняння ж не тільки фіксує елементи моделі світу, а й дає змогу простежити процес їх формування [2, 131].

Аналізом функції порівнянь у різних стилях займалися російські мовознавці О. Некрасова, О. Федоров та інші. В україністиці про порівняння в історичному романі написала дисертацію Л. Голоюх. Питання зв’язку порівнянь з індивідуальною художньою картиною світу письменника вивчене недостатньо.

Порівняння – це не тільки основний засіб розкриття сутності явища, а й засіб репрезентації ставлення до нього автора тексту. Вибір порівняння завжди пов’язаний з характером авторської оцінки того, що зображується. Вдало підібране порівняння є художнім здобутком письменника. Навіть тоді, коли йдеться про фантастичний образ чи картину, порівняння з чимось знайомим допомагає уявити її в конкретних деталях. Так створюються уявні картини, і так ми їх розуміємо.

За допомогою порівнянь можна відтворити дуже багато найрізноманітніших почуттів з їх численними відтінками як позитивного, так і негативного характеру. Ці полярні почуття пронизують кожен художній твір. Відбір об’єктів порівняння залежить від того, що зображує письменник і як він ставиться до зображуваного, тобто ідейним спрямуванням твору.

Змальовуючи зовнішність чогось – картину чи портрет, – людський характер чи його своєрідність і, головне, розкриваючи значення зображуваного в житті людини, письменник відтворює у читача різноманітні моральні, естетичні та інші почуття.

Значення порівнянь у підсиленні емоційності мови найкраще можна простежити на творі одного письменника або на його творчості взагалі.

У статті типологізовано порівняння за критерієм семантичних відношень між суб'єктом та об'єктом порівняння.

У творах Павла Глазового трапляються порівняння з істотами тваринного світу: *Поцідує **молоденьку**, погладить, **мов кішку**, та й лягає спочивати на окремій ліжку* [1, 100]; *Там панянка-кінозірка їде в лімузині, **розляглася, наче кицька**, на м'якім сидінні* [1, 140]; *Нарядили там мене, як велику **птицю**: добрий видали кожух, валянки й рушницю* [1, 288]; *Нехай Любка у тій шубці **ходить, як пантера**, а я тобі утюг купив, швабру й полотера!* [1, 105]; *Взяла вона **репродуктор, як kota** за вухо, прив'язала до ломаки й вистромила з хати* [1, 193].

Також письменник використовує порівняння з людськими образами: *Хворий стогне, кожне слово **тягне, мов зайка**: – Покидаю на п'яного тебе чоловіка* [1, 144]; *Він стояв, немов **царевич**, а вона – принцеса...* [1, 95]; *Тут Мартин, немов **солдатик, повернувся** кругом і гукнув* [1, 156]; *Перед злими гендлярями **плазуєте** рачки, як **жебраки**, канючите нікчемні подачки ...* [1, 212]; *Нині ж, братці, в магазинах покупець пішов, як пан* [1, 229].

Автор також вживає порівняння з предметами, наприклад: *А у жінки **батонище** довгий, наче **вудка*** [1, 150]; *В того лева буйна **грива, голова, мов будка*** [1, 150]; *Височенні та рум'яні, та **пухкі, як вата*** [1, 235]; *Молода та гарна з книжкою **сидить, каганець** маленький, як **димар**, чадить* [1, 154]; *Кожна **жінка** молоденька, як **келих вина*** [1, 128].

Не є виключенням використання порівнянь з флорою: *Іде **дівка**, сама, мов **калина**, та ще й коса до пояса, а то й до коліна* [1, 73]; *Вона **цвіла, мов мак*** [1, 94]; *Чом у тебе, брате, **вуха, наче сливи, сині?*** [1, 112]; *І котяться **сльози** з очей, як **горох*** [1, 285].

Отже, завдяки використанню порівнянь розширюються семантико-асоціативні межі контексту та описувана реалія сприймається через призму відчуттєвої індивідуальності письменника.

Література

1. Глазовий П. П. Сміхологія. Вибране / П. П. Глазовий. – К. : Діокор, 2003. – 526 с.; **2. Каленюк С. О.** Слово в ідіостилі Уласа Самчука : монографія / С. О. Каленюк. – Миколаїв : Іліон, 2012, – 180 с.; **3. Лесин В. М.** Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – К. : Рад. школа, 1971. – С. 237; **4. Потебня А. А.** Из записок по теории словесности. Фрагменты // А. А. Потебня. – М. : Правда, 1989. – С. 264 – 265; **5. Туровский В. В.** Как, похож, напоминать, творительный сравнения : толкования для группы квазисинонимов / В. В. Туровский // Референция и проблемы текстообразования : сб. науч. трудов / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Наука, 1988. – С. 143.

БЕСІДА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ

Ангеліна Гончарова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Попова Л.О.

Ефективність розвитку мовлення учнів залежить від доцільного вибору й застосування різних методів і прийомів, їх особливостей і класифікаційних структур. Класифікація дає цілісне уявлення про комплекс методів і має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення [1, 119]. За джерелами знань С. Чавдаров, О. Текучов, Л. Федоренко виділяють такі методи навчання мови: розповідь, бесіда, аналіз мови, вправи, використання наочних посібників, робота з підручником. І. Лернер, М. Скаткін визначають методи за рівнем пізнавальної діяльності учнів: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемно-пошуковий, дослідницький. У класифікації методів навчання мови, зробленій В. Капінос, виділені методи формування комунікативних умінь, до яких входять методи засвоєння

зразків літературного мовлення, аналіз тексту та конструювання зв'язних висловлювань. О. Біляєв, М. Пентилюк класифікують методи за взаємодією учителя й учнів: усний виклад матеріалу, бесіда, спостереження і аналіз мовних явищ, робота з підручником, метод вправ.

На думку лінгводидактів, вибір того чи іншого методу залежить від характеру матеріалу, що пропонується для вивчення, зв'язку виучуваного матеріалу з попереднім і наступним, співвідношення в ньому елементів теоретичного і практичного характеру, рівня загального розвитку учнів та їхньої підготовки з предмета.

Значні можливості для перевірки рівня засвоєння учнями мовленнєвих понять дає метод бесіди. Під час бесіди учитель за допомогою питань не тільки перевіряє знання дітей, а й стимулює їх до аналізу мовленнєвих понять, самостійного формулювання узагальнень і висновків.

Як показують спостереження, деякі вчителі планують свою роботу таким чином: від аналізу мовних одиниць різних рівнів до їх ролі в тексті, від спостережень над текстами-взірцями – до розвитку мовленнєвої майстерності в умовах активних форм комунікацій, а далі – до створення власного тексту. На уроках літератури вчителі зрідка приділяють увагу аналізу текстів-взірців: з'ясуванню комунікативного наміру автора, теми, основної думки, спостереженню над засобами образності, поетичності тощо. Проілюструємо це таким прикладом: аналізуючи казку Гр. Тютюнника „Громовик”, учням можна запропонувати такі запитання:

– Який настрій передано у казці? Назвіть слова, що створюють такий настрій.

– Яке завдання ставив перед собою автор, створюючи казку?

– Сформулюйте тему й основну думку твору.

– На скільки смислових частин можна його поділити?

Складіть план.

– Доберіть означення до слів *хмара*, *небо*, *ліс*.

– Порівняйте слова *котилися* і *пролітали*. Чи можна їх назвати синонімами?

Далі робота переходить у відпрацювання техніки виразного читання й створення власних описів лісу перед грозою. Безперечно, така підготовка допомагає учням відчутти красу слова, відтворити її у власних усних та письмових творах.

Отже, використання методів, адекватних меті, завданням уроку, їх удале поєднання забезпечить ефективність процесу формування мовленнєвої компетентності учнів, під якою розуміємо вільне володіння мовленнєвими поняттями, здатність до реалізації мовленнєвої діяльності, вибору необхідних форм, типів і стилів мовлення, адекватних ситуації спілкування.

Література

1. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посібн. для студ. вищих закладів освіти / С. О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000.– 272 с.

ОСНОВНІ ТИПИ АНОРМАТИВІВ У СТРУКТУРІ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ МИКОЛАЇВЩИНИ

Катерина Горбач (Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)
Наук. керівник – доц. Бабій Ю.Б.

Мова сучасної української реклами є багатим джерелом для дослідження новітніх тенденцій у розвитку сучасної літературної мови. Проблема культури мови вітчизняної реклами дуже важлива, хоча, на перший погляд, зовсім не матеріальна. Проте саме від неї залежить насиченість духовного світу України, збереження етнічної ідентичності українців. Зазначимо, що оскільки мова є матеріалізацією мислення взагалі, то мова рекламної продукції, мова газети, що відбиває складні соціальні процеси, матеріалізує не тільки особисту, а передусім суспільну свідомість, впливає на вироблення громадської думки, допомагає у формуванні певного типу соціальної поведінки людини. Тобто реклама до певної міри формує мовний сегмент культури. Споживачі інформаційного продукту підсвідомо наслідують мовні конструкції, вживаючи їх у побуті, виробничій діяльності. Зразки ненормативної мови стають надбанням широкого загалу.

Зовнішня реклама – це одночасно і популярний, і „стародавній” вид реклами у світі. Вона являє собою, як правило, короткі й виразні повідомлення. Саме презентатори зовнішньої реклами з їхньою міццю, кольором, обсягом та повторюваністю найбільш важливі для закріплення образу товару у свідомості споживача. Білборди, вивіски, світлова реклами, рекламні проспекти в транспорті та на вулицях забезпечують широке й глибоке охоплення масового споживача. Тому зовнішня реклама повинна володіти, як мінімум, двома характеристиками: „кидатися в очі” і бути лінгвістично вмотивованою – відповідати нормам сучасної літературної мови.

Головною категорією культури мови є мовна норма. Норма диктується й випрацьовується вихованням і освітою: родиною, оточенням, дошкільними й шкільними закладами, середньою, спеціальною та вищою школами, літературою, театром, усіма засобами масової інформації, а також ще й рекламою.

Проведене дослідження дозволяє підсумувати, що осмислення феномену помилки потребує інтеграції здобутків різних галузей наукового знання (лінгводидактики, психології, когнітології тощо). У ході експерименту здійснено перегляд традиційного трактування помилки як порушення норми й утвердження погляду на помилку як аноматив, що виникає в результаті невмотивованого порушення норми і є наслідком неправильних мисленневих операцій. Також запропоновано типологізацію ненормативних одиниць, тобто встановлення класифікаційних ознак різних груп негативного мовного матеріалу.

У ході визначення специфіки основних аномативів у структурі рекламного дискурсу Миколаївщини ми ознайомилися з дослідженнями З. Фрейда, З. Партико, А. Капелюшного, Т. Бондаренко, порівняли різні трактування феномену помилки, розглянули кожен підхід до типологізація помилок, зробили аналіз власне та невласне орфографічних, лексичних (семантична модифікація лексем, плеоназми, сплутування семантики паронімів, міжмовні омоніми, та

росіянізми), морфологічних, словотвірних, синтаксичних, синкретичних ненормативних утворень.

Дослідження мови рекламної сфери виявило, що найчастіше редактори припускаються лексичних помилок. Це пов'язано з активізацією використання спільних з російською мовою компонентів синонімічного ряду, як наслідку зовнішнього впливу, або з буквальним перекладом лексем російської мови з урахуванням фонетично-вимовних норм української. У межах лексичних помилок виділено такі основні різновиди ненормативних одиниць, як семантично модифіковані лексеми; плеоназми; аномативи, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерфереми й росіянізми.

У межах лексичних помилок виділено такі основні різновиди ненормативних одиниць, як семантично модифіковані лексеми; плеоназми; аномативи, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерфереми й росіянізми.

У ході аналізу також встановлено, що зразками зовнішньої реклами Миколаївщини презентовано два типи неправильного написання/набору слів: власне орфографічні помилки (неправильні варіанти написання/набору слів, що зумовлені порушенням орфографічної норми), та невласне орфографічні помилки, що спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми (технічні недоліки).

В основу класифікації морфологічних помилок покладено частиномовний принцип. Серед них найбільш частотними виявилися порушення морфологічних категорій кожної з самостійних частин мови (неправильне відмінювання іменників, невідповідні літературним нормам закінчення, аномативні вживання форм ступенів порівняння тощо).

Словотвірні аномативи у зовнішній рекламі Миколаївщини з'являються внаслідок утворення за допомогою нетипових (малопродуктивних, що витісняються іншими продуктивними засобами, чи зовсім невластивих мовній системі) для української мови словотворчих засобів, що зумовлює порушення закономірностей поєднання твірної основи та словотворчого засобу в похідному слові.

Синтаксичними анормативами є такі мовні помилки: ненормативне вживання прийменників як формальних засобів вираження семантико-синтаксичних відношень, неправильне узгодження присудка з підметом, порушення норм керування, неправильне утворення ряду однорідних членів речення, порушення порядку слів у реченні; неправильна побудова складнопідрядного речення.

Типовим для мови реклами є поєднання декількох видів помилок в одному тексті, що ускладнює процес класифікації анормативів, визначення причини появи помилки та, інколи, навіть розуміння самого повідомлення. Наприклад, лексема „перевулок” утворилася шляхом аналогії з російською „провулок”, тобто вона є лексичним ненормативним утворенням. Але в цьому прикладі ми бачимо й словотвірну помилку, коли неправильно вжито префікс.

Аналітичне дослідження ненормативних одиниць, вилучених з рекламних матеріалів, виявило глибинні зв'язки з причинами породження анормативів. На основі аналізу пропонуваного у науковій літературі факторів появи помилок та зібраного нами негативного мовного матеріалу підсумовуємо, що основними причинами породження ненормативних одиниць є незнання норм сучасної літературної мови, потужний вплив російської мови, що позначився на всіх рівнях мовної системи, дія аналогії до інших граматичних форм тощо.

Література

1. Ісакова Є. П. Рекламні тексти в ергономічному аспекті / Є. П. Ісакова // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Серія „Германська філологія”. – Чернівці : Вид-во ЧНУ, 2012. – С. 150 – 161; **2. Кочан І. М.** Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 423 с.; **3. Пентилюк М. І.** Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.; **4. Полукаров В. Л.** Рекламная коммуникация / В. Л. Полукаров. – М. : „Дашков и К”, 2002. – 344 с.

ВПЛИВ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Тетяна Горецька (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)
Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

В останні роки в лексиці української мови сфери економіки та фінансів можна спостерігати динамічні, активні процеси. Це виражається перш за все в більшій частоті вживання економічної термінології та лексики, а також у появі нових одиниць для номінації нових явищ, предметів, понять, що з'явилися у зв'язку з бурхливим розвитком економічних відносин в останні десятиліття.

В українському мовознавстві інтерес до лексики, що позначає економічні дії та явища постійно зростає (А. Брагіна, В. Лопатін, О. Габінська, А. Березовенко, Д. Мазурик, О. Стишов, І. Самойлова). Повсякденна увага засобів масової інформації значною мірою спрямована на питання бізнесу, економіки, банківської справи, фінансів тощо, безперечно, істотно сприяє популяризації аналізованої тематичної групи лексики та активному засвоєнню її громадянами держави. Зокрема, це досягається завдяки використанню широкого жанрового розмаїття друкованих текстів, а ще більшою мірою – передач електронних мас-медіа: дайджестів, або економічних оглядів, діалогів з відомими економістами, фінансистами, бізнесменами, нарисів, інтерв'ю, найрізноманітніших видів реклами та ін. [4, 64].

Мова газети – поняття багатогранне, оскільки на шпальтах газети, представлені всі стилі літературної мови: інформаційна хроніка витримана в діловому стилі, резолюції, урядові постанови, дипломатичні документи та под. В офіційно-документальному стилі – численні статті про НТР, науково-технічний прогрес, статистично-економічні огляди, що відповідають вимогам наукового стилю. У нарисах та фейлетонах поєднуються риси художнього та публіцистичного стилю, а в репортажах та інтерв'ю переважає розмовний стиль.

Уживання нових лексичних одиниць економічної сфери актуалізується в широкому діапазоні комунікативно-прагматичних ситуацій та відповідних типах й жанрах

мовлення. Центральною зоною функціонування одиниць економічної лексики є спеціальна мова (в усній та писемній формах), особливо варто відзначити мову засобів масової інформації й повсякденне мовлення спеціалістів.

Іntenсивно споживають у мові сучасних ЗМІ слова та терміни на позначення реалій, пов'язаних із властивостями економічної, господарської, фінансової діяльності країн Заходу, що стають притаманними й для України: *Консалтинг* – діяльність із консультування управлінців, керівників з широкого кола проблем у сфері комерційної, фінансової, юридичної, технічної, технологічної, експертної діяльності [1, 41], наприклад: *В рамках заходу відбулися: презентація видів зайнятості; ярмарок вакансій; робота консалтингових пунктів служби зайнятості* (Ф, 24.02.2015) [5]; *Франчайзинг* – 1) спеціальні привілеї, що відведено урядом приватному підприємству, за що останнє сплачує податок; 2) форма економічної підтримки, коли фірма, що має впевнені позиції на ринку, надає дочірній або новоствореній фірмі чи індивідууму технології, устаткування, допоміжні матеріали, товарні знаки та ноу-хау, а також право розбудовувати бізнес протягом певного періоду у конкретному місці [1, 65], наприклад: *Trident Television, британська приватна компанія, збирається придбати в державної телевізійної компанії франчайзинг на один з двох національних телеканалів України* (РП № 49, 04.12.2014) [2]; *Тайм-чартер* – в торговому мореплаванні угода фрахту судна з екіпажем на певний час [3, 392], наприклад: *Прийнято в експлуатацію і приступили до роботи в рамках довготривалого тайм-чартеру з компанією „Шелл”* (РП № 2, 14.01.2016) [2]; *Індосамент* – передатний напис власника на звороті векселів, чеків, коносаментів та інших цінних паперів, що свідчить про надання прав за цими документами іншій особі [3, 64], наприклад: *Тому видача, облік і погашення векселя не оподатковуються, а його передача шляхом індосаменту об'єктом оподаткування* (Ф, 26.03.2015) [5]; *Спред* – різниця між кращими цінами купівлі (бід) та продажу (аск) в один і той же момент часу на який-небудь актив (товар, акцію, ф'ючерс, валюту, опціон) [3, 359], наприклад: *Зараз спред між цінами найнеобхідніших продуктів примушує задуматись* (РП № 1,

16.01.2015) [2].

Отже, фіксуючи у словнику реальний стан сучасної соціально-економічної термінології, автори намагаються, не порушуючи змісту понять, коригувати окремі лексеми та лексико-сполуки, узгоджувати їх зі словотвірними засобами української мови, уникати недоречних русизмів чи інших чужоземних впливів [4, 39]. Одночасно залишають можливість користувачам, зацікавленим у розвитку української фінансово-економічної думки, самим більше експериментувати термінологію на власній мовній основі, сміливіше впроваджувати нові відповідники, шукати розмовної діалектики між запозиченим та власним.

Література

- 1. Короткий** англо-український тлумачний словник з фінансового менеджменту / [уклад. Л. Й. Бондарчук, В. В. Бондарчук, І. М. Теплий]. – Львів : Українські технології, 2004. – 74 с.;
- 2. Рідне Прибужжя** / засн. : облрада, ОДА, редакція газети. – 1991, січень. – Миколаїв: „Газетно-журнальне видавництво Миколаївської обласної ради”, 1991 – 4 шпальти. – Щотижн. – 2014, № 1 – 52. (РП);
- 3. Словник** фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Алерта, 2011. – 558 с.;
- 4. Стишов О. А.** Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія / О. А. Стишов. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.;
- 5. Фортуна** / Миколаївський обласний центр зайнятості Електронний ресурс : – Щомісячн. – 2014, (Ф).

СИНТАКСИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФІНТИВА В РОЛІ ОБСТАВИНИ (НА МАТЕРІАЛІ „КОБЗАРЯ” ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)

Ніна Грозян (Кримський інженерно-педагогічний університет, м. Сімферополь – м. Київ, доцент)

Синтаксичне функціонування інфінітива як специфічної міжчастиномовної форми, позбавленої чітких морфологічних характеристик, що властиві двом основним частинам мови – дієслову та іменникові, демонструє синкретизм його категорійного значення. Залишаючись початковою формою

дієслова, інфінітив виконує найрізноманітніші номінативні функції (підмета, додатка, означення й обставини), що зумовлено його походженням – це скам’яніла форма давального відмінка віддієслівних іменників з основою на -ї [1, 25]. Особливою продуктивністю позначене вживання інфінітива в ролі обставини мети, що й постане предметом нашої уваги.

Мета статті – проаналізувати специфіку функціонування інфінітива в ролі обставини мети на матеріалі творів Тараса Шевченка.

Однією з умов виконання дієвідмінюваним дієсловом та інфінітивом самостійних синтаксичних функцій є збереження в них власного лексико-граматичного значення. В окремих посібниках досить прямолінійно зазначено, що обставинами мети є інфінітиви, що сполучаються з дієсловами руху. На думку І. Швеця, не біля всіх дієслів зі значенням руху інфінітиви виконують функцію обставини мети, а тільки біля тих, що виражають рух узагалі, без певного просторового напрямку, оскільки останні (наприклад гуляти, танцювати, крутитися, вертітися, бродити, кататися, спускатися та ін.) не поєднуються з інфінітивами [3, 32].

Не викликає різнотлумачень визначення обставинної функції відокремленого інфінітива. За умови його невідокремлення потрібно враховувати семантику дієслова та інфінітива, відношення, що виникають між ними, зміст самого речення та наявність інших другорядних членів речення.

Визначення обставинної функції інфінітива залежить від суб’єктного чи об’єктного його вживання. Дію суб’єктного інфінітива виконує та сама особа, що й дію опорного дієслова. Синтаксична функція таких інфінітивів залежить від семантичної повнозначності особової форми дієслів із просторовим значенням, дієслів, що є джерелом руху, стимулюванням руху, призначенням руху, рідше – стану [2, 38 – 39], наприклад: Налетіли чорні круки Вельможних будити. Зібралось козацество Богу помолитись (с. 38); Може, вийшла русалонька матері шукати (с. 5).

Обставинні відношення може виражати й об’єктний інфінітив, характерною особливістю якого є те, що його дію виконує інша, порівняно з дієвідмінюваним дієсловом, особа.

Крім цього, об'єктні інфінітиви в ролі обставини мети вживаються після дієслів, що є джерелом руху, наприклад: Тоді не питаєте, за що люди лають, за що не пускають в хату ночувати (с. 38); Кличе мати вечеряти, а донька не чує (с. 28).

Функцію обставини мети виконує інфінітив, що прилягає до дієслів таких семантичних груп:

1) зі значенням руху та переміщення на позначення мети з відгінками джерела, стимулювання, призначення руху: прийти, приїхати, примчатися, прилетіти, повернутися, зайти, пливти тощо, наприклад: Поки тії русалоньки з Дніпра грітись вийдуть (с. 10); Добре, батьку, робиш, що співати, розмовляти на могилу ходиш (с. 54); А тим часом місяць пливе оглядять І небо, і зорі, і землю, і море (с. 96); Прилітає зозуленька над ними кувати; прилітає соловейко щоніч щебетати (с. 7);

2) зі значенням стану та зміни стану (лягти, встати, піднятися, зупинитися та ін.), наприклад: Розбивши вітер чорні хмари, Ліг біля моря одпочить (с. 37); Чи сирота, що до світа встає працювати (с. 25);

3) дієслова інших семантичних груп, лексико-граматичні особливості яких прогнозують наявність обставинного поширювача, причому інфінітив біля таких дієслів – об'єктний, наприклад: Хто ж викохав тонку, гнучку В степу погибати (с. 45); Посилала мати на цілу ніч працювати, На хліб заробляти (с. 203).

Для визначення синтаксичної функції інфінітива потрібно брати до уваги семантичні можливості дієслівної форми та інфінітива в конкретному граматичному словосполученні або реченні, а також наявність чи відсутність інших другорядних членів речення, залежних від дієслова-присудка та від інфінітива.

На значення мети вказує наявність у реченні інших обставинних поширювачів, зокрема місця і часу, наприклад: Пішла б в садок поплакати, Та дивляться люде (с. 30); Ходім з нами у Лисянку ножі гартувати (с. 92).

Допомагає кваліфікувати синтаксичну функцію інфінітива як обставини мети і його віддаленість від дієвідмінюваного дієслова. Тому навіть за відсутності інших обставинних поширювачів інфінітив має цільове значення.

Якщо при дієвідмінюваному дієслові немає просторового або часового поширювача, а дієслово та інфінітив розташовані контактено, то в першому з них послаблено значення руху чи стану, а дієслово граматикалізується й починає виражати відношення до дії, що дає змогу кваліфікувати синтаксичну функцію як дієслівного складеного присудка, наприклад: Підуть шукать миленького, втоплю своє горе (с. 21).

У деяких випадках потрібно враховувати залежність наявного поширювача від дієслова чи від інфінітива. Зафіксовані випадки подвійної залежності обставинного поширювача, що вможлиблює подвійну кваліфікацію синтаксичних функцій інфінітива – як обставини чи частини дієслівного складеного присудка, наприклад: Піти лишень подивиться до царя в палати (с. 13) – піти (куди?) в палати; піти подивиться (куди?) в палати; От і братія сипнула у сенат писати Та підписувать – та драти із батька і брата (с. 204) – сипнула (куди?) у сенат; сипнула писати (куди?) у сенат.

Свідченням того, що інфінітиви, сполучаючись із дієсловами просторового значення, можуть виконувати самостійну синтаксичну функцію обставини мети, є здатність відокремлюватися на письмі. Відокремлений інфінітив (найчастіше із поширювачами) залежить від дієслів, дія яких спрямована на предмет або на місце, унаслідок чого інфінітив набуває виразного значення й самостійної синтаксичної функції, наприклад: Полине до Бога – милого питать (с. 47); Візьміть срібло-злото та будьте багаті, А я візьму сльози – лихо вилити (с. 35).

Отже, суб'єктний та об'єктний інфінітиви виконують функцію обставини мети в сполученні з дієсловами зі значенням руху, стану або з тими дієсловами, що набувають такого значення. Для кваліфікації обставинного цільового значення інфінітива потрібно враховувати семантику дієвідмінюваного дієслова, значення самого інфінітива (об'єктний чи суб'єктний), відношення між ними, наявність інших другорядних членів речення, а також зміст речення й наявність відокремлення.

Література

1. Казими́рова І. А. Семантичні основи синтаксичного аналізу інфінітива у придієслівній позиції / І. А. Казими́рова //

Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 56 – 60; **2. Лахно Н.** Особливості семантичної структури дієслів лексико-семантичного поля руху / Н. Лахно // Українська мова. – 2005. – № 3. – С. 38 – 46; **3. Швець І. Р.** Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І. Р. Швець. – Одеса : Вид-во Одеського ун-ту, 1972. – 58 с.

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ПРАВОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ

Юлія Грубська (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, магістрант)

Наук.керівник – проф. Кучерук О.А.

Гуманістичні тенденції розвитку нашого суспільства ведуть до істотних змін і в системі освіти. Як і в більшості розвинених країн, в Україні проводиться реформування освітньої сфери, бо незаперечно визнано, що в інформаційно-технологічному суспільстві XXI століття визначати конкурентоспроможність держави буде освітній рівень нації [6]. Аби Україна зберегла свою ідентичність, необхідно, щоб усі її громадяни вільно володіли державною мовою, культурою ведення полеміки, дебатів, дискусій, уміли чітко, досконало й грамотно висловлювати свої думки, почуття, переконання. Мовна освіта має сприяти вихованню культурного, обізнаного громадянина своєї держави, фахівця, який на належному рівні володіє мовнокомунікативною компетентністю.

Мета публікації – розкрити засади формування лінгвістичних та психологінгвістичних аспектів мовнокомунікативної особистості.

Мовнокомунікативна компетенція студента коледжу – це наявність комунікативних умінь особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти; здатність розв’язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійного спілкування.

Відповідно, достатній рівень мовнокомунікативної компетенції студента коледжу передбачає наявність у нього 2 основних груп умінь.

Комунікативні вміння:

- а) встановити контакт зі співрозмовником;
- б) підтримувати розмову;
- в) будувати висловлювання в різних стилях та жанрах;
- г) уміння переконувати, доводити, захоплювати ідеями, задумами;
- г) вести бесіду, розповідати [5, 67].

Комунікативні вміння:

- а) знання дидактичної та лінгвістичної термінології;
- б) внутрішня настанова на виявлення та виправлення помилок різних типів у чужому мовленні;
- в) внутрішня настанова на аналіз змістової правильності мовлення;
- г) здійснення навчальної комунікації за допомогою мовних засобів, які уможливають реалізацію естетичної функції мови: презентують красу та багатство мови, її виразність, акцентність тощо;
- г) уміння редагувати власне та чуже мовлення;
- д) уміння здійснювати різні види аналізу текстів усіх стилів;
- е) нормативно та відповідно до ситуації спілкування послуговуватися фатичними жанрами мовлення [5, 68].

Основними складовими структури цілісного утворення, яким є мовнокомунікативна компетенція студентів коледжу, є чотири компетенції: лінгвістична (сукупність знань про структуру мовної системи, а також уміння оперувати цими знаннями у процесі професійної діяльності: аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису); предметна компетенція (наявність професійних знань у системі філологічних дисциплін, а також уміння застосовувати їх під час комунікації); прагматична компетенція (оволодіння потенціалом дидактичного дискурсу); технологічна компетенція (вміння чітко й виразно висловлювати думку, знання законів техніки мовлення: правильна постановка дихання, розвиток голосу, нормативної дикції) [4, 136].

Дослідження вчених-психологів (Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Асмолов, Г. Міллер, Д. Мортон, Д. Узнадзе,

І. Синиця, А. Братко, К. Костюк, І. Фаріон) засвідчили, що засвоєння мовних форм та їх кодів, розвиток умінь оптимальної комунікації, прагматичної та мовно-когнітивної компетенції особистості забезпечують такі психологічні процеси, як розвинене мислення, свідомість, інтелект, мотивація навчання [4, 139].

Пришвидшення темпів розвитку цивілізації зумовлює зростання уваги до мовної комунікації та компетенції особистості. Учені (Ф. Де Соссюр, Р. Фірт, А. Швейцер, Р. Шор, У. Лабов, О. Синявський, А. Кримський, Т. Винокур, Є. Земська, Л. Нікольський, Н. Мечківська) ґрунтовно довели існування тісного зв'язку між суспільством і мовою, у якому мова розглядається не як ізольована від суспільства, і суспільство не розглядає вербальну комунікацію його носіїв, як окреме від нього, тобто вчені обґрунтували соціальний характер мови. Отже, процес розвитку професійної компетенції студента коледжу залежить від соціолінгвістичного фактора та таких його складових: політичних змін в суспільстві, відносної його демократизації; розширення інтегральних зв'язків, міжетнічного та міжсоціального спілкування; унормування і кодифікація української літературної української мови; розвитку різних жанрів і стилів мовного спілкування; обмеженої цензури слова, активізації словотвірних процесів; соціальної функції діалектів [4, 143].

Базовою педагогічною умовою розвитку філологічного потенціалу студентів коледжу є широке застосування функціонально-комунікативної концепції особистісно орієнтованої освіти, у якій освітній процес розглядається як частина мовного простору, культури суспільства. Сучасна освіта – це освіта, епіцентром якої є мовна особистість, що перетворює функціональний мовленнєвий простір шляхом нормативного спілкування в макро- та мікросоціумі.

Узагальнення теоретичних відомостей з проблеми формування мовнокомунікативної компетенції студентів коледжу підтвердили необхідність звернення до прагмалінгвістичних засад процесу мовленнєвого розвитку особистості. У той же час урахування лінгвістичних та психолінгвістичних аспектів у формуванні мовнокомунікативної

компетентності на етапі вивчення мови для професійного спілкування потребує додаткових досліджень [3, 108].

Психолінгвісти виділяють два типи особистості – комунікативний та некомунікативний. У межах комунікативного типу відокремлюють комунікативно-активний (найздібніші до вивчення рідної мови студенти) та комунікативно-реактивний тип. У межах некомунікативного типу виділяють комунікативно-ініційований та комунікативно-пасивний типи (найменш здібні до вивчення рідної мови студенти) [2, 8].

Диференційована допомога студентам, що представляють комунікативно-проблемні типи, є гарантом усунення труднощів у досягненні потрібного рівня мовленнєвої компетентності. Створення педагогічних умов для розвитку потреб, мотивів та мети навчальної діяльності є ознакою психологічно обґрунтованого управління пізнавальної діяльності студентів.

У практиці застосовуються різноманітні способи діагностування мотивів навчання – анкети, спостереження за студентами, співбесіди та ін. Як наука, так і практика засвідчують, що студенти схильні до самопізнання, до самоаналізу та до самовдосконалення, тому в них доцільно розвивати інтелектуальну саморегуляцію, усвідомлене управління своїми діями, функціональними станами. Без професійного втручання педагога ці явища розвиваються стихійно, що суперечить управлінським функціям дидактичного процесу [2, 46].

У зв'язку із цим навчальна діяльність студентів організується таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування.

Педагогічний вплив навчально-виховного процесу на особистість студента не обмежується тільки навчанням, якому зазвичай приділяється достатньо уваги з боку науковців, адміністрації вищих навчальних закладів та майбутніх роботодавців; не менш важливою є виховна складова цього процесу. Багато викладачів вважають, що не варто витратити час на виховання майже дорослої людини: студент на момент

його вступу до коледжу вже має власну сформовану шкалу цінностей, пріоритетів, ставлень до оточуючого життя, навчання тощо.

На нашу думку, саме мовнокомунікативний компонент мови допомагає розбудити у студентів коледжу почуття гордості за свою країну, народ, культуру. Звернення лінгвістів до усномовленневої комунікації зумовлено розповсюдженням та удосконаленням радіо і телебачення, які продемонстрували велику силу „живого слова” [1, 66].

Прихильники аудіолінгвального методу, який виник у середині XX століття, розглядають мову, слідом за Е. Сепіром та Л. Блумфільдом, як засіб усної комунікації і вважають, що незалежно від кінцевої мети основою навчання має бути усне мовлення. Кінець минулого століття був зорієнтований на комунікацію як мету навчання мови. Постановці комунікативної мети і можливості її реалізації значною мірою сприяли результати лінгвістичних досліджень, зокрема мовних функцій, функціональних стилів мовлення, їх співвідношення з усною та письмовою формами літературної мови, функціонально-стилістичної співвіднесеності мовних засобів, які обслуговують певні сфери спілкування, невербальних засобів тощо [1, 68].

Лінгвістичну основу широко розповсюдженого зараз комунікативного методу навчання української мови складає переорієнтація з форми на функцію, з лінгвістичної компетенції на комунікативну, з мовної правильності на спонтанність мовлення. Найвагоміший внесок лінгвістики відчувається у змісті навчання української мови, насамперед, у відборі мовного навчального матеріалу як відповіді на питання „чого навчати?”.

Дихотомія мова-мовлення, їх співвідношення та функції, поняття системи мов, мовні структури та функції, мовні контакти, соціокультурні аспекти мови тощо – весь цей комплекс лінгвістичних проблем знаходить відображення в теорії і практиці відбору та організації змісту навчання української мови. Мовний мінімум для різних етапів навчання не може бути відібраний без урахування співвідношення мови та мовлення. Відомо, що словниковий запас мови як сукупність вербальних засобів мовленнєвого спілкування дуже великий за обсягом, і завдання лінгвістики – виробити принципи відбору

лексики, елементів мовних систем морфологічного, синтаксичного та фонетичного рівнів. Водночас лінгвістика виступає джерелом даних про те, як реалізується система мови в мовленні, підпорядковуючись правилам норми як фактичного регулятора зв'язності мовних одиниць даної системи, вимови та граматичних структур [2, 3].

Отже, формування мовнокомунікативної компетенції неможливе без чіткого аналізу психологічних засад, оскільки весь універсальний комплекс дій людини формується на психологічній основі. Навчання студентів коледжу – це передусім вплив на їх психіку та діяльність з метою озброєння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, розвитку здатності креативного перетворювального мислення.

Література

1. Васильєва Л. Г. Формирование коммуникативной компетенции и метод проектов / Л. Г. Васильева, Л. Г. Сура // Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – Луганськ : Видавництво ЛНУ „Альма-матер”, 2009. – № 8 (171). – С. 66 – 69; **2. Бондаренко О. Ф.** Психологічні особливості сучасного студента та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 8– 11; **3. Волов В. Т.** Инновационные принципы системы образования / В. Т. Волов // Педагогика. – 2007. – № 7. – С. 108 – 114; **4. Дроздова І. П.** Наукові засади формування українського професійного мовлення студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей : монографія / І. П. Дроздова. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 320 с.; **5. Жукова О. В.** Стан сучасних освітніх й інформаційних процесів / О. В. Жукова // Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / гол. ред. : М. Т. Мартинюк. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2009. – Ч. 3. – С. 68 – 72; **6. Національна доктрина** з розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К. : Шкільний світ, 2001.

ЧИ МОЖУТЬ МУРКОТИТИ ПРОТУБЕРАНЦІ

Тетяна Должикова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Психологи й неврологи Ліверпульського університету після проведення експерименту з доволі представницькою кількістю добровольців дійшли висновку, що читання якісної художньої літератури, текстів зі складними метафорами й синтаксисом стимулює мозкову діяльність, провокує більш потужний і довготривалий обсяг роботи мозку. Окрім того, було з'ясовано, що читання поезії особливо активізує праву півкулю, у якій зберігається автобіографічна пам'ять, що допомагає читачеві інтерпретувати особистий досвід крізь призму прочитаного. „Дослідження демонструють, що література здатна відкривати нові горизонти свідомості, формувати думки, їх зв'язки й у молодих, і в дорослих людей”, – стверджує професор англійської літератури Філіпп Девіс [2].

На жаль, художню книгу в сучасному житті, особливо молодого покоління, усе активніше витісняє інтернет, роль якого, безперечно, не можна недооцінювати, та все ж відомості про автора й короткий переказ сюжету літературної новинки не замінить її прочитання. Мало читають не лише пересічні громадяни нашої країни, а й ті, для кого обізнаність зі світовим і вітчизняним літературним процесом є частиною фахової підготовки.

У розпорядженні Кабінету Міністрів України № 111 від 24 лютого 2016 року було схвалено концепцію державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання до 2020 року.

Концепцію заплановано реалізувати шляхом розробки механізму проведення систематичних досліджень стану українського видавничого ринку і рівня популярності читання в суспільстві; популяризації української видавничої продукції в ЗМІ; розміщення зовнішньої реклами української видавничої продукції; збільшення обсягів випуску видавничої продукції.

Реалізація концепції повинна сприяти зменшенню не менш ніж в 2 рази до 2020 року кількості громадян, які протягом року не прочитали жодної книги.

Не абияку роль у популяризації сучасної української художньої книги вбачаємо, перш за все, у заохоченні до читання студентів-філологів, які мають самі „закохатися” в літературу й у майбутньому прищеплювати любов до читання своїм учням. Надзвичайно важливу роль у цьому відіграє навчальний процес загалом і вивчення курсу „Лінгвістичний аналіз тексту” зокрема. Йому належить особлива роль у професійній підготовці вчителя-філолога, редактора, журналіста.

Цілком імовірно, що нелюбов до літератури зумовлена її нерозумінням, невмінням декодувати приховану авторську концепцію, читати між рядками й проектувати на власний життєвий досвід, а інколи читачеві елементарно бракує фонових знань.

Як відомо, аналіз художнього твору обмежується можливістю найповніше оволодіти комплексом ідей, реалізованих в його образній структурі. Ідейний зміст твору набуває свого виразу в образній системі, яка виступає як форма вираження ідейного змісту, а образ, своєю чергою, залежить від зовнішньої форми – художнього мовлення, що й організовує сприймання читача так, як цього прагне автор [1; 10].

Визначити абсолютну естетичну вагу художнього твору, особливо поетичного, важко, бо неможливо перекласти точно його образну систему в систему понять. Невипадково відомий російський літературознавець та лінгвіст Б. Томашевський зазначає: „Тому й весело працювати над віршем, бо все в цій галузі є спірним”.

Через обмеженість, а то й відсутність у ліричних творах змістово-фактуальної інформації особливого значення набуває інтерпретація інформації концептуальної та підтекстової.

Змістово-концептуальна інформація повідомляє читачеві індивідуально-авторське розуміння між явищами, їх причиново-наслідкових зв'язків, їх значущості в соціальному, економічному, політичному, культурному житті народу, тобто авторське осмислення, ставлення до зображуваного. Декодування такої інформації потребує серйозної мислинневої роботи. Часто сприймання авторського задуму ускладнюється, вимагає певних зіставлень, проникнення в суть засобів образності.

Змістово-підтекстова інформація – прихована, вона базується на тому, що одиниці мови можуть породжувати асоціативні конотативні значення. Для формування такої інформації певну роль відіграють прирошення смислу, що виникають у тексті. Підтекст і прирошення смислу – це не одне й те: ці поняття близькі, але не тотожні.

Прирошення смислу є спонтанним, а підтекст раніше планується автором тексту. Саме підтекст є одним з показників специфіки художнього тексту. Як і образ, він не може бути сформований на основі поверхового рівня мовної тканини твору. Характеристика підтексту пов'язана з глибинною структурою тексту, з концептуальною інформацією, яка є основною для розуміння художнього смислу, але виражена імпліцитно. На перехрещенні тексту й підтексту формується художній образ. Саме синтез тексту й підтексту виявляє естетичні ознаки художнього твору.

Підтекст виникає в нашій свідомості як цілісна емоційно-смислова реакція на текст. З психічної точки зору підтекст – це „осаяння”, він відкриває для читача щось нове в „картині світу”. Феномен підтексту – доказ випереджаючої ролі мислення по відношенню до мовлення. Підтекст – явище когнітивне, це код свідомості, веде, як правило, до прирошення знання в читача. Підтекст не є категорією тексту, але зрозуміти його без скрупульозного аналізу мовної тканини твору неможливо. Звідси діалогічність відносин між текстом і підтекстом.

Отже, підтекст виникає не просто у взаємодії слів, а у взаємодії слів, уключених у певні композиційні сегменти. Підтекст – це робота мислення, безперервність якої підтримує й стимулює художня структура тексту.

Художній текст – це єдність змістово-стилістичної структури, „гармонія різноманіття”, підкореність усіх складників авторському задуму, їх мотивованість цим задумом.

Умберто Еко говорив: „Я завжди вважав, що хороша книга розумніша за свого автора. Вона може сказати про речі, про які автор навіть не знає”. Але сказати це вона може читачеві тільки в разі його бажання й готовності розширити діапазон сприйняття художньої мови. Стимулювати до цього читача може безпосереднє спілкування з автором, з іншими читачами й

критиками. У пригоді тут може стати інтернет, соціальні мережі, саме вони дозволяють зазирнути в творчу лабораторію письменника, отримати відповіді на питання щодо змісту твору – вони виводять процес декодування в об’єктивну площину.

Сучасні автори мають свої інтернет-сторінки, ведуть блоги, через які можна не тільки познайомитися з літературними новинками, а й долучитися до їх обговорення. Роль викладача в цьому незаперечна, він має фахово підійти до вибору того, на чому варто зацентувати увагу студента, залучити його до цього процесу.

Як приклад хочу навести поезію Михайла Жайворона, опубліковану на Facebook, і не менш цікаву дискусію між автором і його читачкою, які можна використати під час навчального процесу в межах курсу „Лінгвістичний аналіз тексту”.

*Ні зими, ані снігу – склювали птахи.
Ми пройшли перевірку на міцність.
Весняну іще треба пройти – на гріхи,
На любов, на спокусу і вірність.*

*Іще трохи – і вибухне повинню цвіт,
Вже щебече і тьохкає просинь.
У гніздечках сердець розселяється світ
Різнобарвний і різноголосий.*

*Відімкнули лелечі ключі горизонт,
Аж замуркали протуберанці.
Спалахнули веселки софітами сонць
У калюжах нових декорацій.*

*Захотілося волі – не тільки тепла,
Стільки зим у душі вона квітла!
Навіть квітка тендітна і зовсім мала
Крізь асфальт проростає до світла.*

Читачка: *віри гарний, але протуберанці муркати не можуть.*

Михайло Жайворон: *А Ви не помічали, як березневі коти зріють на сонці і муркочуть? Коли дивитися проти світла, то цих дивних створінь не бачиш, а лише чуєш муркотіння – здається, ніби муркочуть протуберанці сонячних променів. Втім, це авторський поетичний образ, і його не завжди можна пояснити. Тож у мене вони муркочуть, а у Вас – ні. Кожен бачить світ по-своєму – у тому ми і цікаві. Дякую за теплий відгук!*

Такі віртуальні дискусії дозволяють читачеві налаштуватися з автором на одну хвилю, дають можливість відчувати себе учасником творчого процесу, а вивчення серед прийомів аналізу тексту стилістичного експерименту перестає бути абстрактним, а набуває цілком конкретного вияву.

Отже, лінгвістичний аналіз тексту допомагає глибше зрозуміти новаторське ставлення творця до елементів мовної системи, самостійно мотивувати використання різноманітних мовних явищ (у тому числі й ненормативних), необхідних для створення образу. Таке глибоке занурення в процес осмислення тексту наблизить читача до його розуміння й, безперечно, буде сприяти заохоченню до ознайомлення з літературною творчістю перш за все наших сучасників, яка, на жаль, не знаходить гідного поцінування серед студентської аудиторії.

Література

1. Должикова Т. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : навч. посіб. / Должикова Т. І., Терновська Т. П. – К. : Ленвіт, 2011. – 132 с.; **2. Подоскорский Н.** Британские учёные : Художественные книги оказывают на мозг эффект реактивного ускорителя – [Електронний ресурс] / Николай Подоскорский. – Режим доступу : <http://philologist.livejournal.com/8406684.html>.

ФОЛЬКЛОРНА СПАДЩИНА Б. ГРІНЧЕНКА

Юлія Дудукалова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – проф. Пінчук Т.С.

Борис Грінченко – визначний український письменник, мовознавець, учений, фундаментальний діяч України кінця XIX – початку XX століття. Його шанували І. Франко,

М. Коцюбинський, Леся Українка та ін. Грінченко розпочав свою творчу діяльність за тих часів, коли рушійних українських сил було доволі мало, а його доробок згодом став класикою української літератури. Однак за життя письменника дуже часто критикували, бодай єдине, що не викликало нарікань, – це його етнографічна та фольклорна діяльність.

Плідно працював Борис Грінченко на терені фольклористики й етнографії – тритомне видання „Этнографических материалов, собранных в Черниговской и соседней с ней губерниях”, збірник „Из уст народа. Малороссийские рассказы, сказки и пр.”, бібліографічний покажчик „Литература украинского фольклора. 1777 – 1900”, десятки книжок фольклорної тематики – „Живі струни”, „Книга казок віршом”, „Думки кобзарські”, „Колоски”, „Веселий оповідач” [1, 8].

Термін „ фольклор” походить від англ. folk – рід, народ, loqe – знання, що у поєднанні означають „народна мудрість, народознавство”. Поряд із вищенаведеним терміном співіснують і такі: народна словесність, народна поетична творчість, уснопоетична творчість.

Б. Грінченко виріс у сім’ї, де до української мови ставилися вороже. Вирішальним для долі майбутнього доробку письменника стало знайомство з творами Т. Шевченка, саме із цього часу він починає записувати все українське, що чує навколо себе. Згодом уже молодим учителем плідно шукає оригінальні зразки усної народної творчості, збираючи фольклор, він невтомно вчиться багатобарвності рідного живого слова. Працюючи як фольклорист, Грінченко дедалі більше впевнюється в тому, що люди не знають ні мови, ні культури свого народу, причиною цього, на його думку, був суспільний лад, який недооцінював значення української мови для освіти. Б. Грінченко упорядковував збірки творів старих і нових авторів, був прихильником історико-порівняльного методу, яким він послуговувався в дослідницькій праці народної культури українців. Учений відстоював принципи наукової систематизації. Та найголовніше, що робив учитель, – це його домашні завдання учням, записування народної творчості. Грінченко лише вчив їх, що треба писати на окремій картці,

чверті аркуша, так, щоб кожна річ була нарізно записана, тексти друкованими літерами. Письменник зазначав, щоб збирачі дотримувались автентичності народних висловів при записуванні, бодай подекуди він помічав літературне забарвлення. У дослідницьких матеріалах Грінченко зберігав особливості говірок і вчив цьому своїх учнів, оскільки вбачав у цьому історичне значення.

Усе, що зібрав сам Б. Грінченко, що записали для нього інші, він упорядкував і видав, але матеріалу зібралось стільки, що письменник поспішав видати нові томи фольклору. Фундаментальне чотиритомне зібрання Грінченка вражає обсягом зібраного матеріалу та науковою систематизацією. „Етнографічні матеріали” об’єднували різноманітні жанри фольклору – міфологічні оповіді, легенди, перекази, казки, прикмети, повір’я, замовляння та ін.

У збірнику „Из уст народа. Малороссийские рассказы, сказки и пр.”, який складається з великої кількості не лише фольклорного, але й наукового матеріалу, знайдено цікаву інформацію щодо повір’їв, заговорів, фантастики, сімейного життя, потойбічного життя, життя після смерті. Чи закінчується життя після смерті тіла? Так чи інакше, кожна людина замислювалася над цими питаннями. Але те, що вивченням цього феномену зарубіжні вчені займаються вже більше 35 років, відомо не всім. І саме ті матеріали, які зібрав Б. Грінченко дають багато відповідей на це питання, допомагають поглянути на нього раціонально.

Отже, Б. Грінченко зробив значний внесок у розвиток української етнології, краєзнавства та мовознавства. Етнографічний матеріал є цінним першоджерелом для вивчення народного життя України. Грінченко доводив, що фольклор може змінюватися, може набувати нових форм, але він ніколи не загине, доки житиме народ і його мова.

Література

1. Грінченко Б. Д. Вибрані твори / упоряд. Ю. Б. Кузнецова, Н. В. Левчик; вступна стаття Н. В. Левчик. – У 2-х т. – Т. 1 (Класика української літератури). – К. : ІНТЕЛЕКТ-АРТ, 2008. – 448 с., іл.

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У РОМАНІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО „ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ”

Анастасія Єдаменко (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. ДолжиковаТ.І.

У прозових творах Оксани Забужко особливе місце посідають багатокомпонентні okazіональні утворення, що підкреслюють особливості ідіостилю та світогляду авторки.

До проблеми вивчення індивідуально-авторських новотворів зверталися О. Стишов, О. Селіванова, Ж. Колоїз, В. Ковальова, Г. Вокальчук, В. Герман, О. Жижома, В. Чабаненко та ін. На думку О. Стишова, okazіоналізми слід розглядати *„як складне явище системного (реалізація словотвірних можливостей, закладених у системі певної мови) й асистемного (ненормативність, функціональна й емоційно-експресивна зумовленість) характеру”* [3, 47].

Авторські неологізми увиразнюють мовлення письменниці, надають йому образності, виконують у творах емоційно-експресивну функцію, указують на оригінальність мовомислення письменниці та її майстерність. Г. Гайдученко так окреслює стилістичну функцію цих елементів: *„Виступаючи джерелом мовленнєвого новаторства, okazіональні слова використовуються з художньо-виражальною метою і виконують експресивну функцію... На експресивність новотворів впливає насамперед незвичайна природа їх виникнення, незвичайні способи творення. Okazіональні слова, які виконують експресивну функцію, містять у собі надзвичайну виразність, посилену емоційність. Уведені в контекст, вони співіснують з іншими лінгвістичними засобами і сприяють досягненню образності висловлюваного на рівні тексту”* [1, 201]. Зазвичай в okazіоналізмах легко можна відтворити першооснову: *„...звільнити того пацанка з його мовчазного й жорсткогубого, добре задбаного й охайно поголеного мужчини...”* [2, 40]; *„...я їх знаю, тільки от того страху – манливого й темного, заворожливо-притягального захвату згуби, який є в ньому...”* [2, 35]; *„...та хто ти ваще така, слухи,*

ти забацана *Ukrainian*, дитя **відраденської** комунальної «хрущовки»...” [2, 44]; „...заїжджа, як і ти, київська **іскусвоєдка** з натренованою манерою раз у раз закладати пальчиками...” [2, 65]; „...і вперше бачить на його обличчі понуро **навовкулачений** вираз...” [2, 77]; „...божевільним страхом і собі впасти в ряд, не збутись, **скацапніти**, як усі в попередньому поколінні...” [2, 78].

Переважна більшість оказіоналізмів Оксани Забужко – складні слова: „...десь за тиждень перед тою поїздкою на фестиваль одного вечора оголені нерви, **болісно-жадливо**, як буває тільки восени...” [2, 28]; „...іно відвернешся, безсило відхилитися, як щелепа на **вже-несамовладному** обличчі...” [2, 17]; „...тоді заповонило дивним, обезвладнюючим щемом **вже-оприсутненої** небезпеки, і це було сумно й солодко...” [2, 66]; „...ви вже проставили подумки діагноз, *severe psychological problems* з обох сторін – **націонал-мазохістка** (хоча з таким діагнозом ви, напевно, не знайомі ...) й аутичний маніяк...” [2, 68]; „...«Я в тобі бачу здатність до виживання в будь-яких ситуаціях», – вона з місця цю здатність і продемонструвала: ввібравши не **боляче-відчужений** тон, а голий смисл сказаного...” [2, 72]; „...бо втікати не було куди, і він, не сказавши ні слова, з розмаху втік її по щоці, – розуміється, потім були **обійми-облизування, поцілунки-перепросини**...” [2, 154].

Більшість наведених прикладів має негативну оцінну функцію, вони пов’язані з найсуттєвішими рисами характеристики предмета, людини, події тощо, з епохою колонізації України (переважно в радянський період). Так, слова *скацапніти*, *націонал-мазохістка* ілюструють проблеми тогочасного суспільства, викривають слабкості попереднього покоління, підкреслюють навіть деяку міру трагічності. Інші приклади слугують засобами вираження незадовільних психологічних станів, невідворотності, грубості.

Ще однією особливістю мови роману є своєрідне поєднання цілих фраз в одне слово за допомогою дефісів, або створення юкстапозитів: „...ти хотіла чогось живого в цій черговій, казна-якій з **ряду-йому-же-несть-кінця**, тимчасовій хаті, де бруди всіх попередніх винаймачів невідмивно повсякали

в кожну шпарину...” [2, 8]; „...вичавила-таки тоді з нього, хоч якого **заду-біло-відпорного** на всякі **розпиту-лаціння-сюсю-пусю-ну-скажи-мені-жебоніння**, – скупу, пунктиром історію про те, як колись давно, розписуючи сільську церкву на пару «з одним мудаком, який мене діставав», дійшов до стану, коли ганявся за тамтим із сокирою в руках...” [2, 22]; „...і коли й до неї вивернувся тою ж стороною, преспокійно рубонувши на її **як-же-ж-мені-жити-далі...**” [2, 72]; „... тільки штука в тому, що фішки часом (го, ще й як часто, і скільком, і навіть не конче теням!) вдається стулити за **невідь-звідки-взятим, нікому-неозброєним-оком-невидним** планом, у якому знати пульсацію самостійного, немовби вже й органічного життя” [2, 144]; „...іно ти поскочила, з жахом **зашипіли-замахали-зацитькали**, – але перша невдача тебе не зупинила...” [2, 158]. Ці okazіоналізми слугують для передачі відтінків почуттів, настрою, відтворюють нетипові, нестандартні поняття та образи.

Стилістична функція okazіоналізмів, виражена в збереженні забарвлення образної індивідуальності, незвичності форм, сприяє досягненню бажаного смислового ефекту та емоційного навантаження.

Література

1. **Гайдученко Г.** Емоційно-експресивна функція okazіоналізмів у прозі Оксани Забужко / Галина Гайдученко // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. – Сер. : Лінгвістика. – 2014. – Вип. 21. – С. 200 – 204;
2. **Забужко О.** Польові дослідження з українського сексу / Оксана Забужко. – 9-те вид. – К. : Факт, 2007. – 176 с.;
3. **Стишов О. А.** Українська лексика кінця ХХ століття : (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – 2-е вид., перероб. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.

ПОРУШЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ НОРМ НА ПРОСТОРАХ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Наталя Єрзікова (ДЗ „Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського”, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Засоби масової інформації – це важлива складова частина нашого суспільства та нашого життя, оскільки вони є найважливішими засобами передачі інформації. Під поняттям ЗМІ розуміють технічні засоби, що інформують, освічують та розважають масову публіку. ЗМІ формують думку суспільства, впливають на світогляд реципієнтів. Завдяки засобам масової інформації представники різних культур, суспільних прошарків мають можливість публічно виражати свої думки, шукати одностайності, представляти громаді свої інтереси. Без ЗМІ громадяни не зможуть слідкувати за політичними, суспільними подіями, правильно зорієнтуватися у процесах, що відбуваються в країні, сформулювати свою власну позицію.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що телебачення охоплює значно більший обсяг реципієнтів, у порівнянні із друкованими виданнями та радіо, а отже, має більший вплив на свідомість людей. Саме мовлення телебачення формує стандарти сучасної комунікації, є засобом вивчення суспільства та його розвитку.

Мета статті – аналіз фонетичних та морфологічних норм у мові сучасного українського телебачення, виявлення відхилень від норм сучасної української мови.

До проблеми становлення норм зверталися українські та зарубіжні мовознавці: В. Іцкович, А. Коваль, З. Мацюк, Н. Семенюк, П. Дудик, Л. Струганець, М. Жовтобрюх, А. Загнітко.

Мовні норми – традиційне вираження мовної системи, що відібрані, повторювані та закріплені, мають свою реалізацію у процесі комунікації. Завдяки нормам мова має характер упорядкованості та обов’язковості. До основних ознак мовної норми належать: традиційність та відносна стабільність [2, 169].

Однією з найголовніших рис кожної національної мови є унормованість, тобто система мовних засобів, що характерні для

системи мови на певному історичному етапі та є зразком для її носіїв. Унормованість розуміють як історично сформований стандарт мовлення, регулюючи мовленнєву діяльність носіїв мови, вона формує комунікативну компетентність. Норма літературної мови – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, закріплених у процесі суспільної комунікації [1, 44].

Дослідники під поняттям „словниковий склад мови” розуміють не множину слів, що властиві мові на певному етапі її розвитку, а систему, що має чіткий алгоритм упорядкування. Її елементи пов’язані між собою значеннєвими відношеннями [3, 45].

Відхилення від норми прослідковується в словах, у яких ненаголошений [o] наближується до [a]: *Проведено [апитування] серед громадян щодо діяльності Вінницького апеляційного суду...* (СТБ. Вікна-Новини. Репортаж).

Оглушення дзвінких приголосних в кінці слова: *Український дипломат Юрій Богаєвський закликав політиків поважати свій [нарот] та припинити антиконституційні дії...* (СТБ. Вікна-Новини).

Порушенням літературної вимови є звук [ф] замість [ў]: *Усі [графці] атакуючої команди – конкуренти (1+1. Сніданок з 1+1); [ф] театрі імені Лесі Українки відбудеться довгоочікувана прем’єра вистави „Перетворення” за мотивами твору Кафки (Україна. Сніданок з Україною).*

Ненормативною є вимова м’якого приголосного [т'] як [ц']: *У мережі Інтернет [розганяюц'] паніку стосовно поширення епідемії грипу (Миколаїв. ТНМ); Міністр соціальної політики Павло Розенко заявив, що в Україні рівень [безробіц'а] сягає 9 % (5 канал. Час-time).*

Недотримання морфологічних норм української літературної мови призводить до порушення логічності та милозвучності мовлення. Часто можна помітити аномативи: у межах лексико-граматичного класу іменників: *Є декілька причин, чому не можна терпіти головну біль (головний біль)... (1+1. Сніданок з 1+1); ...ми підготували топ-5 мобільних додатків для читання онлайн-статтів (Новий канал. Абзац).*

Порушення категорії числа іменників: *У Комітеті з*

питань енергетичного комплексу заслухано інформації (інформацію) про роботу Міністерства у 2015 році... (5 канал. Час-time).

Ненормативні утворення форм числівника характерні для більшості телеведучих: *Прикарпатський лісник допустив незаконну вирубку майже шестидесяти (шістдесяти) порід дерев (СТБ. Вікна-Новини); П'ятидесяти (п'ятдесяти) грам цукру буде досить... (СТБ. Все буде добре).*

Порушення норм у мові є наслідком мовної інтерференції. Наслідки українсько-російського білінгвізму можна простежити на всеукраїнських на регіональних телеканалах. Проведене нами дослідження показало, що становище ефірного мовлення в Україні не дуже втішне. Гостро постає проблема якісної продукції в телеєфірі. В Україні мало телеканалів, що дбайливо ставляться до чистоти української мови. Часто зустрічаємо порушення багатьох норм сучасної української літературної мови.

Література

- 1. Волощак М. Й.** Довідник з українського слововживання : матеріали для засобів масової інформації / М. Й. Волощак. – К. : Вид. центр „Просвіта”, 2003. – 160 с.;
- 2. Мацько Л. І.** Культура української фахової мови / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : ВЦ Академія, 2007. – 360 с.;
- 3. Пономарів О. Д.** Культура слова : Мовностилістичні поради : навч. посібник. 2-ге вид., стереотип / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.

СВОЄРІДНИЙ СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ

І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ „КАЙДАШЕВА СІМ'Я”)

Алла Жигadlo (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Желязкова В.В.

Навколо нас існує безліч знаків та символів, які вміщують у собі певний конкретний зміст. Значення цього змісту встановлюється залежно від контексту й виявляється з культурних конвенцій. Тому, наше дослідження звертається до

розгляду символізації лексичних одиниць, що стосуються уявлень про внутрішній світ людини як носія певної культури [1]. Творення символів характеризується активною присутністю не тільки об'єкта знака та свідомості того, хто цей знак сприймає, а й наявністю інтерпретанта суб'єктивної свідомості колективу, у якому твориться конвенція або звичка щодо прийняття та використання знака в певному значенні [4, 102]. У повісті „Кайдашева сім'я” знаки-символи мають репрезентативну функцію, оскільки орієнтуються на предмети й матеріальний зміст. Виявлені нами в тексті символи виконують комунікативно-прагматичну функцію, адже автор використав їх для передачі абстрактного змісту, наприклад: *чорна хмара* (про дві родини) як символ біди; *хата* – символ рідної землі; *цабе* – символ сили, витривалості; *чорноброва, квітка, ясноока* – символ краси, ніжності тощо [2, 213, 22, 23, 30].

Серед виявлених нами груп символів, а їх 14, більшість належить до архаїчних знаків, що притаманно українській культурній традиції. Таким, наприклад, є сонце – символ всевидячого божества, вищої космічної сили, центру буття [2]; місяць, який тісно пов'язаний з попереднім символом. Це символ циклічного ритму часу, вічності, постійного оновлення та духовного аспекту світла в пільмі: *місяць світить на полі, а під лісом лежить густа тіль; а між гіллям висів повний місяць на небі* [3, 173, 102]. Давніми символами, які використав автор у повісті, можна назвати рослинну символіку. Це стосується дерев, які для нашого народу символізують життя, родючість (верба, явір, дуб, вишня, яблуня, липа). Інші рослини, наприклад, квіти, також несуть позитивне навантаження та є символом дівочої краси, достатку, молодості (*коси вона обтикала квітками; а на спідниці великі, лапаті квітки; та червона квітка ніби пливе межею; гарна ж дівчина, як рай, мов червона рожка* [3, 61, 93, 19]).

Заслуговує на увагу й такий архаїчний символ як церква. Це символ вічного Бога, спасіння, радості, любові, берегині усього, добродієності й чистоти. Недарма саме в церкві розгортається сцена з Мелашкою. За Біблією церква – це сукупність усіх християн, які об'єднані між собою вірою і любов'ю Христовою. Це сукупність людей однієї віри, а не та

будівля, куди віруючі ходять молитися і яку називають Храмом Божим [2]. Саме тому, на нашу думку, автор використав цей символ в одному з кульмінаційних моментів.

Отже, своєрідне світобачення І. Нечуя-Левицького мало вираження в різних семіотичних знаках, зокрема в символах. Приналежність деяких з них до архаїчних дає підстави стверджувати, що в контексті повісті яскраво та різносторонньо (адже наявні й інші знаки-символи) відобразити символічно та конкретно сприйняття українцями навколишнього життя.

Література

- 1. Бичко Б.** Ментальні особливості національної самосвідомості / Б. Бичко // Філософські обрії. Науково-теоретичний збірник. – № 3 – 2000. – С. 104 – 114;
- 2. Дмитренко М.** Українські символи / М. Дмитренко та ін. – К., 1994. – С. 118;
- 3. Нечуй-Левицький І.** Кайдашева сім'я : повість [Текст] / І. С. Нечуй-Левицький. – К., 2015. – 170 с.;
- 4. Панов Е. Н.** Знаки, символи, язики / Е. Н. Панов. – М. : Знание, 1980. – 192 с.

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЛУГАНЩИНИ ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО 1917 Р.

Валентина Загоруй (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, магістрантка)

Наук. керівник – доц. Ульянова К.М.

Останнім часом періодична преса Луганщини перших десятиліть ХХ ст. викликає певний науковий інтерес, але досі повністю не розкрита, що обумовлює актуальність запропонованої наукової роботи. Її мета полягає в формуванні типології періодичних видань означеного регіону на початковому етапі становлення стійкої системи періодичної преси.

Більшість вітчизняних пресознавців зосереджують увагу на визначенні ключових дефініцій типологічного аналізу. У формулюванні поняття „тип періодичного видання” ми будемо спиратися на дослідження С. Гур'євої, яка кваліфікує його як „певний узагальнений образ, який так чи інакше виявляє свої ознаки у цілій групі реально існуючих засобів масової комунікації” [1, 6]. Але під час типологізації періодики

Луганщини на ранніх етапах історичного розвитку ми переконалися, що далеко не всі можливі елементи типологічного аналізу можна представити й схарактеризувати на належному рівні. На формування типології видань Луганського краю означеного періоду впливали різні чинники: політико-економічне становище, етнокультурна своєрідність краю, його територіально-географічні показники тощо. У зв'язку з цим традиційними типологічними ознаками для луганських видань того часу вважаємо територію розповсюдження, видавця й читацьку аудиторію.

К. Ульянова в монографії „Журналістика Луганського краю (1903 – 1938)” розкриває типологію газет Луганщини 20-30 рр., упустивши з поля дослідження цей аспект наукового аналізу на ранньому етапі становлення луганської преси – до 1917 р, що посилює актуальність нашої наукової студії. Дослідниця пропонує розширити типологічні особливості періодичних видань краю, додаючи до поданого нами вище переліку функціональне призначення, періодичність, наклад, а також національно-мовні ознаки [2, 78]. Користуючись таким спектром типологічних характеристик, спробуємо типологізувати пресу Луганщини перших десятиліть існування.

Так, за територією поширення видання класифікуємо на:

- губернські („Листок объявлений Славяносербского земства”, „Донецкий листок”, „Донецкая жизнь”);
- повітові („Голос крестьянина”);
- міські („Донецкое слово”, „Донецкие новости”, „Донецкое эхо”, „Донецкая речь”, „Северный Донец”, „Донецкий колокол”, „Донецкая истина”).

За видавцем преси Луганщини поділяємо на:

- видання, що видавалися приватними особами („Донецкое слово”, „Донецкие новости”);
- спілками й товариствами („Северный Донец”, „Голос крестьянина”);
- відомствами („Листок объявлений Славяносербского земства”, „Донецкий листок”).

Не менш важливою типологічною ознакою була ідеологічна спрямованість видань, у межах якої можна виділити партійну пресу („Донецкая мысль”, „Донецкий колокол”),

безпартійну („Донецкая жизнь”, „Донецкий край”), та анархістську (розповсюджувалася з Катеринослава).

Що стосується вікових особливостей, то всі видання поч. ХХ ст. були двох типів: періодика для дорослих (газети, журнали, листівки) та видання для дитячої аудиторії („Гапрахим”, „Юный Израиль”, „Цветник Иудей”). Останні видавалися єврейською національною меншиною.

За аудиторією поширення луганська преса призначалася для інтелігенції („Коммерческое образование”), селянства („Голос крестьянина”), технічних та шахтарсько-заводських працівників („Горно-технический и профессиональный журнал”).

Отже, газетні видання Луганського краю перших десятиліть ХХ ст. вже мали певні типологічні ознаки (періодичність, функційне призначення, видавець, мовні особливості), але в деяких випадках межі характеристик, які відносять видання до того чи іншого типу, не є чіткими. Перспективою для майбутніх досліджень залишається аналіз тенденцій розвитку типологічної картини періодики Луганщини в діахронії.

Література

- 1. Гур'єва С. А.** Типологія сучасної преси Східної України. – Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.08 / С. А. Гур'єва. – К., 2006. – 14 с.
- 2. Ульянова К. М.** Журналістика Луганського краю (1903 – 1938) : монографія / наук. ред. В. М. Галич / К. М. Ульянова; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Слов'янськ, 2014. – 256 с.
- 3. Юрков** Дайте потрібні книжки / Юрков // Кадіївський пролетар. – 1931. – 13 лютого. – С. 4.

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ДЗЕРКАЛО НАЦІЇ В ПОВІСТІ-ТРИПТИХУ Р. ФЕДОРІВА „МІСТЕРІЇ З ІНШИХ СВІТІВ”

Наталя Зубець (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, доцент), **Юлія Корнієць** (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, магістрантка)

Лінгвістичні дослідження характеризуються активним зверненням до питання про внутрішній світ людини,

організацію її лексику, взаємодії індивідуального та загального, що яскраво репрезентує фразеологія. Значний дослідницький потенціал становлять фразеологізми у творах художньої літератури. Ураховуючи виразні мовностилістичні особливості творчості та своєрідну письменницьку манеру, об'єктом для аналізу обрано мовостиль видатного українського письменника Романа Федоріва (1930 – 2001). Мета нашої розвідки – дослідити місце та роль фразеологізмів у художньому тексті письменника.

Творчість Р. Федоріва, за словами Я. Гояна, цього „славного співця рідного Прикарпаття, чесного хлібороба святого поля української літератури” [1, 159], вповні відкрилася читачам лише в умовах незалежної України, хоч ще за радянського часу його романи (зокрема „Отчий світильник”) посіли чільне місце в ряду найвищих художніх досягнень українського історичного роману, бо утверджували націєохоронні мотиви. В історико-літературних розвідках (праці М. Ільницького, В. Качкана, Т. Салиги) названо основні доміанти прози Романа Федоріва: тонке відчуття України, української культури, малої батьківщини, національну специфіку [2; 4; 5]. При всій затребуваності творчої спадщини Р. Федоріва його твори в сучасній лінгвістиці залучалися принагідно, фрагментарно під час розгляду різних мовознавчих питань (праці С. Єрмоленко, В. Кононенка, Н. Романюк, О. Телешкіної та ін.), мовостиль видатного письменника сучасності поки що системному розглядові не підлягав. Критика відзначала яскраву стилістику в доробку Р. Федоріва [3, 352], що притаманно й останньому прижиттєвому твору письменника – повісті-триптиху „Містерії з інших світів” [6].

Багатство мови художньої прози митця вимірюється не лише численністю фразеологічного матеріалу, але й тим, наскільки вміло і вправно користується автор загальномовними надбаннями.

Мовна палітра повісті багата на фразеологічні засоби, у семантичній структурі яких наявні денотативні семи та конотація. Національно-культурні доміанти в повісті допомагають встановити загальномовні фразеологізми, які в образно-символічній формі кодують, передають морально-

етичні норми й стереотипи поведінки українців загалом: кмітливість (*вода потекла на мій млин*), рішучість (*з мосту та у воду*), індивідуалізм (*моє має бути зверху*), приреченість (*на роду написано*), невідворотність (*прийшла коза до воза*) та ін.

Залишаючись загалом традиційним письменником на рівні мови, Р. Федорів прив'язує художній простір до реального простору Прикарпаття й Гуцульщини. Народознавці, етнопсихологи стверджують, що залежно від того, в якій місцевості народилася людина, у неї формуються певні риси характеру, світовідчуттєві настанови. Відповідно прикарпатці як окрема етнічна група мають локальну свідомість. Залежність від милості природи відбивається на їх світосприйнятті, мисленні. Неповторний дух та особливості мовної ментальності галичан, гуцулів (заповзятість, активність, наполегливість, богобоязливість, надійність, емоційність, м'який гумор, елегантність) маніфестують у творі місцеві фразеологізми, на зразок: *без надуми, брати на кпи, в'язати ціпи, дерти лаха, до дідьчої мами, до честі, зігнути в каблук, мати криту п'ятдесятку, не впорожні, перша кляса, Біг пес через овес, ніщо не сталося ні псові, ні вівсові тощо (... він вдивлявся мені в душу неначе позиченими у гадюк непроникливими очима, і я, холодіючи, подумав, що не варто **в'язати** з характерниками **ціпи** [7, 11]; Їх [змій], на мою біду, звідкись зібралось **до дідьчої мами** [7, 7]; – ...ти мусиш, ти повинна змиритися з фактом, із думкою, що не єсьм .. дівчич, **маю бо криту п'ятдесятку** [6, 19]; **До честі** села ніхто ні на кого не доніс [7, 15]; – Мати такого сторожа при хаті в нинішні злодійські часи – то є **перша кляса** [7, 16] і т. д.).*

Натрапляємо в повісті на звороти, у яких помітний зв'язок галичан з культурою й релігією представників інших народів (поляків, німців, євреїв), з якими українці західного регіону тривалий час органічно співіснували й знаходились у єдиному ідеологічному та культурному просторі, як-от: *скурвий син, холера ясна, швайне райне, бодай тебе шляк трафив!*

Іноді письменник вдається до поєднання загальнономовних і локальних фразеологізмів в одному реченні (*Але ти вже **доходиш до краю, до рубежа** [6, 24]; – Який, **до дідька**, міф, коли я заледве зі страху не **наклав повні штани**, – щиро*

зізнався Тимко [7, 6]), уживає в різних частинах твору то загальнономовний, то діалектний фразеологізм (– *Ну, ви даремно берете мене на кпини, – сказав сердито* [7, 6]; – *Знову звинуватить мене у смертних гріхах, й найперше візьме на кпи* [6, 29]).

Відповідно до власного образного сприйняття світу Р. Федорів оригінально доповнює, видозмінює деякі звороти: *Життя ніколи не гладить по голівці, якщо ти живеш на цій галілейській землі* [6, 5]; *І в неклі добре приятеля мати* [7, 13]; *прогнати з себе зайця* [7, 15]; *набратися емоцій, як бідному у торбу* [7, 15]. Закоріненість Р. Федоріва в специфічну етнографію, самобутність гірської природи, побуту прикарпатців зумовила трансформацію стійких зворотів, пор.: *на одне копито* [6, 19] – заг. вж. *на один копил, не мати зеленого поняття* [6, 15] – заг. вж. *не мати поняття, при вогні краще не згадувати* [7, 5] – заг. вж. *проти ночі не згадувати, зачиніть двері з того боку і манджайте додому* [7, 6] – заг. вж. *зачиніть двері з того боку, рублики гребти бесагами* [7, 6] – заг. вж. *гроші лопатою гребти, урвався, як гнила дратва, терпець* [7, 14] – заг. вж. *урвався терпець*. Таким авторським знахідкам властивий національно-культурний зміст у конотативному шарі. Завдяки їм створюється своєрідний колорит душевності, романтичності або елегійності зображуваного.

Особливу увагу привертають вислови, що створюють неповторний авторський стиль, забезпечують оригінальність слововживання, а також відповідають загальним тенденціям національно-культурної традиції щодо розуміння моральних цінностей у житті. Наведемо кілька прикладів:

Зло незнищенне: воно вічне, воно саме з себе відроджується, множиться [6, 8],

Нічого на цьому світі не пропадає: ні добро, ні зло. Рід відповідає за скоєне прадідами [6, 8],

Заздрість завжди люта, заздрість на зло здатна [6, 16],

Жіноча душа – це не тільки спрага кохання, вона також безмежно підозріла, безмежно мстива й страждальна безодня, що постійно очікує зрад [6, 20],

Ревність – непевність, що тебе кохають, підозріння, що думаєш і жадаєш іншого чи іншої [6, 20],

Зло, вчинене одного разу, множитья багатократно [6, 28].

Загалом фразеологізми, наявні в повісті, значно впливають на мовнокультурне спрямування тексту, бо, крім сем предметно-логічної співвіднесеності, мають виразний асоціативно-оцінний план, надаючи висловленню відтінків жартівливості, іронічності, зневаги, піднесеності, присмаку народності, „українськості”. Аналіз повісті-триптиху „Містерії з інших світів” Ю. Федоріва дає підстави стверджувати, що мовостиль письменника потребує подальшого системного вивчення.

Література

1. Гоян Я. Слова співчуття і скорботи / Ярема Гоян // Дзвін. – 2001. – № 4. – С. 159. **2. Ільницький М.** Два десятиліття поряд: До 75-річчя від дня народження Р. Федоріва / М. Ільницький // – Дзвін. – 2005. – № 12. – С. 131. **3. Історія української літератури ХХ ст.:** У двох кн. Книга 2: Друга пол. ХХ ст. – Київ : Либідь, 1995. – 495 с. **4. Качкан В.** Силове поле його душі: до 80-річчя Романа Федоріва / Володимир Качкан // Дзвін. – № 12. – 2010. – С. 134. **5. Салига Т.** Білий птах Романа Федоріва / Тарас Салига // Молодь України. – 28 лютого 1978. – С. 3. **6. Федорів Р.** Містерії з інших світів / Роман Федорів // Дзвін. – 2001. – № 3. – С. 2 – 28. **7. Федорів Р.** Містерії з інших світів / Роман Федорів // Дзвін. – 2001. – № 4. – С. 3 – 34.

МАЛЕНЬКІ ПЕРЛИНКИ ВЕЛИКОГО СВІТУ МОВИ

Вікторія Калініна (Теплівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учениця МАН), **Наталія Щекатунова** (Теплівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учитель-методист)

Кожне слово – це ніби діамантова намистинка на величезному разку нашої пребагатої мови (І. Цюпа).

Час від часу хочеться з головою пірнути в багатющу рідномовну стихію – народну мудрість українського народу, яка просто вихлюпується на нас з таких близьких і дорогих серцю українських фразеологізмів. Фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності – передають найтонші відтінки душевних

порухів, обарвлюють висловлене в національний колорит. Вивчення фразеологізмів, цих „дозрілих квіток мислення”, поширює наші знання про безмежний світ людини, виховує повагу до народу-фразотворця, поповнює мовний запас своєрідними крилатими словами, „які з дивною влучністю виражають суть досить складних явищ”.

Основними сферами вжитку розмовно-побутових фразеологізмів є усне побутове мовлення. Люди навіть не помічають, як використовують їх у своєму мовленні.

Народні фразеологізми складаються з прислів'їв, приказок, крилатих висловів. Наприклад, ось так поєдналися прислів'я та фразеологізми: *не слухав тата – послухаєш ката; не соли нічиєї рани, то й твоєї не будуть; не ті батьки, що на світ привели, а ті, що в люди вивели*; приказки та фразеологізми – *без матері і сонце не гріє; на добрий цвіт бджола летить*. Крилаті вислови люди вибирали з міфології, Біблії. Фразеологізми в цьому поєднанні звучать дуже цікаво, наприклад: *свята Трійця, Ноїв ковчег, подвиги Геракла, вогонь Прометей, блудний син*.

Вслухаймося, як люди використовують ці перли у своїй мові: *Щось наш хлопчина за останні два місяці ні на вершок не піднявся; Не встиг оглянутися чоловік, як витрішки з'їв: його коза вже спокійнісінько посмикувала сіно з сусідової копиці*.

У літературній мові майстри слова також дуже часто використовують фразеологічні звороти. Це невичерпне джерело створення гумористичних і сатиричних ефектів. Наприклад, творчість Івана Нечуя-Левицького – це бездонна криниця для читача в царині гумористичних функцій фразеологізмів. Насиченою на фразеологізми є його повість „Кайдашева сім'я”. Саме в цьому творі автор зміг описати мовну культуру українців, використовуючи безліч народних побажань, брутальної лексики, приказок та фразеологізмів. Наприклад: *моргне, ніби вогнем сипне* – дивиться дуже грізно, зі злістю; *доладна, як писанка* – має пропорційні та красиві форми тіла; *ходить, наче решетом горох товче* – має крутий норів; *серце з перцем* – запальна, нестримна вдача [1, 139].

Нерідко ми бачимо й фразеологізми в ролі кінцівки. Найчастіше це зустрічається в байках. Наприклад, Леонід Глібов

байку „На току” підсумував прислів'ям *і не на свій, як кажуть, коровай Очей не поривай*, а байку „Шелестуни” – приказкою: *Нехай же басчку вони на вус мотають*.

Отже, фразеологізми – це невід’ємна частина української мови. Вони її прикрашають, збагачують та запобігають тавтології. Недарма люди десятиліттями передавали ці перли своїм нащадкам із рук в руки, боячись хоч крапельку втратити. Вивчайте рідну мову за милу душу!

Література

1. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму / В. Д. Ужченко. – К. : Рад. шк., 1988. – 279 с.

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ „ДЕРЕВО”

Надія Карлова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, старший викладач)

Національно-культурна специфіка слів-символів, на думку О. Левченко, становить важливу проблему фразеології. Фразеологія – це символічний світ, у якому різноманітні об’єкти, явища та процеси набувають символічних позначень. [1]. Семантизація слова-символу відбувається в кількох напрямках. Кожне наступне семантичне навантаження (у діяхронному плані) включає досвід попередніх поколінь, створюючи складну семантичну структуру, яка є основою „оновленого” символу. Тому його тлумачення пов’язане не лише з одиничним контекстом, а опосередковується цілою низкою вже існуючих. Крім того, зміст кожного символу залежить від багатьох чинників, без яких кожен конкретний номен втрачає свою значущість.

Мета статті – описати фразеологічне поле концепту „дерево” в українському фразеологічному континуумі.

В українській мові слово *дерево* виступає із значенням: 1) “Багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону”; 2) “Матеріал з цієї рослини, що йде на будівництво та різні вироби” [2, 246].

Давні українці вирізняли окремі дерева серед інших і наділяли їх магічними властивостями. Так виник культ дерева,

лісу. Священими деревами переважно були дуб, ясен, береза, тополя, верба, липа, вишня.

У багатьох сталих виразах лексема *дерево* може виступати як символ “людини”: *пряме дерево і всихає стоячи; дерево гниє з кореня; у горицк посаджене дерево не дуже й розростається*. Іноді “чесну, гарну, добру людину” називають *сухим деревом*. Це пов’язано з давніми звичаями наших пращурів. До 30 січня вони старалися закінчити вирубку лісу – *„поки дерево спить”*. Таке дерево вважалося чистим, будівлі з нього краще зберігають тепло, а блискавка не вдаряє в них. Після „перезимки”, коли починається в дереві сокорух, рубати його було гріх. Водночас сухе дерево символізує “погану, злу, нечесну людину”. Така асоціація сягає своїм корінням глибокої давнини. Сухе дерево або “мертве дерево”, за віруваннями наших предків, стає сховищем нечистої сили, бо важко вербі всохнути, хіба з допомогою нечистого. Тому-то й кажуть, що в дуплах сухої верби чи сухої груші мешкають чорти. Пор.: *закохався, як чорт у суху грушу*.

Буйне дерево символізує “неспокійну, буйну людину”. З давніх-давен наші пращури знали, що буйне дерево росте у соснових та ялинових лісах і має надзвичайно руйнівні властивості. Розколоте дерево символізує “людину, яка швидко одужує від зазної фізичної чи моральної шкоди”. Тому і говорять: *зцілився, як розколоте дерево*.

Дерево може символізувати як гарну, так і погану людину. Позитивні риси людини вербалізовано у виразах: *біля сухого дерева й мокре горить; біля працювотого – й ледар не дріма; пряме дерево і всихає стоячи; квітуче дерево дає гарні плоди; дерево водою живе, дерево і воду бере; від гарного дерева і гарні плоди; дерево знає – хто його саджає*. На позначення негативних рис людини побутують фраземи: *дерево гниє з кореня; не з кожного дерева плоди їдять; у горицк посаджене дерево не дуже й розростається*.

На Луганщині про п’яного кажуть: *з кожним деревом здоровкається, дерева докупи збігаються*, про дурнуватого – *з дерева впав, здрастуй-дерево, як з дерева зліз*, про однакових людей – *одного дерева ягоди*, про людину, яка нічого не знає, не розуміє – *як на дереві сидів*, про розгублену людину – *з дерева*

плав, про невиховану людину – як *деревина неотесана*, про людину, яка за дрібним, частковим не бачить основного – *не бачить за деревами лісу*. Вираз *плавати з високого дерева* символізує “людину, яка не зважає на що-небудь” [3, 108 – 109].

Лексема *дерево* у поєднанні з іменниками гілля, плід символізує “дітей, нащадків”: *яке дерево таке й гілля; від гарного дерева – і гарні плоди; якщо любиш плід дерева – оберігай його; квітуче дерево дає гарні плоди; не з кожного дерева плоди їдять; пізнати дерево по його плоду; гни дерево – поки молоде, учи дітей – поки малі*. Семантичний обсяг слова *дерево* містить значення “сила, міць”, яке становить підставу для вживаного у сталих виразах порівняння *дерева з юнаком*: *за один раз не зітнеш дерева враз; міцний, як дерево*.

Використання *дерева* в народній обрядовості з часом надало цій рослині символічного змісту. Навіть зріле *дерево* рубали лише з дозволу духовного розпорядника роду.

Дерево широко використовувалося у народних обрядах. У Вербну неділю, повернувшись із церкви, батьки символічно „били” дітей, рідних, близьких і знайомих свяченими прутиками верби, приказуючи: „*Не я б’ю – верба б’є, / За тиждень – Великдень, / Будь дужий, як вода, / А багатий, як земля!*” Уважалося, що посвячена верба містить у собі чародійну силу. Торкаючись нею своїх рідних і близьких, кожен вірив, що в такий спосіб відганяє від людини все зло, яке може спіткати її протягом цілого року. Посвячену вербу батьки зберігали цілий рік у надійному місці, на покуті за іконою, щоб відганяти зло і негаразди. А влітку, коли збиралося на бурю чи град, вербу виносили на подвір’я, щоб відвернути стихію, яка наближалась до людських осель. Били цими галузками й худобу, щоб ніякі хвороби не чіплялись.

Одвіку на Зелені свята клечанням (гілками з листям), прикрашали хату й двір, що слугувало оберегом від злих духів, на Купала дівчата плели з гілок і квітів вінки й пускали по воді – так визначали свою долю.

Отже, за наявності певних фонових знань, своєрідного глобального контексту слова-символи відображають особливості культури, історії, традицій, звичаїв народу. Загалом лексема *дерево* набуває символічного змісту через зв’язок із

міфом та ритуалом, зберігаючи своє функціонування у загальнонародній та ареальній фразеології.

Література

1. Левченко О. Рослинна символіка у фразеологічних системах (лінгвокультурологічний аспект) / О. Левченко // Од слова путь верстаючи й до слова.. : Збірник на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак, доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України / Редкол.: О. І. Чередниченко (голова) та ін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 552 – 566.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://levchenko.eu/uk/2012-05-30-16-46-22/8-dorobek/32-2013-04-05-13-04-09.html>. **2. Словник української мови** : в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/derevo>. **3. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В.** Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу: 6019 фразеологізмів / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – 5-е вид., перероб. й доп. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 348 с.

ЧАРІВНИЙ СВІТ ДИЛОГІЇ КЕРРОЛА ПРО АЛІСУ

Валентина Качан (Тальнівський методичний кабінет Тальнівського відділу освіти Черкаської області, м. Тальне, методист)

До 1865 р., коли з'явилася повість-казка „Аліса в Країні чудес”, Чарльз Латвідж Доджсон – він же Льюїс Керрол – був відомий у вузькому колі фахівців своїми роботами „Конспекти з плоскої геометрії, алгебри” і „Формули плоскої тригонометрії”.

Своїм народженням письменник Льюїс Керрол „зобов'язаний” трьом сестрам – дочкам колеги з університету – Лоріне, Алісі і Едіт Лідцелл. У щоденнику Льюїса Керрола була відмічена дата „4 липня 1862 року” – день, коли Керрол, його приятель священик Роберт Дакуорт і три дочки декана оксфордського коледжу Крайст-Черч Генрі Лідделла піднялися на човні однієї з приток Темзи. З цієї дати починаються чи не всі роботи про казку „Аліса в Країні Чудес”. Адже, як вказав сам письменник „Там я розповів їм казку”. Це й була казка про

пригоди Аліси під землею, що стала згодом „Пригодами Аліси в Країні Чудес”.

Придумуючи для дітей усе нові й нові пригоди Аліси, він і сам не помітив, як захопився письменництвом.

Через півтора року, у грудні 1864 р., Керрол закінчив рукописний екземпляр казки й подарував його „замовниці”, уклеївши в кінці рукопису зроблену ним же фотографію дівчинки.

Рукописний екземпляр, названий „Пригоди Аліси під Землею”, був виданий автором факсиміле більше, ніж через тридцять років після виходу друкованого варіанта „Аліси в Країні Чудес”.

Всесвітньо відомий псевдонім професора математики ДОДЖСОНА був утворений письменником за допомогою словесної гри. Так, англійське CHARLES LUTWIDGE спочатку було адаптоване на латинь. Після цього одержане ім'я CAROLUS LUDOVICUS Доджсон переклав англійською й переставив слова місцями, так з'явився псевдонім ЛЬЮЇС КЕРРОЛ.

Коли в 1865 р. літературна казка Чарльза Лютвіджа Доджсона про пригоди дівчинки Аліси вийшла в світ в лондонському видавництві „Макміллан”, вона була підписана псевдонімом Льюїс Керрол і лише з 1865 до 1889 р. в Англії „Аліса в Країні Чудес” перевидавалася тридцять разів.

Згодом виходить друком наступна книжка Керрола „Аліса в Задзеркаллі”. Цього разу юна вікторіанка потрапляє в задзеркальну країну, де знову зустрічає чудернацьких героїв, які живуть за своїми дивакуватими правилами.

Книги набули такої популярності, що після публікацій з'явилось безліч ілюстрацій різних художників, а з появою мультіплікації й кінематографа вони неодноразово були екранізовані.

Вважають, що Льюїс Керрол належить до плеяди англійських письменників-романтиків, що сприймали світ з великою часткою філософського скептицизму й романтичної іронії. Світ для англійських романтиків – це хаос, який у своєму русі не має жодного напрямку.

Світ казок Керрولا незвичайний, але на відміну від життєвого світу, що сприймається письменником як хаос, його казковий простір зовсім „не є хаотичним”. Він перетворює всі людські реалії на структурну гру і, будучи математиком і лінгвістом, зводить заплутані людські взаємостосунки до іронічної „логічної гри”, неважливо, чи це гра в карти (як в „Алісі в Країні Чудес”), чи в шахи (як в „Алісі в Задзеркаллі”). У всіх випадках Керрол будує строго закриту систему, що складається зі слів, систему, яка, проте залишається абсолютно раціональною.

Так, геніальний математик Льюїс Керрол у середині дев’ятого століття створив свою космогонію – Країну Чудес, чудовий Wonderland з дівчиною Алісою, що заблукала між його блукаючих вогнів.

Керрол так писав про свою героїню в статті „Аліса на сцені”: „Якою ж була ти, Аліса, в очах твого прийомного батька? Як йому описати тебе? Люблячою, перш за все; люблячою і ніжною, що любить, як собака (пробач за прозаїчне порівняння, але я не знаю іншої любові, яка була б така ж чиста і прекрасна), і ніжною, немов лань; а потім чемною – чемною у ставленні до всіх, чи то високого, чи то низького роду, величного або смішного, Короля або Гусениці. Немов сама вона була королівською дочкою, а плаття на ній з чистого золота; і ще довірлива, готова прийняти все найнеймовірніше з тією переконаністю, яка знайома лише мрійникам; і нарешті, допитливою – допитливою до крайності, з тим смаком до життя, який доступний тільки тобі”.

Аліса побігла за білим кроликом – і виявилась у країні, зовсім несхожій до тої, у якій жила з татом і мамою, з усіма своїми шкільними підручниками, приписами й правилами доброго тону. У цій чудернацькій країні всі звичні земні правила були знехтувані: птахи й комахи, риби й звірі, фантастичні істоти й, звичайно, ж король із королевою – усі навперербій говорили казна-що й робили нелогічні дії, ніби зумисне передражнявали все, що вивчила й знала Аліса, тобто всі її уявлення про те, яким має бути правильний світ. Навіть у крокет там грали цілком неправильно, а вже поводитися всі без винятку так, ніби зроду й не чули про хороші манери.

Тож світ нонсенсу, куди потрапляє Аліса, часто дратує, дивні персонажі, з якими вона зустрічається, як правило, прискіпливі й образливі, проте їй вистачає здорового глузду, щоб змиритись із ситуацією, зуміти перевести розмову на іншу тему. Адже, незважаючи на всі дивацтва, у світі Чудес і Задзеркаллі панує своя бездоганна логіка. Створений літературний фантастичний світ Льюїсом Керролом – це особливий світ, де все сприймається буквально, де метафора позбавлена свого переносного значення, де між омофонами немає жодної смислової межі, внаслідок чого каламбур навіть не відчувається, де парадокс виявляється результатом абсолютно логічної побудови.

Отже, усюди в Льюїса Керрола світ дітей і світ дорослих протистоять одне одному. Невідомо, котрий із них сам письменник уважав за справжній, а котрий – за сон чи марево.

Література

1. Аникст А. А. История английской литературы / А. А. Аникст. – М. : Учпедгиз, 1956. – 483 с. **2. Бурцев А. А.** Английская литературная сказка конца 19 – начала 20 века / А. А. Бурцев. – Якутск: ЯГУ, 1991. – 82 с. **3. Галинская И. Л.** Льюис Кэрролл и загадки его текстов / И. Л. Галинская. – М. : ИНИОН РАН, 1995. – 75 с. **4. Демурова Н. М.** О переводе сказок Кэрролла / Н. М. Демурова. – М. : Наука, 1991. –123 с. **5. Урнов В.** Как возникла „Страна чудес” / В. Урнов. – М. : Книга, 1969. – 79 с.

РОЛЬ РОБОТИ НАД ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ

Світлана Кірсєва (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Бородіна Н.С

На сучасному етапі відбувається переосмислення ролі всього національного з метою пошуку виходу з політичної й духовної кризи в країні. Модернізації потребують усі галузі життя громадян, зокрема система освіти як одна з ключових. Будь-які зміни вимагають ефективних ресурсів, не стільки

матеріальних, скільки психологічних. Основне призначення вітчизняної освіти – виховати нове покоління українців: активне, сучасне, мисляче, творче, що буде творити майбутнє своєї нації та усвідомлювати значення індивідуальності як особистості, так і нації.

Саме тому роль учителя-словесника в системі шкільної освіти надзвичайно важлива. Мова – душа кожної нації, її основа та найцінніше надбання, у ній відображаються традиції, дух предків, але водночас твориться й нова культура як ознака національного визнання [1]. Цілком логічно, сьогодення змінює пріоритетні цілі навчання й виховання на уроках української мови, а відповідно до них – зміст і методи, шляхи й засоби забезпечення позитивних результатів. Зараз навчально-виховний процес повинен бути спрямований перш за все на формування та виховання національно-мовної особистості – освіченої, високоінтелектуальної людини, що бездоганно володіє всіма ресурсами мови своєї нації.

Одним з ефективних засобів формування національно-мовної особистості на уроках української мови є опрацювання фразеологізмів, що дозволяє не лише збагатити словниковий запас учнів, а й ознайомити їх з культурою українського народу, з особливостями його менталітету, сприятиме реалізації комунікативної та діяльнійшої змістових ліній навчання української мови.

Роль роботи над фразеологізмами на уроках української мови було висвітлено в роботах Г. Андрієвської, Н. Бабич, М. Вашуленка, Т. Ладиженської та інших науковців, проте питання системного розкриття значення цієї групи лексики у формуванні національно-мовної особистості учнів залишається розкритим недостатньо. Мета цієї розвідки – окреслити роль і довести ефективність фразеологічної роботи як засобу формування національно-мовної особистості учнів на уроках української мови.

Знання фразеології – невід’ємна риса високоінтелектуальної особистості. Лише людина з високою мовною культурою здатна вільно користуватися фразеологізмами, органічно вплітати їх у своє мовлення в різних комунікативних ситуаціях, враховуючи їх стилістичні

особливості. Чинною шкільною програмою з української мови вивчення фразеологічних одиниць передбачене в 6 класі. Зокрема, учні повинні засвоїти визначення цього поняття, навчитися визначати значення найпоширеніших фразеологічних одиниць, визначати ознаки подібності між фразеологізмами та словами й словосполученнями, визначати лексичне значення та роль фразеологізмів, добирати до них синоніми та антоніми, працювати з фразеологічним словником.

Працюючи над фразеологізмами, учні повинні усвідомити, що фразеологічні одиниці є одним із найдавніших шарів лексики, у них сконденсовано досвід народу, накопичений віками. Саме тому етимологія багатьох фразеологічних зворотів здається учням загадковою й незрозумілою, а інколи залишається невідомою. Наприклад, про людину, що добре знає свою справу, говорять: „*Вона на цьому ділі собака з'їла*” [3, 265], про незграбного працівника, що не вміє зробити те, за що взявся, говорять: „*Зробив із лемеша швайку*” [2, 325]. Вивчення цих фразеологічних одиниць допомагає вчителю передати дух української нації, оскільки вони містять у собі відомості не лише про матеріальне, а й духовне життя народу, про його чесноти. Так, наприклад, фразеологізми *ростуть на вербі груші* [3, 171]; *губи в молоці* [3, 173], *давати горбцям дулі* [3, 176] походять із жартів, каламбурів або анекдотів і свідчать про гумор як одну із характерних рис українців; вислови *піти з гарбузом* [3, 516], *хліб та (і) сіль!* [3, 746] ілюструють українські традиції.

Важливою на уроках мови є й робота над джерелами походження фразеологізмів. Зазвичай, учням не цікаво читати детально про обряди, традиції або ж наукові факти, що вмотивовується їх нестійкою увагою або невідповідністю змісту інформації пізнавальним можливостям дитини певного віку. Натомість незрозумілий короткий вислів у контексті може навпаки зацікавити учня до самостійного пошуку, що сприятиме підвищенню рівня обізнаності в різних галузях знань. Завдання вчителя – зародити в учня цю цікавість, навчити її самостійно задовольняти та постійно підтримувати.

Учні мають справу з фразеологізмами не лише на уроках української мови: ці одиниці досить активно функціонують і в

повсякденному житті: в усному мовленні, художніх текстах, ЗМІ тощо, але системний аналіз фразеологізмів має місце лише на уроках та факультативах з української мови. Тільки за умови цілеспрямованого й продуктивного опрацювання фразеологічних одиниць учні зможуть знаходити (аналізувати) фразеологізми в текстах, використовувати їх у власних висловлюваннях, а це дозволить покращити навички асоціювати графічний (звуковий) образ слова з лексичним значенням, встановлювати асоціативні зв'язки з іншими словами, розуміти зміст тексту (думки), здійснювати слуховий контроль за „формальною” правильністю слова, співвідносити, зрештою, слухові й мовленнєві відбитки слова із зоровим образом предмета (прямо чи опосередковано).

Правильне розуміння лексичного значення фразеологізмів дозволить учням замінити ними синонімічні та антонімічні лексеми в мовленні, що додасть висловлюванню образності та емоційності. Наприклад, щоб описати людину, яка влучно говорить, можна використати декілька фразеологізмів: *гострий на язик* [3, 785], *язик підвішаний добре (непогано)* [3, 785], *язик, як бритва* [3, 786], *бистрий (меткий) на слово*[3, 27], *бити в саму душу* [3, 28], *бити (стріляти) словом (словами)* [3, 29], *як в око вліпити словом* [3, 117], *клепаний на язик* [3, 301], *мати доброго язика* [3, 373].

Отже, роль роботи над фразеологізмами на уроках української мови дуже важлива для формування мовно-національної особистості учня, передбачає практичне опрацювання й обов'язкову проєкцію здобутих знань на мовленнєві вміння та навички. Вона допоможе учням усвідомлювати мову як систему, сприятиме глибокому розумінню тексту та сприятиме реалізації на високому рівні комунікативної мети спілкування, розширюючи когнітивні можливості учнів.

Література

1. Огієнко І. І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошок. – К. : Либідь, 1995. – 296 с. **2. Словник фразеологізмів української мови** / за ред. В. О. Винник. – К. : Наук. думка, 2003. – 788 с. **3. Фразеологічний словник**

української мови : У 2-х томах / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – Кн. 1. – 526 с.

НАУКОВЕ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ „ТЕКСТ” І „ДИСКУРС”, ПІСЕННИЙ ДИСКУРС, ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Оксана К्लещова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Більшість науковців розглядають поняття „текст” не лише як самостійний об’єкт, але і як частину безперервної комунікативної взаємодії „автор – текст – аудиторія”. Підтвердженням цьому є дослідження Г. Колшанського, В. Різуна, А. Мамалиги, М. Феллера та інших учених. Категорію тексту досліджували Н. Валгіна, І. Гальперін, В. Іванов, В. Різун, М. Кожина, Е. Лазарева, Л. Майданова, В. Миловидов, Л. Мурзін, М. Пентилюк, О. Пономарів, Г. Солганик, З. Тураєва та інші.

Термін „дискурс” усе частіше заміняє собою традиційний термін „текст”, хоч автори не завжди чітко проводять термінологічну межу між цими феноменами. Цікавість учених до зазначеної проблеми останнім часом помітно зросла, що підтверджують праці багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: Н. Арутюнової, М. Бісмілієвої, А. Кібрика, Т. Мілевської, П. Паршина, М. Пентилюк, К. Серажим та інших.

Вільний тлумачний словник (2013) – новітній онлайн-словник української мови (2013 – 2016) подає таке визначення **дискурсу**:

- 1) спосіб (чи умови) мовлення в поєднанні зі змістом висловлюваного;
- 2) спосіб мовлення, мова;
- 3) акт мовлення чи текст у контексті ситуації висловлювання;
- 4) сукупність усіх усних чи письмових обговорень певної теми.

Поняття „текст” і „дискурс” – не тотожні. Вони мають спільне поле функціонування, яке полягає в динаміці тексту. Ця спільна ознака перебуває під впливом екстралінгвальних чинників (автора, адресата й контексту) і служить для відображення цього впливу.

„Текст” – це носій певної інформації, який має вигляд складного завершеного знакового утворення, що служить для збереження й передачі смислів і виступає у вигляді сполучної ланки в акті комунікації, а „дискурс” – це комунікативна подія, під час якої твориться текст. Дискурс існує завдяки тексту й навколо нього й зумовлений, окрім лінгвальних, екстралінгвальними чинниками” [3, 12].

Широке розповсюдження терміна „дискурс” зовсім не означає, що за ним вже закріплений зміст, який можна було б уважати загальноживаним [11, 23]. Насамперед, звернімося до визначення дискурсу. Теорія дискурсу як прагматизованої форми тексту бере свій початок від концепції Е. Бенвеніста, де були розмежовані план *розповіді* та план *дискурсу* – *мови, що привласнюється мовцем*. У науковому доробку Е. Бенвеніста визначена насамперед концептуально-дискурсивна теорія. Французький мовознавець чітко диференціював статичний план розповіді та динамічний план дискурсу, визначав **дискурс** як „*будь-яке висловлення, що зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника*” [2, 278].

У сучасній лінгвістиці немає єдності поглядів щодо тлумачення цього терміна. Однак у більшості праць вітчизняних і зарубіжних учених (Арутюнова, Дейк ван, Карасик, Кібрик, Красних, Макаров, Почепцов, Седов) склалася традиція, у рамках якої під словом „дискурс” розуміється цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій. Т. ван Дейк визначає **дискурс** як *комунікативну подію (складну єдність мовної форми, значення і дії), відтворену учасниками спілкування; подію, в якій задіяна не лише мова в її фактичному використанні, але й ті ментальні процеси, які неминуче супроводжують процес комунікації* [5, 121].

Н. Арутюнова в „Лінгвістичному енциклопедичному словнику” подає таку дефініцію: „**Дискурс** (від. франц. discours – мовлення) – *зв’язний текст у його сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психолінгвістичними та іншими факторами; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент,*

який бере участь у взаємовідносинах людей та в механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мовлення, занурене в життя”.

Беручи за основу визначення **дискурсу** як *сукупність тематично близьких текстів із властивими їм мовними особливостями*, (така інтерпретація близька до тлумачення дискурсу у працях Ю. Степанова [14], В. Чернявської [13]), **пісенний дискурс** ми визначатимемо як *певну сукупність текстів пісень, що характеризуються специфічними тематичними, лексичними, синтаксичними та іншими особливостями*, які відображають той вірогідний світ представників сучасного українськомовного соціуму.

Складність вивчення пісенних текстів полягає в тому, що вони *являють собою певну складну єдність музикального і вербального компонентів*. Пісенний текст як тип тексту специфічно відображає в собі традиційні текстові характеристики; цей тип тексту також відрізняється своєрідністю порівняно з текстами „справжньої” поезії. Пісенний текст є одним із видів креолізованих текстів, тобто текстів, у структуризації яких разом із вербальними засобами застосовуються засоби інших семіотичних кодів [1], тобто писемної чи усної форми й музики, коли текст є продуктом соціально та ситуативно обумовленої комунікації й знаходиться під впливом екстралінгвальних параметрів ситуації спілкування [15, 242].

Пісня фактично виконує функцію поезії, але водночас має ряд відмінностей від **поетичного дискурсу**, який визначається як *„тип ситуативного спілкування специфічного роду, що насичений глибинними емоційними переживаннями і виражається в естетично маркованих мовних знаках шляхом фасцинативного, тобто привабливого для читача, тексту”* [8, 415].

Досліджуючи українську пісню, науковці одностайні у своїх поглядах: „досі вивчення поетичної природи традиційної ліричної пісні призводило лише до синхронного опису текстів та їх табулювання. Безперечно, дослідження народної пісенності в працях сучасних фольклористів, зокрема О. Дея, Г. Нудьги, О. Правдюка, Ф. Погребенника, О. Мишанича, Н. Шумади,

В. Бойка, С. Грици, С. Мишанича, А. Іваницького, В. Качкана, В. Погребенника, російських науковців – Н. Колпакової, Т. Акимової, В. Кравцова, С. Лазутіна, Б. Путилова, В. Гусева, І. Земцовського, В. Єр'оміної, Г. Мальцева та інших дещо урівноважують інтерес та висвітлення народної лірики у фольклористиці порівняно з народною епікою. Незважаючи на вагомість праць цих дослідників, проблема, що нас цікавить, у них вивчається або лише стосовно певних текстів, або лише як частка іншого дослідження, і тому залишається нез'ясованою” [10].

Мова української народної пісні – самобутня художньо-естетична система національної мови. Серед українських мовознавців, які досліджують мову фольклору, а відповідно й мовно-етнічні стереотипи та дотичні до них поняття (національні концепти, лінгвокультурами), – Н. Данилюк [4], С. Єрмоленко [6], В. Жайворонок [7, 8], В. Кононенко [9], Л. Мацько [12] та ін.

Пісня – словесно-музичний вид мистецтва, жанр вокальної музики: народної і професійної. Музична форма пісні, як і поетична форма, зазвичай куплетна або строфічна. Жанр пісні унікальний за масовістю й соціальною значущістю, оскільки пісня займає значну частку ефірного часу, має доволі широку аудиторію й користується чималою популярністю. Прагнучи наблизити мову пісні до мовного стандарту масового слухача і тим самим посилити ефективність впливу, автори сучасних пісенних текстів вдаються до активного використання жаргонної, просторічної, іншомовної лексики і т.п.

Сучасні засоби масової інформації є тим потужним чинником, який впливає на мовні процеси загалом і на стилістичний вигляд пісні зокрема.

Література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация : (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие для студентов вузов / Е. Е. Анисимова. – М. : Academia, 2003. – 122 с. **2. Бенвенист Э.** Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист. – М. : Прогресс, 1975. – 446 с. **3. Гаврилова Я. Л.** Мовностилістичні засоби впливу на аудиторію (на матеріалах преси Півдня України) : автореф. дис. ... канд. наук із соц.

комунікацій : 27.00.06 / Гаврилова Яна Леонідівна. – К., 2012. – 16 с. **4. Данилюк Н. О.** Поетичне слово в українській народній пісні / Н. О. Данилюк. – Луцьк : Ред.-вид. від Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 511 с. **5. Дейк ван Т. А.** Макростратегии / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Язык. Познание. Коммуникация. – М. : Прогресс, 1989. – С. 41–674

6. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд / С. Я. Єрмоленко. – К. : НДПУ, 2007. – 444 с.

7. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. **8. Карасик В. И.** Языковые ключи / В. И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с. **9. Кононенко В.** Концепти українського дискурсу / В. Кононенко. – К. – Ів.-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с. **10. Копаниця Л. М.** Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення : автореф. ... д-ра філол. наук / Л. М. Копаниця. – К., 2001. – 20 с.

11. Кубрякова Е. С. О термине дискурс и стоящей за ним структуре знания / Е. С. Кубрякова // Язык. Личность. Текст. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С. 23–33.

12. Мацько Л. І. Теоретичні засади лінгвокультурологічного аналізу тексту // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 10; Проблеми граматики і лексикології української мови. – К. : НПУ, 2008. – Вип. 3. – Кн. 2. – С. 311–322. **13. Чернявская В. Е.** Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия : учеб. пособие для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта ; Наука, 2006. – 136 с. **14. Степанов Ю. С.** Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов; изд. 5-е стереотип. – М. : УРСС, 2005. – 312 с.

15. Шевченко О. В. Тематическое своеобразие песенных текстов как способ реализации функций жанров песенного дискурса / О. В. Шевченко // Известия Росс. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена : научный журнал. – № 115. – СПб. : ООО „Книжный дом”, 2009. – С. 242–249.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕРУКАРЯ-СТИЛІСТА

Надія Ковшарь (ВП „Брянківський коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”, м. Лисичанськ, студентка)

Наук. керівник – викл. Лихачова К.М.

Сьогодні чимало вищих закладів освіти готують фахівців за спеціальністю „Перукарське мистецтво та декоративна косметика”. Орієнтація сучасної професійної освіти на європейські стандарти передбачає в першу чергу підготовку компетентного фахівця, здатного практично діяти, застосовувати інноваційні технології та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності. Специфіка діяльності перукаря передбачає оволодіння навичками спілкування у визначеному професійному колективі, уміннями якісно виконувати свою роботу, які складають сутність професійної діяльності перукаря. В умовах осучаснення системи мовної освіти одним з найважливіших завдань стає акцентування уваги на формуванні й удосконаленні вмінь культури ділового мовлення.

Українська мова за професійним спрямуванням є обов'язковою для вивчення студентами вищих навчальних закладів. Вона входить до нормативної частини навчального плану, а це означає, що її обсяг та зміст визначаються відповідними державними стандартами освіти. У процесі вивчення цієї дисципліни вдосконалюються вміння та навички щодо вироблення культури фахового мовлення; використання правил мовного етикету під час ділового спілкування; дотримання вимовних та акцентуаційних норм в усному мовленні; застосування орфографічних, пунктуаційних норм у писемному мовленні; свідомого використання фахової лексики в усному та писемному мовленні; розуміння сутності термінологіки; роботи з різними довідковими джерелами, словниками, застосування словотвірних, морфологічних, синтаксичних норм як в усному, так і писемному фаховому мовленні; складання документів, правильного їх оформлення; здійснення доцільного відбору й доречного використання мовних засобів відповідно до поставленого завдання; здійснення

контролю за власним мовленням та ін. [1, 5].

До складу сучасної культури ділового мовлення багато вчених відносять моральну культуру, інтелігентність, освіченість, професійні навички, знання та вміння.

Короткий глумачний словник лінгвістичних термінів за редакцією С. Єрмоленко подає глумачення терміна „Культура мови (мовлення)” – свідоме й критичне використання мовних засобів, володіння нормами усної та писемної літературної мови в різних сферах суспільної комунікації відповідно до мети висловлювання [3, 81]. Предметом культури мови як галузі лінгвістичного знання є сукупність і система комунікативних якостей мови, до яких належать правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність, стислість, доречність, досконалість, аргументованість [2, 450]. Ці ознаки визначають рівень культури ділового мовлення, а рівень ділового мовлення студента-перукаря є найважливішим показником його загальної культури.

„Бьюті-індустрія” – нова розвинена сфера надання послуг, яка потребує щоденного спілкування з людьми, знань, умінь та навичок норм мовленнєвого етикету. Найпродуктивніше мовленнєві навички студентів спеціальностей перукарського мистецтва формуються на занятті, умови якого максимально наближені до майбутньої сфери діяльності, спонукають до реального спілкування й розв’язання комунікативних завдань. Світ краси завжди викликав у людей цікавість, тому перукарі вміло користуються новими інтригуючими іншомовними словами, маючи за мету зацікавити клієнта. Сучасний стиліст-перукар, використовуючи свою професійність, повинен знайти деталі та контури, які здатні найбільш вигідно підкреслити індивідуальні риси клієнта, відтінити їх ще більше й повністю задовольнити або навіть перевершити очікування клієнта. Звісно, майстер повинен володіти культурою ділового мовлення, зважаючи на сучасний прогрес, використовувати нові терміни й професіоналізми.

Одним із засобів формування культури мовлення студентів – майбутніх перукарів-стилістів є система вправ та завдань з використанням фахової лексики на заняттях з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням”, під час яких

необхідно використовувати велику кількість термінів, професіоналізмів. Складність вправ повинна нарощуватися поступово, спочатку усно, потім письмово. На заняттях у процесі опрацювання фахової термінології проводяться різні види робіт. По-перше, студенти формують власний словничок перукарської термінології – виписують зі словників перукарські терміни; визначають їх походження, значення, сферу функціонування; вчаться правильно їх писати, вимовляти, наголошувати, доцільно використовувати за контекстом. По-друге, виконують низку вправ різноманітного типу з використанням фахової термінології перукаря. Значна увага також приділяється роботі з текстами перукарського спрямування, які студенти конспектують, реферують, перекладають з російської мови українською й навпаки, що також сприяє вивченню нової та закріпленню вже засвоєної економічної лексики.

Формуванню культури мовлення студентів сприяє застосування вправ творчого спрямування. Наведемо приклади вправ творчого спрямування під час збагачення словникового запасу студентів: прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням, доберіть до термінів антоніми, складіть речення; доберіть до термінів синоніми, складіть з них пари, введіть терміни-синоніми в речення, враховуючи відтінки їх значень; побудуйте висловлювання про свою професію в декількох варіантах: для учнів випускних класів, для виступу на місцевій радіостанції, для виступу на науковій конференції, використовуючи фахову термінологію й дотримуючись основних вимог до культури мовлення, проаналізуйте варіанти висловлювань; доберіть текст зі спеціальності, підкресліть слова-професіоналізми; побудуйте монологічне висловлювання за темою, використовуючи запропоновані фрази та елементи фраз; прочитайте текст. Перекажіть, за необхідності розгортаючи або ж згортаючи інформацію; відредагуйте текст, виправляючи помилки, обґрунтуйте дії; побудуйте діалог, обмінюючись думками з питання. Почніть діалог так... (дається початок); перефразуйте речення; поширте абзац, текст; визначте логічну послідовність у тексті; введіть інформацію в текст; „відбудуйте” текст за

опорними словами чи опорними реченнями; продовжіть текст, зберігаючи стиль і авторську тональність.

Отже, встановлено, що найсприятливіші умови для формування культури мовлення студентів створюються під час проведення практичних занять в умовах виробництва або в аудиторних умовах, де моделюються ситуації професійної діяльності. Культура професійного мовлення студента дає йому подальші перспективи в навчанні та роботі, бо є однією з визначних ознак культурного розвитку людини та спеціаліста.

Література

1. Глушик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. / С. В. Глушик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. – 4-те вид., перероб. і допов. – К. : А.С.К., 2008. – 400 с. **2. Дудик П. С.** Стилїстика української мови : навч. посіб. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2005. – 368 с. (Альма-матер). **3. Єрмоленко С. Я.** Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор / за ред. С. Я. Єрмоленко, – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР У РОМАНІ

У. САМЧУКА „МАРІЯ”

Наталя Компанієць (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Ономастичні студії в Україні почали активно розвиватися ще в середині минулого століття й стосувалися переважно реальних власних назв – топонімів, антропонімів, астронімів, ергонімів та ін.

У 60–80 рр. ХХ ст. розпочато вивчення літературних антропонімів, спрямоване на виявлення їх функціонування в художньому тексті. Сформувались окремі школи (Одеська, Донецька та Ужгородська), видано спеціальні словники, монографії, виконано чимало дисертаційних досліджень. Основоположними в цій ділянці ономастики стали праці Ю. Карпенка, В. Михайлова, Є. Отіна. Дещо пізніше з'явилися роботи Л. Белея, В. Галич, В. Калінкіна, Г. Лукаш та ін. [3, 15].

Мета роботи – виявити функціонально-стилістичні

особливості антропонімії роману У. Самчука „Марія”, встановити її місце в структурі мовленнєвих засобів твору.

Ономастичний матеріал у романах Уласа Самчука є одним з яскравих виявлень художньої манери, що є свідченням своєрідного авторського використання цієї групи слів, оскільки в центрі уваги письменника завжди стоїть людина. Першорядну роль у розмаїтості змальованих колоритних образів, неповторних у своїй індивідуальній конкретності, відіграли життєвий досвід письменника, знання антропонімії системи, інтерес до виразових спроможностей антропонімів. У романах У. Самчука спостерігаємо антропоніми різні щодо походження, будови й стилістичного навантаження. Вони своєрідно відображають іменник Волині кінця ХІХ – початку ХХ ст., хоча, звичайно, не є натуралістичним його знімком [2, 147]. Ономастичний простір у досліджуваних текстах засвідчує глибоке проникнення в історію та культуру народу. Серед особових імен, які вводить у художні твори письменник, переважають назви, властиві українцям. Ономастикон Уласа Самчука глибоко відображає авторське світобачення, свідчить про особливості індивідуального стилю письменника.

Мова твору допомагає розкрити його тему, ідею. У романі „Марія” письменник наводить цілий ряд онімів: антропоніми (*Микола, Михайло Кухарчук, Мартин Заруба*), ергоніми (*газета „Пролетарська правда”, пісня „Світе тихий”* та ін.), хороніми (*Україна, Росія, Маньчжурія* та ін.), теоніми (*Бог, Матір Божя, Ісус Христос* та ін.), ороніми (*Карпати, Кавказ*), наутоніми (*„Аврора”*) та ін. Усі вони текстуально зумовлені й відіграють важливу роль у творі.

Антропоніми роману „Марія” різноманітні щодо будови, походження, методів використання. Ми виявили такі особливості вживаних антропонімів:

1. Назвами персонажів часто є лише власні українські імена, грецькі чи латинські за походженням, чоловічі: *Микола, Петро, Тить, Максим, Конон, Грицько, Сидір, Андрій, Трихон, Семен, Лаврін* та ін.; жіночі: *Катерина, Марія, Улита, Христина, Химка, Феодосія, Палажка, Домаха* тощо. Під такими назвами, як правило, виступають персонажі – селяни-бідняки, селяни-середняки. Прізвищ їхніх здебільшого не

названо.

2. Персонажів-жінок письменник нерідко називає по імені чоловіка за допомогою суфіксів -их(а), -ов(а): *Ганка Хомиха, Юхимова Ганна*. З часом такі оніми стають прізвищами.

3. Частина антропонімікону роману подана через імена та прізвища: *Корній Перепутька, Михайло Кухарчук, Гнат Кухарчук, Мартин Заруба, Роман Заруба, Марко Закаблук, Андрій Балаба*. В основному це селяни-хазяї, що мали свої господарки. Поряд автор подає й прізвища селян-колгоспників (*Сергій Гнида, Карпо Фіян, Іван Казмирець, Середа Хоть, Архип Паньків*), які з господарів у роки колективізації та голодомору стали повстанцями, грабіжниками, а один з них – убивцею.

4. Серед численних онімів подає автор і антропоніми церковного використання: *Діомид* (Демко), *Ігнатій* (Гнат) та ін.

5. Нечисленні власні назви, запозичені з книжних джерел (Біблії, Євангелія, творів художньої літератури), використані автором як семантично ущільнені одиниці для подачі необхідної інформації та створення відповідного асоціативного поля: *Ірод, Матір Божя, Ісус Христос, Ной, Фавет, Мефістофель*.

6. На окрему увагу заслуговують антропоніми – назви історичних, реально існуючих осіб: *Грушевський, Микола II, Петлюра, Ленін, Сталін, Кащенко, Маркс*.

Використані в романі „Марія” антропоніми на позначення історичних осіб виконують різні функції:

1) служать для створення колориту певної епохи – кінець XIX сторіччя – перша третина XX сторіччя;

2) використовуються для стислості та лаконічності опису подій у романі;

3) створюють умови для відповідних асоціацій;

4) є об'єктом підкреслення, увиразнення думок персонажів до змальованих історичних подій та ін.

Згадані в романі історично значимі імена осіб ненав'язливо, але досить чітко й лаконічно позначають історичні віхи в житті сім'ї Марії, селян-односельчан і одночасно всієї України. Антропоніми *Грушевський, Петлюра, Ленін, Сталін, Маркс* та ергонім *Центральна Рада* Улас Самчук використовує з метою відображення сприймання населенням України революційних подій Центральної Ради, гетьманщини за

часів Павла Скоропадського.

Розуміння змісту й призначення антропонімів – одна з важливих сходинок у процесі пізнання художньої образності твору, яка веде до ідентичного розуміння авторського сприйняття світу.

Використані у творі антропоніми (імена, по батькові, прізвища, прізвиська персонажів роману) вибудовані переважно за такими моделями:

- а) особисте ім'я людини (*Оксана, Марія, Андрій, Ганна*);
- б) ім'я + прізвище (*Гнат Кухарчук, Мартин Заруба*);
- в) ім'я + по батькові + прізвище (вжито лише один раз):

Максим Корнійович Перепутька;

- г) ім'я + прізвисько (*Гнат Господи Помилуй*).

Антропонім документального типу (ім'я + по батькові + прізвище) поданий автором лише один раз, щоб підкреслити офіційну посаду представника влади й офіційність документа. Тричленною конструкцією найменування персонажа автор підкреслює його належність до офіційної влади на селі, яка негативно сприймається селянами – господарями землі: радянська влада пообіцяла роздати землю селянам, а з часом її забрала, а селян відправила на Соловки.

У романі широкого поширення набули власні імена з суб'єктивно-оцінним значенням. До суб'єктивно-оцінних належать такі значення, які виражаються за допомогою суфіксів: 1) зменшене; 2) пестливе; 3) зменшено-пестливе; 4) зменшено-зневажливе; 5) збільшуваче. Утворення власних імен, що мають піднесену суб'єктивно-оцінну забарвленість, представлено такими словотвірними моделями:

1) власні імена із суфіксом **-оньк-(а)**, **-еньк-(а)** мають пестливе значення: *Стара Оксенька також не спить* [5, 88];

2) іменники із суфіксами **-ул-(я)**, **-ун-(я)**, **-ус-(я)** складають синонімічні типи з пестливим значенням: *Христина – Христуся; Гнат – Гнатуня, Гнатуньо, Гнатуню*. Даний тип імен використовується переважно при звертанні до героя: *А як Христуся?* [5, 144];

3) іменники із суфіксом **-к-(а)** є розмовними, просторічними синонімами мотивуючих основ: *Пріська, Одарка, Палажка, Гафійка, Марійка*. Ця форма незалежно від

суб’єктивних намірів людини, що говорить, продовжує нести в собі елемент фамільярності, панібратства й деякою мірою зневажливого ставлення до людини: *Хіба ж Гапка чи Пріська може повернути оті перини?* [4, 118].

Отже, у художньому тексті Уласа Самчука антропоніми – це ефективний прийом вираження авторської точки зору, що є одним з компонентів структурно-текстових параметрів образу автора. Вони дають змогу образно відтворити розмаїття людських характерів, вчинків героїв, передати авторське ставлення до них. Особливості творення, семантичного наповнення, етимології власних імен не лише виражають текстову та підтекстову інформацію, а й розкривають життєву позицію самого письменника, вказують на індивідуальні особливості його художнього мислення, що виражає добродушне ставлення письменника до людини, щире захоплення безмежністю та багатогранністю української душі.

Література

1. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. – Ужгород, 2002. – 175 с. **2. Каленюк С. О.** Слово в ідіостилю Уласа Самчука : монографія / Світлана Олександрівна Каленюк. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 180 с. **3. Редько Ю. К.** Довідник українських прізвищ / Ю. К. Редько. – К. : Рад. шк., 1969. – 255 с. **4. Самчук У. О.** Марія. Хроніка одного життя: Роман / Підгот. тексту та післямова С. П. Пінчука. – К. : Рад. письменник, 1991. – 190 с.

ЕЛЕМЕНТИ МОВНОЇ ГРИ У ТВОРАХ ІРЕНИ КАРПИ

Вікторія Косменюк (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, студентка)

Наук. керівник – проф. Шитик Л.В.

Однією з основних характеристик художнього мовлення як форми лінгвокреативної діяльності є мовна гра, оскільки саме вона демонструє пріоритети автора через реалізацію можливостей мовного механізму [2, 101].

Кваліфікування явища мовної гри все ще залишається неоднозначним. У сучасних лінгвістичних дослідженнях її

вивчають у таких напрямках: мовна гра в розмовному мовленні [3], мовна гра як форма лінгвокреативної діяльності мовців [2] та ін. Помітно зросла зацікавленість мовною грою в текстах постмодерної літератури, оскільки саме вона презентує сучасний етап розвитку літературної мови. Цей аспект розроблено в розвідках А. Білозуб [1], Т. Монахової [5] та ін. Зі сказаного констатуємо, що явище гри слів потребує поглибленого вивчення з огляду на його функціонування в постмодерних текстах, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета дослідження полягає у виявленні механізмів створення мовної гри та особливостей її реалізації в межах тексту.

Із системно-мовного погляду мовну гру кваліфікують як аномалію – явище, що порушує будь-які сформульовані правила або інтуїтивно визначені закономірності. В основі розуміння мовної гри лежить уявлення про неї як про процес спрямованої дії на адресата за допомогою особливих механізмів: 1) гра зі значенням слова; 2) гра з формою на основі подібності звучання або написання слів, різних за значенням. Мовна гра ґрунтується на предметно-логічній інформації, що може слугувати екстралінгвальною дійсністю або мовним матеріалом. Мовні одиниці стають основним засобом виразності. Гру слів використовують для привертання уваги читача через нестандартне компонування лінгвального матеріалу.

Однією з постмодерністських тактик текстотворення слугує лінгвістичний кітч, якому притаманні такі ознаки: інтертекстуальність (цитування задля створення комічного ефекту); уявна багатозначність, породжена структурою тексту; особливості творення комічного: іронічні метафори, ритмізація, суржик.

У хаосі сучасних ідей, концепцій, „переглянутих старих істин” для того, аби не загубитися і створити своєрідний власний світ (свою мікрореальність), молодь послуговується, за висловом Я. Рибалки, своєрідним кодом (сленгом), знаючи який можна отримати про співрозмовника більше інформації, ніж він хоче розповісти про себе [6, 221]. Це гра, у яку можуть грати тільки ті, хто знають код. А сама мова, завдяки своїм багатим

семантичним ресурсам, і дає систему знаків для шифрування інформації.

Використання повсякденної лексики разом із жаргонізмами, сленгізмами, вульгаризмами наближає тексти авторів-постмодерністів до читачів, занурює їх у світ наскрізної іронії, шокує нестандартним мисленням, епатує каламбурами й парадоксами.

У творі Ірени Карпи „Піца „Гімалаї” наявні виразні зразки мовної гри, побудовані на основі таких семантичних зсувів:

1) використання трансформованих фразеологізмів: *Редька, котрій всі птахи, крім орлів і чапель, були на одне курячо-папуше лице, таки не втрималася й підійшла впритул до однієї з кліток (4)* – повна лексична заміна наповнення вихідної одиниці та ускладнення її відокремленим додатком; *Не Дулю з маком і родзинками. Гоа значить Гоа (4)* – розширення структури початкового фразеологізму; *Не бере його ні ніч, а ні автобус; Нігті його були чорними й довгими, пальці сумнівної чистоти, але Редьці вже було на таке наплювати. Вона, власне, і плювала – кісточки в кулак (4)* – обіграння в одному контексті фразеологічного і вільного значення лексеми;

2) нагромадження позитивно та негативно забарвлених понять: *Редька помовчала. Скарб, подорож, пригода. І альтернатива: Київ, срака, смерть (4)*;

3) зіставлення контекстних антонімів, що надає іронічного відтінку висловленню: *...ходила на живі концерти до приятелів-панків, що люто ненавиділи шоу-бізнес, а самі тільки про нього і мріяли...; Бо ж ви з багатого Заходу, а він тут бідний локал, що безкоштовно, хоча і проти вашої волі, напарив вам свої послуги гіда (4)*;

4) плеоназм як спосіб надання абсурдності сказаному: *Клята робота вбиває відчуття реального часу і навіть час реальності (4)*.

Отже, на сьогодні кітч є соціальною, культурною та естетичною категоріями, що формують смаки в українському суспільстві, створюють нові міфи й певною мірою прогнозують розвиток новітньої української мови. Семантичні зсуви вможливають реалізацію мовної гри в постмодерному тексті. Використання мовної гри з елементами епатажу та іронії

продиктоване суспільством та демонструє сучасний стан розвитку мови. Граючись із формою та значенням слова, автор не нав'язує читачеві свого, а змушує його мислити самому, пізнавати цю гру й насолоджуватися її продуктом.

Література

- 1. Білозуб А.** Мовна гра як відображення постмодерного світорозуміння / А. Білозуб // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 28. – Донецьк, 2010. – С. 198 – 207. **2. Гридина Т. А.** Художественный текст как поле языковой игры / Т. А. Гридина // Уральский филологический вестник. Серия : Психолінгвістика в образовании. – 2012. – № 5. – С. 101 – 110. **3. Земская Е. А.** Язык как зеркало современности (словообразовательные заметки) / Е. А. Земская // Филологический сборник (к 100-летию со дня рождения академика В. В. Виноградова). – М., 1995. – С. 154 – 163. **4. Карпа І.** „Піца „Гімалаї” / І. Карпа. – Режим доступу : <http://javalibre.com.ua/java-book/book/2911060> **5. Монахова Т. В.** Постмодерністські параметри мовної гри / Т. В. Монахова // І Международная научно-практическая конференция „Лінгвокогнітологія і мовні структури”. – 2013. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20130214_lingvo/3_monahova.htm **6. Рибалка Я. І.** Жаргонізми в літературі : мовні викрутаси чи зона підвищеної небезпеки? (на матеріалі роману „Архе” Л. Дереша) / Я. І. Рибалка // Дослідження з лексикології та граматики української мови. – Вип. 15. – 2014. – Режим доступу : <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-15/zhargonizmi-v-literaturi>.

ЗАСОБИ Й ФОРМИ РОБОТИ З ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Оксана Кравчук (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Важливу роль у підвищенні ефективності різноманітних методів і прийомів навчання лінгвістичного аналізу тексту (ЛАТ) відіграє продумане використання засобів навчання – допоміжних матеріальних засобів, що мають специфічні дидактичні функції [2, 356]. Вони допомагають правильно спрямовувати й керувати навчальною діяльністю студентів,

виконувати ряд завдань: ілюструвати теоретичні положення, давати ґрунтовні знання, сприяти вдосконаленню вмій і навичок, розвивати мислення, пам'ять, увагу та уяву студентів, формувати мовну особистість. До засобів навчання зараховуємо навчальні посібники, дидактичний матеріал (дібрані тексти, збірники вправ, довідники, словники). Принцип добору дидактичного матеріалу залежить від дисципліни, яка вивчається, теми заняття й мети навчання.

Значне місце в системі засобів посідає наочність, що супроводжує навчання ЛАТ. Найбільше у своїй роботі використовуємо таблиці, що служать ілюстрацією до виучуваного матеріалу: узагальнювальні, текстові, опорні, порівняльні (наприклад, узагальнювальна таблиця „Текст: основні категорії тексту”, „Засоби й способи міжфразового зв'язку”; порівняльна „Складне синтаксичне ціле і абзац”), а також таблиці-схеми різних видів лінгвістичного аналізу. Такі таблиці активізують розумову діяльність студентів, сприяють кращому засвоєнню знань, допомагають майбутнім учителям повторювати матеріал, систематизувати й узагальнювати його.

У наш час активно використовуються різні мультимедійні продукти: слайди-таблиці („Категорії тексту”, „Класифікація текстів”, „Закони текстотворення”), слайди-схеми (схеми різних видів аналізу), слайди-демонстрації („Одиниці тексту”, „Основні засоби міжфразового зв'язку”, „Способи об'єднання частин тексту”) тощо.

До засобів удосконалення навичок ЛАТ належать мультимедійні дошки, що є універсальним технічним засобом візуальної комунікації й навчання, під час роботи з якими студент засвоює інформацію не тільки через аудіальний і візуальний канали сприйняття, але й через кінестетичний. Це дає змогу проектувати текстовий матеріал для спостережень, різні види аналізу, завдання для контрольних та модульних робіт, таблиці, таблиці-схеми, тестові завдання тощо.

Комп'ютеризоване навчання відкриває нові перспективи для здійснення ЛАТ у вищій школі. Комп'ютерні програми можна використовувати з метою виконання найрізноманітніших операцій: програмувати тренувальні вправи, завдання проблемного характеру, здійснювати лінгвістичний

експеримент, подавати зразки різних видів лінгвістичного аналізу. Таке навчання допомагає керувати пізнавальною діяльністю студентів, здійснює оперативний зворотний зв'язок, унаочнює вивчення мовних і мовленнєвих явищ і категорій, діагностує причини помилок. Воно сприяє інтенсивному вивченню мови, підвищенню якості знань, умінь і навичок, їх удосконаленню, значно покращує контроль і підвищує самоконтроль на основі зворотного зв'язку (С. Караман, Г. Шелехова, Ю. Шепетко та ін.).

На сучасному етапі таке навчання дистанційне, воно є таким же ефективним, як і традиційне. Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій (інтернету) від викладачів до студентів чи слухачів. Дас змогу навчатися на відстані за відсутності викладача. Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія в процесі роботи, надання студентам можливості самостійного освоєння досліджуваного матеріалу, правильного розпорядження своїм часом, а також консультаційний супровід у процесі дослідницької діяльності.

Отже, засоби навчання виступають матеріалом і джерелом для застосування ЛАТ, спостережень та висновків і тому сприяють розвитку пізнавальних інтересів студентів і свідомому засвоєнню знань.

Дидактичні основи застосування ЛАТ залежать значною мірою й від обраної форми занять з циклу мовознавчих дисциплін у вищій школі. Досвід роботи дозволяє стверджувати, що для ефективного опрацювання проблеми необхідно використовувати різні типи лекцій (лекція-інформація, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, проблемна лекція) [1], практичні заняття, широко впроваджувати самостійну та індивідуальну роботу студентів, а також елементи науково-дослідної роботи. Ці всі форми занять можна проводити в дистанційному режимі.

Запроваджена кредитно-модульна система навчання передбачає активну самостійну роботу студентів, покликану зміцнити й удосконалити вміння й навички ЛАТ, розвинути

пізнавальні здібності, удосконалити знання з тем, не передбачених лекціями та практичними заняттями. Важливою формою самостійної роботи, пов'язаною з ЛАТ, є тести, що передбачають завдання на виконання діяльності певного рівня в поєднанні із системою оцінювання.

Науково-дослідна робота студентів-словесників, пов'язана з виконанням ними ЛАТ, допомагає залучити їх до опанування елементарних основ наукового пошуку, сприяє розвитку творчого наукового мислення. Майбутні вчителі-філологи активно включаються в наукове життя навчального закладу: виступають з повідомленнями, присвяченими ЛАТ, беруть участь у днях науки факультету, університету, виголошують доповіді на наукових конференціях.

Отже, навчання ЛАТ становить собою цілісну систему, має прозору структуру, передбачає застосування різних засобів і форм роботи.

Література

1. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. – Х. : „ОВС”, 2006.– 496 с. **2. Степанов О. М.** Основи психології і педагогіки : посіб. / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 504 с.

ТРОХИМ ЗІНЬКІВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ ІНТЕЛІГЕНЦІЮ ТА УКРАЇНСЬКУ НАЦІЮ

Олексій Кригін (Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, студент)

Наук. керівник – доц. Нищета В.А.

Трохим Абрамович Зіньківський увійшов в історію української культури як усебічно обдарована людина: прозаїк, поет, драматург, публіцист, перекладач, фольклорист, філософ. На жаль, смерть обірвала його життя в розквіті творчості. Життєвий шлях Т. Зіньківського – це яскравий приклад того, у яких тяжких умовах доводилося жити й працювати представникам національно свідомої інтелігенції, покликаної вірно й щиро працювати на добро України. Почасти ця виснажлива праця ставала причиною передчасної смерті кращих синів і дочок українського народу.

Незважаючи на появу останнім часом низки досліджень, ім'я нашого славного земляка ще не достатньо відоме загалом. З'являється все більше публікацій про Т. Зіньківського, наукових робіт, дисертацій. Біля його надмогильного пам'ятника все частіше можна побачити квіти.

Дослідники спадщини Т. Зіньківського – С. Болтівець, М. Войтюк, О. Гнідан, В. Древлянський, О. Ємець, С. Кіраль, Т. Певний, Т. Перун, Є. Поветкін, В. Скрипка, П. Соколов, О. Хабарова, В. Чмир, В. Шевчук, Г. Школа та ін. – вивчили художнє й загальнокультурне значення байок і творів малої прози митця, суспільно-політичне й філософське звучання його публіцистики, розкрили роль у становленні норм української літературної мови.

Мета дослідження – висвітлити трактування в публіцистиці Т. Зіньківського питання української інтелігенції та нації в контексті проблематики розбудови державності в Україні.

Одне із завдань свідомого українства, на думку Т. Зіньківського, – це проблема національно свідомої української інтелігенції, яка пронизує всі його публіцистичні статті, художню прозу, неодноразово виринає в його епістолярії. За словами С. Кіраля, „Зіньківський виявив себе непересічним публіцистом, оскільки проблему української інтелігенції розглядає на широкому історичному тлі, заторкуючи й інші, не менш важливі для українства питання: мова, література, суть і значення понять „національна ідея”, „націоналізм”, „космополітизм”, перспектива національно-культурної автономії України у складі Росії, викриття реакційної політики царського уряду в національному питанні та ін.” [3, 46].

Саме з легкої руки Т. Зіньківського у вжиток ввійшло поняття „Молода Україна”, адже в 1890 році він виступив у Петербурзі перед тамтешньою громадою з гострополемічною статтею „Молода Україна, її становище і шлях”. В Україні, чим і визначається вагомість і значущість виступу Зіньківського, такого формального об'єднання, які існували в Німеччині та Італії, не було. Однак основні віхи, головні ідеї його були заманіфестовані в цій статті. Як справедливо вказує В. Древлянський, що „Молода Україна”, яка справді почувала

себе Україною і на українському ґрунті ставила й розв’язувала всі справи людського існування, уперше виявила себе в публіцистичних працях Зіньківського, що показав себе неабиякою публіцистичною силою” [1, 5].

Зміст статті „Молода Україна, її становище і шлях” дає підставу стверджувати, що Т. Зіньківський намагався розбудити національне сумління української еліти, а з другого боку – така гостра й дошкульна критика української інтелігенції була небезпідставна. За словами автора статті, одна з найголовніших бід української інтелігенції полягала в тому, що вона не мала „в своїм народі кореня”, не дбала про його просвіту, а тому була з цього погляду „нікчемна”, „безплідна”, „хирна”, „шкодлива”. А тому в Україні, як ніде в світі, така „моральна безодня між народом та паном”, бо народ зневажає спанілу свою інтелігенцію, яка завжди, як зазначає Зіньківський, зверхньо дивилася на нього, як на бидло [2].

Окреслену проблему Т. Зіньківський розглядав, беручи за основу те, що інтелігенція має „найбільшу вагу в історії народу”, „вона веде вперед”. Бо саме від її діяльності, рівня національної свідомості, інтелектуального потенціалу залежатиме, чи служитиме вона для добра свого народу, чи заведе його, навіть при умові здорових „основ народного життя... в вовківню, в вир, в провалля” і занепасть народ [2]. На жаль, писав Зіньківський, українська інтелігенція погано поступила „з нашим вільним, багато обдарованим духовними силами народом”, бо намагалась „окульбачити власний народ”, „перекинутись чим хоч і ким хоч”, аби „стати поверх народу, загнuzдати його і панувати через його криваву працю”. Народившись уже із „зерном своєї отруйної хвороби” (запроданства, яничарства, пристосуванства), вона „шкандибала на всі чотири, не розуміла своєї культурної задачі і не те, що принесла народові яку користь, але наробила страшної шкоди, бо одно знала, що гальмувала поступ культури в ріднім краї, занастила політичну, а з тим і громадську волю свого народу і довела до того, що після 1000 літ культурного життя український народ – синонім мужицтва, що йде навмання, без освічених поводитирів, покинутий на поталу усякому звірові-птиці” [2].

Аналізуючи історичний розвиток української інтелігенції, Зіньківський намагався зрозуміти причини такої катастрофи, а заодно застерегти її молоде покоління, представником якого був сам і яке свідомо стало на шлях служіння рідному народові. Витоки хвороби української інтелігенції він вбачав ось у чому.

На перше місце письменник ставив те, що до 30-х років XIX ст. в Україні не було українського письменства, адже „тільки той народ, що в його вироблена міцна література, тільки той народ не боїться згубити свого місця між народами яко нація, тільки коли є література національна, тільки тоді є національна інтелігенція, що не зрадить кращих ідеалів свого народу, література – єдиний показчик зросту, сили і пуття інтелігенції” [2]. Відсутність же літератури вважав підставою національної руйни української культури та громадського життя.

Та головною перешкодою, відзначав Т. Зіньківський, через яку українська інтелігенція не стала справжнім „поводирем і вчителем народу” і не творила „власну національну літературу”, було старослов’янське письмо [2], яке перешкоджало розвитку національної української літератури.

Другим важливим фактором такого запізнілого розвитку національної української літератури Т. Зіньківський вважав втрату політичної волі у XVII ст., яка особливо відчутно дала про себе знати тільки у XIX ст., коли почалося дике цькування й переслідування української мови. А народ, втрачаючи державність, починає занепадати культурно.

Іншим, не менш трагічним фактом для української мови та літератури було те, що „українське письменство мало велике нещастя народитися на очах у московської цензури...”. Це говорив Зіньківський, досить влучно і точно викриваючи сутність великодержавної політики російського уряду.

Усі ці думки та міркування про українську мову, національну українську літературу, українську інтелігенцію та її провідну роль у розбудові державності в Україні публіцист-патріот Т. Зіньківський висловив у статті „Молода Україна, її становище і шлях”. „Якщо врахувати, що ці слова були виголошені Зіньківським у 1890 р. в Петербурзі в колі однодумців і не тільки, якщо врахувати тотальну заборону всього українського, то такі слова гідні подиву і захоплення, бо

сказані були устами відданого сина українського народу, який зріс на Півдні тоді вже змосковщеної України”, – писав С. Кіраль [3, 56].

Отже, Т. Зіньківський належить до тих рідкісних натур, які залишаються вірними собі, своєму покликанню, своїм обов’язкам перед своїм народом за будь-яких обставин. Його коротке, але насичене життя, самотня творчість, які ще тільки починають досліджуватися, мають відіграти важливу роль у формуванні національної свідомості українців, становленні їх як громадян своєї держави.

Література

- 1. Древланський В.** Що являє собою українська інтелігенція / В. Древланський // Берегиня. – 1993. – № 2 – 3. – С. 4 – 6. **2. Зіньківський Т.** Молода Україна, її становище і шлях / Т. Зіньківський // Берегиня. – 1993. – № 2 – 3. – С. 6 – 25. **3. Кіраль С. С.** Т. Зіньківський – публіцист : [навч. посіб.] / С. С. Кіраль. – К. : ТОВ „Міжнар. фін. агенція”, 1997. – 80 с.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Юлія Криворогова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Попова Л.О.

Одним з основних завдань сучасної загальноосвітньої школи є забезпечення сприятливих умов для інтелектуального, соціального, морального, фізичного розвитку і самостійного розвитку кожного учня, що реалізуються через оновлення змісту навчальних програм, удосконалення методики проведення уроку, форм організації навчально-виховного процесу, зокрема й організації домашньої роботи учнів. Проблема ефективної організації домашньої роботи учнів стала предметом дослідження таких учених, як О. Шершнева, Г. Терещук, М. Ржецький, І. Мороз, О. Даніш та ін.

Мета нашої розвідки – розкрити особливості використання домашніх завдань на уроках української мови.

Треба звернути увагу, що організація домашньої роботи

відрізняється на різних етапах навчання в школі. Тому доцільно поділити види самостійних завдань з української мови для 5-7 та 8-9 класів.

Найбільш розповсюдженим видом самостійної роботи є робота з текстом підручника. Необхідно, щоб учень відновив у пам'яті й додатково закріпив теоретичний матеріал, який опрацьовували на уроці, а також навчився відтворювати його в усній і письмовій формі. Наприклад, після вивчення навчального матеріалу про частини мови, доречно запропонувати учням скласти схему чи таблицю або виконати вправи з підручника чи навчальних посібників, збірників. Обов'язковою умовою є пояснення вчителем алгоритму виконання вправи.

Як домашнє завдання з української мови в 5-7 класах використовують репродуктивні вправи, основна мета яких – закріплення матеріалу, вивченого на уроці, виконання завдань за зразком (алгоритмом, правилом) [4, 21]. Наприклад:

- підкреслити головні й другорядні члени речення, розподілити частини мови в таблиці, виконати фонетичний розбір слова за зразком та ін.;
- провідміняти прості і складні числівники за зразком, виписати з тексту займенники й указати їх розряд, визначити ступені порівняння прикметників та ін.;
- визначити спосіб дієслів, розставити розділові знаки в реченнях з дієприкметниковими зворотами, вибрати правильний варіант написання сполучників та ін.

У 5-7 класах учителі-словесники пропонують домашні завдання з української мови з ускладнювальними елементами. „Основна мета таких завдань – стимулювання пізнавальної діяльності учнів, для виконання таких завдань учневі необхідно буде зробити більш складні логічні кроки, можливо, необхідно буде згадати раніше вивчений матеріал і пов'язати з тим, що вивчається на даний момент” [4, 23].

Творчі домашні завдання передбачають формування вмінь учнів опрацьовувати інформацію за повним циклом (пошук, оброблення, структурування, представлення). Крім того, продуктом такої діяльності може бути доповідь, презентація,

реферат та ін. „Треба звернути увагу, що для репродуктивних і творчих робіт з української мови для 5-7 класів важливо застосовувати диференційований підхід” [3, 7].

Пропонуючи для завдань когнітивно-пошукові вправи, учителеві треба наголосити, що їх виконання дасть учням змогу застосувати свої знання в більш складних умовах: треба зробити більше логічних кроків для розв’язування таких завдань, можливо необхідно буде повторити раніше вивчену тему або засвоїти деякі додаткові факти, що не входять до обов’язкового навчального обсягу. Зокрема, учням можна запропонувати самостійно скласти питання тестів, завдання для контрольних робіт тощо.

Отже, організація домашньої роботи з української мови в середніх класах відрізняється рівнем складності й психологічними особливостями учнів. Ефективними для 5-7 класів будуть репродуктивні завдання та вправи, подані в підручниках. Обов’язково треба враховувати диференційований підхід.

Література

1. Груненко О. Г. Домашнє завдання учнів як засіб підвищення якості освіти та розвитку обдарувань школярів / О. Г. Груненко, Л. О. Замма // Завучу. Усе для роботи : наук.-метод. журнал. – 2011. – № 1/2. – С. 2 – 8. **2. Даніш О. О.** Роль домашніх завдань у формуванні в учнів інтересу до навчання / О. О. Даніш // Заступник директора школи. – 2013. – № 9. – С. 42 – 48. **3. Онишків З. М.** Індивідуалізація навчального процесу як науково-педагогічна проблема / З. М. Онишків // Наукові записки. Терноп. держ. пед. університет. Серія : Педагогіка. – 2002. – № 9. – С. 6 – 9. **4. Фіцула М. М.** Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.

ФУНКЦІЇ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ АНТОНІНИ ЛИСТОПАД

Юлія Криворогова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Кравченко М.В.

Синтаксичні особливості українських поетичних творів ХХ століття постають, вочевидь, як поле для експерименту, в межах котрого реалізуються різнотипні світоглядні моделі. Ці моделі, власне, і відображають особливості індивідуального стилю письменників, адже будь-яка концепція творчості позначена авторською суб’єктивністю [1, 113].

Наша стаття є спробою визначення функцій односкладних речень у поезіях А. Листопад, творчість якої сьогодні продовжує викликати непересічний інтерес у дослідників. Особливо цікавою ця постать видається у зв’язку з тим, що авторка є представницею унікального, своєрідного письма, яке тонко відображає різні почуття. Матеріалом дослідження обрано поезії „Вишневі сади”, „Посадіть калину”, „Сльоза любистку”, „Чого хвилюватися, мамо?”, „Материнські проводи”, „Краснодонське горе”, „Стара хата”, „Час”, „Скрижальне слово”.

У синтаксичній науці серед односкладних речень виокремлюються кілька типів залежно від значення й граматичної форми головного члена речення: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні [2, 113]. За цією класифікацією спробуємо виділити односкладні речення в поетичних творах А. Листопад та визначити їх функції.

Означено-особові речення – це речення, у яких головний член вказує на те, що дія виконується або виконуватиметься певним предметом чи особою. Головний член у таких реченнях виражений дієсловом у формі 1-ої або 2-ої особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часів дійсного або наказового способу. У творчості письменниці означено-особові речення представлені з різною метою. Поезія „Сльоза любистку” присвячена материнській любові до сина, який загинув в Афганістані. А. Листопад використовує означено-особові речення: Ось тільки не бачив калини. Привіт передайте

Наташі [3, 4], Стараюсь крайчики хліба Носити під їхні дували [3, 9] для того, щоб передати розпач хлопця через розлуку з коханою, відтворити події війни, створити експресивність висловлювання. У поезії „Краснодонське горе” письменниця закликає зупинити страшні катастрофи, які відбуваються на її рідній землі: Спинися, розгублений Часе [3, 20]. Ця поезія присвячена трагедії на шахті „Суходольська-Східна”, де загинули десятки людей. За допомогою означено-особових речень А. Листопад зосереджує увагу на дії, на тому, що треба зупинити лихо. Також односкладні речення дають змогу створити присутність образу автора у творі. У вірші „Материнські проводи” А. Листопад підкреслює, що їй важливе майбутнє нашої землі: Не торкаюсь до свіжої рани [3, 17]. Для поетичного твору означено-особові речення дають можливість створити риму, ритм та дозволяють уникнути повторів.

Узагальнено-особові речення – це речення, у яких присудок виражається формою 2-ої особи однини теперішнього чи майбутнього часів (рідше – 3-ої особи множини та наказового способу), але виконувач дії не називається, бо дію може виконувати кожен [4, 321]. Таких речень у поезіях А. Листопад мало, але вони виконують дуже важливу функцію. Звернення до прислів'їв та приказок дає змогу показати красу нашої мови, її витoki, історію. У деяких віршах узагальнено-особові речення виражають ідею написаного: Хай люди всі пам'ятають: на переправі коней не міняють [3, 6]. У поезії „Стара хата” А. Листопад намагається донести сучасникам, що рідний дім – це багатство, яке треба берегти: Стара хата похилилася, нахилилась зовсім. Але як дбаємо, те і маємо говорили й досі [3, 24]. Подібне використання зустрічаємо в поезії „Час”: Все в житті ти промайнеш, та згаяного часу конем не здоженеш [3, 5]. За допомогою узагальнено-особового речення поетеса намагається донести до молоді, що треба кожну мить не втрачати, а берегти.

Безособові речення – це речення, у яких дійова особа граматично не виражена. У поезіях А. Листопад головний член таких речень виражений здебільшого безособовим дієсловом. У вірші „Скрижальне слово” поетеса протиставляє зміни природи та незмінність могутності слова: Міняється надворі, та не

замінити Вічну суть, Ніколи слово не загине. У вірші „Вишневі сади” за допомогою безособових речень А. Листопад розкриває трагічну долю Батьківщини: Лилося і поту, і крові... А ти, Україно, живеш [3, 3]. Головний член безособового речення у творчому доробку письменниці також представлений дієслівними формами на -но, -то: Господня Пречиста Покрово, І не витерто сліз [3, 23]. Безособові речення використовуються й для зображення рідної землі: Смеркалося... Вже посіяне Батьківське Жито. Журавлі ще летять. Ще летять... [3, 14], Запахло росою... І сонце прокинулось вітати новий день [Там само].

Інфінітивні речення вказують на можливу або неможливу, необхідну або неминучу дію. Головний член в інфінітивних реченнях виражається незалежним інфінітивом без частки би (б) або з нею. Здебільшого у творчості А. Листопад ці речення виконують функцію спонукання до дії. Особливо це помітно в творах про Україну: І не треба нікуди спішити. Просто жити. Посеред життя! [3, 14]. У вірші „Скрижальне тепло” завдяки інфінітивним реченням поетеса спонукає любити те, що маєш на своїй рідній землі.

Отже, А. Листопад у своєму поетичному доробку використовує майже всі типи односкладних речень. Найбільше представлені означено-особові речення з метою уникнення повторів, створення рими та ритму. Інші типи представлено помірно, але вони виконують дві найголовніші функції: увиразнення мови твору, зображення природи та дій людини.

Вивчення синтаксичних особливостей творів письменників Луганщини є малодослідженою темою, тому є актуальною для майбутніх розвідок.

Література

- 1. Горяний В. Д.** Синтаксис односкладних речень : [посібник для вчителів] / В. Д. Горяний. – К. : Рад. шк., 1984. – 184 с.
- 2. Гуйванюк Н. В.** Українська мова. Схеми, таблиці, тести : навч. посіб. / Н. В. Гуйванюк, О. В. Гуйванюк, О. В. Кардашук, О. В. Кульбабська. – Львів : Світ, 2005. – 304 с.
- 3. Листопад А.** Поезії / А. Листопад // Вітрила – 89 : Молода поезія України. – К., 1989. – 27 с.
- 4. Слїнько І. І.** Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання : навч. посіб. /

І. І. Слинько, І. І. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ ФОРМИ КОНТАКТІВ ФАХІВЦІВ

Ірина Ланова (ДВНЗ „Криворізький національний університет”, м. Кривий Ріг, старший викладач)

Спілкування не розривне з певним предметом спілкування, який визначає специфіку та його сутність. Існують такі види спілкування, як: професійне, інтимне, ділове, світське та ін. Чинником професійного спілкування виступає справа, або ж „діло”, коли співрозмовники розмовляють з приводу конкретної справи (діла). Є різні погляди на термін „професійне спілкування”. Одні науковці вважають, що спілкування є професійним тільки за умови, що його основою виступає соціально значуща спільна діяльність, інші вважають, що професійне спілкування – це усний діалог між співрозмовниками, які мають для цього необхідні повноваження й ставлять перед собою завдання розв’язати конкретні проблеми.

Професійне спілкування визначається як спілкування, функцією якого є оптимізація й організація виробничої, комерційної, наукової чи іншого виду діяльності, де на першій сходинці знаходяться інтереси справи (діла), а не конкретних учасників розмови.

Професійне спілкування являє собою специфічну форму контактів людей, які презентують не лише самих себе як колег по роботі, а й свої заклади, підприємства, організації. До нього включають обмін пропозицією, інформацією, поглядами, вимогами для розв’язання конкретних питань, проблем, ситуацій як усередині організації, так і за її межами. Це також укладання договорів, контрактів чи встановлення інших взаємовідносин між фірмами, підприємствами, організаціями [1].

Фахівці визначають такі особливості професійного спілкування: наявність певного конкретного статусу об’єктів; взаємне погодження прийнятих рішень, спільна домовленість між партнерами та подальша організація партнерства;

передбачені результати ділових контактів, які завчасно плануються, з визначенням їх мети, змісту й можливих наслідків; прийняття конструктивного характеру взаємовідносин, їх спрямування на розв’язання певних завдань; значення та цінність кожного партнера як особистості; безпосередня діяльність зайнятих у ній людей, а не проблеми, що бентежать внутрішній світ; спрямованість на те, щоб установити взаємовигідні контакти та підтримувати зв’язки між представниками організацій, які зацікавлені в співпраці.

Завданням професійного спілкування є ефективний аспект співпраці. Для того щоб спілкування мало ефективний характер, воно повинно базуватися на моральній культурі, моральних цінностях, на таких загальновизнаних правилах, нормах поведінки, які неодмінно сприяють розвитку співпраці, розумному партнерству. Це є ознакою довіри й поваги, це постійне інформування партнера про свої наміри й дії, запобігання обману та невиконанню взятих зобов’язань. У багатьох організаціях, товариствах, фірмах є розроблений статут (кодекс) честі для службовців. Бізнес з моральною основою є значно вигідним і прогресивним.

Культура спілкування – це сукупність набутих людиною знань, умінь та навичок спілкування, створених і прийнятих для реалізації в конкретному суспільстві на певному етапі його історичного розвитку. З-поміж способів спілкування можна виділити такі, що слугують для обміну інформацією та які використовуються для впливу одного суб’єкта (група або колектив людей) на іншого.

Для того щоб передати певну інформацію від однієї людини до іншої, використовують такий спосіб спілкування, як повідомлення. Сам процес відбувається під час безпосереднього спілкування (мова, жести, міміка) або через різні засоби масової комунікації.

У професійному спілкуванні, зокрема на робочому місці, фахівець має багато непередбачених ситуацій, у яких по-новому треба розв’язувати завдання взаєморозуміння та взаємодії, вирішення яких не можна здійснити за відомим шаблоном або давно визначеною схемою. Знаючи загальні творчі підходи до розв’язання професійних завдань, можна подолати труднощі.

На думку автора [2], професійне спілкування – керований і в той же час творчий процес взаємного обміну повідомленнями, організації взаєморозуміння, взаємопізнання в різних видах діяльності учасників професійно спрямованої комунікації, досягнення оптимальної взаємодії. Професійне спілкування, формуючись в умовах конкретної професійної діяльності, набуває певних особливостей і стає важливою частиною цієї діяльності.

Під час професійної діяльності люди хочуть досягти загальних й особисто значущих для них цілей завдяки знанням, умінням, навичкам. Професійне спілкування – це універсальна реальність буття людини, специфічний вид і необхідна умова людської діяльності.

Література

1. **Особливості** професійного спілкування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://5fan.ru/wievjob.php?id=6366>;
2. **Культура** професійного спілкування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://megalib.com.ua/content/8834TemaSpilkyvannyayak_vid_diyalnosti_Ponyattya_profesiinogo_spilkyvannya.html.

ЕСТЕТИЧНЕ КРЕДО ЯКОВА ЩОГОЛЕВА: ПЕРЕДЧУТТЯ МОДЕРНІЗМУ

Олена Лапко (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Обгрунтована відповідь на питання про місце Я. Щоголева в літературному процесі другої половини ХІХ століття, на наш погляд, не можлива без урахування авторської рефлексії літературної творчості, що дістала втілення як в окремих поезіях, так і в епістолярії митця та в інших формах автокоментування. Автори розвідок, присвячених його художній спадщині (Г. Хоткевич [10], М. Зеров [3], Є. Маланюк [5], А. Каспрук [4], П. Волинський [2], А. Погрібний [7; 8], М. Бондар [1], Я. Поліщук [9]), у тій чи іншій формі торкаються окресленого питання. Однак усе ж постає потреба дослідити в єдності художні висловлювання поета й автокоментарі, які відбивають його естетичне кредо. У цьому і полягає мета нашої роботи.

В основі естетичних поглядів письменника лежать, поперше, прагнення вберегти художню літературу від впливу ідеологій („тенденції”, за висловом Я.Щоголева), запобігти її перетворенню на засіб суспільно-політичної пропаганди та, подруге, утвердження ідеалу краси як беззаперечна місія мистецтва. За словами А. Погрібного, „він, власне, першим в українській літературі висловлював те, що зазвучало з вуст представників модерністських течій вже на початку ХХ ст.” [8, 35]. Квінтесенція естетичних переконань митця дістає вираження в наведеній у листі до Ц. Білиловського самохарактеристиці: „...Я чоловік не від тенденції і дивлюсь на поезію прямими очима, як бог звелів на неї дивитись” [цит. за вид. 7, 73]. Своєрідною конкретизацією цього твердження видаються вимоги до художньо вартісного твору, сформульовані Я. Щоголевим у листовних порадах молодій поетесі: „Якщо в поетичному творі не видно бога з його незбагненою силою і величчю; якщо не видно прагнення до того, що зветься ідеалом; обожнення гожої краси, в якому б вигляді вона не з’являлась, напр., в природі, мистецтві, людині; якщо не видно схиляння перед жіночістю і жіночим ідеалом, совісті, любові і співчуття до ближнього без тенденційної підкладки, то там нема й поезії” [цит. за вид. 4, 19–20]. Хоча письменник неодноразово підкреслює надзвичайно вагому (навіть вирішальну) роль досконалої художньої форми, критерію „вічної краси” [зокрема див.: 11, 327], справжня, художньо вартісна поезія не уявляється йому без утвердження загальнолюдських, християнських ідеалів. І вірш „Струни”, що вважається своєрідною художньою декларацією поета, який висловлює намір присвятити свої пісні знедоленим, і низка поезій („Ткач”, „Чередничка”, „Вівчарик” та ін.), які за своєю тематикою близькі до творів М. Некрасова, І. Франка, П. Грабовського і тим самим дають підстави стверджувати, що митець таки „пішов назустріч часові” [4, 22], „консервативний і ворожий духові віку, ...уліг [...] новим поетичним зразкам і новим стилістичним засобам, тій, такій немилій йому, некрасовщині” [3, 315], – усі ці твори, прочитані в контексті релігієсофії Я. Щоголева, оприявнюють не стільки прагнення викрити соціальне зло, скільки вияв християнського співчуття

до страждених. Отже, на наш погляд, не варто шукати особливих суперечностей між естетичними деклараціями поета і його художньою практикою.

Однією з модифікацій образу митця в поезії Я. Щоголева є персонаж, наділений світорозумінням самого поета, навіть автобіографічними характеристиками, надзвичайно близький до авторської свідомості. Поезії „Зерно” і „До дітей” завдяки асоціації „поетичний дар – зерно” актуалізують біблійну притчу про сіяча, якому уподібно митця. Художнє вирішення образу поета у вірші „Зерно” в цілому не виходить за межі романтичної концепції творчості і творчої особистості: мистецьке обдарування („талан до ліри”) уявляється Божим даром, однак його носій залишається не сприйнятим і не визнаним тими, хто його оточує („А круг тебе ішли народу чати / Й сміялися, що сів ти не так” [12, 307]), але свідомий своєї обраності, що дає підстави відчувати власну вищість, протиставляти себе натовпу пересічних людей („Ти слухав їх, та ні ваги, ні міри / Занедбанам тим річам не давав, – / І що народ без серця і без віри / На річ твою сказати б краще мав?” [12, 307]). Разом із тим, свідомість героя позбавлена драматизму переживань самотності. Вірш пронизаний пафосом віри в те, що в майбутньому (нехай і досить віддаленому) творчі зусилля поета, який утверджує ідеали „вічної краси” і „вічної правди”, неодмінно здобудуть належне визнання й поцінування. Автобіографічність ліричного суб’єкта поезії „До дітей” підкреслено завдяки своєрідному автоцитованню: перелік знакових персонажів, провідних мотивів та образів художнього доробку Я. Щоголева виступає як характеристика поетичної творчості ліричного героя („...Як ткач над цівками згинавсь, / Як схла дівчина, мати билась; / Трудівник щастя добувавсь, / А щастя геть-кудись котилось, – / Котилось безвісти; а він / Читав на аркушах недолі, / Що, oprіч його, не один / Несе хреста по божій волі” [12, 262–263]). Справжніми поціновувачами поезії ліричного героя стають діти, які пізнали „силу” його „журних пісень”, а отже, своє визнання як митця він пов’язує лише з майбутніми поколіннями читачів. Дбаючи про довершену художню форму поезії, Я. Щоголев свідомо орієнтувався на освічену, інтелігентну читацьку аудиторію (яку становлять „і

вихований юнак, і доброї вдачі семінарист, і статечний хуторянин, і мрійлива донька священика, і хороша гімназистка” [цит. за вид. 9, 151]), однак добре розумів, що вона ще не сформована. Тому поетові, як і його героям, доводилось констатувати: „...На батьківщині моїй прийде час на мою поезію десь 25–30 літ по моїй смерті” [цит. за вид. 5, 167].

Своєрідним підсумком роздумів про покликання митця й призначення поезії стає один з останніх творів Я. Щоголева – вірш „Лебідь”. Його центральний образ – прекрасний, „гордовитий” білий лебідь, що шукає „волі, волі / Та спокою в самоті” [12, 445] й тому не відлітає у вирій разом з іншими птахами, – уособлює поета, „непривітаного співця”, що присвячує своє життя служінню високим ідеалам краси, необхідною умовою якого є внутрішня незалежність і свідомо обрана самотність. Зауважимо, що з центральним образом цього твору Я. Щоголева співзвучний образ лебедя, створений його сучасником, французьким поетом-символістом С. Малларме. У його сонеті „краси пречистої безсмертний гордий син” [6, 242] – білий лебідь на вкритому кригою озері – найчастіше потрактовується як символ елітарного модерністського мистецтва.

Прагнення довершеності художньої форми, декларація незаангажованості мистецтва, настанова на творення елітарної поезії дозволяють убачати в поетові попередника нової генерації українських митців, які утверджували принципи модерністського художнього мислення. На думку А. Погрібного, „невелика за обсягом творча спадщина поета засвідчує в ньому одну з найяскравіших індивідуальностей у нашій літературі ХІХ ст., що цілковито самостійно, як видається, без жодних зовнішніх орієнтирів проклала мистецькі шляхи до модерних творчих пошуків періоду „Молодої музи” та „Української хати” [8, 52]. Про „передмодерністський” характер естетичної концепції Я.Щоголева свідчить і спрогнозована ним самим активна рецепція його художньої спадщини у 1920-х роках [докладніше про це див.: 9, 144, 163]. Отже, утверджуючи певні ідеї романтичної естетики, пропонуючи мотиви й образи, що є архаїчними у сприйнятті сучасників, поет разом із тим

випереджає свою добу.

Література

1. **Бондар М.** Яків Щоголів // Історія української літератури XIX століття : підручник : у 2 кн. / [М. Г. Жулинський, М. П. Бондар, Т. І. Гундорова та ін.] ; за ред. М. Жулинського. – К. : Либідь, 2006. – Кн. 2. – С. 505–522.
2. **Волинський П.** Життя і творчість Я. І. Щоголева / П. К. Волинський // Щоголев Я. Твори / Яків Щоголев. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1961. – С. 3–30.
3. **Зеров М.** „Непривітаний співець” (Я. Щоголів) // Зеров М. Твори : у 2 т. / Микола Зеров. – Т. 2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. – К. : Дніпро, 1990. – С. 294–323.
4. **Каспрук А.** Яків Щоголів : нарис життя і творчості / А. А. Каспрук. – К. : Видавництво АН УРСР, 1958. – 119 с.
5. **Маланюк Є.** Пізній лавр (Я. І. Щоголів) // Маланюк Є. Книга спостережень : статті про літературу / Євген Маланюк. – К. : Дніпро, 1997. – С. 167–177.
6. **Малларме С.** Сонет / Стефан Малларме [пер. М.Драй-Хмари] // Драй-Хмара М. Поезії / Михайло Драй-Хмара. – Нью-Йорк : [Б. в.], 1964. – С. 242.
7. **Погрібний А.** “Чеснота новизни” Я. Щоголева // Погрібний А. Класики не зовсім за підручником / А. Погрібний. – К. : Школяр, 2000. – С. 31–52.
8. **Погрібний А.** Яків Щоголев : нарис життя і творчості / А. Г. Погрібний. – К. : Дніпро, 1986. – 166 с.
9. **Поліщук Я.** Слобожанський хutorянин (Яків Щоголів) // Поліщук Я. Пейзажі людини : монографія / Ярослав Поліщук. – Х. : Акта, 2008. – С. 143–166.
10. **Хоткевич Г.** Яків Іванович Щоголів (Огляд його життя і діяльності) // Хоткевич Г. Твори : у 2 т. / Гнат Хоткевич. – Т. 1 : Оповідання та нариси. Драматичні твори. Статті та спогади. – К. : Дніпро, 1966. – С. 369–394.
11. **Щоголев Я.** Твори / Яків Щоголев. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1961. – 356 с.
12. **Щоголів Я.** Поезії / Яків Щоголів. – К. : Радянський письменник, 1958. – 510 с.

АНТИЦИПАЦІЯ ЗЛА В ХУДОЖНІЙ ТКАНИНІ ТВОРУ

Марія Ленюк (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, студентка)

Наук. керівник – проф. Кравченко В.О.

Традиційна повторюваність уже відомих міфологічних сюжетів у творах письменників дає підстави стверджувати, що антиципація, за П. Анохіним, „*випереджальне відображення*” [6, 76] допомагає розкривати вічну тему зла. Тому, вводячи константну для життя категорію зла в сюжети творів, автори посилаються на дуалістичну природу цього явища, адже поряд зі злом знаходиться й добро.

Відтворюючи світовідчуття народу, письменники вдавались до опису українських міфологічних реалій. Найяскравішою щодо опису зовнішності, укладу життя, виконуваних нею функцій, різних видів діяльності була відьма. В українській літературі її образ набув ціннісного значення, трансформуючись зі століття в століття. Різниця в плані зображення образу полягає в зміні часу, ставленні до відьомського; у використанні фольклорних джерел, які за своїм змістом і місцем виникнення різняться.

Образ відьми розглядали відомі фольклористи та етнографи: В. Войтович, В. Гнатюк, О. Курочкін, В. Милорадович та ін. Про відьму, як процес суспільного та демонологічного синтезу, писала О. Кісь. Фольклорний образ відьми в українській літературі аналізувала І. Береза, яка зафіксувала образ жінки-відьми в літературі XIX – XX ст. А. Гамаш вперше проаналізувала цей образ на прикладі літератури XIX ст. На її розвідку науковці посилаються й до сьогодні, досліджуючи демонічну постать. С. Щербинін узагальнив концепцію відьми в українському фольклорі. Як і всі літературні образи, відьма була перенесена з народної казки, у якій вона завжди була уособленням антагоністичного героя. Тому, відводячи відьмі місце другорядного, лише інколи головного персонажа, автори дбали про її моральну честь – вона завжди є втіленням зла й несправедливості.

Образ відьми розкривається у двох протилежних полюсах – позитивному й негативному. Тому необхідно заглибитись у жіноче начало, щоб упевнитись у їхній близькій природі. На

думку О. Седакової, підтриману Н. Левкович, жіноче начало уособлюється в образах істот, які існують у демонологічній жіночій ієрархії, тому воно є „чужим, злим, тотожним смерті” [5, 262]. Натомість О. Луценко, яка зосередила увагу на жіночому началі під кутом зору філософії, стверджує, що символ жіночого „*завжди багатозначний, є єдністю протилежностей, синтезом, рішенням протиріччя, але не рішенням раціональним, а ірраціональним, бо він є образ, а не поняття*” [7, 10].

Отже, автори, вкладаючи в образ відьми інформацію негативного (злого) жіночого начала, наголошували, що жінка, наділена надприродними здібностями, – явище таємниче й передбачає непостійність у діяннях. Про сутність відьми читаємо в тлумачному словнику, як про „...*сварливу, злу жінку*” [11, 666]. Власне кажучи, образ відьми та її зле жіноче начало має власну категорію підпорядкування, зокрема в прозі XIX – XXI ст. – найменш проінтерпретовану, що й зумовило актуальність дослідження.

Мета дослідження полягає у виявленні вмiлого вплiтання в художню тканину твору образу української відьми як породження зла в суспільному й духовному житті українців у повісті-фантазії „Бісова душа, або Заклятий скарб” В. Аренева, повісті „Зброя вогню” Т. Завітайла, оповіданні „Заклятий козак” Г. Мачтета, образку „Відьма” М. Коцюбинського та нарисі „Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського” А. Свидницького.

Реципієнта завжди цікавить внутрішня наповненість тексту. Однією з причин, що пояснює таку увагу, є прагнення виявити функцію, яку виконує той чи інший персонаж, відповідно – передбачити завершеність оповіді. У повісті В. Аренева образ відьми Галі ніби віддаляється від справжнього об’єкта, тобто за всіма ознаками вона несе зло, але насправді, то лише людський наклеп. Андрій має бажання встановити суспільну рівновагу в селі: ... *мав великі сумніви, що Галя – відьма* [1, 140] і врятувати безневинно засуджену. А все через те, що чоловік Кость, повернувшись із татарського полону, виявився занадто товариським і набридав кожному зустрічному своєю балаканиною. Не маючи іншого виходу для помсти

Костеві, сільські пліткарки знайшли єдино виправданий – познущатися над його жінкою: *її ніколи rado не вітали, була несимпатична, людей привернути до себе не вмiла; тихоня* [1, 156]. От вона й стала псевдо відьмою. По-перше, хату Кость поставив *на самому краю села* [1, 154]. А через деякий час *дуже вчасно у двох-трьох баб відразу перестали доїтися корови, а у старости закульгав молодий жеребчик. „Відьомські штучки”, – шепотiлися по кутках і скося дивилися – ясно, у чий бiк* [1, 155]. Слушна думка В. Милорадовича, який доводив, що *„відьму, яку на місці злочину не стіймали, а лише підозрювали, піддавали випробуванню водою”* [9, 58]. Двічі матір Галі рятувала дочку від розправи *з каменем на шиї* [1, 156]. І це був один із широковідомих способів, за допомогою якого можливо було виявити відьму. Відьмою ж Галя не була, бо поділилась частиною свого життя з чоловіком, коли його повертали з того світу, і мали вони одне життя на двох. Андрій нічим не зміг допомогти нещасним закоханим, вони покінчили життя самогубством на його очах, бо це був єдиний вихід з безнадійної ситуації.

Влада натовпу, особливо якщо він має здатність впливати на колективну свідомість, несе в собі загрозу, навіть коли порушник – невинний. Маємо всі підстави стверджувати, що сюжет твору не позбавлений ремінісцентного впливу образка „Відьма” М. Коцюбинського. На противагу героїні В. Арєнєва, у творі М. Коцюбинського у відьмуванні обвинувачується дівчинка Параскіца. Вона, як і Галя, *була негарна і через те, на її думку, нещасна... вічно порепані од чорної роботи руки, а особливо обличчя, – доводили її до розпуки* [4, 270]. За словами матуші Прохіри, *Параскіца фігурувала як родима відьма* [4, 273]. Параскіца не відьма, а відповідно – не уособлює зло, однак її образ набуває в цьому контексті апогею ненависті. У творі детально описані випробування на виявлення відьми. Ідейне навантаження лежить на поверхні твору. М. Коцюбинський, беручи до уваги психологічні особливості дівчинки-підлітка, з особливою ретельністю змалював несвідомий вербальний вплив на нестійку дитячу психіку: *кiлька знайомих дiвчат..., жаснулись і, показуючи на неї пальцями та з криком „вона! вона!”, побiгли далі* [4, 272]; або: *до її вуха*

долітав якийсь шеніт [4, 275]. Звісно, що головна героїня не знаходила собі місця й гостро реагувала на невербальне навіювання: коли мачуха *хрестила глечик з водою, з якого дівчина пила, хрестила піч, коли до неї приступала Параскіца, навіть курей, яким та давала їсти* [4, 275], або *часто стрічалася з горючими цікавістю очима, що дивилась на неї із-за розсунутих кущів* [4, 276], чи коли діти кидали в неї каміння (*з-за ліс поспипались на неї грудки, камінці та порох* [4, 276]). Коли ж почула вигуки дітей, зрозуміла всю суть її непорозуміння з односельцями: – *Стригойка!...* [4, 277]. Єдина вдало забарвлена лексема „*відьма!*” змусила дівчину все зрозуміти. Під впливом навіювання вона, не відчуючи реальності, нафантазувала собі хвіст. Її переживання, страх перед невідомим відкриттям (*то був хвіст, довгий, твердий, з волохатим пучечком на кінці, мов у корови* [4, 284]) переконав її в тому, що вона відьма. Але ж це лише хвороблива фантазія, яка сформувалась на основі негативних емоцій, які імпульсивно надсилала їй сільська громада.

З часом їй почали влаштовувати випробовування. Письменник через окремо взяті деталі психологічно вмотивував відчуття болю й пригнічення, яке скувало дівчину. Отже, як і в попередньому тексті, образ відьми не передбачав виявлення зла.

Найпоказовішою для антиципації зла в тексті є повість „Зброя вогню” Т. Завітайла. Відьма належить до другорядних персонажів. Так, знайомлячись із упирем Мефодієм, який займається знахарством, Андрій дізнається, що Мефодія прокляла якась відьма, коли повертала душу до тіла: *вона, хай їй грець, тіло до життя вернула, от тільки щось там напудтала* [3, 16]. Зі слів Мефодія дізнаємось, що, коли він чумакував, у нього закохалась татарка. Повертаючись додому, він нічого не обіцяв їй, але дівчина була ревнивою: „*Нічим не будеш!*” – *кричить* [3, 18]. У дорозі настигли чумаків невідомі й перебили всіх. Мефодій дістав кулю в серце, але померти йому не дала вперта закохана дівчина. *Татарка, щоб мені помститися, демона в поміч призвала, щоб зробив її відьмою* [3, 18], – за це вона віддала йому свою душу. Через певний час відьма й Мефодій зустрілися. Її важко було не впізнати: *красива чорноволося жінка* [3, 49], яка, виявляючи свою справжню

сутність, набула вигляду потвори: *Паща її була всяяна іклами, які подекуди протикали щоки і губи, шерсть зібгалася і клоччям звисала на обдертих, ребристих боках* [3, 50]. Отже, оригінальне авторське переплетення добра і зла розкриває погляд на проблему жіночого начала, яке демонструє зло.

Зразком для розширення семантичного поля лексеми „відьма” є й оповідання „Заклятий козак” Г. Мачтета. Автор акцентує на епізоді, у якому образ відьми транслюється через споглядання її козаком: *Такої дивної краси ще не бачили його очі; та й не чув він, щоб така краса могла бути на світі* [8, 455]. Оповідання містить настанову: як уникнути небажаного женихання з відьмами, а особливо з усім родом жіночим, який є втіленням зла: – *А зла вона, твоя жінка? – питає. – Ні, для мене не зла, тільки любить вже занадто, як п'явка вп'ялась, – одмовляє козак* [8, 444]. Наратор змінив портретну характеристику красуні-відьми: *б'ється в корчах вся синя, стара-престара відьма, лице все посиніло, беззубий рот зовсім провалився і підборіддя майже зійшлося з карлючкуватим носом; вуха витягнулися, як у кажана, а рідкі пасма сивого пожовклого волосся висіли, як шерсть на старій волохатій козі* [8, 464]. Для головного героя всі жінки виявилися відьмами: *...я й не знав, що кожна з них відьма, їй же Богу не знав! Та і не бувало того, щоб на хвоста у котрої натрапив, ніколи того не бувало...* [8, 466]. Тому козак, закинутий у вир нечистої сили, прагне позбутись небажаної компанії. Півень ранковим співом рятує його від смерті, епізод має оптимістичну кінцівку – торжество справедливості.

А. Свидницький інтерпретував синтез фольклорного та етнографічного матеріалів. У нарисі „Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського” він вдався до опису демонологічного світу, розмежовуючи образ відьми й чарівниці. Фольклористична розвідка письменника отримала своє підтвердження в більш офіційних джерелах, наприклад, у В. Гнатюка та В. Милорадовича. Так, у нарисі відьми *відбирають лиш молоко від коров, від овець тощо* [10, 435], тоді, як В. Гнатюк зазначав: *„відбирають молоко від коров, а коли не можуть його з якихось причин відобрати, то стараються бодай зіпсувати його”* [10, 179]. Відьма в

А. Свидницького поєднала багатий досвід минулого й нинішнього життя: *Між відьмами єсть і найстарша, що найлучче своє знає та вже над всіма верховодить щодо відьмовання* [10, 435]. Художню тканину твору доповнили лаконічні розповіді про різні види діяльності відьом, забобони сільського люду, засоби захисту від відьомських справ. Відьма, за авторським утвердженням, виконує функцію зла лише тоді, коли справа стосується її особистого життя.

Отже, витворений письменниками XIX – XXI ст. образ відьми націлений на розкриття злого начала. Він є результатом рецепцій фольклорних знань про життя демонологічних істот. Особливої ваги набувають образи псевдо відьом, які не виконували негативної функції в суспільному й духовному житті українців.

Література

- 1. Арєнєв В.** Бісова душа, або Заклятий козак [Текст] / Володимир Арєнєв. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2004. – 230 с.
- 2. Гнатюк В.** Купанє і паленє відьм у Галичині [Електронний ресурс] [Текст] // Матеріали до української етнології / В. Гнатюк. – Т. 15.: Л, 1912. – С. 178 – 201. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/view.html?id=1049>
- 3. Завітайло Т.** Зброя вогню [Текст] / Тарас Завітайло. – К. : Наш час, 2007. – 101 с.
- 4. Коцюбинський М.** Зібр. тв.: у 3-х т. [Текст] – Т. 1: Оповідання. Повісті (1891 – 1900) / Михайло Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1979. – 317 с.
- 5. Левкович Н.** Жіночі демонологічні персонажі українців Карпат [Електронний ресурс] / Н. Левкович // Народознавчі зошити. – 2012. – № 2(102). – С. 261 – 267. – Режим доступу : <http://nz.ethnology.lviv.ua/archiv/2012-2/11.pdf>
- 6. Літературознавча енциклопедія** : у 2-х т. [Текст] / Авт.-укл. Ю. І. Ковалів. – Т. 1. : А – Л. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – 608 с.
- 7. Луценко О.** Жіноче начало як культурологічний символ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.04 „Філософська антропологія і філософія культури” / Олена Анатоліївна Луценко. – Харків, 1997. – 20 с.
- 8. Мачтет Г.** Заклятий козак [Текст] / Григорій Мачтет // Огняний змії: Українська готична проза XIX століття [упоряд. Юрій Винничук]. – Львів : ЛА „Піраміда”, 2006. – 520 с.
- 9. Милорадович В.** Українська відьма. Нариси з української

демонології [Текст] / Упоряд., пер., передм., О.Таланчук [Приміт. В. П. Милорадовича та О. М. Таланчук]. – К. : Веселка, 1993. – 72 с. **10. Свидницький А.** Романи, оповідання, нариси [Текст] / Анатолій Свидницький. [Вступна стаття П. П. Хропка; упорядкування і примітки Р. С. Мішука]. К. : Наук. думка, 1985. – 574 с. **11. Словник української мови** : в 11-ти т. [Електронний ресурс] [Текст] / Під кер. І. Білодіда – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1, 1970. – С. 666. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В МОЛОДІЖНИХ ЗМІ МИКОЛАЇВЩИНИ

Ірина Лисенко (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

На сучасному етапі розвитку українського мовознавства принципового значення набуває питання про вироблення й удосконалення принципів та засад мовної політики, зокрема тих положень, що стосуються іншомовних запозичень. Потреба в іншомовних запозиченнях зумовлюється необхідністю одночасного розуміння тих чи інших назв, термінів, які охоплюють економічну чи політичну сфери суспільної діяльності – експорт та імпорт товарів, інвестиції, спільне підприємництво, іноземний туризм, банківські операції [1, 283].

Серед лексичних запозичень, що активно функціонують останнім часом у мові друкованих та електронних ЗМІ, можна виділити такі тематичні групи: суспільно-політичні назви й поняття, фінансово-економічна, торгівельна термінологія, лексика виробничої сфери, техніки, інженерії, назви нових видів спорту та їх термінологія, слова, що репрезентують сферу культури, конфесійна лексика, номінації нових реалій зі сфери побуту, назви їжі та напоїв, одяг, вбрання, назви людей за професією та родом занять, медична термінологія, назви нових наукових галузей, ознаки, якості, назви процесів, понять.

У мові миколаївської газети „Рідне Прибужжя” спостерігаємо паралельне функціонування запозичених і питомих українських синонімічних лексем на *киталт процент – відсоток, фактор – чинник, сфера – галузь – царина, тираж –*

наклад, прогрес – поступ та інші, напр.: ... в одному можна бути впевненим на сто відсотків – з моди ніколи не вийде лише одне – красива фігура (РП 22.03.2015. – с. 6); Прикладом є нафтопереробна галузь України (РП 23.04.2015. – с. 18).

Ще одним прикладом уживання запозичень у молодіжних ЗМІ Миколаївщини є газета „Миколаївські новини”, напр.: *.....про це повідомив директор департаменту соціального населення (МН 28.01.2016. – с. 3; Бондаренко пояснила, що засіб розраховувався за критеріями (МН 28.01.2016. – с. 3).*

Література

1. Сімонок В. П. Запозичені назви у складі української фінансово-економічної термінології / В. П. Сімонок // На терені юридичної і філологічної науки : зб. наук. праць, присвяч. 50-річчю від дня народж. і 25-річчю наук. пед. діяльності проф. Прадіда Ю. Ф. – Сімферополь : Ельїньо, 2006. – С. 283 – 286. **2. Словник іншомовних слів** / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. – 775 с.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Катерина Лихачова (ВП „Брянківський коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”, м. Лисичанськ, викладач)

Мовлення людини активно використовується не тільки у сфері духовної культури, а й пов'язане з виробництвом, його галузями й процесами, із соціальними відносинами, відповідно, мовлення є елементом соціальної сфери. Сьогодні сучасне суспільство очікує економіста, який володіє правильним мовленням, гнучким розумом, креативним стилем мислення, навичками ораторського мистецтва й ділового стилю спілкування тощо.

На питання „Які знання і вміння необхідні сучасному економісту для успішного ведення професійної діяльності?” студенти економічних спеціальностей вищих закладів освіти перше місце відводять знанням економічної теорії, друге – знанням механізмів економічної діяльності, а третє і четверте – знанням мови професії та механізмів міжособистісної комунікативної взаємодії. Отже, результати анкетування

свідчать про те, що сучасний економіст не представляє свою професійну діяльність, яка тісно пов'язана з веденням та участю в ділових переговорах, нарадах, прес-конференціях, без комунікативних знань, умінь і навичок та їх застосування в процесі професійного спілкування.

Знання мови професії – один з основних компонентів професійної підготовки, який підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися на виробництві та в ділових контактах [1, 245]. Економіст повинен володіти низкою основних комунікативних умінь, без яких він не зможе виконувати свої професійні дії, а саме:

- володіти правильним, логічним професійним мовленням, нормами сучасної літературної мови;
- уміти спілкуватися з колегами, клієнтами в офіційних та неофіційних ситуаціях, брати участь у дискусіях на будь-яку тему, уміти створити й підтримати доброзичливу атмосферу спілкування, знаходити вихід із конфліктної ситуації;
- мати навички спонтанної мови, розуміти й реагувати на сказане співрозмовником у професійному спілкуванні;
- готувати публічні виступи, користуватися економічною термінологією;
- працювати зі спеціальною економічною літературою, поповнювати й активно використовувати особистий термінологічний тезаурус;
- уміти направляти діалог, урахувавши цілі професійної діяльності, прогнозувати розвиток діалогу та реакцію співрозмовника;
- захищати власну думку, здійснювати аналіз власної мови з позиції нормативності й оптимальності використаних мовних засобів;
- уміти вести ділові переговори за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування;
- вільно користуватися різними функціональними стилями в професійному спілкуванні.

Формування комунікативних умінь студентів – майбутніх економістів припускає використання інтерактивних методів і прийомів навчання. Проаналізувавши всі інтерактивні методи і

прийоми, виділені М. Пентилюк [3, 108], ми вибрали найбільш ефективні:

метод конкретної ситуації, що розвиває здатність розуміти, аналізувати, самостійно приймати рішення;

прийом „мозкового штурму” активізує творчу думку;

метод ділової гри активізує творчу діяльність, розвиває творчі здібності;

метод евристичних питань систематизує найбільш значущі питання;

прийом „незакінчені речення” дає студентам змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо пропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити стисло, але точно, логічно й переконливо;

метод багатомірної матриці (морфологічний аналіз) реалізує принцип системного аналізу;

метод інверсії (або звернення) розвиває діалектику мислення;

прийоми групового навчання, опрацювання дискусійних питань тощо.

Для повноцінного засвоєння знань, умінь, навичок і одночасно для формування комунікативних умінь у студентів економічних спеціальностей необхідно використовувати *дослідницький метод*, який забезпечує творче використання знань, сприяє оволодінню методами наукового пізнання в процесі їх пошуку й застосування, є умовою формування інтересу, потреби в такому роді діяльності [4, 29].

Реалізувати методику формування комунікативних умінь студентів було б неможливо без комплексного використання *засобів навчання*, під якими розуміють необхідні для роботи студентів на занятті спеціально підібрані навчальні посібники, словники, дидактичний матеріал, навчальні програми, навчально-методичні комплекси, системи вправ і завдань; технічні засоби навчання [2, 322].

На практичних заняттях з курсу „Українська мова (за професійним спрямуванням)” увага викладачів також має бути зосереджена на формуванні в студентів комунікативних умінь. Доречним буде запропонувати майбутнім економістам такі *вправи та завдання*:

- під час роботи з теоретичним матеріалом – розглянути таблицю. Запитати, чи всі комунікативно-стилістичні якості мовлення названі? Доповнити таблицю;
- під час аналізу професійно орієнтованих текстів звертати увагу на рівень культури мовлення авторів текстів. Визначити критерії, за якими необхідно аналізувати мовлення;
- дати студентам завдання прочитати виразно текст. Письмово продовжити текст, пов'язуючи його зі своєю майбутньою спеціальністю;
- перекласти текст українською мовою. Виділити тематичні й смислові інформативні блоки. Трансформувати текст в інформаційний виступ.

Отже, удосконалення процесу формування комунікативних умінь та навичок доцільно й практично можливо проводити поетапно не лише на заняттях з курсу „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, але й під час викладання соціально-гуманітарних і фахових дисциплін, навчати мови спеціальності необхідно в цілісній системі отримання студентами професійної освіти.

Література

- 1. Галузинська Л. І.** Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. [Текст] / Л. І. Галузинська, Н. В. Науменко, В. О. Колосюк. – К. : Знання, 2008. – 430 с.
- 2. Коджаспирова Г. М.** Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ „МарТ”; Ростов/на Д. : Изд. центр „МарТ”, 2005. – 448 с.
- 3. Пентилюк М. І.** Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окуневич. – Х. : Основа, 2007. – 176 с. – (Б-ка журн. „Вивчаємо українську мову та літературу”; Вип. 7 (44)).
- 4. Сердюк Л.** Реалізація педагогічної майстерності через впровадження освітніх інновацій / Л. Сердюк, О. Остапенко, М. Коваленко // Освіта : технікуми, коледжі : навч.-метод. журнал. – 2004. – № 1. – С. 28 – 29.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ

Марина Максютенко (магістр філології)

Наук. керівник – доц. Леснова В.В.

Категорія оцінки привертає увагу багатьох українських та зарубіжних мовознавців, які розглядають її в різних аспектах: логіко-семантичному, семантико-прагматичному та комунікативному. Т. Космеда дає таке трактування поняттю оцінки: „З огляду семантики, оцінка – це категорія, що об’єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації позначення розмаїття оцінних значень, що мотивовані зв’язками між мовцем і дійсністю” [29, 305].

Дослідники зазначають: „Для вираження оцінки існує широка палітра мовних засобів. Семантика оцінки відображає змістовну сторону мови в її динамічному стані, формується в мовній комунікації як діяльності, передаючи схвалення або несхвалення, похвалу або осуд. Висловлюючи ту чи ту оцінку, людина визначає об’єкти навколишньої дійсності за нормативною шкалою цінностей” [49, 76].

Мета нашого дослідження – розглянути засоби вираження оцінки на фразеологічному рівні. Об’єкт дослідження – спонтанне усне мовлення мешканців Сватівського району Луганської області.

У мові функціонують фразеологізми без оцінного значення та фразеологізми з оцінним значенням. Серед одиниць другого виду виділяємо: а) фразеологізми з раціональною оцінкою в значенні (*скласти подяку; доводити до абсурду*); б) фразеологізми з емоційною оцінкою в значенні (*підкласти свиню; скакати в гречку*) [59].

У мовленні опитаних діалектоносіїв переважають неоцінні фразеологізми. З іронічністю використано фразеологізм, що характеризує людину, яка скрізь побувала: *прош/ла Крим і Рим і /м'ідн'і т/руби; куди /голка / туди ж і /нитка (йак /кажут' і об'їздила в:ес' / йак /о'то пос/ловиц'а йест' / прош/ла Крим і Рим і /м'ідн'і т/руби і по/палас'а чор/там у /зуби; ну н'і'ч'ого / ну по/йїхала / по'йїхала / йак /кажут' / куди /голка / туди ж і /нитка).*

Уживання фразеологізма *два /рази / ка/жу / ў те /саме*

болото не ўскоч'у показує, що мовець не хоче повторювати якусь ситуацію, тобто вживає цей вираз з бажанням виявити негативну оцінку: *два 'рази / ка'жу / ў те 'саме болото не ўскоч'у // так йак і 'Л'ена о'то / ка'жу 'Л'ен'і / 'може б ти з Ал'ошкої з'їш'лас'а // 'каже / н'е / мам / два 'рази / 'каже / в од'не 'озеро йа не 'хоч'у / йа ўже / 'каже / пожи'ла / з'най'у шо та'ке.*

У висловленні *а то'д'і ве'лоси^e пед купит' / це дн'ом с огн'ом / о'то т'рудно т'рудно / йа не' з'най'у поч'їму так затрудн'ен'їє* було фразеологізм *дн'ом с огн'ом* використано задля того, аби показати складність чи неможливість пошуку чого-небудь.

Уживання фразеологічної одиниці *ї 'кури о'там загре'бли* у висловленні *ну та по'н'атно / йак'би ни 'Ван'а / 'бач'їли б вас би ї 'кури о'там загре'бли* дає змогу зрозуміти, що хтось не зміг обійтися без чиеїсь допомоги.

Виявлено емоційну оцінку у фразеологічному виразі у висловленні *тої 'Гапоч'ка три верш'ка од горш'ка*, що характеризує людину за її зростом (*три верш'ка од горш'ка* тут означає людину, низьку на зріст).

Фразеологізм *ч'ортї ч'о'го* в опитаних нами мовців тлумачимо як щось невідоме, незрозуміле: *ї во'на то 'ч'орт'ї зна ч'о'го / та'ка 'баба / в оч'ках во'на / близо'рука була / в оч'ках ход'їла; тої 'каже / та шо йа / 'каже / за вас / ви / 'каже по'колїтес'а тут 'ч'ортї ч'о'го.*

Уживаючи вираз *ч'ор'ти занес'ли*, інформаторка показує негативне ставлення до її переїзду до іншої місцевості: *род'їлас'а ў Дн'їпропет'ровс'к'їй 'област'ї / а с'уди ч'ор'ти занес'ли ме'н'е // 'зам'їж 'вийшла / да / с'уди / 'дол'а / суд'ба 'кинула / 'кинула суди ме'н'е / так.*

У висловленні *он ч'ор'ти 'вийут' у'же ў т'їй о'боч'їн'ї* мовець показує свою негативну оцінку стосовно чогось, уживаючи вираз *ч'ор'ти 'вийут'.*

Також лексемою *чорт* одна з інформаторок повідомляє про відсутність певної особи: *од'но о'на дес' 'робе там / то ў супер'марк'ет'ї / ч'ї де йї'її / ч'орт'маїє 'дома ї не бу'ло.*

Отже, уживання діалектоносіями фразеологічних виразів підсилює емоційність та експресивність розповіді та дає

уявлення про оцінку, яку хоче передати мовець.

Література

1. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування й розвиток категорії оцінки / Т. Космеда. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с. **2. Маркелова Т. В.** Выражение оценки в русском языке / Т. В. Маркелова // Рус. яз. в шк. – 1995. – № 1. – С. 76 – 81. **3. Онищенко І. В.** Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / І. В. Онищенко. – Д., 2005. – 20 с.

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ІКОНІЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНОГО РІВНЯ В РОМАНІ П. КУЛІША „ЧОРНА РАДА”

Аліна Малечко (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Желязкова В.В.

Зважаючи на те, що природна людська мова посідає головне місце серед знакових систем, її дослідження з семіотичного боку є головним аспектом семіотики. Хоча розробкою лінгвосеміотичних концепцій активно займаються мовознавці всього світу (див. роботи Н. Арутюнової, У. Еко, Н. Кулагіна, Ю. Лотмана, М. Мамардашвілі, Д. Сігала, Ф. Сосюра, Ю. Степанова), у працях яких відображено мовні засоби репрезентації іконічних відношень на різних мовних рівнях у текстах всіх стилів та жанрів, лексичний аспект репрезентації взаємовідношень властивостей об'єктів залишається недостатньо дослідженим. У процесі створення художнього тексту автор підбирає слова, що малюють ментальне зображення, яке розглядає читач під час ознайомлення з твором. Іконічність допомагає створити настрій і підтекст твору, побудувати образ світу, у якому перебуває герой. Ікона – знак, що виражає відношення схожості між знаком та об'єктом. У зв'язку з цим знак такого типу відсилає до об'єкта, що він позначає лише завдяки властивим йому якостям, якими він володіє незалежно від того, існує такий об'єкт насправді чи ні. Якість, індивідуальне існування чи закон є

іконою будь-якого предмета, явища, однак лише за умови, що він подібний до цієї речі та використовується як її знак [8, 59]. Лексична іконічність найвдаліше реалізується метафоричною і метонімічною іконічністю, тобто відтворенням об'єктів за принципом смислового й асоціативного паралелізму.

Визначимо основні мовні засоби, що оптимізують функцію репрезентації аналогічності на лексичному рівні роману П. Куліша „Чорна рада”.

Створення у свідомості читача більш емоційного образу допомагає йому легше декодувати інформацію, подану автором. Головним засобом у цьому випадку виступає метафорична структура, у якій знаходить своє вираження лексичний іконізм. Метафори полегшують не тільки процес сприйняття тексту, але й процес мислення, надаючи людині емпіричні рамки, всередині яких стає можливим засвоєння нових абстрактних концептів [2, 35]. Найбільш розповсюдженим визначенням метафори в лінгвістиці є: „Метафора (метафорична модель) – використання одного явища замість іншого на основі семантичної близькості станів, властивостей, дій, що характеризують ці явища, в результаті якого слова (словосполучення, речення), що призначені для позначення одних об'єктів (ситуацій) дійсності, вживаються для номінації інших об'єктів (ситуацій) на основі умовної тотожності предикативних ознак, що їм надаються” [4, 177 – 178]. Метафора ставить за мету конкретизувати уявлення про предмет шляхом указівки на певну його ознаку, що висувається на перший план, заміною її словом, що містить у собі цю ознаку.

Розглянемо семантичну класифікацію, що передбачає групування метафор відповідно до тематичної співвіднесеності порівняння в їх основі. До таких видів метафор належать:

- анімалістична (зооморфна) (від лат. animal – „тварина”), що ґрунтується на порівнянні з твариною: *А як же в той чайки єсть брати-орли або родичі-соколи?* [5, 21]; *старого пса непристойно мішати в нашу компанію...* [5, 28]; *І хоть нічого їй не сказали, да поглядали на Лесю так хижо, як вовки на ягницю* [5, 52];

• антропоморфна (від грец. antropos – „людина” і morphē – „форма”), в основі якої покладено порівняння предметів, рослин з людиною: *Ох, не думали ж мої старі очі вбачати пана Шрама!* [5, 20]; *А якби років п'ятнадцять або двадцять назад, так усяке сиділо по Україні тихо та смирно, наче бджола в зимовнику* [5, 20];

• просторова (за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном орієнтаційна [8, 214]), що виражає аналогію з виміром простору (час також може виступати одиницею такого порівняння): *Святий город сіяв, як той Єрусалим* [5, 40]; *А тепер ось і летється сльозами, мов на похоронах у Хмельницького, на тих смутних похоронах, що три дні гримали самопали, три дні сурмили смутно сурми, три дні лились козацькі сльози* [5, 57];

• ключова, базисна, концептуальна, що називає тематичну зону-джерело вторинних метафор. До ключових метафор належать метафори вогню, сну, шляху, води, землі, погодніх явищ тощо: *А кругом радного колеса крик і гомін такий, мов Чорне море грає* [5, 45]; *Небо вже на сході сонця почервоніло, і шаблянки блищали здалеку, як красні блискавиці* [83]; *Положили поперек коней перед собою да й помчались, як тії демони* [5, 85].

Отже, на основі проведеного дослідження ми виявили метафоричні структури, що є іконічними за своєю природою та мають здатність створювати ментальне зображення тексту роману „Чорна рада” П. Куліша, полегшуючи сприйняття тексту. Лексична іконічність виступає важливим засобом засвоєння абстрактних концепцій семіотичної моделі досліджуваного тексту. Вказано основні підходи до класифікації метафори, проаналізовано семантичну класифікацію та наведено приклади словесного вираження досліджуваного явища.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / теория метафоры / Н. Д. Арутюнова. – М. : Русский язык, 1990. – 358 с.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Гак В. Г. Метафора универсальная и специфическая. Метафора в языке и тексте / В. Г. Гак. – М. : Наука, 1988. – 178 с.
4. Глазунова О. И.

Логика метафорических преобразований / О. И. Глазунова. – СПб: Филологический факультет // Государственный университет, 2002. – 403 с. **5. Куліш П.** Чорна рада : роман [Текст] / П. Куліш. – К. : Веселка, 1990. – 255 с. **6. Лакофф Дж.** Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с. **7. Москвин В. П.** Русская метафора. Очерк семиотической теории / В. П. Москвин. – М. : Ленанд, 2006. – 184 с. **8. Пирс Ч. С.** Начала прагматизма / Ч. С. Пирс. – Т. 2. – СПб : Алетейя, 2000. – 320 с.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ І. НИЗОВОГО

„КРАЩІ РОКИ ПРОСПАВШИ”

Альона Манько (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, студентка)
Наук. керівник – доц. Кравчук О.М.

Кращі роки проспавши,
Сьогодні проснулась,
Усміхнулась нерадісно –
Зморшки розбіглись
Від очей.
Що проплакали
Ніч нескінченну.
Глупу ніч
Без єдиного променя
Ласки (1986 р.).

Читати І. Низового – це завжди задоволення, хвилини духовного зростання, прилучення до чарівної краси поетичного слова. Багатий світ його поезій залишає майбутньому поколінню літературну спадщину, яку необхідно донести до свідомості молоді. Іван Данилович завжди залишатиметься лицарем українського Слова в широкому розумінні. У його творах яскраво простежується образність, виразність, емоційність, щира глибина думки.

Поезія „Кращі роки проспавши...” належить до інтимної лірики. За жанром – це елегія-вірш, у якому виразно спостерігаються настрої журби, смутку, меланхолії. За строфічною організацією – це верлібр – неримований, нерівнонаголошений вірш, ритмічна єдність якого ґрунтується

лише на інтонаційній подібності, а головний акцент робиться на змісті. Вірш складається всього із 10 рядків, але наповнені вони багатством асоціацій, глибиною поетичного бачення й звучання.

Тип мовлення – розповідь з елементами опису. Поезія складається з трьох речень, перше з яких є складним безсполучниковим з наслідковими відношеннями. Друге й третє речення – це парцельовані означальні конструкції. Парцеляція полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно й пунктуаційно ізольовані комунікативні частини – окремі речення, виступає одним з найкolorитніших засобів вираження, набуває комунікативної самостійності й тим привертає до себе увагу читача. Парцельовані конструкції поезії І. Низового виконують роз’яснювально-довідкову, змістопідсилювальну функцію, указуючи на характерні особливості *очей і ночі*.

Застосувавши кількісний прийом лінгвістичного аналізу тексту, ми виявили, що для створення ефекту евфонії автор використовує алітерацію сонорних звуків [н] – 11 разів, [р] – 9 разів, [л] – 7 разів та асонанс [о] – 14 разів, [і] – 9 разів, [а] – 9 разів.

Поезія побудована на матеріалі власне української загальноповживаної лексики: *усміхнулась, зморшки, очей, проплакали, ніч, ласки ...*

Попри невеликий обсяг вірша, автор використовує в ньому багатство засобів художньої виразності та фігур поетичного синтаксису:

- епітети: *кращі роки, ніч нескінченну, глупу ніч;*
- метафору: *зморшки розбіглись / від очей;*
- гіперболи: *кращі роки проспавши, / сьогодні проснулась; без єдиного променя / ласки;*
- синекдоху: *що проплакали / ніч нескінченну. / Глупу ніч – тут „ніч” у значенні „ночі”;*
- еліipsis: *кращі роки проспавши, / сьогодні проснулась, / усміхнулась нерадісно – пропущено „вона” або „дівчина” / „жінка”;*
- тавтологію: *ніч нескінченну. / Глупу ніч;*
- прямий та непрямої порядок слів (інверсію): *кращі роки; зморшки розбіглись; що проплакали; ніч нескінченну.*

Усі названі стилістичні фігури, тропи характеризуються високим емотивно-експресивним потенціалом, оцінністю, передають експресивну сутність образних засобів, допомагають виокремити певне явище з-поміж інших, точніше передати думку, красномовно змалювати життєву картину, надають мові образності, емоційності, виразності, тобто виконують важливу стилістичну та семантичну функцію.

Об’єктивно існуючий, реальний простір художнього тексту забезпечують форми дійсного способу минулого часу дієслів та дієприслівника: *сьогодні проснулась, / усміхнулась нерадісно, зморшки розбіглись, що проплакали, кращі роки проспавши.*

Поетія І. Низового пронизана глибокою філософською думкою – не проспати в цьому житті, уміти цінувати кожен його мить, дарувати свою любов іншим.

ЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНИХ ТОК-ШОУ В УКРАЇНІ

Катерина Маняк (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Бабій Ю.Б.

В еволюційному розвитку ефірного мовлення виразно простежується тенденція „входити” в уснорозмовну стихію, відтворювати силу енергії, закладену в ній, реалізувати сугестивну природу усного публічного живого слова, „ловити” тональність усної мови, передати її суголося, знайти оптимальне співвідношення між монологічністю та діалогічністю, особливостями чоловічого та жіночого голосу. Сьогодні триває інтенсивний процес пошуків форм та методів, які допомагають втримати „ефект присутності” слухача/глядача, забезпечити моментність інформації [3, 105].

Одним із таких каналів сьогодні виступає телебачення. Телетехніка зробила можливим вести розмову з журналістами інших міст, країн, континентів, бути свідками подій, які відбуваються навіть у момент повідомлення про них.

Телевізійні жанри, у яких основним зображувальним засобом виступає слово, жива людська мова, а формою

існування – діалог (спілкування), мають особливе значення для телебачення, оскільки комунікативний процес, виражений як вербально, так і невербально, являє собою зразок багатющості та унормованості літературної мови. Випадки нехтування літературними нормами в системі жанру ток-шоу виступають предметом нашого дослідження.

Основні телевізійні жанри такі, як інтерв'ю, бесіди, дискусії вирізняються стійкою структурою й уже стали традиційними для сучасних ЗМІ. Однак телебачення бурхливо розвивається і, починаючи з 50-х років, набуває все більш вираженого інтерактивного характеру. Називають різні причини такого переходу: звільнення ЗМІ від державної опіки, комерціалізація каналів тощо [2].

Новими продуктами розважального телебачення стають такі гібридні жанри, як ток-шоу, чат-шоу, реаліті-шоу. Увібравши ознаки вищезгаданих діалогічних (розмовних) жанрів телебачення, що зберігають незмінну структуру впродовж довгого часу, нові жанри своєю чергою роблять ставку на видовищність. Помітне місце серед такого роду передач займає ток-шоу.

Ток-шоу – це розмовна або розважальна телепередача, побудована як бесіда ведучого з одним або кількома учасниками (часто в присутності аудиторії в студії, яка зазвичай жваво реагує на перипетії розмови) [4, 43].

За основу класифікацій ток-шоу науковці беруть різні критерії: наявність телеаудиторії, характер участі телеаудиторії в обговоренні питань, аудиторний принцип тощо. Проте, на нашу думку, першочергово потрібно звертати увагу на таку складову, як тематика.

За тематичним принципом пропонуємо виділяти такі типи ток-шоу:

- суспільно значущі (соціальні) ток-шоу;
- політичні ток-шоу;
- психологічні ток-шоу;
- спеціалізовані ток-шоу.

Сьогодні соціальні ток-шоу отримують статус довгожителів українського телебачення. Це спричинено тим, що вони найкраще вміють привернути до себе увагу. Адже заміна

ведучого або початок нового соціального проекту завжди стають сенсацією. Соціальні ток-шоу завжди висвітлюють наболілі актуальні теми, які зацікавлять кожного, у них немає поняття етика, приватність або мораль. Цим вони приваблюють сучасного телеглядача.

Оскільки мова є найуніверсальнішим засобом спілкування, накопичення та передачі певної інформації, вона виховує та формує духовний світ людини й без належної культури мовлення вона не мислима [1, 54].

Критерії культури мовлення формують нормативність мови, що робить її літературною, логічною, стислою, виразною, ясною, різноманітною та доцільною. Головною ознакою нормативності мови є мовна норма. Порушення мовної норми, а отже і культури мовлення, зумовлює функціонування поняття лінгвістичної проблематики, що безпосередньо пов'язане із поняттями відхилення від норми, мовна помилка, аноматив.

С. Цейтлін класифікує порушення мовних норм залежно від типу мовної діяльності, виділяючи помилки говоріння та розуміння. На думку дослідниці, помилки говоріння піддаються безпосередньому спостереженню, фіксації; помилки розуміння можна виявити за допомогою спеціальних експериментів [5, 36].

Аналіз різних класифікацій мовних помилок дозволяє зробити висновок, що єдиної типологізації помилок з урахуванням лише однієї властивості виокремити не можливо тому, що вони є досить різноаспектним явищем.

Треба зауважити, що різновид помилки тісно пов'язаний з причиною її появи. Більшість помилок зумовлена перш за все інтерференцією – взаємодією мовних систем в умовах двомовності.

На жаль, явище подвійної інтерференції характерне для тележурналістів, мовлення яких стало для глядачів взірцем, певним еталоном, який можна наслідувати з метою опанування літературної мови.

До найпоширеніших прикладів порушення мовних норм у мовленні телеведучих соціальних ток-шоу ми відносимо: – оглушення дзвінких приголосних – *вашко* (А. Суханов, ведучий ток-шоу „Говорить Україна” (Україна)), *ніш* (Д. Карпачов, ведучий ток-шоу „Один за всіх” (СТБ));

- м'яка вимова шиплячих приголосних: *щось, щастя, чому* (С. Усенко, ведуча ток-шоу „Моя хата скраю”), *що, чогось* (А. Бондаренко, ведучий ток-шоу „Жди меня. Україна” (Інтер));
- порушення лексичних норм та вживання ненормативних словосполучень: *Боже сохрани – Боже збережи* (А. Бондаренко, ведучий ток-шоу „Жди меня. Україна” (Інтер));
- нехтування формами кличного відмінка та вживання невластивих українській мові пестливих форм, акання: *Аксана – Оксано, Даша – Дарино*, (А. Бондаренко, ведучий ток-шоу „Жди меня. Україна” (Інтер));
- надмірне наближення [е] до [и] – *дитиктивний – детективний* (С. Усенко, ведуча ток-шоу „Моя хата скраю”);
- наближення [о] до [а] – *показує – показує* (С. Усенко, ведуча ток-шоу „Моя хата скраю”).

Отже, телебачення стало однією з форм повсякденного життя. А тому й мовлення, яке звучить з екрану, можна вивчати як одну з форм повсякденного мовленнєвого спілкування. На жаль, мовлення вітчизняних журналістів не є бездоганим. Серед різних типів помилок найбільшу активність складають орфоепічні, акцентуаційні, лексичні аномативи, причини появи яких різноманітні, а іноді навіть історично зумовлені.

Література

- 1. Бабич Н. Д.** Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1994.
- 2. Багіров Е.** Телебачення. ХХ століття. Мистецтво / Е. Багіров, І. Кацев. – М., 1988.
- 3. Дмитровський З. Є.** Телевізійна журналістика: навч. посіб. – Львів : Вид. центр Львівського нац. університету імені Івана Франка, 2006. – 208 с.
- 4. Могилевская Э. В.** Ток-шоу как жанр ТВ: происхождение, разновидности, приемы манипулирования / Э. В. Могилевская // Акценты: новое в массовой коммуникации : альманах. – Воронеж, 2006. – Вып. 5 – 6. – С. 40 – 47.
- 5. Чурсанова Л. Н.** Анализ речевых ошибок / Л. Н. Чурсанова // Рус. яз. в шк. – 2001. – № 4. – С. 36 – 38.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наталія Матвієнко (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Попова Л.О.

Однією з актуальних проблем методики викладання української мови та літератури є впровадження сучасних інформаційних технологій на уроках з української мови. Реалії сучасного життя підказують, що сьогодні словесник зобов'язаний уміти користуватися сучасними засобами навчання, насамперед, для того, щоб забезпечити одне з найголовніших прав дитини – право на якісну освіту. Тому тема цієї роботи є актуальною для сьогодення.

Мета статті – аналіз використання мультимедійних презентацій на уроках української мови.

Проблему використання мультимедійних засобів навчання досліджували З. Александрова, Ю. Балусьва, В. Валюк, Р. Гуревич, О. Дрючило, М. Жалдак, Е. Зауторова, О. Калюжна, Н. Рижих, Н. Семенова, Т. Соколовська, О. Табакова та інші.

Мультимедійні презентації стали одним з найпоширеніших засобів відображення навчального матеріалу. Інформативність електронних презентацій набагато вище традиційних завдяки мультимедійності, поєднанню тексту, графіки, анімації, відео і звуку. Такі презентації дають змогу здійснювати віртуальну взаємодію користувача з об'єктами або процесами пізнання, які знаходять своє відображення на екрані. Отже, застосування мультимедійних презентацій дозволяє створювати візуальний та інформативний образ досліджуваного об'єкта, імітувати реальність за допомогою участі в процесах, що відбуваються на екрані.

Дослідники переконані, що „для правильної побудови виступу необхідно дотримуватись таких правил:

- 3 цілей: кожна презентація повинна зацікавлювати слухача, зреалізувати його очікування;
- 3 етапів: презентація повинна складатися з початку, основної частини й висновку;

- 3 основних позицій: перш ніж почати роботу над презентацією, треба виділити три ключові повідомлення, які потрібно передати аудиторії” [5].

Використання мультимедійних презентацій на уроках української мови відзначається такими перевагами: матеріал сприймається учнями краще, зростає їхня зацікавленість, відбувається індивідуалізація навчання, розвиток творчих здібностей, скорочуються види робіт, що стомлювали учнів.

Дидактичні можливості мультимедійних презентацій, які використовують на уроках української мови, такі: посилення мотивації навчання; активізація навчальної діяльності учнів, посилення їх ролі як суб’єкта навчання діяльності (можливість обирати послідовність вивчення матеріалу, визначення міри й характеру допомоги тощо); індивідуалізація процесу навчання, розширення меж самостійної діяльності школярів; урізноманітнення форм подання інформації; урізноманітнення типів навчальних завдань; створення навчального середовища, що забезпечує „занурення” учня в уявний світ, у певні навчальні ситуації; постійне застосування інтерактивних прийомів; забезпечення негайного зворотного зв’язку, можливість рефлексії, відтворення фрагмента навчальної діяльності.

Мультимедійні засоби навчання на уроках української мови зазвичай використовують паралельно з традиційними. На уроках опанування теоретичних відомостей з лінгвістики тексту в 11 класі Ю. Балуєва пропонує використовувати такі мультимедійні продукти: *„слайд-демонстрацію визначення понять (поняття тексту, основні ознаки тексту, складне синтаксичне ціле, актуальне членування речення), слайд-таблицю (класифікація текстів), слайд-схеми (способи зв’язку речень у тексті, зміст і будова тексту)”* [1]. Під час роботи з текстами теоретичний матеріал виводиться на екран, а отже, учні мають змогу виконувати завдання, переглядаючи таблиці або схеми з теми.

В. Воробцова вважає, що використання мультимедійних засобів навчання повинно мати обов’язкові складники, а саме:

- мотивація уроку (створення проблемної ситуації за допомогою проблемного запитання у структурі евристичної бесіди);

- оголошення теми й очікуваних результатів уроку (методичні рекомендації щодо роботи учнів з мультимедійними засобами);
- основна частина уроку (опанування навчального матеріалу: робота з лінгвістичними поняттями, аналіз текстів, що містять навчальну інформацію (відеосюжети, аудіозаписи, фотодокументи, таблиці, схеми);
- підсумок уроку містить рефлексію та відтворення учнями основних понять уроку з демонстрацією слайдів з текстовими фрагментами [2].

Отже, мультимедійні презентації на уроках української мови сприяють засвоєнню основних понять теми, дають змогу активізувати роботу учнів, опрацьовувати значний обсяг навчальної інформації, структурувати її відповідно до мети уроку.

Література

- 1. Балусва Ю.** Мультимедійна презентація основних понять лінгвістики тексту на уроках української мови в старшій школі / Ю. Балусва // Вісн. Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 24(2). – С. 5 – 11. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_24\(2\)_3.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_24(2)_3.pdf).
- 2. Воробцова В. В.** Використання інформаційних технологій навчання на уроках української мови і літератури / В. В. Воробцова. – [Електронний ресурс]. – Назва з екрану. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/NarOsv/2007-2/07vvvuml.htm>
- 3. Гарр Рейнольдс.** Презентация в стиле дзен. Дизайн, разработка, проведение и примеры. – [Електронний ресурс]. – Назва з екрану. – Режим доступу : <http://www.digest.kyivstar.ua/blogs/reviews/47/>
- 4. Жульв В.** Секреты создания высокоэффективных презентаций . – [Електронний ресурс]. – Назва з екрану. – Режим доступу : <http://vycheslavzh.blogspot.com/>
- 5. Колеснік О. П.** Мультимедійна презентація: основні положення, які не можна ігнорувати // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – №. 2. – С. 18.
- 6. Типичные ошибки в Power Point.** – [Електронний ресурс]. – Назва з екрану. – Режим доступу : <http://gorod1277.org/?q=content/tipichnye-oshibki-v-powerpoint>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНІВ У ПРЯМОМУ ЗНАЧЕННІ В МОВІ ПРЕСИ

Валерія Медвецька (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Мова як засіб накопичення та збереження інформації вміщує не тільки знання про предмети й явища дійсності, але й людський досвід поведінки в типових умовах природного та соціального середовища, соціальні моделі поведінки. Особливістю мови є те, що вона виступає засобом вербалізації різних сторін культури, пронизуючи всі її види.

За останнє десятиліття мова газет зазнала значних змін, спричинених реформуванням соціально-політичного життя, утвердженням української мови як державної, що сприяло зміні соціального статусу засобів масової інформації. Це потребує лінгвістичного аналізу сучасних тенденцій розвитку їхніх виражальних засобів, дослідження специфіки функціонування мовних одиниць у різних жанрах публіцистичного стилю. Окремі аспекти зазначеної проблеми порушувалися в наукових розвідках таких учених, як Т. Коць, А. Мамалига, О. Сербенська.

Термін не передбачає загальнозживаність, вимагає особливого способу включення в неспеціальні тексти. З огляду на фактичний матеріал ми виділили два основних напрямки введення термінологічних одиниць у такий функціональний режим, як публіцистичний або ЗМІ:

- 1) термін без коментаря;
- 2) термін з коментарем.

1. Термін без коментаря – спосіб включення термінолексми в загальнозживаний узус, де термін претендує на повне розпізнавання аудиторією в силу тривалого використання в текстах газет та журналів або в силу апріорного знання аудиторією значення слова: „Таку кількість **вертепів** та колядницьких гуртів ще не бачила українська столиця” (УП №1 від 2016-01-16); „Майдан повстав на підтримку **євроінтеграції** України і за правила, які існують там” (УП №1 від 2016-01-16); „Відвідуючи маєтки високопосадовців з **пикетами**, багато його

учасників уперше в житті на власні очі побачили дійсно царські хорони” (УП №1 від 2016-01-16); „Деякі з **пісень** постали у вигляді потішних **міні-вистав**” (УП №2 від 2016-01-15); „Одним із скарбів цієї спадщини є **опера** „Катерина”, написана за однойменною **поемою** Тараса Шевченка” (УП №2 від 2016-01-15); „А гості нинішнього ювілейного вечора зустрілись з **головною героїнею** цієї опери” (УП №2 від 2016-01-15); „І невелика подорож країною показує контраст **температур** та різку зміну товщини снігового покриву та різну активність дорожніх служб” (УП №2 від 2016-01-15); „Автор зазначає, що це призводить не лише до того, що зростає **імпорт** із КНР” (УП №2 від 2016-01-15); „\$3 млрд. на розвиток спільних проектів в АПК, із яких половина буде спрямована на розвиток зрошення у Херсонській області – регіоні родючих **чорноземів** і водночас одному з найрідише заселених в Україні” (УП №2 від 2016-01-15); „Аналіз проекту державного **кошторису** на 2015 рік дає підстави вважати, що однією з основних технологій влади буде масовий підкуп великих **електоральних груп** за допомогою **бюджетних ресурсів**” (УП №1 від 2016-01-16); „Якщо говорити про **ВВП**, то ми дійсно в групі країн з низькими **доходами**” (УП №1 від 2016-01-16); „Під час захисту розгорнулася жвава **дискусія**, тема мала великий резонанс серед членів спеціалізованої вченої ради” (УП №5 від 2013-02-05); „І тепер ми разом намагатимемося повернути вплив національної **демократії**, той, який вона мала на початку 90-х років минулого століття” (УП №5 від 2016-02-05); „Феноменально, але грузинська свобода народилася під **авторитарною владою** і помирає за нібито **демократії**” (УП №5 від 2016-02-05); „Новий рік вступив у свої права з теплом і прихильністю до мільйонів українців, що зустріли його на площах та **євромайданах**” (УП №1 від 2016-01-16); „За результатами перевірки фінансово-господарської діяльності регіональних служб автомобільних доріг та **дочірніх підприємств** „Автомобільні дороги України” за I півріччя 2012 року” (УП №7 від 2016-02-19); „До **дисциплінарної відповідальності** за результатами контрольних заходів притягнуто 99 посадових осіб, до **адміністративної** – 766” (УП №7 від 2016-02-19); „А тепер повернемося до **демократії**, яку не можна розбудувати без

народовладдя – отого демосу – і, звичайно ж, без чесності та порядності” (УП №7 від 2016-02-19); *„Контролюйте своє дихання протягом 2 хвилин, приділяючи особливу увагу руху **діафрагми**”* (УП №7 від 2016-02-19); *„Бігова доріжка – крацій гаджет у тренажерному залі”* (УП №7 від 2016-02-19); *„Хто отримає дивіденди від цього, покаже найближчий час”* (УП №8 від 2016-02-26); *„Але зафіксовані випадки, коли батько страждає і від **післяпологової депресії**, яка властива багатьом жінкам”* (УП №10 від 2016-03-12); *„Ініціатива провести **референдум**, звісно, направлений проти **парламенту**, де вигулькує ініціатива 2000 року про **двопалатний парламент**, зменшення кількості **депутатів** до 300 осіб, позбавлення їх недоторканості та вибори за **мажоритарною системою**”* (УП №11 від 2016-03-20); *„Росія не вбачає необхідності участі Євросоюзу в **консорціумі** з управління газотранспортною системою України”* (УП №12 від 2016-03-26).

2. Термін з коментарем вживається в публіцистичному тексті для тлумачення явища, процесу або нововведення. Ми виділили такі прийоми вживання термінів з коментарем:

а) термін + пояснення: *„Дієтичні властивості меду зумовлені особливостями його хімічного складу: переважають **моноцукри**, які є **легкодоступним субстратом** для клітин, високий вміст **фруктози**, наявність біологічно активних речовин”* (УП №2 від 2016-01-15); *„**Санкції** на міждержавному рівні – це **своєрідна ядерна зброя дипломатії**. Їх суть – не в **застосуванні, а в стримуванні**”* (УП №1 від 2014-01-16); *„Кожна особа дізнається про застосування санкції **явочним порядком** – коли отримує відмову в наданні **американської візи**”* (УП №1 від 2014-01-16); *„Їжте більше червоного перцю, по-перше, він містить **капсаїцин**, **речовину** яка допомагає **„розганяти” метаболізм** на 25%, по-друге, в ньому маса вітаміну С”* (УП №7 від 2016-02-19); *„Зернобобові культури містять **амінокислоту лейцин**, який дозволяє спалювати жир швидше”* (УП №7 від 2016-02-19);

б) термін + дефініція: *„Назвавши заклад **„монадою**”, його керівники точно визначили сутність буття вишу, бо ж **монада** в перекладі з грецької – це символ **універсального розуму чи божества**”* (РП №23 від 2016-06-06); *„**Набряки під очима** – це*

наслідок поганої циркуляції лімфи” (УП №3 від 2013-01-22); „Адже яйце містить приблизно 113 міліграмів такої речовини, як **холін**, – головного компонента клітинних мембран і забезпечує їхню пластичність, цілісність, отже, і здоров’я всіх органів” (УК від 2015-22-10); „З медичної точки зору об’їдатися на ніч шкідливо, оскільки це приводить до активного вироблення **інсуліну** – гормону, який сприяє накопиченню жиру” (УП №5 від 2013-02-05); „Томати пригнічують вироблення **греліну** – гормону, який відповідає за виникнення нападів голоду” (УП №7 від 2013-02-19); „Саме „**батько історії**” дав **герпесу** визначення (від грецького *herpein* – повзати) – через здатність герпетичних виразок „розповзатися” у різні боки від первинної бульбашки на шкірі” (УП №8 від 2013-02-26); „У ньому містяться ферменти, які стимулюють вироблення **еритроцитів** – червоних кров’яних тілець” (УП №12 від 2016-03-26);

в) термін + синонім: „Настій м’яти з медом використовують як теплий напій від **грудної жаби (стенокардії)**” (УП №2 від 2013-01-15); „Чинить (справляє) природну, злегка послаблюючу дію, а також **заспокійливо (седативно)** впливає на організм” (УП №2 від 2016-01-15); „Цікаво, що пити сирі яйця дієтологи не радять, оскільки в їхньому білку міститься речовина звідин, яка зв’язує **біотин (вітамін Н)**” (УК від 2015-22-10); „Одне з найнебезпечніших ускладнень грипу – **міокардит**, або запалення серцевого м’яза” (УП №12 від 2016-03-26).

Отже, проаналізувавши терміноодиночці з різних наукових сфер, що функціонують у мові миколаївських газет, таких, як „Рідне Прибужжя”, „Український Південь” та „Щодня”, можемо зробити висновок про те, що основним способом включення термінів у неспеціальні тексти є їх вживання без коментаря. Уважаємо, що це обумовлено аудиторією, на яку спрямований інформаційний потік, а також причиною є тривале використання термінів у ЗМІ та активне вживання цих лексичних одиниць у повсякденному житті.

Література

1. Рідне Прибужжя / засн. : облрада, ОДА, редакція газети. – 1991, січень. – Миколаїв : „Газетно-журнальне

видавництво Миколаївської обласної ради”, 1991 – 4 шпальти. – Щотижн. – 2015, № 1 – 52. (РП). **2. Український Південь:** загальноукр. тижн. / засн. : Миколаївська крайова організація НРУ, – 1993, листопад. – Миколаїв, 1993 – 2 шпальти. – Щотижн. 2016, № 1 – 46. (УП). **3. Худолій А. О.** Динаміка функціональних змін у мові американської публіцистики кінця ХХ – початку ХХІ століття / А. О. Худолій. – Острогов : Вид-во НаУОА, 2006. – 384 с. **4. Щотижня** / засн. : трудовий колектив редакції газети „Южная правда”. – 1991, січень. – Миколаїв.

ДІАЛЕКТНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЛУГАНЩИНИ З ФЛОРИСТИЧНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

Лариса Мельник (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

В українській фразеології окрему численну й різноманітну за семантикою тематичну групу становлять усталені вирази, до складу яких входять фітоніми. Фітофразеологізми різних українських говорів та інших мов уже потрапляли до поля дослідницької уваги [1; 2; 4].

Об’єктом нашої розвідки є діалектна фітофразеологія Луганщини, яка раніше майже не вивчалася.

Український народ відзначається самобутньою культурою й поетичним світобаченням, близьким до пізнання природи. Наші пращури одухотворювали кожне стебельце, наповнюючи його глибоким символічним змістом, оспівуючи в піснях і легендах. Рослини здавна зображували на предметах повсякденного вжитку, використовували в народній медицині тощо. Ось чому серед ФО ми знаходимо багато виразів із фітокомпонентами.

Серед компонентів-фітонімів (або флористичних компонентів) виступають конкретні іменники, які в семантичному плані становлять:

родові назви рослин (бур’ян, дерево, трава): *і бур’ян не росте* – ‘дуже запушений (про город)’, *проблукати в бур’янах*, евф. – ‘зрадити в подружньому житті’, *рости бур’яном* – ‘жити без користі для інших’, *у бур’янах (знайшли) кого*, евф. – ‘про народження дитини’, *у бур’яні зростати* – ‘жити беззвізно у глухому селі; бути обмеженим, затурканим’, *нужен як бур’ян на*

городі – ‘зовсім не потрібний’, як з *бур’яну [вискочив]* – 1) ‘з’явився раптово, несподівано’; 2) ‘про людину, яка нічого не знає’; *дерева до купи збігаються* в кого – ‘хто-н. дуже п’яний’, з *дерева впасти* – ‘бути дурнуватим’, з кожним *деревом поздоровкався* – ‘про ходу п’яного; п’яний’, *здрастуй-дерево* – ‘дурнуватий’, *на дереві найшли (знайшли, сидів)*, евф. – ‘про народження дитини’, *одного дерева ягода* – ‘однакові своїми поглядами, думками, характером, поведінкою, соціальним становищем (такі, що заслуговують на осуд)’, як з *дерева зліз* – ‘дивний, дурнуватий’, як *на дереві знайшли кого* – ‘хто-н. міцний, здоровий (звичайно про дитину)’; *трава травою* – ‘бліда, змучена людина’, *травою пошитий* – ‘легковажний’, як *лугова трава* – ‘дуже м’який, податливий, слухняний’ [3, 50 – 51, 108, 308];

позначення “збірної” рослинності (город, ліс): *лізти в чужий город* – ‘втручатися в чужі справи’, *на городі бузина, а в Києві тьотка*, ірон. – 1) ‘одягнений без смаку’; 2) ‘говорити щось незв’язне, нісенітницю’, у *городі зайці ховаються* – ‘запущений город’, *ходить городами* – ‘прямувати навпростець’, *через три городи навприсядки*, ірон. або жарт. – ‘дуже далека рідня’; *виловили в лісі*, евф. – ‘про народження дитини’, з *лісу вискочив (виліз)* – ‘хто-н. відлюдькуватий’, *ліс дров* – ‘мішанина в голові’, *ліс лісом* – ‘про густу рослинність’, *темний ліс і зайці (вовки) виють* – ‘нічого не зрозуміло’, у *лісі жити* – ‘бути відлюдькуватим, мовчазним’, *чи ти з лісу?* – ‘про людину, яка не розуміє очевидного’, як з *лісу вискочити* – ‘не розуміти очевидного’ [3, 97 – 98, 192 – 193];

позначення складників рослини (гілка, квітка, листя): *гілку гнати* – ‘рости’, з *однієї гілки* – ‘однакові’, як *гілка* – ‘дуже висока дівчина’, як *гілка при дорозі* – ‘худий’, *гіллям махати* – ‘задиратися, приставати’; *голуба квітка* – ‘нездійсненна мрія’, *зривати квіточку* – ‘одружуватися’, у *квітці (знайшли)*, *із квіточки хто*, евф. – ‘про народження дитини’; *останній листок на дереві* – ‘усіма забута, нікому не потрібна людина’, *обнести з листям* – ‘обірвати всі плоди на дереві’ [3, 81, 150, 191];

назви окремих видів і сортів рослин (жито, мак, очерет): *ховайся в жито!* – ‘емоційний вигук як реакція на щось страшне’, *хоч жито сій* – ‘дуже брудний (про вуха, руки, ноги і

т. ін.)’; *дати маку* – ‘побити, покарати’, *хоч мак посій (посип)* – ‘дуже чисто’, *як маку в маковиці, як маку насіяно* – ‘дуже багато’; *ламати очерет* – ‘робити дурниці’, *сягати в очерет* – ‘зраджувати дружині, чоловікові’ [3, 130, 196 – 197, 232];

НАЗВИ ПЛОДІВ: (буряк, гарбуз, горіх): *буряк з вуха росте* – ‘про дуже брудні вуха’, *буряк зварити* – ‘дуже почервоніти’, у *буряках знайшли кого, у буряках сидів*, евф. – ‘про народження дитини’, *хоч буряки сади (садови), можна буряки садити* – ‘про брудну частину тіла’; *гарбуза роздавити* – ‘одружитися’, *на гарбузи гною дасть* – ‘який має дуже брудні вуха’, *найшли в гарбузах* кого, евф. – ‘про народження дитини’, *посадити гарбуза* – ‘упасти’, *як великий гарбуз* – ‘дуже товстий’; *прорвався горіх на волю* – ‘хтось заговорив після довгого мовчання’, *роздавати горіхи* кому – ‘вчитувати кому; сварити когось’, *сипати горіхи* – ‘дуже сміятися, реготати’ [3, 50, 80, 95].

З погляду національної маркованості найціннішими є концепти-флоризми переважно двох останніх груп, уходження яких до складу діалектних фразеологізмів зумовлене особливостями побуту й трудової діяльності українського селянства, звичаями, обрядами та віруваннями народу, українською фольклорною традицією.

Отже, аналіз діалектної фітофразеології Луганщини показав, що рослинний світ відіграє важливу роль у житті українського народу, виступає потужним фразеотворчим чинником й етнокультурним субстратом, який слугує підосновою усталених висловів.

Література

1. Степанова И.С. Английские фразеологические единицы с флористическим компонентом (в сопоставлении с русскими): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20 „Русский язык”/ И.С. Степанова. – К., 1987; **2. Толстая С.** Из полесской обрядовой лексики: нашлось дитя / С. Толстая // Український діалектологічний збірник / відп. ред. П. Гриценко. – Кн. 3. – К., 1997. – С. 287 – 292; **3. Ужченко В.Д.** Фразеологічний словник східнословобанських і степових говірок Донбасу. – 5-е вид., перероб. й доп. / В. Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – Луганськ, 2005; **4. Nowakowska A.** Świat roślin w polskiej frazeologii / A. Nowakowska. – Wrocław, 2005.

ОПОЗИЦІЙНА БІНАРНІСТЬ „УКРАЇНА – ЄВРОПА” У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Юлія Мельніченко (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)
Наук. керівник – проф. Коч Н.В.

Тема європейської інтеграції України актуальна в сучасному українському політичному дискурсі. У зв'язку з цим виникає питання, яким чином українці усвідомлюють нову політичну реальність, що пов'язана зі створенням та розширенням Європейського Союзу, тим більше, що це засвоєння відбувається на тлі досі не реалізованих прагнень України долучитися до цього процесу.

За останні півтора десятиліття на Європейському континенті сформувалася нова політична та культурна реальність. Європа відіграла та відіграє вирішальну роль у формуванні та підтримці національної ідентичності України, і ця роль не залежить від мінливої політичної кон'юнктури.

Дослідження концептів УКРАЇНА та ЄВРОПА залишається у полі зору багатьох лінгвістів. Так, Н. Коч займалася дослідженням концептуального фрейму „європейські цінності” у свідомості сучасної молоді, Я. Прихода описувала концепт ЄВРОПА в українській публіцистиці, В. Кравченко вивчала семантичні та лінгвопрагматичні характеристики концепту ЄВРОПА у сучасному англомовному політичному дискурсі, М. Піменова займалася дослідженням концепту Україна в російській публіцистиці, Т. Мудраченко аналізувала метафоричну інтерпретацію референтного відношення УКРАЇНА та ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ. Дослідниця сучасного українського політичного дискурсу Г. Яворська у своїй монографії „Непевний об'єкт бажання: ЄВРОПА в українському політичному дискурсі” особливої ваги надала дослідженню концепту Європа в українському контексті, в основу якого поклала теорію концептуальної метафори, що не випадково набула особливого поширення у політичній лінгвістиці та політичному дискурсі, що має справу з наскрізь динамічною та змінною політичною дійсністю, постійно потребує нових понять та слів на позначення нових та модифікованих соціально-

політичних сутностей. За результатами цього дослідження концепт Європа набуває в українському розумінні метафоричного навантаження як Особа, Учитель, Керівник, Сусід, Міст, Подорож [7, 235]. Незважаючи на таку багатоаспектність наукових розвідок, на сьогодні залишаються не вирішеними певні проблемні питання. Дослідження концептів УКРАЇНА та ЄВРОПА як важливих аксіологічних понять у свідомості наших сучасників набуває ще більшої актуальності та значимості на фоні політичних подій сьогодення.

Концепти, як інші мовні одиниці, можуть перебувати у відношенні опозиції. Лінгвістична опозиція – одне з основних понять структурно-функціональної концепції, що розглядає мову як систему взаємопротиставлених елементів. Опозиція передбачає об'єднання двох різних об'єктів, пов'язаних таким чином, що думка не може уявити один із них, не надавши іншого [6, 136]. Єдність опозитивних членів завжди формується за допомогою поняття, що імпліцитно містить обидва протиставлені члени й розкладається на експліцитну опозицію, коли воно відноситься до конкретної дійсності та коли виявляється відношення між двома одиницями, які характеризуються загальною ознакою і для розрізнення яких достатньо однієї дистинкції (розрізнення понять). Отже, наявність у структурі двох концептів загальних і диференціальних характеристик дає підставу виділяти їх як опозицію. Концептуальні опозиції – це такі об'єднання концептів, які побудовані на антонімії найбільш загальних і приватних змістовних ознак і засобів їхнього вираження (за обов'язкової наявності загального семантичного інтегрального компонента), наприклад: свій – чужий, життя – смерть, світло – тьма, правда – брехня тощо. Т. Булигіна вважає, що опозиція має місце тоді, коли є відношення між двома одиницями, які характеризуються спільною інтегральною ознакою, і для розрізнення яких достатньо однієї розбіжності [2, 188].

У структурі концепту виокремлюють різноманітні ознаки, а наявність загальних та диференціальних ознак у структурі двох концептів дозволяє розглядати їх як опозицію. За класифікацією, розробленою Ю. Карауловим, нульовій опозиції

відповідають конгруентні (з більшою кількістю спільних ознак) концепти. Концепти будуть визнані членами привативної опозиції, якщо об'єм ознак одного з них включає об'єм ознак іншого. Концепти перебувають у відношенні еквіполентної опозиції, якщо вони рівнозначні й містять однакові й відмінні ознаки. Диз'юнктивна опозиція характеризується відсутністю в концептів спільних ознак [1, 94]. На думку Л. Новикова, опозиція завжди об'єднує два різні предмети, які пов'язані так, що неможливо уявити їх один без одного. Мовознавець виділяє такі типи співвідношень між членами опозиції: тотожність, включення, пересічення, виключення [6, 503].

У сучасному світі ЗМІ відіграють дедалі більшу роль у формуванні свідомості молодого людини. ЗМІ акцентують увагу на тому, що „Україна – це Європа”, і вся історична перспектива України пов'язана з Європою. Бачення українцями Європи як ідеї зумовлене практичною логікою розвитку цивілізації, логікою цивілізаційного поступу, пошуками інтегративного та самоідентичного характеру поступу для країни. В Україні панує ідея європейськості, але слід розрізнати європейську ідею як макроідею, як глобальну, власне європейську (що робити Європі) та українську європейську ідею (ідею європейського вибору України). До того ж європейську ідею часто трактують як синонім національної ідеї або національну ідею – як комплектуючий сегмент ідеї європейської [5, 80]. Як зазначає О. Пахльовська, вроджена європейська природа українського суспільства, культурний синтез її багатолітньої європейської традиції – це консолідуюча ідея для українського суспільства [5, 85]. Обидві ідеї розглядають на стадії самоаналізу, вони перебувають на стадії встановлення, уточнення, корекції і розвитку, у цьому випадку Європа є регулятивним ідеалом, власне ідеєю.

Нами проведено власне дослідження, яке дозволяє визначити асоціативне та ціннісне навантаження концептів УКРАЇНА та ЄВРОПА у свідомості сучасного молодого покоління, а саме вільний асоціативний експеримент серед учнів 10-х та 11-х класів гімназії № 4 міста Миколаєва, студентів спеціальності „Прикладна лінгвістика” Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського та

студентів спеціальності „Фінанси і кредит” Миколаївського національного аграрного університету. Перед реципієнтами було поставлено таке завдання: записати три вербальні асоціації на слова-стимули Україна та Європа. Загальна кількість респондентів – 266 осіб, відповідно отримано реакцій на слово-стимул Україна – 724, на слово-стимул Європа – 668 (частина відповідей мала менше 3-х реакцій). Загалом отримано 1392 реакції. На основі відповідей респондентів було побудовано таблиці слів-реакцій на слова-стимули „Україна” та „Європа”.

Порівняльний аналіз результатів експерименту дозволив виокремити ядерні компоненти семантичного поля концепту УКРАЇНА (*Батьківщина, війна*) та ЄВРОПА (*перспективи, гроші*), що є спільними для свідомості реципієнтів усіх трьох груп, а отже, є найбільш соціально значущими.

Основу семантичного поля концепту ЄВРОПА складають поняття „перспективи”, „освіта”, „майбутнє”, „гроші”, що свідчить про ціннісні доміанти та векторну спрямованість сучасної молоді, а також вказує на те, що у свідомості респондентів асоціативне поле концепту ЄВРОПА має досить стабільний і об’єктивний характер, а ціннісна картина світу молодих людей з її культурологічною орієнтацією набуває константних ознак. Аналізуючи асоціативні поля концептів УКРАЇНА та ЄВРОПА, спостерігаємо набір реакцій, що доводить їхню опозиційність. Єдиним словом-реакцією, що збігається у двох номінативних полях, є свобода, до того ж ця реакція належить до зони ближньої периферії обох полів. Не випадково концепт СВОБОДА є ключовим культурним концептом багатьох світових культур, зокрема європейських. Несвобода окремої людини та несвобода країни – важлива тема для роздумів світової спільноти ХХІ ст. Відомо, що опозиція „свобода – несвобода” визначає екзистенцію всього українського буття в історичній ретроспекції. На сьогодні поняття „свобода” передбачає широкий спектр індивідуальних і колективних свобод, зокрема свободи слова як невід’ємної частини демократичних прав людини. Загалом різний набір реакцій на слова-стимули „Україна” та „Європа” доводить опозиційність відповідних концептів, однак опозиційність комплетивну (взаємодоповнювальну).

Експериментальний аналіз семантики ключових номінацій УКРАЇНА та ЄВРОПА уможливив деталізований опис фреймової структури опозиційних концептів. Аналіз найчастотніших реакцій на слова-стимули „Європа” та „Україна” дозволив виокремити когнітивні ознаки концептів та уточнити структуру концептуального поля, центральне місце у якому належить фрейму „європейські цінності” та „українські цінності”. Основна частина цих реакцій (зокрема одиничних) увійшла до розробленого нами питальника, який складається з набору ціннісних понять.

Належність до однієї культури зазвичай передбачає у цілому досить стабільний набір когнітивних ознак фрейму, а зв'язки між ними – регулярно повторюваними. Характер відповідей зумовлений культурно детермінованими домінантами. Пріоритет таких українських цінностей, як *сім'я* (180), свідчить про традиції колективістського типу культури, а *незалежність* (168) та *свобода* (141) – про глибоку національну самосвідомість сучасної молоді. Окремо варто відзначити домінування таких опозиційних цінностей, як *мир* (104) та *війна* (101), зумовлених сучасною політичною ситуацією в державі.

Пріоритет таких європейських цінностей, як *перспективи* (154), *освіта* (146), *майбутнє* (145), *гроші* (131), *права людини* (131), *мир* (122), *співпраця* (114), *працевлаштування* (114), свідчить про ідеологічні та соціальні переваги сучасної молоді. До того ж, домінування таких понять, як *безпека* (52), *майбутнє* (43), *мир* (38), умотивоване актуалізацією другого рівня людських потреб (згідно з теорією Абрагама Маслоу) – потреб в забезпеченні свого життя, комфортності та стабільності його умов.

Ціннісні орієнтири сучасної молоді збігаються з асоціативними полями концептів УКРАЇНА та ЄВРОПА. Результати свідчать про ідеологічні та соціальні переваги сучасної молоді, а також вказують на рівень очікувань (згідно з теорією очікувань В. Врума). Порівняння списків когнітивних ознак фреймів „європейські цінності” та „українські цінності” дозволяє сформулювати певні висновки. Так, поняття *сім'я*, *незалежність*, *свобода* домінують у списку українських цінностей. Домінанти списку європейських цінностей –

перспективи, освіта, майбутнє свідчать про рівень очікувань сучасної молоді від вступу в Євросоюз.

Отже, концепти УКРАЇНА та ЄВРОПА та, відповідно, їхні фрейми „українські цінності” та „європейські цінності” кваліфікуються у свідомості української молоді загалом позитивно, що презентовано такими поняттями, як незалежність, свобода, мир, добробут, права людини, перспективи, майбутнє, розвиток. Актуалізація інформаційного поля досліджуваних концептів зумовлена динамікою політичних подій усередині країни та пошуком свого місця у світі.

Загалом різний набір реакцій на слова-стимули „Україна” та „Європа” та різне (а інколи протилежне) бачення понять „європейські цінності” та „українські цінності” доводить опозиційність відповідних концептів, однак опозиційність включення (взаємодоповнювальну). Одиначна реакція Україна на слово-стимул „Європа” свідчить про те, що у свідомості сучасної молоді відповідні концепти дещо віддалені.

Література

- 1. Амельченко Н.** Цінності об’єднаної Європи / Наталія Амельченко. – К.: ГО „Лабораторія законодавчих ініціатив”, 2013. – 42 с.;
- 2. Караулов Ю.Н.** Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.;
- 3. Коч Н.В.** Формування концептуального фрейму „європейські цінності” у свідомості сучасної молоді / Н.В. Коч // Доповідь на „Аркасівських читаннях” [рукопис] (лютий 2016 р.; Миколаїв);
- 4. Кочерган М.П.** Основи зіставного мовознавства: Підручник / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2006. – 424 с.;
- 5. Леонтьев А.А.** Основы психолингвистики: учебник / А.А. Леонтьев. – М.; СПб.: Смысл; Лань, 2003. – 287 с.;
- 6. Новиков Л.А.** Антонимия и ее соотношение с другими категориями лексики / Л.А. Новиков // РЯНШ. – 1973. – № 4. – С. 5 – 14;
- 7. Яворська Г.** Непевний об’єкт бажання: Європа в українському політичному дискурсі: монографія / Г. Яворська, О. Богомолів. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 132 с.

ЛІНГВІСТИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Людмила Михно (Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, м. Суми, магістр)

Закономірно, що науково-дослідні студії вимагають якісного поглиблення та розширення, що зумовлює появу нових течій, блоків дослідження.

Окрему галузь загального краєзнавства становить лінгвістичне краєзнавство. Разом з тим – це новий напрям мовознавчої науки.

Актуальність пропонованого дослідження вбачаємо в потребі популяризації лінгвокраєзнавчого ракурсу наукових пошуків, що важливо в умовах докорінного оновлення вітчизняної науково-освітньої парадигми.

Мета розвідки – з'ясувати поняття лінгвокраєзнавства як науково-дослідного напрямку.

Лінгвістичне краєзнавство – інтегративна галузь мовознавчої науки, орієнтована на вивчення та систематизацію різнорівневих та різноаспектних фактів мови, характерних для окремого регіону, мовної (філологічної) діяльності персоналій, біографічно пов'язаних з краєм.

Об'єктом лінгвокраєзнавства є мовне/мовленнєве (культуромовне, мовно-історичне) середовище регіону, предметом – характеристика мовних (мовленнєвих) фактів та явищ, що поширені у визначеному територіальному континуумі, зафіксовані в окремо взятій місцевості і є її характерними ознаками.

Мета лінгвокраєзнавства як наукового напрямку і як навчальної дисципліни полягає у всебічному, ґрунтовному вивченні та описові характерних, специфічних мовних особливостей регіону: ознайомленні з етномовною, історико-культурною своєрідністю ареалу, історією взаємовідносин мов, з основними особливостями функціонування мови в різних її формах на території краю.

Основними напрямками лінгвокраєзнавчих досліджень вважаємо:

- формування цілісних уявлень про мовну специфіку міні-регіону;

- ознайомлення з провідними тенденціями в мовленнєвій практиці регіону;
- вироблення вмінь і навичок лінгвістичної інтерпретації регіональних проявів мови (аналіз діалектних одиниць, топонімікону, антропонімікону);
- удосконалення навичок польового збору та обробки лінгвістичного матеріалу;
- виховання інтересу та поваги до духовно-матеріальних святинь „малої батьківщини”, до мови, культури, етнографічної спадщини рідного краю.

Лінгвістичне краєзнавство як специфічна, детермінована визначеним континуумом царина науково-пошукових студій сприяє розвитку національної самосвідомості, формує основи духовності.

Лінгвокраєзнавство ґрунтується на низці підходів. До його фундаментальних принципів належать:

- 1) принцип розвивального навчання й гуманістичної психології: поєднання раціонального, чуттєвого й духовного знання в процесі навчання та виховання особистості;
- 2) принцип креативності: здатність до творчості, активізація пізнавальних інтересів до вивчення рідної мови; розвиток чуття мови;
- 3) принцип інтеграції різногалузевих знань: використання відомостей інших наук для пояснення лінгвістичних фактів.

Лінгвокраєзнавчий напрям наукових студій на сучасному етапі є одним з перспективних і таких, що викликає інтерес у вчених, педагогів, взагалі в громадськості. Досягнення в галузі лінгвокраєзнавчих пошуків зумовлюють необхідність реалізації здобутих результатів у навчально-виховній роботі в загальноосвітній та вищій школі з метою активізації пріоритетів національно-мовної освіти. Інформація лінгвокраєзнавчого змісту покликана оптимізувати навчально-виховний процес у навчальних закладах різних рівнів, привернути увагу до регіонального матеріалу як особливої царини духовної, культурно-історичної спадщини, посилити інтерес до здійснення дослідних краєзнавчих експедицій.

Популяризація в соціумі здобутків у галузі лінгвокраєзнавчих пошуків пов’язана з вихованням патріотизму,

національної гордості, національно-мовної свідомості громадян України.

Лінгвокраєзнавча парадигма сьогодні – потреба й вимога часу.

Література

1. **Беценко Т. П.** Лінгвістичне краєзнавство в системі шкільної та вищої філологічної освіти / Т. П. Беценко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – № 11. – С. 32 – 34.

ПРОДУКТИВНІ КОМПОНЕНТИ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Ірина Мілева (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Українська діалектна фразеологія багата на стійкі вислови, компонентами яких є соматизми. Такі фразеологізми зазвичай описують зовнішній вигляд людини та її інтелектуальні здібності, а найбільш продуктивними компонентами стали *голова, руки, ноги*. Назви частин людського тіла почали активно використовувати як метафоричні універсалії, оскільки під час називання нового об'єкта в людині народжувалися асоціації з тим, що їй добре відомо, що постійно перебуває при ній. Частини власного тіла завжди перебувають перед людськими очима й відповідно стають своєрідними еталонами для порівнянь, що яскраво відбивається у фразеології.

Соматичний (від гр. *soma (somatos)* – „тіло”) код культури вважають найбільш давнім, оскільки споконвіку людське тіло було джерелом пізнання й осмислення світу. Соматичні назви часто є компонентами фразеологічних одиниць, але не всі концепти-соматизми однаково можуть брати участь у творенні стійких сполук, що виявляється в різному ступені фразеотворчої продуктивності. Це пов'язано з тим, що тіло людини побудовано несиметрично не лише з погляду анатомії та фізіології, але і з погляду мови й культури. Численна кількість висловів із соматичним компонентом зафіксована в східнословобожанських і східностепових говірках.

Соматизм *голова* зазвичай входить до складу

фразеологізмів, що описують розумову неповноцінність: *голова садова, не тямить голова, не дружити з головою*. Метонімічно ця ознака передається й назвою „вмісту” голови: *в голові солома, сіно в голові, галька в голові, в голові жужалка, в голові кисіль, снаряд у голові, опилки в голові, труха в голові*.

Особливу групу становлять сталі вислови з компонентом *рука*. Рука завжди була символом діяльності, праці людей, захисту, сили, авторитету. Саме завдяки руці людина стала досконалою суспільною істотою, унаслідок трудової діяльності набула вагомого соціального статусу. Більшість фразеологізмів із соматизмом *рука* розкривають різні сторони поняття *людська праця*, характеризуючи особу в ролі виконавця певної роботи: *руки скласти* „виконати всю хатню роботу”, *руки помити* „закінчити якусь справу”, *на обидві руки кувати* „вміти все робити”, *руки під лопату заточені* „у того, хто здатний виконувати тільки фізичну роботу”.

Нерідко фразеологізми з названим компонентом набувають негативної конотації: *зроблено лівою рукою* „неякісне, виготовлене абияк”, *і на руку не плюнути* „зовсім не допомагати”, *руки забули пришити* „хтось нездатний до роботи”, *руки на узол зав’язані* „ні до чого не здатний”, *тому руку, тому ногу* „абияк, недбало”, *у руках кисне* „хтось робить повільно”. Просторічні й лайливі компоненти надають висловам яскравого емоційно негативного нашарування: *руки з заду вирости* „хто нездатний до роботи”, *руки матюком стоять* „хто не вміє нічого робити, нічого не виходить”. Рука нерідко асоціюється з хабарництвом, що відбивається у висловах *великі руки мати* „мати цінні зв’язки”, *волохата рука* „своя людина, той, хто допомагає матеріально”. Етнокультурний компонент яскраво простежується у фразеологізмах на позначення смерті: *руки випустити, руки розв’язати* „померти”; на позначення дійств весілля: *мити руки* „закінчувати весілля”, *просити руку* „свататися”.

Соматизм *нога* у східнословобожанських і східностепових говірках пов’язують із землею, нижнім світом, він символізує приземленість. Концепт-соматизм *нога* як компонент фразеологічної одиниці має широкий спектр функціональних властивостей: 1) на позначення пересування: *без задніх ніг*

„побігти, понестися”, *заячі ноги* „хто-небудь швидко бігає”, *ноги колесом робити* „швидко бігати”, *ноги на вуха повісити* „дуже швидко бігати, тікати”, *ноги не вломити* „не поспішати”, *ноги в руки* „дуже швидко йти”, *чухати ногу об дорогу* „дуже швидко йти”; 2) на позначення нечесності, брехні, крадіжки: *зробити ноги* „украсти щось”, *піти з ногами* „бути украденим”; 3) на позначення смерті: *ноги інеєм покрились, посушити ноги* „померти”; 4) на позначення вад людини: *між ногами велосипед пройде* „у кого криві ноги”.

Отже, соматизми відзначаються великою фразеопродуктивністю. Сучасне та давно минуле в нашій мові постійно переплітаються, витворюючи нові реалії й нові парадокси, показуючи цим багатогранність і глибину душі нашого народу.

РОЛЬ ОЙКОНІМІВ

У РОМАНІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО „ДИВО”

Анастасія Молчанова (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Рускуліс Л.В.

Кожний народ дає назви містам, селам, водоймам, лісам, горам, долинам, полям і лугам, відображаючи так свою матеріальну та духовну культуру народу, його побут, історію. Головна функція топонімів – виявити серед географічних об’єктів одиниці одного класу без вказівки на їхні ознаки. Особливостями топонімії є те, що ця підгрупа лексики має граматичні особливості, а в семантичному аспекті топоніми меншою мірою залежать від свідомості носіїв мови. Певні особливості вираження парадигматичних зв’язків у топонімії роблять географічні назви досить незалежними мовними одиницями.

Відповідно до класифікації О. Суперанської, топоніми поділяються на фізико-географічні та суспільно-культурні. Друга група об’єднує ойконіми (назви міст), хороніми (назви власних теренів, що мають певні межі), теоніми (назви релігійних об’єктів), урбаноніми (назви міських об’єктів) [2, 65 – 67]. Мета нашої розвідки – охарактеризувати

функціонування ойконімів у романі П. Загребельного „Диво”.

Ойконіми поділяються на дві підгрупи: полісоніми – назви міст; комоніми – назви сіл. У досліджуваному романі нами виявлено 73 лексеми на позначення полісонімів:

- назви міст на території України: Київ, Харків, Артемівськ, Корсунь, Любич, Вишгород, Преслав, Андрінополь, Чернігів – 9 лексем;

- назви міст на території Європи: Царгород – Константинополь (нині Стамбул), Ефес (нині Ізмір), Адріанополь (Едірне), Троя, Тарс, Влахерна – Туреччина; Радогость, Білгород, Вишгород, Полоцьк, Москва, Ленінград, Новгород, Волхов, Веря, Ростов, Муром, Ярославль, Смоленськ, Брянськ, Карачев – Росія, Фрейбург, Марбург, Дрезден, Клетенберг, Лінц – Німеччина; Равенна, Неаполь, Рим, Новий Рим, Анкона – Італія, Варшава, Краків – Польща, Прага – Чехія, Нью-Йорк, Водена – США, Брюссель – Бельгія, Афіни, Марафон, Сервія, Ларріса, Дельф, Корінф, Мегера, Спарта, Каллікратія – Греція, Монтенегро – Колумбія, Охрид, Скопле – Македонія, Сердець, Плодив – Болгарія, Герат – Афганістан, Пальміра (нині Тадмур) – Сирія, Тімгад – Алжир, Спліт – Хорватія, Баальбек – Ліван – 58 лексем.

- назви міст, що зникли: Ніневія, Персеполіс, Вавілон, Помпея, Іліополь, Тмутаракань – 6 лексем.

Наведемо приклади:

І в Корсуні, де наш князь Володимир хрестився, церква Богородиці, і в самому Царграді ...; коли зійшовся з Святополком коло Любеча на Дніпрі; Але потім хтось, достосовуючись до моди, вивалив стіну геть і утворений в такий спосіб отвір замулював суцільним склом, привезеним з Артемівська; ... і наложниця має у Вишгороді триста, і в Білгороді триста, а в сільці Берестовому двіста; Завернув я до тебе, щоб сказати не від самого себе, а й від брата нашого Бориса, бо мався б їхати через Брянські ліси, на Брянськ, Карачев, Чернігів просто до Києва, як поїхав туди Борис, та й я кажу тобі: тяжку провину вчинив ти, виявивши непокору Великому князеві; Адже й названо город Радогость, певно насміхаючись з того далекого і широкого світу, який ніколи не здолає тих потаємних стежок, що ведуть сюди; ... то забудь

про свою обітницю перед Добринею і найменував князем у Новгороді свого старшого сина Вишеслава; в дубовому ж соборі Софії на тому боці Волхова...; Ярослав узяв його з Києва ще молодим, возив з собою до Ростова...; Верхня Мізія з Преславом і Відином, Водена, Верей, Сервія, Ларісса, Венеція, Дубровик, Чорногорія... Монтенегро... В Монтенегро Охрид, Скопле, Среція, Вардар, Струм; Святополк устиг наслати вбивців на Гліба аж під Смоленськ; Прибув до нього з жменькою людей брат Гліб із Мурома; ...непереможний на той час воїн, захопив болгарську столицю Преслав, прогнавши звідти недолугого царського сина Бориса...; Місце Ярославової слави: Ярославль; Вони споруджували невелику церкву коло стіни Феодосія в протилежному від Влахери кінці Константинополя; Він стояв з військом коло укріпленого города Волила; але вже через місяць мав утікати з Праги...; ... а німецькому вченому Вільперту, який ще 1903 року видав у Фрейбурзі прекрасні кольорові таблиці; як він працював помічником перукаря в Клетенберзі; Ми організуємо небачено великий музей світової культури на батьківщині фюрера, в місті Лінці; - І щоб врятувати той рукопис, довелося висадити в повітря аж цілу Варшаву! – ядовито докинув Борис; Лестоцями заманив володаря Чехії Болеслава Рудого до Кракова й там осліпив його; - Ми там будемо, повірте мені, – запевнив його Валерій, – але озбройтеся витримкою... їзди до Марбурга – всього лиш кілька годин, головне – проскочити тут...; На обидва береги – італійський і югославський. Венеція, Дубровик, Чорногорія... Монтенегро... В Монтенегро, на думку наших, найрозкішніші коханці!; Про той альбом було багато мови, про нього роздзвонили навіть за кордоном, здається, обіцяли повезти його на всесвітню виставку в Нью-Йорк; На всесвітній виставці в Брюсселі він здобув «Гран прі»; ... для прикладу, в Помпеях, де це можна простежити найвиразніше: стіни розділялися лініями і обрамленням на різні поля, а вже ці останні пожвавлювалися міфологічними фігурками; якийсь занадто хитрий купець пробирався до Адріанополя, аби першим потрапити на великий собор, заглиблюється в дерева ліванські, наповнює крила свої ароматом, летить у город Іліополь;; ціле місто, яке назвав Преспоею і переніс туди свою столицю...; Він

послав у Средець до Ааронової дружини Варвари таємного листа; Імператор вимушений був відступити і швидко повів свої тегми старою дорогою на Пловдив через Траянові ворота – вузький прохід між стрімкими горами; назвав місто Новим Римом; народилося теж, власне, з легенди, яку привіз у вітрилах свого вуглого суденця зухвалий молодий грек із Мегари в 658 році до нашої ери; Так Василій розтяв навпіл Болгарію і вийшов на Дунай, взявши в облогу найбільшу дунайську твердиню Відин; Константин вибудував палаци, храми, лазні, акведуки, форуми, Августей, іподром, з Олімпії, Дельф, з Корінфа й Афін брали статуї, колони, мозаїки, все, що тільки надавалося до перевезення, споруджували особливого розміру кораблі; Воїн-язичник Савл із Тарса, повернутий у християнство, прибрав ім'я Павла; Це була власність Саксонської бібліотеки в Дрездені; Він ще не знав, чи можна обійти Беласицю, чи хоч якось переповзе через це непрохіддя; від Варни проляже путь до Конопа, від Конопа – до Дунаю, де змішуються жовті води ріки з морською прозорістю; тож і потеліпався аж з-під Адріанополя до столиці; Другого по Ізяславу – Мстислава загнав аж у Тмутаракань, тоді як несправжнього сина від Ярополкової грекині...; Узняв твалтом після вбивства рідних, а потім кинув її в Полоцьку і вже в Києві; Міста ж люде кидають часто. Столиці засипані піском. Ніневія, Персеполіс, Вавілон.

У романі описуються події, що мали місце за часів Київської Русі. Відтак, автор влітає в канву твору й застарілі географічні назви: Вишгород, Корсунь, Царград, Константинополь, Візантія. Чотири різні назви має й сучасний Стамбул, а саме: Візантія, Царград, Константинополь (І в Корсуні, де наш князь Володимир хрестився, церква Богородиці, і в самому Царграді; Давньогрецьке місто Візантія було перейменоване в Константинополь, коли імператор Костянтин зробив його столицею першої християнської імперії).

П. Загребельний у романі використовує назви міст, які існували в різні епохи (Чернігів, Харків, Київ, Москва, Ленінград), що дало змогу поєднати часові межі, зображені в творі (Київ обставав його з усіх боків, він був у його коротких, уривчастих, страшних снах під холодними дощами; А тим часом

прийшла звістка про *Харків*; Вона теж з *Москви*; В *Ленінграді* ресторан „Асторія” ...). Такий прийом дає можливість продемонструвати часову єдність.

Найбільшою групою є топоніми на позначення і давньоруських, і закордонних міст (усього 73 лексеми). Їх роль досить різноманітна: боротьба між містами, відповідно й між державами (Зроблю *Київ* суперником *Константинополя*), розквіт міст (арки Трояна в *Анконі* й *Тімгаді*, споруджені Андріаном міські ворота в *Адалії*. Діоклетіанів палац у *Спліті*...; ... будівлі в *Гераті*, *Пальмірі*, храм у *Баальбеку* з його небачено гігантськими колонами...), релігійні зв'язки (У святій Софії сто вісім колон, вісім з яких взято з храму Діани в *Ефесі*...) та ін. Загалом використання такої великої кількості полісонімів дає можливість показати достовірно події, описані в романі. Більшість із цих ойконімів мають історичну цінність, відтак їх використання актуалізує події минулого (Зроблю *Київ* суперником; Відчуття того грецького воїна, який добігав до *Афін*, щоб передати вість про перемогу під *Марафоном*; *Спарта*, щоб дошкулити Афінам, будь-що прагнула поруйнувати *Візантію*; *Троя* без Шлімана вважалась би вигадкою п'яного неписьменного Гомера, який любив побрехеньки...). У творі представлено так звані світові ойконіми, що є назвами великих міст, культурних центрів і стали натхненням для митців (- Її відвезли спеціальним літаком до *Неаполя*!).

П. Загребельний у романі використовує й *комоніми* (назви сіл): Берестове, Веприк – Україна, Беласиця, Віден, Коноп, Струмешниця – Болгарія – 6 лексем.

До опозиції великих міст протиставляються назви сіл, яких у романі 6 лексем (- То й назвемо село *Веприк*, – посміхнувся князь). Використаний зменшено-пестливий суфікс -ик- створює образ перевозданного, доброго поселення.

Література

1. Загребельний П. Диво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=131&bookid=0>.

2. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 2007. – 163 с.

СУЧАСНИЙ ФОЛЬКЛОР ЛУГАНЩИНИ:
МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЕКТУ „ЕКСПЕДИЦІЯ”

Світлана Негодяєва (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Задум проводити фольклорні експедиції за певними питальниками виник ще в XVIII ст. у зв'язку зі складанням відомого генерального опису Лівобережної України (1765 – 1769 рр.). Саме з такою метою була розроблена жителем Чернігівщини Федором Туманським „Программа для описання Малороссии” (1779 р.). Програмою-питальником користувався й О. Шафонський, готуючи „Черниговского намесничества топографическое описание...”.

Перша спеціальна етнографічна програма, за якою здійснювалася систематична збирацька робота в Україні, була підготовлена Російським географічним товариством, що було засноване в Петербурзі 1845 р. У 1851 р. у Києві була створена Комісія для опису губерній Київського навчального округу. Участь в експедиціях брали відомі фольклористи й етнографи В. Гнатюк, Ф. Вовк, З. Кузеля та ін.

Оскільки сучасний фольклор – складне явище народної культури, яке включає в себе творчість трудящих, традиційну народнопоетичну спадщину і твори професійних митців, що набули широкого побутування, експедиція як проектна технологія – найефективніша форма дослідження та збереження цього культурологічного чинника. На якісний зміст сучасної народної поетичної творчості активно впливають нові суспільні відносини в незалежній суверенній Україні. Тому варто з'ясувати, у якому вигляді твори традиційного фольклору побутують у нових умовах; чи зазнають вони змін; яка доля їх сьогодні? Які твори традиційних жанрів виникають; нові теми, образи? Які сучасні обряди й свята увійшли в народний побут; якого вигляду набули традиційні?

Експедиційний проект варто розробити та впроваджувати за такими етапами:

I – підготовчий, покликаний сформувати уявлення дослідників про роль фольклору в житті народу, динаміку розвитку мистецтва родинного слова, удосконалювати вміння доцільно користуватися фольклорним мовленням, розуміти його

естетичне забарвлення, психологічний ефект і на цій основі виробляти мовне чуття, мовний смак, що вкрай необхідні для розвитку інтелекту, творчих здібностей, свободи мислення;

II – безпосередньо експедиція, під час якої збирачі фольклору за ретельно підготовленими питальниками накопичують матеріал у респондентів певної місцевості;

III – обробка та систематизація зібраної інформації;

IV – підготовка та презентація наслідків дослідження. Оскільки проект передбачає матеріалізовану презентацію в якості наукових статей, книг, альманахів, подорожніх нотаток, музейних експозицій, виставок, аудіо-, відео-альбомів, телевізійних програм тощо, то він готується за методикою підготовки обраної рецепційної моделі.

Скажімо, хрестоматія [1], укладена на основі матеріалів, зібраних студентами й викладачами нашого закладу, відображає еволюцію сучасного українського фольклору Луганщини. Сучасний фольклор у ній представлений різними жанрами: календарно-обрядовою поезією, родинно-обрядовою творчістю, народнопісенною поезією, малими жанрами фольклору, історичною прозою. Кожен текст на собі відображає етнічні, вікові, соціальні, професійні трансформації відповідних жанрів, оскільки активне заселення Донбасу відбувалось протягом кінця XIX – другої половини XX століть.

Райони Луганщини, населення яких розташоване в сільськогосподарських районах біля річок, презентують різноманітну календарно-обрядову творчість, спрямовану на культивування рослинноморфних образів, язичницьких уявлень, наприклад: купальські пісні *„Заплету віночок, заплету шовковий, / На щастя, на долю, на чорнії брови. / Та й пуцу віночок на биструю воду, / На щастя, на долю, на милого вроду, / Та й поплив віночок тихо за водою, На щастя, на долю милому зо мною”, „На Купала була, сорочку забула, / Купала на Йвана. / Не піду додому, боюся сорому, / Купала на Йвана. / Загорнусь в солому та й піду додому, / Купала на Йвана. / Ой там на Купала жаба у борщ упала, / Купала на Йвана. / Дівки не поспіли – хлопці жабу з’їли, / Купала на Йвана. / Ой там на Купала гуска в борщ упала, / Купала на Йвана. / Хлопці не поспіли – дівки гуску з’їли, / Купала на Йвана”* (респондент Шестопалова Є. С.,

с. Загайдарівка, Старобільський р-н, Луганська обл.); південні райони області, промислові, культивують адресну календарно-обрядову поезію, що в своїй основі має родинні, релігійні традиції, засівальна „Сію, посипаю од порога до стола, / Щоб у вас не боліла голова. / Сію, посипаю від порога до груби, / Щоб не боліли зуби. / Сію, посипаю від порога до віконця, / Щоб завжди світило сонце. / Сію, посипаю да по всій оселі, / Щоб були здорові та веселі. / На щастя, на здоров'я / Та на Новий рік, дай вам Боже”, колядка „Ой, у полі у широкім / Там росте калина. / Там Діва Марія породила сина. / Ой, як спородила, стала сповивати: / – Люлю, люлю, мій синочку, / А я піду спати. / – Мамо, моя мамо, зажди час-годину, / А я піду аж до раю, принесу тирину. / – Ой, сину, мій сину, / Ой, що ж ти робиш, / Ще не має двох годин, / А ти вже говориш” (респондент – Криуля О. В., с. Картушине, Антрацитівський р-н, Луганська обл.).

Виникнувши ще в первісному суспільстві, весільна обрядовість формувалася й шліфувалася народом упродовж віків: тексти варіювалися, вносилися доповнення або скорочення в обрядові дієства, з'являлися нові прозові діалоги й монологи, пісенні тексти. Це зумовлювалося певними змінами в самому житті, психології людей, віруваннях, родинних і суспільних відносинах тощо.

На жаль, сьогодні народне весілля зазнало значних змін. Зменшилася кількість учасників, сюжет обмежується найчастіше трьома актами – заручини, сватання і власне весілля; старі обряди майже зникли, пісні й музика забулися. Весільна обрядовість постає сьогодні як система драматично-ритуальних дій та пов'язаних із ними пісенно-поетичних текстів, які виконуються з нагоди шлюбу хлопця та дівчини з метою створення сім'ї. Хоча нами зібрані тексти, призначені й для супроводження дівич-вечора: „Пустила мене мати, пустила мене мати / В цей день погуляти, кіскою помахати, / З дружками погуляти. / Дивляться селяни: ідуть городяни, / Попереду Галя іде, дружечок з собою веде. / Сім сот ще й чотири та всі чорнобриві, / Хоч одяг і білий, то весь і до діла” (співають дружки); „Чи тобі, мамо, полегшало, / Що в хаті та й поменшало: / Ні скриньки, ні подушечки / Ні Галі-говорущечки. / Не впізнала мати своєї дитини, Не впізнала мати своєї дитини / Поміж дружечками, та й за Слізочками поміжду маленькими /

Та ще й дрібненькими” (співають дружки від нареченої), *„Ой матінко-утінко, / Ворочайся прудко, / Сонечко низенько – Дружечки близенько. / Сонечко ще нижче – / Дружечки ще ближче. / А казали: „Свати багаті” .А вони убогі, в них коні безногі. / Самі пішком ішли, / Молодого в мішку несли, / А свашку у торбині, / Щоб не з’їли свині. / А боярів у чувалі, / Що з свинями ночували. / А світилку у халосі, / Щоб не з’їли воші”* (співається родичами з боку нареченої), *„Світилочка, ще й маленька, / Головонька та й миленька: / Волоссячко кісочками, / А воші сидять копичками”* (співається обраній світилці) (респондент – Ржевська О.О., с. Кругле, Сватівський р-н, Луганська обл.).

За своєю тематикою презентовані матеріали неказкового епосу історичної прози можна поділити на три групи: топонімічні, гідронімічні, флоронімічні. Вони дають зразки традиційного уявлення українців, зокрема козаків, про створення назв населених пунктів, річок, рослин; спостережень щодо лікувальних властивостей трав та квітів. Фольклорний історизм – це художнє вираження народної історичної світобудови певної епохи (XV-XVIII століть) засобами та можливостями народної поетичної творчості, який являє собою один із варіантів регіонально-локальної культури населення України.

Легенди, перекази, бувальщини мають певні специфічні риси: тісна взаємодія української й російської культури; другорядність ритуально-магічних рис; мовні засоби у творах виконують перш за все естетичну функцію; яскраво виражена героїчна тематика. Мова про землі східного прикордоння не випадкова, бо за цими землями починалась порожнеча Дикого поля. Степовики історично і геополітично приречені були протистояти тим, хто їх витісняв. Тому концепт рідної землі у їх світобудові складався з багатьох модусів. Наприклад, у переказі про Савур-могілу рідна земля – це не лише географічне поняття, це прихисток, форпост, козаки-оборонці, пам'ять про їх подвиг: *„Давно це було – тоді, коли наш степ належав ординцям. Немилосердними вони були до нашого люду: чи то пішого, чи то їдучого – усіх забирали в полон, мучили та знущалися. Єдиними оборонцями наших людей були запорізькі*

козаки. На високих могилах і пагорбах вони влаштували сторожі і пильнували степ.

Одного разу хоробрий і грізний козак Савур стояв на чатах біля вишки. Втомлений літньою спекою, у коливанні далекого марева він не помітив татар. А коли помітив, то було вже пізно: ординці підкрадалися до козацької сторожі. Козаки не встигли запалити діжки. Грізний, як хмара, січовик став до бою. Відважні побратими довго не підпускали бусурменів до вишки. Щоб повідомити сусідні чати про напад татар, козак Харциз облив себе смолою і підпалився. Як тільки-но полум'я обійняло сміливця побратими стали відступати. Татари оточили зусібіч Савура, та він не здавався: списом колов і рубав шаблюкою ворогів. Тоді ординці накинули на нього аркан, стягли з коня та посікли шаблями. Не встигла його гаряча кров окропити землю, як раптом вона загула – задвигтіла. На місці бою вироста велика Могила. Рідна земля піднялася, щоб далі було видно живе полум'я. Гул і світло вогню докотилися до Січі. Запоріжці примчали на допомогу. Виривши шаблями могилу вони поховали порубане тіло Сави-Савура на горбі й шапками насипали вершину могили, з якої в гошу днину видно півстепу й Озівське море” (респондент – Захарченко І. М., с. Бобрикове Антрацитівського р-ну, Луганська обл.).

Отже, заявлена нами модель проектної технології в експедиційній формі проведення при майстерній режисурі її учасників на основі екзистенційного діалогу з сучасним фольклорним текстом відображає толерантне ставлення до людей, традицій, заснованих на глибокому розумінні народних морально-етичних принципів. Рецептивна свобода кожного учасника проекту дозволить сприяти культурологічному розвитку особистості.

Безперечно, наше дослідження не претендує на вичерпаність зазначеної проблеми, а лише репрезентує думку про те, що сьогодні відповідники усної народної творчості активно побутують серед населення цього району, заперечуючи думку про те, що в період глобалізації ситуація в Україні перебуває в стані духовної та економічної кризи, яка провокує думку про нерівномірність розвитку різних регіонів країни. Саме в цей період усна нематеріальна традиційна культура

відіграє вирішальну роль у збереженні мови, духовності, національної самобутності і буде завжди перспективною в літературознавчому дискурсі.

Література

1. Скиба О.В., Негодяєва С.А., Філоненко Н.М. Обрії сучасного фольклору Луганщини: Хрестоматія для студентів філологічних факультетів спеціальності „Українська мова і література” вищих навчальних закладів / О.В. Скиба, С.А. Негодяєва, Н.М. Філоненко; худож.-оформлювач С.Ю. Копил. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 50 с.

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТИПОЛОГІЇ ТЕКСТІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Алла Нікітіна (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка“, м. Старобільськ, професор)

Питання типології тексту як навчальної мовної одиниці в сучасному педагогічному дискурсі належить до актуальних, оскільки від усвідомлення вчителем-словесником типологічних і функційних особливостей різностильового й різножанрового текстового матеріалу залежить якість рецептивної й продуктивної мовленнєвої діяльності учнів, їхня мовленнєво-комунікативна вправність.

У педагогічному дискурсі на уроках української мови використовують тексти, різні за стилями, жанрами, типами мовлення, за формою, кількістю авторів тощо. Поряд із загальними методичними підходами до роботи з текстами (започаткованими в роботах Н. Грипас, В. Мельничайка, М. Пентилюк, Г. Шелехової та ін.) методисти й учителі розробляють часткові методики зі створення, відтворення й сприймання мовлення учнями, обґрунтовують особливості аналізу типологічно різноманітних текстів залежно від навчальних ситуацій. Практика доводить необхідність урахування вчителем типологічно своєрідних текстових ознак у розробленні схем аналізу тексту, у визначенні творчих завдань – загалом у добрі методів, прийомів, технологій навчання на уроках української мови.

Ставимо за мету в цій публікації з'ясувати основні критерії поділу текстів та виділити різновиди текстів у педагогічному дискурсі, зокрема важливі для уроків української мови.

Відомо, що лінгвісти й лінгводидакти визначають різноманітні критерії поділу текстів, виділяють кілька напрямів типології текстів, віддаючи перевагу під час класифікації певним критеріям. Так, визначають соціологічний, психолінгвістичний, власне комунікативний, функційно-прагматичний критерії класифікації текстів [1, 150 – 151].

За соціологічним критерієм відповідно до форми вираження виділяють тексти усні та писемні. Поряд з усними та писемними текстами у навчанні використовуються – гіпертексти, що мають своєрідну візуальну форму. Гіпертекст визначають як особливий метод побудови інформаційних систем, що забезпечує прямий доступ до інформації на підставі логічного зв'язку між її блоками; систему представлення текстової інформації у вигляді мережі пов'язаних між собою текстових та інших файлів, яка застосовує нелінійний, асоціативно-фрагментарний і сітковий принцип репрезентації інформації [3, 86]. Соціологічний критерій допомагає також виділити функційно-жанрові різновиди текстів, як-от: побутово-розмовні, офіційні, художньо-белетристичні. За функційним виявом тексти поділяють на інформаційні, емотивні, фатичні, поетичні, метамовні.

За психологічним критерієм виділяють відповідно до міри спонтанності тексти спонтанні та підготовлені; відповідно до алгоритмізованості/евристичності – фіксовані (наприклад, заповнення формуляра), напівфіксовані (вітання, прощання, подяка тощо) та нефіксовані тексти.

Власне комунікативний критерій виокремлює тексти, спрямовані на процес (розповіді, традиційні мемуари тощо), і тексти, спрямовані на результат (наукові тексти, ділові листи тощо). Залежно від комунікативної мети є тексти-розповіді, описи й міркування (роздуми).

Функційно-прагматичний критерій ураховує суб'єктивну міжособистісну модальність, сприяє виділенню нормативних, аксіологічних (оцінних), описових текстів [1, 151].

У педагогічному дискурсі існує поділ текстів за характером авторства: первинні (оригінальні), вторинні (створені на основі первинних, наприклад конспекти, шкільні перекази) і первинно-вторинні (огляди літератури, реферати проблемного типу, шкільні твори); за способом передачі фабули: неперервно-фабульні та перервно-фабульні. За ціннісним спрямуванням виділяють тексти прецедентні (еталони культури народу, „інтелектуально-емоційні блоки”, стереотипи, зразки, що мають особливу цінність для особистості); культурознавчі (відображають культурні цінності народу, естетичні за змістом, структурою й лексичним наповненням); патогенні (здійснюють негативний вплив на свідомість та поведінку адресата).

На уроках української мови важливим є прецедентний текст, для якого характерні особлива значущість для національної спільноти й окремої особистості, неодноразове звернення до нього в різних ситуаціях спілкування, Це так званий хрестоматійний текст, який відомий усім мовцям. Патогенні ж тексти своїм змістом завдають або можуть завдати шкоди моральному чи психологічному здоров'ю особистості.

Прецедентні тексти разом з прецедентними іменами, прецедентними висловлюваннями, прецедентними ситуаціями є частиною прецедентних феноменів. Джерелом навчальних прецедентних феноменів на уроках української мови є класичні літературні твори, фольклор, тексти значущих промов тощо. Прецедентні феномени засвідчують належність мовної особистості до певної доби, її культури, слугують виразником особливостей епохи, нації, соціуму, а відтак постають ціннісним джерелом для реалізації виховної мети навчання.

Залежно від однорідності засобів створення й функціонування текстів (засобів комунікативного коду) виділяють монокодові й полікодові (вербальні й іконічні – візуальні, зображувальні) тексти. У визнанні тексту як поняття вербального й іконічного лінгводидактика спирається на дослідження загальної лінгвістики, методики навчання іноземних мов, психолінгвістики й теорії комунікації. Лінгводидактика, вивчаючи текст з його знаковим наповненням, залучає загальнолінгвістичні й психолінгвістичні дослідження комунікативного коду тексту, як-от: наявність вербального й

невербального складника, ефективність об'єднання різних знакових систем у структурній і семантичній організації тексту, аналіз термінологічного складника наукової мови з метою його вдосконалення й уніфікування (О. Анісімова, Ф. Бацевич, А. Бернацька, М. Ворошилова, А. Габідулліна, І. Горелов, В. Карасик, О. Міхєєв, Ю. Сорокін, Є. Тарасов, Д. Чигаєв та ін.).

Комунікативним кодом тексту можуть бути вербальні й невербальні одиниці. До вербального коду належить мова, до невербального – усе, що не виражене словом, але також несе інформацію, впливає на її сприймання реципієнтом, реалізує прагматичні настанови мовця – автора тексту. Реалії сучасного життя вимагають усе більшої уваги до невербальних засобів відтворення інформації в тексті. Наукові студії вчених містять значну кількість термінів на позначення семіотичних засобів відображення текстової інформації, їх взаємозв'язків і домінування в текстах.

Усі тексти (письмові й усні) з вербальним і невербальним складником можна поділити на дві групи (монокодові та полікодові або гомогенні та негомогенні чи лінійні та нелінійні). Так, тексти першої групи – тільки з вербальним компонентом – несуть переважно смислове, інформаційне навантаження (розмір, вид, колір шрифту тощо не змінюють текст з погляду його змісту), їх називають гомогенними. Для другої групи текстів – із вербальним і невербальним компонентом – характерні особливості щодо кількісної презентації цих компонентів, ступеня їх взаємозв'язку чи взаємопроникнення тощо. Термінологія на позначення текстів другої групи надзвичайно строката, зокрема: полікодовий текст (Г. Ейгер, В. Юхт), креолізований текст (Ю. Сорокін, Є. Тарасов), семіотично ускладнений текст (А. Бернацька), лінгвізуальний комплекс (Л. Большакова), нелінійний текст (Л. Большакова) тощо. Найбільш активно вживаним є термін „креолізований текст”, з яким зіставляють інші терміни. Учені досліджують креолізований текст реклами, коміксів, карикатури, ілюстрацій до художніх, публіцистичних творів, науково-технічних розробок, афіш, плакатів тощо, доповнюючи власними термінами, що відображають суть таких текстів: нетрадиційний, відео-вербальний, семіотично

збагачений, складений, лінгвовізуальний феномен, синкретичне повідомлення, ізовербальний комплекс, зображально-вербальний комплекс, ізоверб, іконотекст.

Термін „креолізований текст” пов’язаний із термінами „креолізована мова” (тобто змішана мова), „креолізація” (первинно означало процес утворення нових етнічних груп унаслідок змішування крові кількох етносів, а потім – процес змішування мов), що походять від слова креоли (від фр. créole; ісп. criollo й порт. crioulo; лат. creare ‘створювати, вирощувати, виводити’).

Тексти підручників, посібників, мультимедійні навчальні матеріали визначають як креолізовані тексти, [2, 246 – 253]. Ці функції, на нашу думку, визначено з позицій взаємодії вчителя й учнів на уроці. Розуміння креолізованого тексту як засобу навчання, що вимагає від учнів аудіо-зорового сприймання не тільки вербального, а й невербального (іконічного) складника, спрямовує школярів на креативність у рецептивній і продуктивній мовленнєвій діяльності.

Узагальнюючи основні критерії типології тексту, виокремлюємо ті його різновиди, що представляють текст як одиницю педагогічного дискурсу. Зважатимемо на те, що текст у педагогічному дискурсі виконує такі основні функції: пізнавальну (містить інформацію про реалії дійсності); метамовну (містить інформацію про мовні явища); інтерактивну (здійснює взаємодію комунікантів під час навчання), дидактичну (як засіб навчання).

Так, у педагогічному дискурсі виділяємо:

за напрямом реалізації задуму: тексти для аналізу й тексти-продукти мовленнєвої діяльності;

за навчальною метою: тексти інформативні, дослідницько-пошукові, контрольні;

за ступенем самостійності під час складання: під керівництвом учителя, колективні, самостійно складені;

за авторством: тексти-зразки для аналізу, тексти для самоаналізу, тексти для взаємоаналізу;

за каналом комунікації : тексти усні, писемні, друковані, гіпертексти;

за ціннісним спрямуванням: прецедентні тексти (прецедентні феномени), культурознавчі, патогенні.

за однорідністю комунікативного коду: монокодові, полікодові (креолізовані).

Отже, урахування основних критеріїв типології текстів, допомагає словеснику визначити найважливіші для уроків української мови різновиди текстів і ефективно спланувати роботу з ними. Варто зважати на те, що навчальний текст є не тільки засобом навчання мови як системи комунікативно значущих одиниць з усіма їх характеристиками, а й засобом формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних, соціокультурних уявлень, залучення школярів до культурних надбань людства й українського народу в часовому й просторовому аспектах.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Вид. центр „Академія”, 2004. – 344 с. **2. Габидулліна А. Р.** Учебно-педагогический дискурс : монографія / Алла Рашатовна Габидулліна. – Горловка : Изд-во ГГПИИЯ, 2009. – 292 с. **3. Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика : термін. енцикл. / Олена Олександрівна Селіванова. – К. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.

„ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НЕОЛОГІЗМИ” ВАСИЛЯ СТАРУНА (З РУКОПИСІВ)

Ірина Ніколаєнко (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Останнім часом у сучасній фразеології активно відбуваються процеси неологізації, тобто творення нових фразеологічних одиниць. Проблему функціонування фразеологізмів у художньому тексті репрезентовано в численних мовознавчих студіях, де увагу зосереджено передусім на різних здійснюваних із певною прагматичною метою видозмінах сталих сполук, визначенні способу їхніх перетворень [1, 8].

У системі фразеологічних засобів кожної мови розрізняють за їх стилістичною приналежністю дві виразно

окреслені групи одиниць. До першої групи належать фразеологізми, образно-експресивні за своєю природою, а саме: ідіоми, прислів'я, фігуральні висловлення, різного роду крилаті слова; до другої – стійкі номінативні словосполучення, термінологічні вирази. Ця група зазвичай є нейтральною в експресивно-емоційному плані.

З погляду вживаності в сучасній українській мові можна виділити такі групи фразеологізмів:

а) фразеологізми, що активно функціонують у сучасній українській мові;

б) застарілі фразеологізми;

в) нові, які нещодавно ввійшли в мову або перебувають у процесі становлення.

Значна кількість поетичних фразеологізмів, що народжується у творчій лабораторії письменника, виходять за межі творчості цього автора й переходять у фонд загальноживаної фразеології. В. Мокієнко подає таке визначення „фразеологічного неологізму” – „це не зареєстровані тлумачними словниками сучасних літературних мов стійкі експресивні звороти, які або створені заново, або актуалізовані в нових соціальних умовах, або утворені трансформацією відомих раніше паремій, крилатих слів і фразем, а також поєднання, запозичені з інших мов” [2].

Проте авторське фразеологічне новаторство не обмежено створенням нових художньо-експресивних сталих словосполучень, а великою мірою полягає у творчій трансформації наявних у мові фразеологізмів.

Трансформовані авторські неологізми – одна з характерних рис творчості Василя Старуна. Наведемо приклади фразеологізмів-неологізмів з рукописів поета:

Сказав „А” – і рота не розкрив (про необов'язкову людину).

Не думаєш, як жити, а думаєш, як не померти.

Людина живе надіями пережити власну мету.

Весна приходить, а зима триває.

Існувати – не жити, а їсти. Жити і думати весь час про їжу.

Струмок кличе, а озеро затуляє.

Говорив-балакав – та й скотився на горох.

*Зводимо пам'ятники пращурам – звеличуємо себе. Зводимо
пам'ятники сучасникам – хочемо як найшвидше забути їх.
Хмари нам нагадали про нікчемність не світу, а – в світі.
Живемо спогадами, спогадам зрадивши.
Найтяжчий гріх – не бути самим собою.
Не в людині помиляєшся – в собі.
Сіють „Розумне, добре, вічне” , а збирають гнилля.
Коли не впевнений, не служи нікому.
Сон хороший тим, що не бачиш його далі власного носа.
Брехня – людська категорія, правда бактерій.
Між вершинами є шлях, який нікому не подолати.
Світло наприкінці тунелю таке ж, як і на початку.
Коли людина творить – вона прикрашає спотворений світ.
Тому що багато дверей, – от і панує безвихідь.
Біда нашої ментальності – багатолюбство.
Недозріле слово, як і плід, до рота не покладеш.
Випасаєш себе, блукаючи в часі.
Спогади – не наслідок старіння, а порожнечі навколо тебе.
Завбачивши летіння метелика, – не радій.
Поезія – лише відчуття, матеріалізоване у слово.
Як п'яний пише по воді (погано виконує будь-яку роботу).
Почувши брехню, побачиш і правду.
Сьогоднішнє краще вчорашнього. Завтрашнє – ніщо.
Любити можна усе, окрім власної хвороби.
Де впав, там ліг.
Люблячи, забувай себе.
Пожирати вогонь не тільки не розумно, а й жорстоко.
У кору року вписаний черв пізнання.
Щоб знайти потрібне, треба знайти багато.
Вирий щораз додає сивих пір'їн.
Рибина мовчить, бо пливе.
Стрімкі потоки забирають останню краплю надії.
Мед і молоко утримують в світі відчуття роду.
Зустрічати птахів – втрачати себе.
Голодний та холодний краще за ситого і гарячкового.
Вітряки Дон-Кіхота згоріли в печах життя.
Часто-густо лірика має під собою ялового автора.
Записувати слова у невідомому напрямку.*

Глиною замазують спочатку світ, а тоді вже й очі.

Зав'язати вузлика над головою шпаківні.

„Солодкий сон” – мертвий сон.

Каліграфія – ознака красивого мовчання.

Слово приходить нізвідки через розбиту шибку.

Кожен згинається перед власним нещастям бути поміченим.

Ознайомившись з рукописами „фразеологізмів-неологізмів” В. Старуна, доходимо висновку, що вони належать до образно-експресивних одиниць мовлення. Тут і ідіоми, і фігуральні висловлювання, і прислів'я. Більшість з них

– трансформовані авторські неологізми: *Летів орлом, та бахнувся жабою* (високо літає, та низько падає); *Брехнею пройдеш не світ, а себе* (брехнею світ не пройдеш); *Бережи ближнього. І себе збережеш для Бога* (береженого й Бог береже); *Багато мало не буває* (гарної людини має бути багато); *Бог дає кожному, та не кожний це відчуває* (Бог усе бачить);

ідіоми-неологізми: *Спочатку було „як”*; *Ходити по колу – бачити власну спину*; *І муха не моргне – а ми вже тут*; *Майбутнє кожної людини в минулому*; *Необхідно багато працювати, а не заробляти. І – станеш людиною*; *Вода повернеться, і ти увійдеш у неї вдруге*;

фразеологізми-новотвори поета: *Пишов по дуб, а повернувся з березою* (про забудькувату людину); *І хату вимазала, і дорогу* (про бездумну жінку); *І на зірках павутиння розвішано* (про нечупар); *Люблячі забувай себе*; *Шиплять змії та філософи*; *Найтепліший останній промінь любові*; *Чоловік живе до весілля, а після нього – доживає*; *Найбільше сховище часу у пустелі*; *Любов ніби колобок: на язик не попрубуєш*; *В спину пече, в душу – січе* (про погоду в квітні); *Недозріле слово, як плід, до рота не покладеш*;

фігуральні висловлювання-неологізми: *Сіють „Розумне, добре, вічне”, а збирають гнилля*; *Краса не врятує навіть саму себе*; *Від зеленого кольору чекаєш чогось високого... А приходить зрілість*; *„Хто рано встає, тому Бог дає”... А чорт – забирає*; *Записувати слова у невідомому напрямку*.

Отже, „фразеологізми-неологізми” Василя Старуна в його поетичних творах і рукописах – це експресивно-емоційні фразеологізми. Митець творчо трансформує наявні в мові

фразеологізми, його авторське новаторство цим не обмежується: він є автором абсолютно нових художньо-експресивних сталих словосполучень.

Уміле вживання й творення фразеологізмів є невід’ємним складником високої мовної культури В. Старуна. Його фразеологізми – це окраса мови й разом з тим могутній стилістичний засіб влучної та доступної передачі думок майстра слова.

Література

- 1. Бардукова Г.** Проблеми вивчення норми в українській фразеології / Ганна Бардукова // Наукові записки. Сер. Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 100. – С. 8 – 13;
- 2. Мокиєнко В.** Лексические и фразеологические неологизмы: общее и различное / В. Мокиєнко // Русская академическая Неография. Институт лингвистических исследований. – СПб. : Наука, 2006. – С. 115 – 122.
- 3. Старун В. В.** Слобожанський словник / В. В. Старун. – Рукопис.

СЕМАНТИКА ТАНЦЮ „АРКАН” У ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ’ЮКА ТА МАРІЇ МАТІОС

Анастасія Олефіренко (Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, студентка)

Наук. керівник – проф. Бровко О.О.

Твори В. Герасим’юка та М. Матіос – самобутні явища українського літературного процесу межі ХХ – ХХІ ст. Актуальність теми зумовлена потребою системно дослідити міфопоетичну складову художнього світу цих митців, адже системний аналіз міфопоетики сприятиме глибшому розумінню тих художніх тенденцій, що виразно означилися в українській культурній свідомості порубіжжя віків.

Цікаві спостереження над міфологічним асоціативним потенціалом В. Герасим’юка знаходимо у статтях Я. Голобородька, І. Дзюби, В. Моренця, Т. Салиги, М. Рябчука, Ю. Коваліва, К. Москальця, В. Копиці та ін.

Більшість досліджень М. Матіос присвячено літературознавчому аспекту прозових творів письменниці. І. Грабович опублікував статтю „Марія Матіос: Від „Білого

птаха...” до „Солодкої Дарусі”, У. Глібчук – рецензію „Література – не фабрика, а тонка ручна робота”, окрім того, її творчий доробок досліджували О. Блик та О. Лілік.

Мета роботи – виявити і схарактеризувати семантику аркану в поезії В. Герасим’юка та М. Матіос із методологічних позицій міфокритики та гендерних студій.

Об’єктом дослідження стала збірка М. Матіос „Жіночий аркан у саду нетерпіння” та вірш В. Герасим’юка „Чоловічий танець”.

Завдяки невичерпному етичному імперативу міфу поняття *міфопоетика* вважається прикладним, а, отже, й універсальним [3]. Дефініція *ритуал* має безліч пояснень, які означають різне, та всі вони говорять, що це дія, яка має символічну важливість для виконавців та спостерігачів. Ритуалом прийнято вважати обряди демонстративного характеру, надзвичайно урочистого, де форма виконання виконується чітко. У багатьох етнографічних працях українською мовою, як вітчизняних, так і перекладних, як синонім до лексеми *ритуал* застосовується термін *обряд*. Однак треба мати на увазі, що етнографи, етнологи, культурологи, антропологи розуміють під ритуалом „певні встановлені дії, що здійснюються з метою впливати на дійсність, мають символічний, неемпіричний характер і, як правило, соціально санкціоновані” (Р. Фирт) [3].

Головним елементом обряду посвячення гуцульського двадцятирічного хлопця в легіні є танець „Аркан”. Після участі у ньому він ставав потенційним опришком, отримував право здійснювати танці, носити бартку (топірець) та підперезуватися чересом (широким паском). Аркан – танець, де хлопці демонстрували свої силу, спритність, дисциплінованість.

Р. Герасимчук у своїй монографії „Танці гуцульські” (опублікована польською в 1939 році у Львові), зазначає, що деякий час аркан не танцювали, тому що під час Першої світової війни чоловіків-гуцулів не було дома. Танець повернувся, як каже автор, „з покращанням умов життя (робота в лісі) в 1925 – 1928 роках” [6, 144]. Якщо придивитись до танцю, то аркан можна читати як шифр. Вгадувати в ньому язичницькі знаки і символи та войовничі чи навіть бійцівські рухи танцюючих – чи то мисливців, чи то горян-воїнів, а ще спостерігати, як а аркани

злилася танцювальна культура самих гуцулів та сусідніх народів. Адже дослідники стверджують, що слово має латинське походження, також є схожі мотиви в музичному супроводі інших народів.

„Аркан” є ще й військовим танцем, який танцювали перед військовими виступами. Метою танцю було перевірити на міцність і витривалість чоловіка-воїна. Танцюристи кладуть руки один одному на плечі утворюючи коло. Один із учасників танцю подає команди: „Гей до кола! Аркан!”. Ведучий вказує на команду до зміни рухів і ритмів, хто не витримував і розривав руки, того не приймають і до танцю (це було своєрідною перевіркою на готовність до бою). Можливо, „Аркан” був психологічною підготовкою до вирішальних дій, надихав, давав силу, енергію, піднімав бойовий дух. Саме таке смислове навантаження спостерігаємо у вірші В. Герасим’юка „Чоловічий танець”. Танцюючи, чоловіки ставали в коло, трималися один з одним, цим символізуючи компонування світу реального (людського) та нереального (божественного). Для виконання танцю від чоловіків вимагалась сконцентрованість на собі та товаришах поруч: *„Ти мусиш танцювати аркан. / Хоч раз. / Хоч раз ти повинен відчутти, / як тяжко рветься на цій землі / древнє чоловіче коло, / як тяжко зчеплені чоловічі руки, / як тяжко почати і зупинити / цей танець”* [1, 45].

Прямий обов’язок кожного гуцульського чоловіка полягав в участі в „Аркані”, щоб відчутти себе частиною чоловічої спільноти. Автор підкреслює те, що людина сприймає себе в колі аркану частиною Всесвіту, відчуває поєднання людського та тваринного: *„Хоч раз / ти стань у це найтісніше коло, / обхопивши руками плечі двох побратимів, / мертво стиснувши долоні інших, / і тоді в заповітному колі / ти протанцюєш під безоднею неба / із криком по-звіриному протяжним. / Щоб не випасти із цього грішного світу, / хоч раз змішай із ближніми / піт і кров”* [1, 45]. Син Людський, так автор називає Ісуса Христа, теж присутній у колі танцюючих. Аби не втратити зв’язок із людським світом, йому також потрібно танцювати аркан та змішати кров і піт з товаришами, а це можливо тільки після розп’яття: *„Сину людський, / ти стаєш у чоловіче коло, / ти готовий до цього древнього танцю / тільки тепер. / З*

хрестом за плечима. / З двома розбійниками. / Тільки раз” [1, 45]. Поет наголошує, що енергія танцюючих чоловіків надзвичайно велика, що сам Бог може осягнути аркан, лише тоді, коли проживе людське життя. В одному з інтерв'ю В. Герасим'юк назвав поезію серцем і тілом істини. Саме в такому контексті, на нашу думку, і варто розглядати його тексти [2].

Оригінальну гендерну версію цього мотиву спостерігаємо у творчості М. Матіос. Поезія істинної Жінки, жінки, яка вміє бути щасливою: *„Прости мені оцю відвагу – / Не мати смутку ув очах. / Я жінка. І для мене благо / Отак от жити – на мечях. / Іти по лезах, як по травах...”* – це „Жіночий аркан у саду нетерпіння” М. Матіос [5, 259]. Як зазначає авторка, у кожній жінки є свій танець-випробування іноді – вальс, зрідка – танго чи танець живота. Жінки ніколи не танцюють аркан – суто чоловічий танець, але М. Матіос зазначає, що її героїня *„затесалась між аркани”*, і цей *„аркан”* – не стане *„вальсом”*. Як зазначає О. Лілік, поетеса показує свою головну героїню як суперечливу, справжню жінку, яка то сильна й незалежна, то загнана лань, слабка й спрагла до чоловічого плеча. Концепт *жінка* розкривається у кількох аспектах: жінка-матір, жінка-кохана, жінка-жертва, жінка-самітниця [4].

Поетеса розглядає давнє жіноче питання: хто ж для мене чоловік? *„Твій рятівник, розбійник чи палач – / Чи хто він є, той, що в чоло цідує?”* [5, 259].

Отже, творчість цих двох митців охоплює надзвичайно велику кількість різних поглядів, і всі вони вимагають великої кількості запитань та відповідей. Особливо значущим є передача досвіду традицій нашого народу послідовникам, визначення себе, як частини чогось великого, знаходження близьких, вірних людей поруч.

В. Герасим'юк показує, яким може бути чоловік, а М. Матіос – якою може бути жінка, але в них обох – це люди надзвичайно віддані та сильні, які готові все зробити задля своєї мети. Не до кінця є розгаданою є жінка в творчості М. Матіос, тому, на нашу думку, це може стати темою подальших досліджень.

Література

1. **Герасим'юк В.** Кров і легіт / Василь Герасим'юк. – Чернівці : Букрек, 2014. – 320 с.
2. **Герасим'юк В.** Поезія – це серце істини, але й тіло також : Розмова з В. Герасим'юком І. Андрусяка / Василь Герасим'юк // Книжковий огляд. – 2003. – № 11. – С. 62 – 66.
3. **Гнатюк В.** Нарис української міфології. Львів : Ін-т українознавства НАН України, 2000 / В. Гнатюк. – 264 с.
4. **Лілік О.** Модифікації жіночого образу в інтимній ліриці Марії Матіос / О. Лілік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scaspee.com/all-materials/the-modification-of-female-character-in-maria-matioss-intimate-lyrics-lilik-o-o>.
5. **Матіос М.** Жіночий аркан у саду нетерпіння / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда”, 2007. – 308 с.
6. **Стасько Б.** Роман Гарасимчук та його автентичні „Танці гуцульські” / Б. Стасько, Н. Марусик. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний ун-т імені Василя Стефаника, 2010. – 284 с.

ТОПОНІМІКА СТАРОБІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Віра Павлова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – ст. викладач Карлова Н.М.

Дослідження топонімів має велике значення як для вивчення географічного середовища, історії народу, умов його життя, так і для розвитку й специфіки його мови.

Вивчення просторового розташування та відмінностей структури топонімів, різних територіальних топонімічних угруповань дає можливість виявити взаємозв'язки між ними та іншими складовими суспільно-географічних комплексів, як-то: етнонаціональна структура населення, історико-етнографічні ознаки територій, провідні типи господарювання, культурні та релігійні відносини, політичний устрій.

За офіційними даними електронного довідника „Україна. Адміністративно-територіальний устрій”, у 18 районах Луганської області налічують 752 сільських населених пункти, з яких 102 селища і 650 сіл [1].

До адміністративних меж Старобільського району Луганської області, що займає площу в 1,6 тис. км², належить

1 місто (Старобільськ) і 58 сільських населених пунктів, з яких лише один населений пункт має статус селища – Степове [2]. Старобільськ із 1938 року має статус міста й районного центру.

Першим за алфавітом у переліку усіх населених пунктів Старобільщини йде село з назвою Антонівка, останнім – Шульгинка. П'ять населених пунктів мають у назві однаковий початок 'ново-': Новоастраханське, Новоборове, Новодонбаське, Новоомелькове, Новоселівка.

Однакова кількість населених пунктів (по 6 у кожній групі) мають назви, що починаються з букв „Б” (Байдівка, Балакирівка, Березове, Бондареве, Бутківка, Бутове); „Н” (Нижньопокровка, Новоастраханське, Новоборове, Новодонбаське, Новоомелькове, Новоселівка); „П” (Петровське, Підгорівка, Піщане, Половинкине, Проїждже, Проказине); „С” (Садки, Світле, Сенькове, Старобільськ, Степове, Суханівка).

За типом словосполучення утворено назву лише одного населеного пункту – с. Верхня Покровка.

Назвами прикметникового походження є назви 27 населених пунктів: Березове, Бондареве, Бутове, Веселе, Вишневе, Джемільне, Західне, Запорізьке, Левадне, Лозове, Новоастраханське, Новоборове, Новодонбаське, Новоомелькове, Омелькове, Оріхове, Петрівське, Піщане, Половинкине, Проказине, Роздольне, Світле, Сенькове, Степове, Тецьке, Федчине, Шпотине.

Назви 23 населених пунктів мають в основі суфікс –к-: Антонівка, Байдівка, Балакирівка, Бутківка, Ганнівка, Дубовівка, Єгорівка, Калмиківка, Кам'янка, Кринички, Курячівка, Малохатка, Маринівка, Нижньопокровка, Новоселівка, Горлівка, Підгорівка, Садки, Суханівка, Титарівка, Хворостянівка, Чмирівка, Шульгинка.

Від імен дістали назву села Антонівка, Ганнівка, Єгорівка.

Двокореневими є назви 7 населених пунктів: Малохатка, Нижньопокровка, Новоастраханське, Новоборове, Новодонбаське, Новоомелькове, Новоселівка.

Цікавими з погляду походження є назви населених пунктів Джемільне, Дубовівка, Караяшник, Лиман, Лозуватка, Проказине, Тарабани, Тецьке, Чмирівка.

Отже, топоніми – це факти мови, які закріплені територіально і є джерелом вивчення історії народу, його мови. Питання походження топонімів Старобільського району Луганської області потребує подальшого поглиблення та ґрунтовного вивчення.

Література

1. Електронний довідник „Україна. Адміністративно-територіальний устрій” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html>. **2. Список** населених пунктів України: Луганська область // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maps.vlasenko.net/list/ukraine/luganska/>.

ХУДОЖНЯ ОБРАЗНІСТЬ ЛЕКСЕМИ „ВЕЧІР” У ПОЕЗІЯХ Л. КОСТЕНКО

Андрій Панасюк (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студент)
Наук. керівник – доц. Бабій Ю.Б.

Лексема *вечір* у мові поезій Л. Костенко функціонує у прямому значенні, а також вживається як вторинна номінація.

Пряме значення „частина доби від кінця дня до початку ночі” [2, 344] домінує в слововживаннях іменника *вечір* із прикметниками – часовими характеристиками *осінній, вересневий, літній, травневий* тощо.

Значний за обсягом фрагмент епітетного поля лексеми *вечір* формують колористичні характеристики. Природно, що, крім традиційних колором *темний, синій, срібний*, у мові досліджуваної поезії фіксуємо новітні, оказіональні типи, які виявляються в сполучуваності іменника *вечір* з прикметниками *оранжевий, сизий, золотавий*: *В пустелі сизих вечорів* [1, 125]; *Золотаве звечоріння в зелених кучерях сосни* [1, 45].

Художню образність номінації *вечір* часто забезпечує репрезентація цієї частини доби через базову колірну ознаку *синій*. Вона вербалізується в багаточленних статичних і динамічних метафорах з означальним компонентом *синій, голубий, просинені*:... *вечір гріє сині руки/ над жовтим вогнищем кульбаб* [1, 95]. Отже, підтверджується думка про те, що художні засоби, побудовані на колористичній семантиці, не

втратили своєї поетичності.

Номінація *вечір* стає центром складних предикативних метафор, естетичний зміст яких інтенсифікують ототожнення *зорі – перли, золоті монети: Вечір сипав золоті монети в його потертий сірий капелюх* [1, 115].

Індивідуальність відчуття й осмислення часу в мовистилі Л. Костенко виявляються в конкретно-чуттєвій репрезентації частини доби *вечір* через одоративні поняття. Так, сема ‘запах’ домінує в епітетному образі *прохолодно-м’ятний вечір*, предикативній метафорі *вечір пахне м’ятою*. Пор.: ... *вечір пахне м’ятою* [1, 289].

Метафорична модель „час – звук” продуктивно розвивається в образах, які естетизують поняття „вечір” за рахунок його контекстного поєднання з іменниками звукової семантики – *дзвін, тиша: Його ім’я розгублена афіша уже несла, як вечоровий дзвін* [1, 250].

Окрему групу формують образи, у яких антропоморфну трансформацію номінації *вечір* забезпечують субстантивні епітети, граматично оформлені як прикладка: *Вечір-мулат підійшов до порога* [1, 181]; *Вечір-мисливець/ підстрелене сонце/ несе у сірому ягдташі* [1, 119].

Порівняно з корпусом антропоморфних метафор інтерпретації лексеми *вечір* через поняття ЛСП „природа” – кількісно нечисленні. Вони реалізуються в асоціативно-образних співвіднесеннях: *вечір – тварина, птах, комаха: Нью-Йоркські вечори роються, наче оси* [1, 235].

Стосовно аналізованого темпорального іменника *вечір* відзначаємо текстову активність прикметників *вечірній* („прикм. до *вечір* 1. // Який буває ввечері. // Який відбувається, здійснюється, проходить або діє увечері” [2, 345]), *вечоровий* (*перев. поет.* „те саме, що *вечірній*” [2, 345]) та дієслова *вечорити* („наближатися, проявляти свої ознаки (про *вечір*)” [2, 345]). В аналізованих поетичних текстах вони функціонують у загально мовних значеннях: *Ти співав до мене пісні вечорові* [1, 96]; *І просто сум, І просто вечоріє* [1, 256]; *Вечорили дні* [1, 14].

Отже, лексема “вечір” у поезіях Л. Костенко демонструє новітні напрями образних модифікацій через актуалізацію сем

‘колір’, ‘запах’, ‘звук’, а також через конкретизацію абстрактної часової семантики в метафоричних структурах. Такі образи оформлюються в контексті накладання лексичного значення іменника *вечір* та слів – носіїв колірної, одоративної, звукової семантики, маркерів емоційно-психологічного стану людини і є виявами внутрішньосемантичних потенцій аналізованої назви частини доби.

Література

1. **Костенко Л.** Вибране : Поезії / Л. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 580 с. 2. **Словник української мови:** В 11 т. / Т. 1: А–В / Укл. А. П. Білоштан, А. А. Бурячок [та ін.]; Ред. А. А. Бурячок [та ін.]. – 1970. – 799 с.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОВЕДЕННЯ СЛОВНИКОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ганна Петерсдорф (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)
Наук. керівник – доц. Бородіна Н.С.

Робота над словниковим запасом учнів є одним із найважливіших елементів формування всебічно розвинутої мовної особистості та одним із чинників, що визначають рівень обізнаності школярів з усіх предметів. З розвитком освіти та новітніх технологій формується потреба використання нових ефективних методів, прийомів і засобів роботи на уроках української мови. Застосування сучасних технологій у проведенні словникової роботи – один із основних засобів ефективного засвоєння учнями нового матеріалу. На сучасному етапі новітні технології перебувають у постійному розвитку, тому проблема їх використання у словниковій роботі є досить актуальною. Цією проблемою займалися такі вчені та вчителі, як В. Коваленко, Б. Нікітін, І. Ситник, М. Пентилюк, В. Царук та інші.

Програма з української мови приділяє велику увагу словниковій роботі, результатом якої є розвиток мовлення дітей, підвищення їхньої грамотності, адже курс української мови – це не тільки окремий навчальний предмет, а й основний засіб опанування інших шкільних дисциплін. Учитель повинен чітко усвідомлювати відповідальність за вміння школярів грамотно

використовувати слова в усному та писемному мовленні. Це стосується й розуміння значення слів, і правильної вимови, і орфографічної зірковості, і доречної словосполучуваності та слововживання. Зробити процес засвоєння словникових слів більш ефективним – завдання складне, що потребує натхнення та сил учителя.

Засвоєння написання словникових слів потребує численних систематичних вправ, що пов'язані з усіма видами письмових робіт учнів. Сьогодні саме учень є центральною фігурою на уроці. Від його творчої активності, умінь доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з однокласниками, з учителем залежить результативність уроку. Вплинути на традиційний процес засвоєння словникових слів, підвищити його ефективність може використання інтерактивних технологій.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації діяльності, що має за мету створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого навчання школярі вчать бути демократичними, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення.

У роботах І. Ситник досліджено застосування інтерактивного навчання через використання групової співпраці. Групова співпраця має переваги над іншими формами роботи, зокрема такі: діти вчать співробітництва (слухати, підтримувати розмову, досягати згоди, домовлятися); однокласники стають друзями (підключаються один про одного, допомагають, довіряють); учні аналізують взаємозв'язки між явищами, шукають альтернативне вирішення проблемної ситуації.

У межах словникової роботи ефективними є також індивідуальні завдання (картки, схеми і т. д.); робота в парах („Віч-на-віч”); робота в малих групах („Пошук інформації”, „Коло ідей”); проведення на уроках інтерактивних ігор: „Рольова гра”, „Драматизація”, „Спрощене судове слухання”, „Інтер'ю”, „Мозковий штурм”.

В основі роботи над правописом словникових слів, крім традиційних вправ, належне місце повинні посісти творчі вправи, що б активізували роботу учнів на уроці. Основою засвоєння правопису словникових слів є запам'ятовування, тому необхідно розвивати в учнів усі види пам'яті: слухову, зорову, емоційну. Водночас актуальною залишається дидактична проблема: як зробити цей процес цікавим і пізнавальним. Щоб отримати позитивний результат у роботі над словниковими словами, учитель підходить творчо до формування вміння відтворювати правильний графічний образ слова. Застосовуючи різні види роботи, передусім, необхідно добирати мовні ситуації, які б спонукали й давали можливість учням ще й ще раз повернутися до слова, вимову і правопис якого треба запам'ятати.

Методист В. Царук досліджувала такі інтерактивні методи, як роботу в парах та роботу в малих групах. На нашу думку, вони є достатньо ефективними. Так, наприклад, при засвоєнні учнями лексичних понять, учитель подає на дошці слова, записані у два стовпчики. Перший стовпчик пояснює один учень, а партнер слідкує за правильністю пояснення (виконує роль вчителя), потім учні обмінюються ролями. Роботу в малих групах застосовують для вирішення складних проблем, що потребують колективного мислення, коли завдання вимагає спільної, а не індивідуальної роботи. Важливими аспектами групової роботи є опрацювання змісту й подання групами результатів колективної діяльності.

Цікавим методом інтерактивного навчання є гра „Засадимо грядку”, що використовується для написання словникового диктанту. Під час перевірки на дошці подають правильно написані слова, учні обмінюються зошитами і починають „Виполювати бур'янці” (виправляти помилки, пояснюючи один одному орфограми на цю тему). На цьому етапі застосовується технологія „Створення ситуації успіху”: „У кого грядочки чисті – молодці! У кого були помилки – наступного разу засаджуйте старанно й не допускайте, щоб на них поріс бур'ян!”. Такий метод є ефективним, оскільки активізує життєвий досвід і мотивацію учнів до успішного навчання, школярі вдосконалюють власні комунікативні

навички, вміння аналізувати свої помилки й помилки товариша.

Досить ефективними є також метод „Мозковий штурм”, застосування якого може бути доцільним при доборі синонімів до поданого слова, прийом „Я – лінгвіст” (написати визначення пропонованих слів, користуючись тлумачним словником, а аркуші з поясненнями слів прикріпити до дошки), „Словникове лото” (за окремими словами скласти вислів).

Розвиткові у дітей навичок розрізнення звукової форми слова, їх диференціації, формуванню вміння аналізу звуків мови, розвитку уважності, здатності сприймати слова з голосу й визначати їх фонетичні особливості допомагають інтерактивні вправи. Цікаві вправи та ігри з мови використовуються на всіх етапах уроку. За їх допомогою можна перевірити, як учні виконали домашнє завдання, полегшити сприйняття, усвідомлення нового матеріалу та його закріплення. Як бачимо, сучасні технології проведення словникової роботи заохочують учнів до сприйняття навчального матеріалу, розвивають їх мотивацію, творчі вміння та навички, є засобом активізації пізнавальної діяльності, мають більш високу ефективність, порівняно з традиційними методами і прийомами.

СТАРЕНЬКИЙ, БЛЕНЬКИЙ, МАЛЕНЬКИЙ...

Ірина Пінчук (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Должикова Т.І.

Словник лінгвістичних термінів визначає емоційну лексику як „слова, які служать для вираження почуттів та настроїв людини” й виділяє в її складі такі групи: 1) слова, що безпосередньо означають почуття: *любов, ненависть, радість, жах, покора* тощо; 2) слова, у значенні яких подано оцінку явища, предмета: *хороший, поганий, жахливий, чудовий* тощо; 3) слова, у яких емоційне ставлення до предмета або явища виражене граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами: *кошенятко, вітряга, бабуся, малесенький* тощо [2, 58].

Предметом нашої уваги стала лексика, емоційне забарвлення якої досягається за допомогою суфіксів суб’єктивної оцінки. Матеріалом для аналізу обрано твір

сучасної української авторки Дари Корній „Гонихмарник”.

Дара Корній (це ім'я – літературний псевдонім) – представниця нової генерації авторів. Народилася на Волині, і саме на Волині починаються події в її романі „Гонихмарник”. Зараз авторка живе у Львові – місті, у якому розгортається сюжетна лінія її твору.

Головні герої роману – підлітки. Напевно, ця вікова група складає й основу читацької аудиторії твору. Головна героїня – Аліна – утілення справжньої української душі. Доля цієї земної дівчини переплітається з гонихмарником-дводушником. Звідси й починається оповідь про нелюдське кохання. Авторка пише живою, простою українською мовою, часом застосовуючи діалектизми, вплітає в сюжет українські міфи.

Увесь твір просякнутий позитивними емоціями та доброзичливим настроєм. Саме тому у творі ми знаходимо широкий спектр лексичних одиниць з яскравим емоційно-експресивним забарвленням, серед яких найактивніше використовуваними є деминутивні форми.

Прикметникові суфікси здрібнілості **-есеньк-** та **-ісіньк-** у процесі розвитку мови розійшлися в значенні: перший залишився тільки лексико-граматичним, за допомогою другого з'являються утворення, що позначають вищу міру якості, тобто суфікс **-ісіньк-** набуває лексико-семантичних ознак: *новісінький* („Ось недавно Аліна перекроїла **новісінькі** штори у спальні батьків на спідницю та маринарку” [1, 12]); *звичайнісінький* („Уперше ворожість до телевізора відчула, коли передивилася **звичайнісіньку** казочку «Червона Шапочка»” [1, 19]); „Бо тоді це вже не майстерня художника, а **звичайнісіньке** помешкання” [1, 28]); *цілісінький* („**Цілісінькі** вихідні старанно готувалася, майже не спала, і тут маєш” [1, 38]); *справжнісінький* („А донька з тихенької домашньої бунтарки перетворилася на **справжнісіньку** революціонерку” [1, 48]); *дорогесенький* („Бузочку, **дорогесенький**, пробач мою небалість” [1, 25]), *малесенький* („Відкриває ніжно-білу сумочку від когось там й витягує **малесеньку** пляшечку мінералки” [1, 46]).

Суфікси здрібнілості, як правило, вносять у текст пестливі відтінки, сприяють зображенню переживань і почуттів автора.

Окрім прикметникових утворень, суфікси з емоційно-експресивним забарвленням **-есеньк-** та **-ісінък-** трапляються й у прислівниках: *нічогісінько* („Не знає про життя **нічогісінько**”; „Аліна **нічогісінько** не розуміє”; „Я й так **нічогісінько** не побачу” [1, 39]) та *тихесенько* („Кажан сміявся, **тихесенько**, ледве чутно хихотів” [1, 41]).

Проаналізувавши мовну тканину твору, ми знайшли чимало лексичних елементів із словотворчим суфіксом **-еньк-**: *старенький* („Татко подарував свій **старенький** ноутбук”; „Потім виступає **старенький** дідусь від ветеранів війни, схожий на старого криничного журавля”; „Ірина зняла з лавки **старенький** ліжчик і пішла до лісу – почитати в тиші та спокої”); *біленький* („Пом'яте землистого кольору обличчя шкірилося двома рядами на диво **біленьких** зубів, дбайливо доглянутих недешевим стоматологом”), *худенька* („Він гидко витріщався з гори свого росту на **худеньку** постать Аліни”; „Він пам'ятав її ще зі школи – **худенькою** веселою дівчинкою-берізкою із смішними кісками”; „Навпроти надто серйозна, вдягнена в недбало накинуту на **худеньке** тіло червону теніску, старі джинси юна дівчина”); *маленький* („За вікном на дахівці весело граються голуби, п'ючи воду з **маленьких** калабаньок” [1, 26]; „Всередині закручувався **маленький** смерч” [1, 27]; „**Маленький** рожевий пуп'янок тягнув до нього свої рученята” [1, 30]); *дорогенька* („Угу, ти давно в люстерко зазирала, **дорогенька**?” [1, 37]; „Такі приємні слова. Дякую, **дорогенька!**” [1, 38]).

Емоційно-експресивний суфікс **-еньк-** у прислівниках уживається в поодинокому випадку: *частенько* („Аліна **частенько** впадає в різні крайнощі” [1, 11]; „Тато **частенько** брав на кпини такі метикування доньки” [1, 16]); *нічогенько* („**Нічогенько** собі вкоротила дорогу” [1, 20]).

Емоційно-забарвлені лексеми в аналізованому творі створюють позитивну конотацію висловлюваного та уживаються для вираження різних відтінків почуттів, думок, демонструють ставлення до персонажів твору, зображуваної дійсності.

Література

1. Корній Д. Гонихмарник / Дара Корній ; передм. Люко

Дашвар. – Харків : Книжковий клуб „Клуб сімейного дозвілля”, 2010. – 336 с. **2. Кротеви́ч Є. В.** Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротеви́ч, Н. С. Родзевич. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.

СИЛА ШЕВЧЕНКОВОГО СЛОВА

Тетяна Пінчук (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, професор)

Сучасне покоління усвідомлює велику відповідальність за збереження своєї національної культури. Шевченкова доля, сила його слова і духу органічно вплетені в життя великого українця. Величезна кількість спогадів про Тараса Шевченка дозволяє реципієнтові різнобічно ознайомитися з творчістю Пророка. Відомі імена таких дослідників як В. Бородін, І. Бойцун, І. Дзюба, П. Зайцев, Ю. Івакін, Є. Кирилюк, В.Кравченко Ж. Ляхова, М. Павлюк, В. Пахаренко, І. Пільгук, В. Смілянська та інші. Шевченко – найвеличніший український митець усіх часів.

Луганський національний університет не випадково носить ім'я Тараса Шевченка із далекого 1939 року. І вже 77 років студенти мають змогу долучатися до історії, до культурної вічності нашого генія і хоча б намагатися доторкнутися до його величної духовної спадщини. Студенти цього найпрестижнішого та прогресивного навчального закладу України цікавляться як життєвою долею Великого Кобзаря, так і пишуть власні поетичні твори про нього. Однією з таких є студентка-випускниця спеціальності „Журналістика” факультету української філології та соціальних комунікацій Олесь Василець.

У студентські роки Олесь створила цілий цикл поезій про Шевченка, однією з яких є присвята Тарасові Шевченку до дня його перепоховання в Україні (у Каневі):

*Славетний геній,
Душа народу,
Твоє учення
Не кане зроду.
Твої нащадки,
Вкраїни діти,*

*Безцінний спадок
Нестимуть світом.
Нестимуть слово –
Потужну зброю,
У бій щоб мову
Узять з собою.
І словом гострим
Завзято битись,
Щоб потім просто
Життю відкритись.
Дивись, Тарасе,
Які настали
Часи зловісні!.. –
Щоб ми повстали
І йшли до волі,
Й життя любили,
Не гнулись долі
Від вітру сили.
Щоб ми не лячно,
Кобзарю милий,
Вклонялись вдячно
Твоїй могилі.
Щоб наші діти
Отут зростали!
Скитань щоб біди
Вовік не знали!
Щоб Україна
Була навіки...
Здійми, Кобзарю,
Свої повіки!
В часи буремні
Дивись, Тарасе,
На нашу землю –
Вона прекрасна! [1, 37].*

У цьому вірші молоді поетеси простежуються патріотичні мотиви, ефект яких досягається за допомогою епітетів, якими автор наділяє Україну і Шевченка: „славетний геній”, „душа народу”, „безцінний спадок”, „потужна зброя”,

„часи буремні”. За допомогою описових прикметників виявляється ставлення автора до поета: „славетний”, „безцінний” тощо. У вірші вдало поєднані образ України і постать Тараса Шевченка, на що вказують такі рядки: *„Твої нащадки – / Вкраїни діти, / безцінний спадок / нестимуть світом”, „Щоб Україна / була навіки, / Здійми, Кобзарю, / свої повіки”, „В часи буремні / дивись, Тарасе, / на нашу землю – / Вона прекрасна”*. Тут чітко простежується натяк поетеси на міцну духовно-культурну залежність України від Тарасового слова, а також акцентується увага на тому, що через призму творів Тараса Шевченка українці мають змогу глибше відчувати власну культуру, історію, віру та зрозуміти народне національне призначення.

У вірші О. Василець „Не плач, Вкраїно!” закладена ідея української державності: *„блакитно-жовте знамено під білим небом”*, що свідчить про вознесіння України як незалежної держави на рівень з іншими країнами світу. У рядку *„Країна-мати...несе і сіє своє зерно”* відбивається уособлення молодого покоління, для яких рідний дім – не Радянський Союз, а Україна. І те „зерно”, про яке говорить поетеса, саме знаходить логічний відгук. Мається на увазі зерно молодого покоління, яке „зросте на волі”. Ідейна спрямованість вірша звучить у таких рядках: *„Як світоч наш без талану й долі / Тарас Шевченко колись зростав”*, – де автор залучає діалог поколінь. Вона акцентує увагу на тому, що задля щасливого і корисного життя необов’язково бути заможним чи вихідцем із заможної родини, можна бути і безталанним, і кріпаком, а з цього стати „Властителем у царстві Духу”, як казав Іван Франко про Тараса Шевченка.

Назва твору є також символічною. Це назва-звертання до України. Загалом цей твір присвячено Україні, яку поетеса називає матір’ю, але одна вагома фраза про Тараса Шевченка нібито закликає сучасників звертатися до Кобзаря за порадою, дивитися на його життя і порівнювати зі своїм, ставити запитання: „А чи правильно я живу?”, „А чи пишався би мною Тарас Шевченко?”, „А чи пишалася би мною Україна?”.

У вірші використано епітети: *„біле небо”, „блакитно-жовтеє знамено”, „сильні крила”, „своє зерно”, „проміння*

сонця”, „буйство трав”, „світоч наш”; метафора: „Вкраїна-мати на сильних крилах несе і сіє своє зерно”; порівняння: „Отож воно вже зростає на волі, / в промінні сонця і в буйстві трав, / Як світоч наш без талану й долі / Тарас Шевченко колись зростає”.

У п'яťох катренах поезії „Розкажи, поете, про мою Україну” О. Васи́льц звертається до народного генія з наболілим питанням: „Де тепер шукати нам тих виднокраїв?”. Численне використання фігур поетичного синтаксису робить поетичні рядки більш експресивно забарвленими та емоційно насиченими. Постійні епітети „мазана хатина”, „тяжка неволя” наближують мову поезії з творіннями самого Кобзаря. У поезії помітна алюзія на поему „Сон” („У всякого своя доля...”), що проявляється у використанні образів Пекла та Раю – образів потойбічного світу, часто застосовуваних самим Кобзарем.

Постать Тараса Шевченка є для молоді поетеси „світочем” у пітьмі одвічного страждання української нації.

Література

1. Соняшник : Літературно-публіцистичний альманах. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”. – Вип. 4. – 2010. – 227 с.

ДИДАКТИЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ РОМАНУ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР „ПОЛЛІАННА”

Олена Пітерська (Білоцерківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 18 Київської області, м. Біла Церква, учитель-методист)

Роман американської письменниці Елеанор Портер „Полліанна” українські школярі вивчають у 5 класі (у віці 10 – 11 років). Безсумнівно, це заслуга авторського колективу нової програми з зарубіжної літератури, який із великою увагою поставився до читацьких уподобань дітей („Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (2012 р. зі змінами 2015 р.”)). Результати анкетування дитячої аудиторії протягом останніх трьох років свідчать, що читання цього роману сприймається п'ятикласниками позитивно та творчо, адже у процесі читання розгортається суб'єктивний потенціал

дитини, що з легкістю поринає у систему художнього мислення автора. Хотілося б у зв'язку з цим виділити два важливих аспекти вивчення роману Елеанор Портер у школі – дидактичний та психологічний.

Важливість гри Полліанни в радість переоцінити складно. Російська перекладачка Н. Трауберг написала в післямові до роману Елеанор Портер: „... гру цю треба застосовувати до себе, у крайньому разі – до тих, хто просить розради; інакше вийде те, що Кіт Гілберт Честертон називав „образливим оптимізмом за чужий рахунок” [1]. Люди дуже легко дають поради, якщо біда трапляється з іншими. Чи можуть вони чесно „грати у радість”, доводить те, що вони роблять, думають, говорять, якщо біди в них. Найчерствіший вид розради – це щось на кшталт висловлювання „дивись на речі простіше”. Сучасний світ, що так потребує щирих проявів доброти, має подякувати авторові твору за ті виховні моменти, які містить у собі „Полліанна”. Звичайно, можна скільки завгодно іронізувати щодо оптимізму цієї книги, із яким змагатиметься хіба що висловлення французького маршала Фердинанда Фоша: „Мій центр здає, правий фланг відступає, становище чудове. Я атакую”. Однак саме роман „Полліанна” лікарі радять читати тим, хто переживає реабілітаційний період.

Головна героїня роману з гідністю несе свою місію у світ людей – маленьких та дорослих. З одного боку, вона просто робить те, чому її навчив батько-священик: умінням радіти рятує свою душу від задрощів, озлоблення та гніву, з іншого – відкриває шлях іншим. Серед так званих „інших” не тільки герої та персонажі роману, але й читачі. Разом із Полліанною маленький читач розуміє, що для місіс Сноу важливим є не так те, із яких інгредієнтів приготували чергові холодець або бульйон, як те, що взагалі є хтось щиро зацікавлений у звичайній розмові з нею. А скільки таких місіс Сноу нас оточує сьогодні? Отже, дитина-читач розуміє, що є сенс замислитися над цим. Немає підстав стверджувати, що успішні бізнесмени, які займаються благодійністю, у дитячі роки обов'язково були шанувальниками „Полліанни”, проте історія багатого містера Пендлетона, що всиновив сироту з притулку, справляє на українських дітей неабияке враження.

Життєстверджувальна позиція автора – ще один чинник, який зробив роман „Полліанна” таким важливим для розвитку світогляду дитини. Іноді критики звинувачують Елеанор Портер у зайвому оптимізмі, але без надії та впевненості в завтрашньому дні людина почуває себе нещасною. Хіба цього ми хочемо нашим дітям? Хіба викликає сумніви художня цінність творів Чарльза Діккенса лише тому тільки, що вони мають щасливий фінал? Підсвідоме прагнення людини до успіху та щастя – процес не тільки природний, але й благотворний. Ще один вислів Н. Трауберг, на наш погляд, буде доречним: „Спробуємо так поставити душу нашим дітям, щоб вони ніколи не уподібнилися ані старій з Пушкінської казки, ані розумниці Ельзі з казки братів Грімм. Одна не знала подяки, інша – надії” [1].

Порівняємо імена та долі таких персонажів, як Джиммі Бін й Гек Фінн, образи тітоньки Поллі та міс Поллі Харрінгтон, а також образи двох американських міст (Санкт-Петербург – Белдінгсвілл), природи (велична Міссісіпі, „Кардіфська гора, що височіла над містом” – безіменна ріка та скеля) у творах Елеанор Портер та Марка Твена. Читацькі альянзи дають змогу побачити спадкоємність літературних традицій з одного боку, а з іншого – усвідомити, що „Полліанна” – це роман з іншими жанровими особливостями. Світ дорослих та дітей у ньому не протиставлено, радше навпаки, „вустами дитини говорить істина”. Історія життєвих перипетій Полліанни, її діалоги з мешканцями міста Белдінгсвілл впливають на долі людей, змушують багатьох змінитися, усвідомити цінність життя, а це вже нагадує притчу. Автор перетворила абстрактну ідею на конкретні образи, що запам’ятовуються. Отже, читач розуміє, що гра в радість – це психологія позитивного мислення. Це саме те, що необхідно дітям зараз, тому що від позитивного мислення залежить їхня здатність до рефлексії та самореалізації.

Вивчення роману „Полліанна” в школі зазвичай вибудовується у такому напрямку: підготовка до сприйняття тексту; читання; коментар, підготовка до аналізу; аналіз (слідом за автором, пообразний, проблемно-тематичний, комбінований); інтерпретація. Вивченню роману „Полліанна” передують читання „Пригод Тома Соєра” Марка Твена, тому під час літературного

аналізу на рівні читацьких алюзій доцільно використовувати елементи компаративістики. За умови володіння учнями англійською мовою можна застосувати елементи антропоцентричного підходу до аналізу художнього тексту. Учні цього віку розуміють, що літературних героїв створюють автори, проте сприймають їх як живих людей, тому після коментованого читання діти намагаються визначити мотивацію вчинків героїв та персонажів твору.

Відстеження динаміки розвитку художніх образів у романі (преподобний Пол Форд знайшов спільну мову зі своїми прихожанами; сувора та стримана міс Харрінгтон стає люблячою та ніжною; містер Пендлетон всиновив Джиммі Біна; місіс Сноу зрозуміла, що життя – безцінний дар) дозволяє перейти до обговорення ідейного задуму твору. Учні висувують ідеї, підключаються до полілогу та готуються до найважливішої події – до гри в радість. Саме гра Полліанни зумовлює успіх інтерпретації художнього твору.

Творчий переказ вибірових глав від імені персонажів твору, складання образних схем, формулювання запитань, звернених до автора, є найбільш результативними видами роботи з текстом на уроці. З особливою радістю діти сприймають рольові ігри, костюмовану драматургію, адже яскраві образи створюються за їхньою особистою участю.

На різних етапах вивчення теми вчитель аналізує здатність дітей до рефлексії настрою та емоційного стану, рефлексії діяльності та змісту навчального матеріалу. Якщо під час роботи учні розділені на групи, то процес рефлексії є багатограним (самооцінка й оцінка з боку однолітків). Момент істини настає тоді, коли діти усвідомлюють значення „ліків“ від Полліанни – теплих взаємин у сім’ї, спілкування з друзями, гармонії зі світом природи.

До якого результату ми прагнемо, вивчаючи „Полліанну” в школі? Для нас є важливим розуміння дітьми сутності моральних цінностей твору. Перш за все, це активна життєва позиція, вміння долати труднощі, адекватне сприйняття себе та людей у світі, розуміння цінності життя. Адже якщо „кожен день не може бути добрим, все ж є щось добре у кожному дні”.

Література

1. **Портер Е. Полліанна** / Е. Портер. – К.: Країна мрій, 2011. – 304 с.; 2. **Твен Марк**. Пригоди Тома Соєра / Марк Твен. – К.: Арий, 2014. – 112 с.

ЖОВТЕНЬ – МІСЯЦЬ У ЗОЛОТИХ ШАТАХ ОСЕНІ

Ірина Подлесна (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Клещова О.Є.
*„Мені щастить збирати за рік
два врожаї: в червні і в жовтні”*
(Юрій Смолич).

Метою статті є дослідження етимології та етнографічних особливостей жовтня – другого місяця осені.

Завдання нашої роботи – визначити етимологію слова *жовтень*, розкрити давні назви місяця, охарактеризувати особливості вшановувальних днів та народних прикмет.

Академічний тлумачний словник української мови подає декілька пояснень до слова **ЖОВТЕНЬ**: 1. Назва десятого місяця календарного року. – Мені щастить збирати за рік два врожаї: в червні і в жовтні (Юрій Смолич, I, 1958, 69); 2. (з великої літери). Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 року. Нарешті – Жовтень! Вдарила „Аврора”, І сила та гвинтівку підняла (Микола Гірник, Сонце., 1958, 6); // Річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції 7 листопада (25 жовтня за старим стилем). Скоро Жовтень. Он лежать уквітчані гірлянди, їх сплели з пахучої сосни (Володимир Сосюра, I, 1957, 340) [1, 540].

„Словарь української мови” Б. Грінченка подає ще одне тлумачення лексеми жовтень: „Жóвтень П, -ні, ж. У гончаровъ: желтая краска для раскрашивания посуды. Шух. I. 264” [2, 488].

Нас цікавить перше тлумачення слова: жовтень – назва десятого місяця календарного року. Давньоукраїнська назва „жовтень” походить вочевидь від жовтого листа. Місяць справжньої золотої осені. Цю назву місяць має ще з часів Київської Русі. У народі його називали „листопадник” (від осіннього жовтого листопаду); „грязень” (від грузьких доріг);

„хмурень” (від похмурих днів); „зазимник” (у цю пору з’являлися перші заморозки). Жовтень дуже мінливий, тому про нього казали: „У жовтні на день сім погод: сіє, віє, крутить, мутить, реве, зверху ллє, а знизу мете!” „Якщо листя з дуба і беріз опаде чисто – легкий рік, нечисто – на сувору зиму”. За жовтнем уживалося й слово „паздерник” (від слова „паздер”, тобто костриця), бо в цей час починали переробляти (м’яти) льон та коноплі (від волокон відділяли кострицю). Латинською – Oktober (від okto – 8, себто до календарної реформи Юлія Цезаря в 46 р. до н. е. він був восьмий) [3].

Цікавим є той факт, що у прадавні часи в Північній півкулі планети він мав назву „місяць Кота”. Враховуючи особливості людської психології, стародавні мудреці саме другий місяць осені присвятили цьому улюбленцеві людей (котові). М’який, пухнастий, вуркотливий, проте із кігтиками і гострими зубами – кіт – це ніби єдність кількох протилежностей. А присвячений йому природній цикл символізує такі філософські сторони людського буття, як заперечення і пізнання істини через особистий досвід.

Жовтень – місяць жовтого листя. Місяць справжньої золоті осені. 14 жовтня – Свята Покрова, а 9-го – день апостола-євангеліста Іоана Богослова.

Європа і Росія називають його „октобрем” чи „октябрем”, що походить від слова „окто”, яке означає „вісім”, бо він був восьмим місяцем давнього, дореформеного календаря.

Дозволяючи помилуватись останніми квітами року, жовтень покриває землю то листом, то сніжком; а сестра Жовтня – Покрова покриває дівчат шлюбним вінцем, обручку ж дарує їм сама богиня Лада і благословляє на любов, щастя і вірність. Цікаво, що величали жовтень і „весільником”, бо, завершивши збирання осіннього врожаю, люди справляли весілля. За традиційною українською обрядовістю, саме від празника Покрови, тобто 14 жовтня, дозволялося справляти весілля. У народі так і казали: „Жовтень на весілля багатий” [5].

Кінець жовтня має кілька вшанувальних днів: 30 жовтня – Кузьми та Дем’яна, а 31 жовтня – Луки Осіннього та пов’язаних із ними прикметами.

Братів-цілителів Кузьми та Дем'яна, які походили з Аравії, сповідували християнську віру і добре володіли мистецтвом лікування травами й молитвами, вшанували саме 30 жовтня. Адже усі свої добрі справи робили брати безоплатно, за що їх називали безсрібниками. Проте коли слава про них поширилася, їх привели в Кілікію, де й стратили.

31 жовтня – день апостола і євангеліста Луки. У нас він здавна шанувався як наставник іконописців, оскільки сам займався живописом, хоча за професією був лікарем. Лука першим намалював образ Богородиці з дитям Ісусом. А одна з його ікон сьогодні відома як Володимирська.

О цій порі у кожній селянській родині був достаток, а тому казали: „Прийшов Осінній Лука – з'явилися хліб і мука” [6].

Перший сніг, що випадає в місяці жовтні, ще не робить зими, як і одна ластівка не чинить весни. Недарма в народі кажуть: „Перший сніжок – нележок”, „Поки лист з вишні не спав, скільки б снігу не випало, відлига його все одно зжене” і „Зима без трьох підзимків не буває”. За народними прикметами перший сніг зазвичай випадає за сорок днів до зими. За календарем природи триває пора прощання перелітних птахів із батьківщиною. Одні з них кочують своїми одвічними шляхами, інші збираються в зграї, готуючись до відльоту на зимові квартири. Відлітають зяблики, польові жайворонки, дрозди, вальдшнепи, лісові голуби, шпаки, чайки. З прощальними криками покидають нас ключі гусей і журавлів, відлітають качки. Негода, а потім і похолодання підганяють птахів. У добру путь, вічні мандрівники! У добру путь, милі вісники весни і осені! [5].

З місяцем жовтнем пов'язані дуже цікаві народні прикмети. Серед них можна виділити такі:

- Чим сухіший і тепліший початок жовтня, тим пізніше настане зима.
- Грім у жовтні – на безсніжну зиму.
- Як восени випадає ранній сніг (десь перед Покровою), то цей сніг відразу ж згине і ще після цього не буде снігу 40 днів.

○ У котрий день (понеділок, вівторок і т.д.) випаде перший сніг восени, то в цей день треба весною садити картоплю – і тоді буде гарний урожай.

○ Якщо молодик з’являється у дощовий день жовтня, то дощовим буде весь наступний місяць.

○ Якщо кроти роблять входи до нори з півночі – до теплої зими, з півдня – холодної, зі сходу – сухої, а із західної – мокрої.

○ Зайці рано нагуляли жиру – на холодну й сніжну зиму.

○ Коли подушки гнізд у рудих лісових мурах товсті й міцно складені – зима буде морозяною, а пухкі – сирітською.

○ Якщо польові мурашки витягали високі купини, то осінь і весна будуть дощовими, з буйним водопіллям.

○ Якщо молодик припаде на дощовий день, то весь наступний місяць буде дощовим.

○ Грім у жовтні – на малосніжну, м’яку й коротку зиму.

○ Запаслися білки на перезимок великим припасом горіхів – на холодну зиму [7].

Дослідивши етимологію другого місяця осені, можна констатувати, що жовтень – це власне українське слово, яке має давньоукраїнську назву, що походить ще з часів Київської Русі.

Література

1. **Словник** української мови : в 11 т./ [ред. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970-1980.– Том 2, 1971;
2. **Словарь** української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 1; 3. <http://about-ukraine.com/index.php?text=361>;
4. http://www.hromada.hu/2015/nom_129/ukrznastvo/nazvy.html;
5. <http://moyaosvita.com.ua/geografija/misyac-zhovten/>;
6. <http://www.pon.org.ua/novyny/1754-misyac-zhovten-ce-vzhespravzhnya-osin.html>;
7. <http://traditions.org.ua/usna-narodnatorchist/narodni-prykmeti/155-zhovten-narodni-prykmeti>.

ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ УМАНЦЯ В ЛІТЕРАТУРІ СВАТІВЩИНИ

Владислав Радченко (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, студент)

Наук. керівник – проф. Пінчук Т.С.

Багата Сватівська земля поетами, що славлять Україну. Складу із ширості слова, щоб розказати про Людину з великої літери. Микола Павлович Уманець – яскрава, творча, визначна, легендарна особистість. Його ім'я, творчість широко відомі шанувальникам літературного слова. Друга світова війна зламала тисячі доль молодих людей, не оминула вона й Миколу Павловича. Дев'ятнадцятирічним юнаком М. Уманець пішов із зброєю в руках захищати рідну Батьківщину.

Збірка віршів Миколи Уманця – це душевна сповідь автора у віршованій формі. До збірки ввійшли вірші, написані протягом багаторічної творчої праці на теми: дорогами війни, материнська доля, любов до Вітчизни та людей праці, закоханість в природу рідного краю. Вірші Миколи Уманця – це вірші про природу, про життя. І, напевно, тому до його єдиної поетичної збірки „Не жалкуй за прожитим” увійшло багато творів, присвячених його друзям-фронтовикам. Як він писав: „Я з багатьма не бачився з війни, І щем живе у серці від розлуки. Повиростали дочки і сини, порозлітались із осель онуки...” [1, 1]. Спогади про війну не відпускали М. Уманця все життя, тому багато поетичних рядків присвячено саме цій темі. „Сочилася від кулі рана, В знеможі падав в забуття, а першоцвіт ясний каштана, Кликав, кликав до життя...” [1, 2]. Захищаючи свою рідну землю від ворога, Микола Павлович сім разів горів у танку, здобуті рани в боях до останніх хвилин життя нагадували поетові про ті страшні часи.

У його поетичному доробку твори, присвячені прийомному синові, бо доля не дала йому власних дітей. „Я дивлюся на кучері сина І пригадую юність свою; Як в атаку я йшов на машині, Як мужнів у жорстокім бою... Щоб літав вічно голуб в zenіті, Щоб zenіт був на вік голубим, Щоб ніколи ніхто в цілм світі Не промовив холодне „вітчим” [1, 30].

Багато творів присвячено Батьківщині, природі рідного краю, людям-хліборобам. Природа й земля в поезіях Миколи

Павловича виступають як живі істоти, з якими він спілкується у своїх віршах: „*Вийшов в гай, Стою перед калиною, Розмовляю З пам'яттю незримою... І спадає з неба Чорна хмара, Де в журбі калина Біля яру... Підійшов... Вклонився Серцем низько Вогневиці, Ніби обеліску*” [1, 10].

Микола Павлович ніколи не вважав себе поетом. Його вірші – то душевна сповідь людини, що пройшла війну, любила життя, дітей, онуків, рідну українську мову: „*На роду, як на ниві Ми взірець своїм дітям – То й до згину щасливій Знаєм горе розлуки, Знаєм болі печалі, Серце мре, як онуки Лічуть наші медалі*” [1, 15]. М. Уманець любив свою маленьку Батьківщину – Сватове. І цю любов він оспівав у поезії „Рідне місто”, яка до глибини душі хвилює нас, читачів: „*Я люблю тебе, рідне місто, За красу кучерявих садків, За вируючі ранки росисті, За тишу ясних вечорів, За дівочі пісні легкокрилі, що порушують спокій нічний, А ще більше люблю місто миле За народ гомінкий, трудовий*” [1, 12].

Символом доброти, вічності, любові постає образ матері в багатьох творах М. Уманця. Так, у вірші „Сльози” поет згадує про пролиті сльози матерів у всі часи: „*Пролиті сльози матерів. Коли б Вас у єдине злити – Без океанів і морів Змогли б Ви Всесвіт затопити*” [1, 20.].

Немов гімн материнській любові лунають рядки в поезії „Рідній матері”: „*Де б я не був, я завжди був з тобою, Супутнице, наставнице моя. Я був солдатом армії героїв. Хоч і Героя не одержав я, Про матерів написано немало, Про серця вдачу І душі тепло. Але про тебе, моя рідна мамо, У, пресі і рядочка не було*” [1, 21].

Микола Уманець любив читати історичні книги, газетні статті про життя рідного народу, вони надихали його на створення поетичних рядків. Усі твори поета неординарні та різносторонні, до глибини душі вражають читача своєю щирістю та мелодійністю. Десять віршів із творчого доробку М. Уманця були покладені на музику А. Боярською. Вони й тепер вивчаються в школах Сватівщини поза програмою.

Ліричний герой поезій пронизаний людяністю, добрими та миролюбними якостями. Він легко знаходить підхід до читача, торкається найглибших струн людської душі. „*Найвірніше –*

життя найвперше Мені ненчине серце дало, Щоб я був справедливим, сердечним Й на добро перековував зло!» [1, 27].

Багато творів М. Уманець присвятив українським письменникам: О. Довженку, М. Коцюбинському, П. Тичині. Написав переспіви до творів Т. Шевченка *„Мені тринадцятий минало, Як батько „Кобзаря” купив. До ранку вся сім'я вдихала Красу Шевченкових рядків. Лиш небо синє заіскрило Рожевим сяєвом зоря. Нас мати в школу спорядила Й сховала в скриню „Кобзаря”. А я за партою у школі Сидів І думав про одне: Про тих ягнят, що пас він в полі, І про життя його сумне. І гнівом серце обливалося, Я кляв панів, я кляв царя, А ввечері ми знов читали Великі думи Кобзаря” [1, 25].*

Микола Павлович Уманець був ще й талановитим драматургом. З-під його пера вийшли драматичні твори, які були поставлені на аматорській сцені Сватівщини, у районних центрах області та місті Луганську, було показано по телебаченню. Це драми *„Син землі”, „На першій п'яді України”, „Недоспівана пісня”, „Я люблю тебе, Беркуте”.*

Підтвердженням тому, що він був доброю, порядною, душевною людиною, свідчать рядки: *„Хто хоче відвести душу, Хто хоче здолати втому. Приходьте до мене під грушу Без дозволу, як додому” [1, 1].* І справді під цією грушею часто бували сватівські поети М. Щепенко, Т. Поляков та молодь.

Уже багато років на Сватівщині проходять навесні поетичні фестивалі, присвячені пам'яті М. Уманця. На його творах виховується не одне покоління сватівчан.

Лише людина пристрасна, сповнена душевної енергії та творчої наснаги, може ходити на побачення з зорею і закликати людей: *„Не жалкуй за прожитим, за сумним і веселим” [1, 6].*

Література

1. Уманець М. Не жалкуй за прожитим : вірші. / М. Уманець. – Л., 1991. – 36 с.

ФУНКЦІЇ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ТЕКСТАХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Юлія Ревенко (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Одним із важливих питань сучасної лінгвістики є вивчення індивідуально-авторських новотворів – позасистемних мовленнєвих явищ, яким притаманне індивідуальне, усвідомлене лише одним або кількома носіями мови контекстне значення.

Великий внесок у теорію okazіонального словотворення зробили такі вчені: О. Габінська, О. Земська, О. Ликов, В. Лопатін, Н. Фельдман, Е. Ханпіра та ін. В Україні вивченням особливостей утворення okazіоналізмів займалися Г. Вокальчук, В. Герман, Л. Павленко, О. Стишов, В. Чабаненко, Т. Юрченко. Дослідники визначають способи утворення okazіоналізмів та ступінь продуктивності моделей словотвору. У лексикологічному аспекті okazіоналізми розглядали О. Александрова, А. Брагіна, О. Габінська. Цей аспект вивчається мовознавцями на певному синхронному зрізі та представлений у багатьох працях, а також у більшості підручників. У лексикографічному аспекті okazіональні одиниці досліджували А. Брагіна, Н. Котелова, В. Лопатін, Н. Фельдман, О. Чиркова. Мовознавці порушують питання про створення словника okazіоналізмів із метою систематизації мовних та мовленнєвих фактів. Функціонально-стилістичним аспектом займалися О. Александрова, М. Бакіна, О. Габінська, В. Лопатін, Е. Ханпіра, В. Хохлачова. Ці вчені досліджували функції okazіоналізмів, їх взаємодію з контекстом.

Н. Вовчук зазначає, що існують такі критерії визначення функцій okazіональних слів:

- функція okazіонального слова перебуває в прямій залежності від авторської мети;
- матеріальна організація okazіоналізму і роль, яку він виконує, взаємозумовлені [1, 63].

На основі вищезазначених критеріїв мовознавцями розроблена загальноприйнята класифікація функцій неологізмів

у тексті художніх творів: номінативна; стилістична; експресивна; волюнтативна; репрезентативна; емотивна; текстотвірна.

Номінативна функція okazіональних слів полягає в найменуванні того, що важко передати, для чого у літературній мові не існує прямого визначення. У творенні інновацій як номінативних одиниць велику роль відіграє аналогія. Формуючись, okazіоналізм не проходить шлях від знака повідомлення до знака найменування. Авторський новотвір – це синтез повідомлення та найменування. Чим більша інформативність твірної бази, тим виразнішою є номінативна функція okazіонального слова. На номінативну функцію okazіональних слів значно впливає й сама природа таких утворень, що характеризуються складною смисловою структурою й можуть мотивуватися цілим судженням. Це допомагає автору ліквідувати синтаксичне розчленування, громіздкість описових формул [2, 25]. На процес номінації впливають прагматичні фактори, що відбивають відношення okazіоналізму до того, що ним називається. Експресія похідних оцінних значень зумовлена невідповідністю твірного значення похідному слову. Номінативно-оцінна функція найбільше притаманна композитам та юкстапозитам, що, порівняно з простими словами, мають пізнавально-оцінну сему. Номінативно-оцінна функція інновацій тісно пов'язана з функцією образності, але стосовно останньої є первинною із метою точного визначення сутності того чи іншого явища.

Okazіональне слово є одним із засобів створення гротеску, комічної, версифікації, тому воно активно використовується письменниками як засіб стилізації, тобто виконує стилістичну функцію. На стилістичну визначеність okazіонального слова впливають декілька факторів: семантичне забарвлення твірної основи, від якої утворений okazіоналізм, словотвірна модель, за якою він побудований, контекст і мовленнєва ситуація, що уточнює його значення. Отже, вплив твірної основи на стилістичну визначеність okazіоналізму полягає в тісному зв'язку внутрішньої форми слова з семантикою лексичних інновацій.

Виступаючи джерелом мовленнєвого новаторства,

оказіональні слова використовуються з художньо-виражальною метою і виконують експресивну функцію. Враховуючи характер експресії, розмежовують експресивно-оцінні та експресивно-емоційні утворення. Оскільки більшість okazіоналізмів називає явище з погляду емоційного сприйняття реципієнтом зображуваного, то головною метою таких утворень є вплив на нього. На експресивність новотворів впливає насамперед незвичайна природа їх виникнення, а також експресивна насиченість морфем, що беруть участь у їх утворенні [2, 25]. До формально виражених засобів підвищення експресії належать передовсім суфікси, що, приєднуючись до емоційно нейтральних основ, посилюють експресивність новоутвореного слова.

Яскраве експресивно-емоційне навантаження мають слова, утворені шляхом міжслівного накладання або контамінації, які, на відміну від канонічних слів, мають зовсім іншу природу творення. Okазіональні слова, що виконують експресивну функцію, навіть позамовленнєвим оточенням фокусують у собі виразність. Уведені в контекст, вони співіснують з іншими лінгвістичними засобами та сприяють досягненню образності висловлюваного на рівні тексту. Яскравість і семантична насиченість авторських новотворів зумовлює їх вагомість при створенні художнього образу. Крім того, використані в поетичному мовленні з художньо-виражальною метою, авторські новотвори виступають словами-образами.

Додатковими експресивними відтінками супроводжуються значення okazіональних слів, що утворюються шляхом комбінування кількох префіксів. Okазіональні одиниці, маючи прозору внутрішню форму й складну семантичну природу, слугують для передачі в межах надфразової єдності найрізноманітніших відтінків.

Крім того, наявність у тексті okazіональної одиниці сприяє запам'ятовуванню та виділенню на загальному текстуальному фоні окремої мікротеми. Подібні утворення можуть виступати ядром висловлення. У питанні текстотвірної функції авторських новотворів важливе значення має їх розташування. У препозиції до наступного відрізка новотвори позначають мікротеми й

здають тон подальшому висловленню. Займаючи середнє місце у мікротексті, новотвори посилюють вагомість повідомлюваного, забезпечують його краще розуміння.

Оскільки новотвори є семантично місткими одиницями, що надають можливість згорнути непотрібні деталі опису в однослівне найменування, це забезпечує синтаксичну компактність і раціональність побудови тексту. Оказіональні слова допомагають формувати структурну цілісність мікро- та макротексту, пов'язують між собою їх змістові відрізки. Для підкреслення інтенсивності дії, ознаки, зображення певної конкретної ситуації, автори звертаються до різних прийомів використання новотворів у межах тексту:

- уживають однопрефіксні різнокореневі дієслова;
- використовують новотвори з різними афіксами, що об'єднуються в одну семантичну групу, стають контекстуальними синонімами;
- розташовують слова за ускладненням їх словотвірної структури, що підсилює значення зображуваного;
- залучають до структури тексту похідне оказіональне дієслово, що мотивується семантикою тієї конструкції, в яку воно входить;
- використовують у текстах утворені на синтаксичній основі складні одиниці як короткі резюме певних подій або ситуацій;
- уживають в одному контексті однокореневі морфеми для досягнення змістової цілісності тексту;
- використовують в одному тексті одноструктурні утворення, що концентрують увагу читача;
- активізуючи словотвірну структуру, поети підсилюють значення інтенсивності дії.

Словотвір є засобом експресивізації тексту. Створені за аналогією, оказіональні слова демонструють зв'язок із моделлю, за якою вони побудовані, характеризуються нашаруванням значеннєвих відтінків, набутих у контексті. У поетичному дискурсі, авторські новотвори – його активні компоненти. Кожне слово на час своєї появи було неологізмом.

Щодо емотивної функції оказіоналізмів, то вона вказує на почуття та емоції.

Волюнтативна функція виражається в можливості неологізму підкреслити авторські поривання або мотивацій персонажів щодо відтворюваних подій.

За допомогою репрезентативної функції неологізм розкриває перед читачем нові можливості слова, лексичний склад мови [3, 10].

Отже, окаяніалізм – це похідні слова, що є номінативними мовленнєвими одиницями з емоційно-експресивним забарвленням, вони ліквідують індивідуально-авторський „лексичний дефіцит”, характеризуються специфічними структурними особливостями й функціями, семантичною та стилістичною маркованістю, розширюють лексикон продуцента у відповідних умовах, ситуаціях, контекстах і є показником процесу мислення творчої мовної особистості. У текстах художніх творів окаяніалізм виконують ряд функцій, зокрема, номінативну, стилістичну, емотивну, волюнтативну.

Література

- 1. Вовчук Н. І.** Авторські неологізми як спеціальний засіб художньої виразності і як одиниця поетичного тексту / Н.І. Вовчук //Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 – Рівне, 2000. – С. 62 – 66.
- 2. Вокальчук Г. М.** Вивчення неологізмів у вузівському курсі сучасної української літературної мови. Пед. науки : Зб. наук. пр. / Г.М. Вокальчук. – Суми, 2002. – 2002, ч.2. – С. 24 – 29.
- 3. Колоїз Ж. В.** Семантичні неологізми як результат семантичної деривації / Ж. Колоїз // Вісник Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – №659: Сер: філологія, вип. 44. – С. 6 – 11.

ВИЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЇ МІЖМОВНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРОЦЕСІВ

Олексій Савчук (Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, студент)

Наук. керівник – доц. Нишета В.А.

Питання міжмовної фразеологічної еквівалентності, визначення головних ознак і критеріїв належності тих або інших фразеологічних одиниць до групи еквівалентів є досить неоднозначними, суперечливими, оскільки недостатньо досліджені науковцями.

Мета дослідження – визначити типологію міжмовної еквівалентності фразеологізмів на позначення трудових процесів в українській і російській мовах з урахуванням зіставного і культурологічного аспектів; з’ясувати умови відображення позамовної дійсності у семантиці фразеологізмів споріднених мов.

У своїй роботі ми спираємося на тлумачення терміну „фразеологізм”, яке подає О. Волох: „своєрідні усталені звороти, які, подібно до слів, становлять собою семантично цілісні, неподільні одиниці, але за будовою вони є складними утвореннями, подібними до синтаксичних одиниць – словосполучень або речень” [1].

Фразеологічні одиниці (далі – ФО) російської та української мов не лише відображають історію духовного, матеріального, культурного й політичного життя своїх носіїв у суспільстві, але й зберігають і передають з покоління в покоління колективний набуток, світогляд, досвід, і тим самим становлять невичерпне джерело свого народу.

З огляду на значення фразеологізмів, мовознавці В. Гак, Р. Зорівчак, М. Кочерган, Т. Кшешовський, О. Ткаченко та ін. розрізняють такі типи міжмовних співвідношень: повна еквівалентність, неповна еквівалентність і безеквівалентність. Українська дослідниця контрастивної фразеології Р. Зорівчак виділяє лише повні (фразеологічні конгруенти) і часткові фразеологічні еквіваленти.

На думку М. Кочергана, „повна еквівалентність ФО відбувається за умови, якщо фразеологізм однієї мови має

ідентичний відповідник в іншій мові, тобто фразеологізми-відповідники за значенням, структурно-граматичною будовою, образною основою, функціонально-стилістичною та експресивно-емоційною конотацією є тотожними” [2]. Наприклад, фразеологізм української мови *золоті руки* (кмітливий майстер високої кваліфікації) [5, 234] відповідає фразеологізму російської мови *золотые руки* [4, 193]; *загрібати жар чужими* руками (привласнювати наслідки чужої праці) [5, 193]; *крутитися як білка в колесі* (метушитися, мати постійні турботи, бути дуже зайнятим) [5, 276]; *з вогником* (енергійно, з піднесенням виконувати якусь роботу) [5, 19]; *рвати жили* (виконувати надривну, важку роботу) [5, 180]; *діло не стане* (не буде ні в чому затримки, ніхто не перешкодить) [5, 168]; *вовка ноги годують* (власною працею добувати засоби для існування) [5, 202]; *засукати рукава* (завзято, енергійно взятися до якоїсь роботи) [5, 206]; *гнути горба* (дуже багато, важко працювати) [5, 141] – мають повні еквіваленти в російській: *чужими руками жар загребать* [3, 162]; *кружится (вертеться) как белка в колесе* [3, 60]; *с огоньком* [3, 294]; *рвать жилы* [4, 244]; *дело не станет* [3, 133]; *волка ноги кормят* [4, 70]; *засучив рукава* [3, 170]; *гнуть хребет (спину, шею)* [3, 109].

Отже, повними фразеологічними еквівалентами ми вважаємо ФО, які мають однакове сигніфікативно-денотативне значення, образність, структурно-граматичну будову, функціонально-стилістичний зміст, експресивно-емоційну конотацію.

Неповну еквівалентність (часткову) мовознавці Є. Арсентьева, Е. Солодухо, М. Кочерган та ін. розділяють на підгрупи:

а) фразеологізми з однаковим значенням, але з різною образною основою (мотивацією): *волам хвоста крутити* (виконувати примітивну, нерідко брудну, низькооплачувану роботу) [5, 119] – *коровам хвосты крутит* [4, 70]; *коли рак свисне* (зробити щось невідомо коли) [5, 124] – *после дождичка в четверг* [4, 146]; *воду решетом носити* (займатися якою-небудь некорисною справою, даремно витратити сили) [5, 115] – *толочь воду в ступе* [4, 66]; *дурня звалити* (нічого не робити) [5, 180] – *ваньку валят* [3, 55]; *жовтодзьобе горобеня* (про

недосвідчену людину у певній роботі) [6, 9] – *мастер кислых щей* [4, 278]; на підставі наведених прикладів можна зробити висновок, що ФО української та російської мов повністю збігаються за значенням, але відрізняються за своїм „внутрішнім наповненням”, тобто мотивацією й експресивністю; фразеологізми у цих мовах називають лише окремі, актуальні для людини, її життєдіяльності фрагменти світу (історичні події, звичаї, традиції, предмети побуту тощо), але те, що є актуальним для українського народу, не відображається у російського народу;

б) фразеологізми однакові за денотативно-сигніфікативним значенням, але різні за емоційно-оцінним компонентом: ФО української мови *потом і кров'ю* [3, 134] означає ціною великих зусиль, тяжкою працею (робити, здобувати щось), а в російській мові – *потом и кровью* [3, 322] має тотожне значення, але з відтінком жартівливості.

У колі лінгвокультурологічних зацікавлень перебувають безеквівалентні фразеологізми, що позначають своєрідні для певної національної культури предмети і явища. На думку науковців, такі мовні одиниці накопичувалися впродовж тривалого періоду формування нації, вони є спільним надбанням народу і становлять основу фонових знань, що зберігаються у свідомості носіїв конкретної мови. М. Кочерган зазначає [2]: якщо в одній мові є фразеологізм, а в іншій немає йому відповідника – такі фразеологізми називаються безеквівалентними.

За умови безеквівалентності можливі два типи співвідношень:

1) співвідношення ФО в одній мові і слова в іншій; такий еквівалентний зворот вирізняється своєю образністю, однак, у багатьох випадках еквівалент-слово має високий рівень внутрішньої експресії, що компенсує відсутність фразеологічного словосполучення того самого значення: фразеологізм російської мови *на живую нитку* (робити щось швидко і не якісно) [4, 168] не має фразеологічного еквівалента в українській мові, і тому значення передає словом *швидкоруч*; в українській мові фразеологізм *як з клочья батіг* (зробити щось

неякісно) [5, 212] не має еквівалента в російській, і передається словом – *никудашний*;

2) співвідношення фразем в одній мові й вільного сполучення в іншій; наприклад, фразеологічні одиниці російської мови – *дело табак* (справи йдуть погано) [4, 112]; *делу время, а потехе час* (основний час для справ, роботи, а для забав, веселощів тільки дозвілля) [3, 137] відповідають словосполученням української мови – кепська справа, спершу робота.

Висновки. Фразеологічна картина світу є специфічною для кожної мови. У результаті аналізу фразеологізмів на позначення трудових процесів в українській і російській мовах виявлено такі типи міжмовних співвідношень: повна еквівалентність, неповна еквівалентність і безеквівалентність. Повна міжмовна еквівалентність ФО є найбільш продуктивним типом співвідношення у досліджуваних мовах. Таку ідентичність фразеологічних відповідників зазначених мов можна пояснити їхньою історією, етносом, культурою, спорідненістю тощо. Але національний дух, менталітет, індивідуальність мови та її специфіку легше простежити у безеквівалентних фразеологізмах.

Література

1. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : [навч. посіб. для студ. заоч. філол. ф-тів.] / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов ; за ред. : В. Г. Петік. – Київ : Вища школа, 1976. – 375 с. **2. Кочерган М. П.** Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2006. – 424 с. **3. Олійник І. С.** Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко – Х. : Прапор, 1997. – 462 с. **4. Фразеологический** словарь русского языка / И. В. Федосов, А. Н. Лапицкий. – М. : ЮНВЕС, 2003. – 608 с. **5. Фразеологічний** словник української мови : [у 2 кн.] / [уклад. Г. М. Удовиченко]. – К. : Вища школа, 1984. – 984 с.

КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ І МОВЛЕННСВЕ БАГАТСТВО ПОЕТИЧНИХ ОБРАЗІВ У ТВОРАХ ПОЕТІВ ЛУГАНЩИНИ

Ольга Севастьянова (ВП „Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Лисичанськ, викладач)

Фундаментом долі кожної людини є любов до малої батьківщини, рідного краю. Доки тримається цей фундамент, ми спроможні будувати, перебудовувати споруди наших доль. Наше життя починається з Луганщини. За тисячоліття своєї історії степовий край знав і лихо, і радощі. Щедра земля притягувала завжди до себе сильних, енергійних, працьовитих людей. Саме тут проліг кордон між слов'янськими племенами і кочівниками. Образ міста, у якому ти народився і пройшло твоє дитинство, безперечно, завжди буде найкращим, дорогим і улюбленим. У соціокультурному вимірі час коректує такі дрібниці, які є незрозумілими, невидимими для ока людини. Пов'язуючи історичне минуле і сьогодення в єдиному філософському форматі, розумієш, що майбутнє мого Донбасу залежить від іміджу історичного та іміджу теперішнього, який створює конкретні феномени культури. Разом із спільними ознаками економічного характеру землі Донбасу еднають і досягнення культури, яка в значній мірі виростає з фольклорних та етнографічних коренів слобожанської культури.

Культурологічний і краєзнавчий аспекти – це саме той абсолют, який синтезує історичну цінність через мовленнєвий простір. І немає значення, хто є за походженням людина, якщо її внесок у скарбницю культури країни безцінний. Донбас завжди служив для письменників-сучасників свого роду місцем творчого паломництва. Тут жили й працювали відомі композитори і художники, діячі літератури і знавці акторського мистецтва. Твори наших земляків Миколи Руденка, Всеволода Гаршина, Григора Тютюнника, Степана Бугоркова, Геннадія Довнара, Йосипа Курлата, Івана Савича, Івана Світличного, Івана Низового та інших увійшли до скарбниці світової літератури.

Мова живе в піснях і віршах, думках і душі кожного громадянина. Так, ще на світанку своєї творчості Михайло Матусовський чітко усвідомив, що до кожного слова слід

ставитися трепетно. Пройдуть роки, і в один прекрасний вечір народяться ці прекрасні рядки: *„Целую ночь соловей нам навистывал, город молчал и молчали дома. Белой акации гроздья душистые ночь напролет нас сводили с ума”*[2, 137]. Ймовірно, словесні тканини ліричних віршів Михайла Матусовського так легко й природно лягають на музику, їм притаманне щось таке, що знаходить емоційно-естетичний відгук у представників різних поколінь. Величезне значення має пейзажний фон в ліричних піснях, який створюється насамперед традиційними лексичними засобами.

Неможливо не пригадати образність і мелодійність віршів нашої сучасної поетеси Ганни Гайворонської. На початку творчого шляху вона відтворювала красу природи, мову квітів і дерев. Мова її творів має джерельні витoki з народної творчості, починається з неї так, як великі річки беруть початок із маленьких струменів. Саме їй належать слова: *„Луганщина – світанок України. Земля моя й земля моїх батьків”*. Поетесу приваблюють незвичні образи. І далеко не кожен спроможний такими простими та повсякденними словами відобразити в поезії сенс життя. Наскрізним образом творчості Г. Гайворонської є образ ластівки, який уподібнюється сутності автора. Особливо його помітно, коли мова йде про Україну, рідну землю. Віршу *„Я біла ластівка Донбасу”* притаманний складний синтаксичний паралелізм, який народжується у співвідношенні порівняльних характеристик самого автора і стихії природи: *„Моя стихія – обрії шовкові; // Хто не боїться – хай летить зі мною”*. [1, 28]. Для творчості Г. Гайворонської притаманна анафора. Займенник „я” підкреслює духовну єдність поетеси зі своєю малою батьківщиною, вищий зв’язок різних філософських понять синтезується в одному художньому образі: *„Я – зернятко луганської землі, // Я хочу, щоб співала Україна, // Я хочу, щоб відкрилися всі брами”*[1, 30]. Покликання її духовної поезії – наповнити людські душі бажанням праведного життя. У вірші *„Я бачила Бога”* відчувається справжній потік поетичної свідомості. Він поєднує відчуття справедливого ставлення до людини і прагнення до кращих змін у суспільстві. Бог у Гайворонської – це звичайна людина, майже нічим не відрізняється від інших. Бог у поетичному тлумаченні

Гайворонської схожий на старця, приниженого людьми. Такого старця, про якого ми всі знаємо з твору Габріеля Гарсія Маркеса „Стариган з крилами”. Уподобнюючи звичайну людину Богові, поетеса використовує порівняння та стилістичні перифрази: „Ходив, наче лунь, між наморених хат. // Якийсь дідуган // Старцює і гроші складає в гаман” [1, 37]. У поетичному синтаксисі цього вірша багато риторичних запитань: „Щось людське лишилось у ваших серцях? // Чи люди не ті, чи планета не та? // То хто ж ви: чи люди і я хто єси? //” [1, 37]. Образність твору дозволяє відчутти впевненість у соборну Україну: „І святість соборну в собі зведемо, // І землю в наругу уже не дамо” [1, 37].

Зачаровує образністю віршованих творів і поезія Антоніни Листопад. Вона є берегинею найдорожчого скарбу України – її волі й незалежності. У віршованих рядках її поетичних творів найвиразнішим є образ калини. Синтаксичною анафорою „Посадіть калину” підкреслюється сила країни, людяна щедрість, пам'ять, воля – усе, що є в душі кожного, біля серця. Такий художній прийом уособлює не тільки народну мудрість про калинову країну: „Без верби й калини нема України”. Власне авторське переконання стверджує духовну єдність між цією рослиною і красою культури українського народу: „Посадіте коло серця, // Хай цвіте вона в душі!” [1, 45]. Якщо проаналізувати цю синтаксичну анафору, можна зробити висновки, які не є відкриттям. Вони здавна живуть в традиціях нашої слобожанської культури. Посадіть калину на городі, хай вона буде прикрасою. Посадіть калину коло тину як символ злагоди й щедрості. Посадіть калину коло хати, щоб повертались діти до батьківської домівки. Недаремно багато віршів Антоніни Листопад покладено на музику. У рядках її поезії живе просте, щире слово, зрозуміле кожній людині. У віршах багато авторських епітетів, крізь які линуть думки до культурно-етнічного коріння українців, які живуть на Донбасі: „Сонце чорнобриве, // Земле колискова” [1, 45].

Слова „Невмирущий спів солов'я” підкреслюють мелодійність української мови, якою складав свої вірші наш земляк Володимир Сосюра. Основою поетичного твору є відтворення почуттів, настроїв, властивих ліричному героєві, що

передається за допомогою образної, глибоко емоційної мови автора.

У ліричних творах поетів Луганщини мова лаконічна, експресивна, багата на тропи. Кожне слово, навіть його звучання несуть на собі певне змістове й емоційне навантаження. Думається, що луганське літературне коріння насамперед сприяє творчості молодих авторів, особливо тих, хто згуртований в літературних об'єднаннях. На письменників, які вже зробили великий внесок у розвиток літератури нашого краю, рівняються молоді та письменники-початківці, йдуть зі своїми сокровенними словами до світлового храму літератури десятки молодих поетів і прозаїків, яким збагачувати літературні традиції Луганщини, краю, що дав літературі так багато блискучих імен. Віриться, що в нелегкий час становлення державності літературна творчість Луганщини є тією життєдайною силою, яка поєднує минуле, теперішнє й майбутнє Вітчизни.

Рамки публікації дозволяють лише намітити деякі напрямки дослідження індивідуально-стилістичної своєрідності ліричної творчості поетів-земляків, яка, на наше глибоке переконання, заслуговує ретельного і детального вивчення. Такий аналіз, безсумнівно, дозволить виявити і систематизувати параметри лексичних одиниць у всьому їх різноманітті. Осягнути концептуальні основи творчості поетів, унікальність їх поетичного світовідчуття, досліджувати поетичний синтаксис, неповторні семантичні поля – наше подальше завдання.

Література

1. Література рідного краю. Луганщина: Навчальний посібник 5 – 11 класи. – Видання друге, доповнене. – Луганськ : Знання, 2006. – 247 с. **2. Матусовський М. Л.** Вибрані твори в 2-х т. / М. Л. Матусовський. – М.: Художня література, 1982. – 226 с. **3. Матусовський М. Л.** Такая короткая долгая жизнь: стихи и песни / М. Л. Матусовский. – М.: РИФ РОЙ, 1995. – 176с.

МІКРОКОНЦЕПТ „СОЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ” КОНЦЕПТУ „ЖІНКА” (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО „РОКСОЛАНА”)

Юлія Семенченко (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Рускуліс Л.В.

Сучасні дослідження в галузі етнолінгвістики та лінгвокультурології переконують, що ознака статі впливає не лише на мовленнєву поведінку індивіда, а також має чіткий гендерний вияв на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексико-семантичному, словотвірному тощо. Уперше на матеріалі російської мови спробу здійснити лінгвокультурний аналіз концепту „жінка” реалізувала В. Телія. На її думку, „підґрунтям лінгвокультурологічного аналізу є попередня ідеографічна параметризація самого концепту з його частинами, яка віддзеркалює усі іпостасі жінки: природно-фізичні, фізіологічні, психологічні та інтелектуальні (такі, наприклад, як вік, зовнішність, сексуальність, риси характеру, пов’язані з належністю до „роду людського”, особливості розуму), соціально-статусні, рольові тощо. Для побудови на цьому ґрунті концептуального каркасу, на який „накладаються” способи номінації тих чи тих властивостей жінки, також важливо вичленувати таксономічні сітки всередині кожного з параметрів” [3, 261 – 262].

Концепт „жінка” належить до ключових концептів культури. За даними „Словника української мови” [2] жінка – це: 1. Особа жіночої статі; протилежне чоловік. 2. Доросла, на відміну від маленької дівчинки. 3. Заміжня особа стосовно до свого чоловіка. 4. Взагалі заміжня особа жіночої статі.

За основу дослідження концепту „жінка” в романі П. Загребельного „Роксолана” взято класифікацію, запропоновану О. Чибишевою [4], яка пропонує виділити: мікроконцепт „Зовнішні характеристики людини”; мікроконцепт „Внутрішні характеристики людини”; мікроконцепт „Соціальні характеристики людини”. На нашу думку, ця класифікація є найбільш оптимальною та всеохопною для характеристики концепту „жінка” в романі П. Загребельного

„Роксолана”.

Зробимо спробу зупинитися на аналізі мікроконцепту „Соціальні характеристики людини”, що містить такі концептуальні аспекти: „сімейний стан”, „стосунки з оточуючими людьми”, „соціально-значима діяльність”, „соціальний статус”. Ядром цього мікроконцепту виступають лексеми, що об’єктивують жінку як матір, дружину, берегиню домашнього вогнища та гарну господиню. Периферійним є одиниці, що позначають професійний статус та діяльність жінки, її зв’язки з соціумом. Також виділяють концептуальні ознаки, що виявляються в ставленні до чоловіка.

1. Сімейний стан: Мама (матуся рідна, на матір своїх дітей), донька (донечка, єдина донька) сестра (сестричка, наймолодша сестра), жона (законна дружина), законна жона-кадуна, султанська жона, незамінна жінка, башкадуна (16 лексем).

Наведемо приклад.

Матусю рідна, що вони зі мною роблять!; – Ваша величність! Мамо!; Не просив, не передавав, щоб прийшла, не став витратити бодай слово на свою башкадуну, на султанишу, на матір своїх дітей, на ту, що дала йому наступника; І де твій бог всемогутній і милосердний, що не прийшов на поміч ні тобі, ні твоїй єдиній доньці!; Вони дочки падишаха, а хто вона?; Я ханська донька, а вона рабиня, куплена на Бедестані! Поки я жива, твої сестри не служитимуть рабині без роду й племені; тепер над Сулейманом не тяжіла незбагненна влада султанської матері, був вільний у вчинках, міг дозволити собі все, що може дозволити можновладець, то ж і повів він свою Хуррем Хасекі до стамбульського кадія в Айя-Софію і урочисто проголосив її своєю законною дружиною; ... іде по Стамбулу не Настася, а Хуррем, султанська жона, баиш-кадуна; І хто знає, кому було більше радості в ті найнапруженіші роки їхнього співжиття: Роксолані від перемог над султаном чи Сулейманові од поразок перед цією незамінною жінкою?

2. Стосунки з оточуючими людьми: ненависна гяурка, темна жінка, донька шайтана, відьма з України; двічі одуріла султанська улюблениця, ворогиня, зрадниця, слов’янська відьма, лахудра, зла чарівниця (9 лексем).

Наведемо приклад.

Давно вже не водили до ложниці падишаха наляканих молоденьких рабинь – ходила тільки ненависна гяурка, зла чарівниця, підступна чужинка, від якої треба було порятувати не тільки султана, а й усе царство; Иди геть, темна жінко, – сказав він тихо, але твердо; Але цій доньці шайтана виявилось і цього ще мало; Моя султанишо, ця лахудра намірилася замінити вас не тільки в султановій постелі, а й на троні!; цією двічі одурилою султанською улюбленицею: спершу від влади, тепер від горя; Його Хуррем, його Хасекі – ворогиня. Зрадниця.; Ніхто ніколи не розумів порухів його серця, вона це робила щоразу і лякала його своїм ясновидінням, так що іноді й він з острахом поглядав на неї, згадуючи вперті пошепти про те, що Хуррем – зла чарівниця.

3. Соціально-значима діяльність: всемогутня повелителька падишахового гарему; державна мати; володарюєте, як левиця; кривава султанша, повитуха, служебки, повитухи-ебе (8 лексем).

Наведемо приклад.

Треба порадитися з матір'ю султана валіде Хафсою, всемогутньою повелителькою падишахового гарему; – Але хіба моя державна мати не тримає весь гарем під захистом благополуччя?; У кривавого султана – султаниша теж повинна бути кривава!; а навіть їй – недосяжній у її величі й владі повелительці гарему і свого єдиного сина; Мов щось стороннє, чуже сприйняла кволий крик дитяти і шанобливий шепіт повитух: „Еркечоджук” – хлопчик.; Хуррем не дала дитяти мамкам; сама сповивала його, не підпускаючи близько служебок, виспівувала над ним рідних пісень – хай чує ці слова, єдино, що зосталося невідібране в його матері; Метушилися мовчазні, мов тіні, повитухи-ебе, гаремний ходжа мерцій виписав на фіалковому папері вірші з Корану; кінець збунтованої рабині і про возвеличення усіх тих, хто ждав цього кінця: валіде, Махідеван, султанських сестер

4. Соціальний статус: велична господиня Високої Колиски, царственна валіде, господиня і володарка, Господиня Віку; жінка над жінками, султанша; валіде, скарб султанської родини, взірцева самиця; тимчасова улюблениця, збунтована рабиня; гарем, гаремні підложниці, рабиня, гяурка, одаліска;

священна власність падишаха, султанша в залізному нашійнику, уярмлена, понижена, пригнічена, співбесідниця, сповірниця, зняряддя насолоди, іграшка (25 лексем).

Наведемо приклад.

Тоді звелів, щоб останки величної господині, Високої Колиски, царственої валіде поклали на ноші почесні, накрили коштовним покривалом поваги і щоб улеми, вельможі, знатні люди Стамбула, вийшовши назустріч, поховали благословенні останки в скарбниці могили біля підніжжя могили султана Селіма...; – Але ж ти жінка над жінками! Ти султаниша; Ви вважаєте її найбільшим скарбом султанської родини, коли _ега досі тримаєте в недоступності гарему, отож гідним Хатіджі може бути в усьому світі тільки чоловік, що займає друге місце після Повелителя Віку!; Тоді стала взірцевою самицею, яка щороку дарувала падишахові по синові і стелилася на зелених покривалах його ложа немов молода трава, яку топчуть з безжальною насолодою; Султаниша в залізному нашійнику Може, правду переказують пошепки один одному гаремні стражі, ніби Сулейман народжений не Хафсою, а улюбленою рабинею Селімовою сербкинею родом зі Зворника в Боснії; Мала гяурка, що вперто не скидала свого золотого хрестика з шиї (султанові _егат приємна ця упертість), наважилася навіть розпочати богословську суперечку з своїм повелителем; Гидко було подумати, що гнатимуть тебе євнухи в отарі одалісок; в сутінках повертатися туди, щоб жодне чужо чоловіче око не осквернило священної власності падишаха.

Отже, вербалізація аналізованих концептів має національну специфіку, що зумовлена особливостями етнічної свідомості носіїв мови, яка віддзеркалюється крізь призму соціально-аксіологічних, емотивно-оцінних, морально-етичних показників.

Література

1. **Загребельний Павло.** Роксолана. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printout.php?id=&bookid>.
2. **Словник української мови:** в 11 томах [Режим доступу] <http://uk.worldwidedictionary.org/>.
3. **Телия В. Н.** Русская фразеология. Сематический, прагматический и

лингвокультурогический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.; 4. **Чибишева О. А.** Концепт „женщина” в русской и английской фразеологии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/obraz-zhenshchiny-kak-gendernyi-stereotip-v-britanskom-khudo-zhestvennom-diskurse>.

КОЛОРОНІМИ ЧЕРВОНИЙ ТА ЧОРНИЙ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ірина Сіряченко (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Каленюк С.О.

Колороніми у складі фразеологічних одиниць мають різні значення. Певний відсоток становлять фразеологізми, до складу яких увійшли лексеми на позначення кольору в прямому значенні. У деяких інших випадках тлумачення кольору було основним при утворенні значення фразеологізму. Незважаючи на деякі розбіжності в уживанні назв кольорів у різних мовах, переважна більшість фразеологічних одиниць при перекладі зберігає свою структуру.

Назви кольорів становлять об'єкт наукових студій у галузі порівняльного мовознавства (О. Коваль-Костинська, Н. Пелевіна), етнолінгвістики (А. Вежбицька, Г. Яворська); психолінгвістики (Л. Лисиченко, Т. Ковальова, С. Григорук, Р. Фрумкіна), перекладознавства (І. Ковальська), історичної та описової лексикології (М. Чікало, Н. Бахіліна, О. Панченко, В. Мур'янов), семасіології (Р. Алімпієва, О. Вербицька, А. Висоцький, Л. Грибова, О. Дзівак, А. Кириченко, А. Критенко, В. Москович, Ж. Соколовська, Т. Пастушенко, В. Фридрак).

Для українського народу здавна були й залишаються улюбленими кольори червоної гами. Цікава етимологія слова *червоний*. Українське *червоний* сягає праслов'янського *črvenъ, črljъnъ (віддієслова *črviti). У давньоруській мові червь (чървь) означало не тільки „черв'як”, а й „червона фарба”. Це пов'язано з тим, що один із різновидів черв'яка – червець в епоху середньовіччя був основним матеріалом, з якого добувалась

червона фарба. Отже, назва кольору виникла на основі назви барвника. Поступово втрачається внутрішня форма цих слів. О. Потебня зазначає, що „чим з більшою кількістю різних предметів поєднувався присудок зелений, тим більше губилися в масі інших ознаки образу, первинно з ним пов'язаного” [1, 119 – 120]. Колір вогню, або ж червоний, діє на людину збудливо, хвилююче. Деяких він просто дратує, іноді характеризує фізичний стан, напр.: *Аж червоні вогні в очах мигтять*. Хтось погано себе почуває, відчуває наближення стану запаморочення. *Хома очманів од жаги, лихоманка його трусить, аж в очах червоні вогні мигтять* [2, кн. 1, 140]. Червоний збуджує, а тому імпонує глядачеві. Тому одяг королів, кардиналів був червоним. В одязі духовенства цей колір символізував могутність Бога-Отця. Збуджуючі якості червоного кольору пов'язані з тим, що він асоціюється із пристрастю. Будучи сонячним, теплим, вогняним кольором, він не тільки гріє, а й обпалює. Багрянний символізував відчайдушне самозабуття, кохання.

Тлумачення червоного кольору, як кольору пожежі, наявне у виразах, наприклад, *Пускати / пустити червоного півня*. Підпалювати що-небудь, викликати пожежу з метою розплати, помсти. *Не раз скривджені графські наймити й сільська біднота оголошували страйки, пускали червоного півня в панські фольварки; – Хай-но тільки зачепить, ми йому покажемо, що таке Дике Поле та сиверські козаки! – Червоного півня пустимо* [2, кн. 2, 721]. Червоний (вогняний) півень – пожежа. – *Чи не Левко подарував панові червоного півня? – розгадували деякі дядьки. – Може, й Левко. Пан почаствував його свинцем, а він віддячує вогем; Сигналом для захоплення влади має бути червоний півень над панським палацом* [2, кн. 2, 629]. На Київській Русі червоний колір у побуті завжди був символом краси. Усе, що пов'язувалося з поняттями „красивий” та „святковий”, називалося червоним: красна дівиця, красне слово, красне сонце, і досі у календарях національні свята відзначені червоним кольором, що символізує повагу до них народу.

Проходити червоною ниткою (стрічкою) – бути основним, провідним у чому-небудь, наскрізь пронизувати щось. *Через усю поему червоною ниткою проходить ідея трепетної любові...*

[2, кн. 2, 713]. Отже, колоронім червоний у складі фразеологізмів-метафор в основному має кольорове навантаження, або значення, що прямо чи непрямо пов'язане з червоним кольором. Якщо навіть і наявні такі фраземи, де наявне психологічне значення, воно все одно пов'язане з кольоровою ознакою. У складі фразеологізму лексема червоний несе велике семантичне навантаження і суттєво впливає на тлумачення фрази загалом.

Червоний колір з одного боку, був спрямований на життя, з іншого – до смерті, але в обох випадках співвідносився з кров'ю. Середньовічний образ червоного кольору на білому фоні є втіленням абсолютної краси, наприклад, *кров з молоком* – рум'яний, здоровий, гарний.

В опозиції до світлих кольорів є темні, а зокрема, чорний, що, згідно зі словником є: „кольором сажі, вугілля або близьких відтінків”. Він асоціюється з чимось сумним, песимістичним, пор.: Чорна пляма. Що-небудь негативне, яке ганьбить кого-, що-небудь. *Пригода, який був досі чорною плямою на совісті бригади, так раптово зробив крутий поворот і, мовби нічого не трапилось, став поряд з усіма, як рівний з рівним*[67, кн. 2, 649]; Чорна смерть, *заст. Чума. Від чуми колись гинуло багато людей. В народі називають її чорною смертю* [2, кн. 2, 834]; Щоб прийшла чорна година *на кого, лайл.* Уживається для вираження великого незадоволення кого-, чого-небудь та побажання нещастя комусь. *Щоб на тебе прийшла чорна година* [2, кн. 1, 178]; Як чорна хмара. Дуже сумний, похмурий, невеселий, невдоволений. *А Чайчиха мов хмара чорна* [2, кн. 2, 927].

Серед переносних значень колоратива „чорний” треба виділити окремо те, що зафіксовано в фразеологізмах: укр.: *чорна робота, на чорний день, чорна година, чорна доля.* Тут лексема має значення „важкий”. Фразеологізми з компонентом чорний в більшості своїй несуть негативне забарвлення, наприклад:

Чорна година на кого, лайл. Уживається для вираження великого незадоволення, злості і т. ін. до кого небудь. – *А куций день! А чорна година на тебе і на твоїх свідків! Се були її останні слова* [2, кн.1, 178];

Чорне діло; чорна справа – підступні, брудні дії, які

викликають огиду, осуд. *Аж кров мені в обличчя пахнула, як здумав, на яке чорне діло мало згоди не дав* [2, кн. 1, 247];

Чорна доля – тяжке, трагічне життя у кого-небудь. *Згадаймо, що Іван Франко іноді ставив під своїми творами псевдонім Мирон, що Мироном звав він героя найтрагічнішої своєї поеми „Похорон”* [2, кн. 1, 261];

Видавати / видати біле за чорне – виставляти кого-, що-небудь зовсім інакшим, повністю протилежним. *Наші недруги із шкіри пнуться, аби видати біле за чорне і навпаки* [2, кн. 1, 85];

Входячи до складу фразеологізмів, назви кольорів у деяких випадках втрачають своє первинне значення й набувають зовсім інших семантичних відтінків, наприклад:

Чорне золото. 1. Нафта. *Нафту справедливо називають чорним золотом.* 2. Кам’яне вугілля. *Візьму своє покинуте кайло і піду чорне золото рубати* [2, кн. 1, 344];

Чорне слово – лайливий вираз із згадуванням чорта. – *Чорти б тебе взяли!* – вилаявся він чорним словом [2, кн. 2, 829];

Про (на) чорний день; про (на) чорну годину – на випадок крайньої скрути, про запас. *Сестра вийняла з скрині тридцять карбованців, останні гроші, які вона про чорний день ховала від свого недбалого чоловіка, оддала братові* [2, кн. 1, 226];

Як чорний віл на ногу наступив – дуже засмучений, невеселий. *Чого ти, Дмитре, такий, наче тобі чорний віл на ногу наступив* [2, кн. 1, 129].

Найпоширенішими є фразеологізми, де семантичним ядром є найменування птахів – галки та ворони. У словнику наявні дві лексеми – *ворон* та *ворона*, що вказують на птахів із пір’ям чорного кольору. Джерелом для утворення фразеологічної одиниці могла стати будь-яка лексема, хоча у першій (*ворон*) для цього більше підстав, тому що вона вказує на високий ступінь вияву колірної ознаки – інтенсивний чорний колір. Незважаючи на це, у фразеологічних одиницях є частотним компаратив, ядром якого слугують лексеми „ворон”, „ворона” або крило ворона, наприклад, чорний ворон – машина, у яку забирають заарештованого. *Перед нами по селах ходили якісь люди, підмовляли в партизани, а після них з’явився чорний ворон* [2, кн. 1, 145].

Отже, символічне значення кольору – це культурний

компонент концептуальної структури кольоропозначень. Входження культурно-символічного значення в семантичну структуру кольоропозначень здійснюється в мовленні як кристалізація додаткових змістів або повне переосмислення семантики кольоропозначення на основі тих чи тих культурно-символічних уявлень.

Література

- 1. Потєбня О. О.** Словник антонімів / За ред. Л. Г. Паламарчука. – К.: Довіра, 2001. – 275 с.
- 2. Фразеологічний** словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 1999. – 984 с.

СПЕЦКУРС ІЗ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Ольга Скиба (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Проблема фольклоризму української літератури завжди привертала увагу дослідників-філологів. Актуальними й сьогодні залишаються питання фольклоризму окремого художнього літературного твору. Якість професійної підготовки майбутніх кадрів передбачає піднесення не тільки теоретичного рівня студентів з усної народної творчості, а й удосконалення практичних навичок збирання народнопоетичних творів, зацікавлення вивченням усної словесності, участь у фольклорно-етнографічних конкурсах, знання актуальних питань сучасної вітчизняної фольклористики. Програма спецкурсу призначена для студентів-філологів вищих навчальних закладів, які готують кадри для шкіл-ліцеїв, гімназій, коледжів тощо. Вона є синтетичною і має закріпити, поглибити знання студентів, одержані в процесі вивчення не лише фольклорних дисциплін, а й лінгвістичних, етнографічних, культурологічних.

Спецкурс „Фольклорні джерела літературних творів” дозволяє ґрунтовно ознайомитися з монографічними працями сучасних українських фольклористів, етнографів, народознавців, культурологів та літературознавців В. Бойка,

О. Гончара, Р. Кирчіва, В. Качкана, В. Погребенника, М. Дмитренка, Т. Шевчук, Г. Грабовича та ін.

Зазначимо, що науковою основою організації діяльності студентів зі спецкурсу „Фольклорні джерела літературних творів” є умови органічного поєднання теоретичної підготовки та закріплення знань із вітчизняного народознавства, літературознавства та культурології.

Мета спецкурсу дозволяє з’ясувати роль фольклору у творчості українських письменників на основі заглиблення у тексти їхніх творів і праць, а також глибше опанувати питання про місце фольклору в творчій спадщині майстрів художнього слова; простежити характер використання фольклорного матеріалу письменниками; ознайомитися з їхніми експедиційними та видавничими справами в галузі пропаганди фольклорних жанрів тощо.

Під час вивчення цілісної концепції фольклористичної діяльності майстрів художнього слова студентам необхідно:

1) з’ясувати роль фольклору у творчості українських письменників на основі заглиблення у тексти фундаментальних праць сучасних дослідників;

2) здійснити спостереження про місце фольклору у творчій практиці окремого письменника та роль фольклорних традицій в історії розвитку літератури певного періоду, творчих напрямів та літературних течій;

3) провести самостійну роботу над розвідками в журналі „Народна творчість, етнологія та етнографія”, часописі „Народознавство”;

4) дослідити проблематику фольклорно-літературних взаємин у доробку українських фольклористів, літературознавців, народознавців;

5) формувати вміння анотувати монографічні праці, присвячені актуальним проблемам сучасної вітчизняної фольклористики, а також реферувати окремі з них;

6) простежити взаємопроникнення сюжетів, мотивів, образів, елементів поезики цих своєрідних видів словесного мистецтва;

7) розглядати фольклорні рецепції в історико-літературних працях.

Наводимо *приклад лекційного заняття з теми: „Творче засвоєння народної пісенності Степаном Руданським”.*

План

1. Історіографія питання.
2. Небилиці Руданського в контексті літератури.
3. Обробка народних балад.

Ключові слова: балада; зображувальні засоби; подільський побут; літературний портрет письменника; історико-літературний процес.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати співомовки С. Руданського.
2. Назвати засоби зображення образу народного героя, використані письменником у своїх творах.
3. Визначити, що вплинуло на формування художніх смаків і громадянської позиції С. Руданського.

Отже, запропоновані до спецкурсу теми, завдання й література допоможуть студентам в аудиторній та позаурочній (самостійній) роботі поглибити й розширити знання про цілісну систему народного мислення, джерело розвитку національної літератури, суть і специфіку фольклоризму художньої творчості українських авторів, участь окремих народнопоетичних видів і жанрів у розвитку літературного процесу, виявити національне та загальнолюдське значення зображеного.

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ МЕТАФОРИ У СФЕРІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Владислава Скорецька (Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Бабій Ю.Б.

Останнім часом ми є свідками помітного посилення експресивності виступів у мас-медіа, зумовленого тенденцією до політичної структуризації суспільства, прагненням політичних сил залучити до підтримки своїх ідей якнайбільшу кількість прихильників. Саме тому у звичайному доробку журналістів, які спеціалізуються на політичній тематиці, є слова й вислови, що передають інформацію „над текстом”, привертають увагу, впливають на емоції, викликають у реципієнтів певні запрограмовані реакції [1, 5].

Одним із ключових засобів реалізації таких комунікативних завдань є метафора.

Метафоричність набула статусу важливої ознаки політичного дискурсу України, що призвело до необхідності осмислення особливого виду метафоричної одиниці – політичної метафори [2, 218].

Сучасне політичне життя в Україні актуалізувало значення політичного слова. Це істотно змінює систему вимог до політика, до кожного члена суспільства та ситуації загалом. Політичні ідеї та владні відносини фіксуються в мові. Тому політичний дискурс задає можливі форми політичної практики, однією із яких є метафоричність.

Останнім часом політична метафора привертає увагу багатьох дослідників (М. Зиміна, А. Баранов, Ю. Караулов, А. Чудінов, Х. Дацишин, І. Кобозева та ін.) Дослідження динаміки моделей політичної метафори – один із напрямів когнітивної лінгвістики, що потужно розвивається [3, 9].

Метафора функціонує в політичному дискурсі подібно до того, як живий організм, який має властивості спадковості та мінливості, взаємодіє з навколишнім середовищем, тобто „еволюціонує” та „виживає” нарівні з іншими метафорами [4, 390].

Метафора передає когнітивну інформацію та нове розуміння відношень подібності між старим і новим знанням, вона не лише формує уявлення про об’єкт, а й зумовлює спосіб та стиль мислення про нього [5, 78].

У політичному мовленні метафора виконує певні функції, серед них:

когнітивна (пізнавальна) функція: вважається головною функцією метафори та полягає у розумінні та пізнанні політичної інформації. Наприклад: „*Візьми і зроби!*”;

номінативна функція: фіксує нові знання на основі присвоєння імені політичних об’єктів шляхом їх зіставлення з іншими об’єктами політичної дійсності. Наприклад: „*Вимагаємо люстрацію!*”; „*Продав ролс-ройс, пішов на фронт*”;

комунікативна функція: використання метафори робить можливим передачу політичної інформації реципієнту в короткій та зрозумілій формі. Наприклад: „*Візьми і зроби!*”

(об'єднання „Самопоміч”); „Україна переможе!”; „Наш вибір – перемога”;

прагматична функція: трансформує політичну картину світу. Наприклад: „Голосуй за економіку! Голосуй за сильну Україну”;

описова функція: метафора допомагає показати певне політичне явище наочно і разом з тим описати його образно. Наприклад: „За мир на *своїй*, **Богом даній** землі”;

інструментальна функція: допомагає людині формувати власні уявлення про світ. Наприклад: „Важкі часи. Рішучі кроки. Сильний лідер”; „Політика може бути відкритою”;

гіпотетична функція: дозволяє формувати політичні припущення про сутність певного політичного об'єкта, що має метафоричне значення, а також дозволяє представити його в образній формі. Наприклад: „Люди вирішують, а влада робить”; „Каналізуємо село”;

евфемістична функція: дозволяє передати політичну інформацію, що автор з певних причин не хоче називати прямо. Наприклад: „Відроджена економіка! Забезпечений мир”; „Влада боїться програти!”;

функція популяризації: у доступній формі пояснює абстрактні ідеї. Наприклад: „Народна люстрація – вичистимо владу від сміття”.

Когнітивна та комунікативна функції мають особливе значення для сучасної політичної комунікації, що сьогодні має великий вплив на політичний дискурс.

Отже, метафора активно вживається у політичному дискурсі, чим насичує, збагачує політичне мовлення, робить його більш експресивним.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5 – 33;
2. Баранов А. Н. Очерк когнитивной теории метафоры / А. Н. Баранов, Ю.Н. Караулов. – М. : Институт русского языка, 1991. – 193 с.;
3. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387 – 415;
4. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції / В.О. Павлуцька. – Житомир : Либідь, 2008. – С. 218 – 221;

5. Чадюк О. М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації / О.М. Чадюк. – К. : Мовознавство, 2005. – 20 с.

МІФОЛОГЕМА „КАЇН” У РЕЦЕПЦІЇ В. СОСЮРИ

Денис Смірнов (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студент)

Наук. керівник – проф. Пінчук Т.С.

Українські письменники досить часто залучали до своїх творів біблійні сюжети та образи, переосмислюючи їх, додаючи їм неповторного авторського забарвлення. Такі літературні варіанти біблійних сюжетів, мотивів і образів „ставали високими зразками духовного подорослішання суспільства, яке протистоїть вкрай політизованим процесам сучасного „богошукання” [1, 13]. Безперечно, одним із найпопулярніших не тільки у вітчизняній, а й у світовій культурі та літературі є біблійний образ Каїна. Дослідженню цього біблійного образу присвятили свої наукові доробки В. Антофійчук, І. Бетко, Л. Бондар, Л. Голомб, О. Дзера, М. Ільницький, Ю. Клим’юк, О. Мишанич, В. Мокрий, А. Нямцу та інші.

Мета розвідки – розкрити особливості художнього моделювання образу Каїна у поемі В. Сосюри „Каїн”.

Біблійна легенда про братовбивство залишається одним із найпопулярніших сюжетів у світовому та українському письменстві. Загалом у світовій літературі означилися дві основні тенденції щодо потрактування образу Каїна. Одні письменники зображують Каїна великим злочинцем, страшним грішником. На противагу їм, інша група письменників мотив братовбивства робить другорядним, зображуючи Каїна як бунтаря, який постав проти Бога. У поемі В. Сосюри образ Каїна інтерпретовано автором значно складніше. Письменник „...простежує низку подій від гріхопадіння Адама та Єви до вбивства Авеля та бунту Каїна проти Бога” [3, 30].

Автором був створений цілком оригінальний текст, який містить низку досить суперечливих філософських моментів. Як зазначає дослідниця Т. Пінчук, „...у свідомості В. Сосюри витворюється міфопростір з новою проблематикою та акцентами цінностей” [4, 317]. Каїн, згідно з авторською

інтерпретацією, з'являється на світ після зради Єви Адамові із Демонем. Примітно, що у В. Сосюри відповідальність за скоєння гріха несе лише жінка: „*За те, що зрадила Адама, / тобі душі я вже не дам. / Чужі для тебе Раю брами. / За ними буде лиш Адам*” [5, 19]. Від початку народження Каїна описано як злого, жорстокого, повною протилежністю своєму братові Авелю – синові Єви та Адама: „*Каїн – чорний, / як ніч глуха, кошлатий, злий / і непокірний, був незборний у грі завжди*” [5, 26]. Помітне домінування у Каїна його злої натури, він навіть сам зізнається, що „*...не люблю живе й красиве <...> Всіх створінь / гнучких, красивих не люблю я, / як батька, матір і тебе!*” [5, 26]. Досить цікаву думку висловлює дослідниця С. Вардеванян, кажучи, що „Каїн і Авель розглядаються як іпостасі однієї особистості, яка, рятуючись від саморуйнування, переходить на якісно інший рівень і починає прочитуватися не як „вбивця-жертва”, а як „нещасливець” [2, 11].

Авторська інтерпретація причини братовбивства зводиться до того, що Каїн убив брата Авеля через ревності до жінки – крилатої жінки Марії: „*І от, завила каменюка, / так туго й гостро з-за дерев, / мов рикнув хрипко грізний лев... / Удар глухий, упали руки / (о плач, душе, сльозами муз!..), / і камінь, гострий, наче мука, / у череп Авелеві вгруз...*” [5, 30]. Саме про таку причину страшного злочину читаємо в деяких давніх міфах та легендах. Побачивши юнака, що як дві краплі води схожий на його брата, Каїн відмовляється вірити у те, що він убив свого брата: „*Якби я вбив, було б і тіло. Як належить, ти ще не зробив! / Такі-то Богові діла!..*” [5, 43]. Каїн, зрікаючись Бога, обіцяє повернути втрачений рай, стаючи центром подій у творі, що свідчить про „...спільність ідей автора з ідеями Ф. Ніцше про Надлюдину, яка прагне стати богом, абсолютотом” [4, 318].

Отже, поема „Каїн” є прикладом довшеної роботи письменника з реміфологізації „вічного образу”. Автор „переносить акценти на почуттєвий світ героїв, особистісні взаємини” [4, 316], тим самим оновлюючи давно відомий сюжет, показуючи авторське бачення відомої біблійної історії, причин та наслідків вчинків головних героїв.

Література

1. Антофійчук В. І. Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі / В. І. Антофійчук, А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 1997. – 256 с. **2. Вардеванян С. І.** Міфологема Каїна в українській літературі XIX – XX століть : автореф. дис. канд. філол. наук. / С. І. Вардеванян . – Івано-Франківськ : Б. в., 2008. – 19 с. **3. Захарчук В.** Печать Каїна: Архетип братовбивства в українській літературі / В. Захарчук. – Львів : ЛА „Піраміда”, 2006. – 58 с. **4. Пінчук Т.** Реміфологізація „вічних образів”: шляхи та методи (за творами В. Сосюра) / Т. Пінчук. – К., 2013. – Вип. 27. – С. 314-324. **5. Сосюра В. М.** Вибрані твори : В 2 т. / В. М. Сосюра. – К. : Наук. думка, 2000. – Т. 2 : Поєми. Роман. – 552 с.

МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ КРЕАТИВНОЇ РЕКЛАМИ

Алла Стефанюк (ДЗ „Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського”, м. Миколаїв, студентка)

Наук. керівник – доц. Бабій Ю.Б.

Прискорений розвиток рекламної справи в усьому світі, охоплення нею дедалі більшої частини людських ресурсів, аспектів економіки та виробництва призвели до того, що реклама перетворилася на окремий вид людської діяльності – рекламний бізнес. Запорукою його успіху є якісне, професійне створення рекламних звернень [2, 23].

Інтернет-реклама сьогодні – це результат роботи багатьох фахівців: рекламистів, лінгвістів, копірайтерів, психологів. Сучасна Інтернет-реклама – це симбіоз найсучасніших технік, свіжих ідей та їх креативне оформлення [4, 49].

Прийоми створення рекламного креативу виявляються найчастіше: у назві продукту, слогані, рекламному тексті, оформленні, композиції, створюваному образі. І все це поєднується з використанням найрізноманітніших рекламних носіїв: візиток і корпоративних сувенірів, модулів в газетах і журналах, зовнішніх щитів, вивісок і перетяжок, стікерів, флаєрів [1, 15].

Творці реклами застосовують найрізноманітніші техніки для створення креативного тексту. На лексичному рівні спостерігається використання таких мовних засобів, як каламбур, рима, жаргон, анафора, крилаті вислови, повтори, синтаксичний паралелізм, персоніфікація та ін. [3, 65].

Мова сучасної Інтернет-реклами має такі особливості:

- лаконічність, синтаксична розчленованість, часто наявність заперечних відносин між компонентами (А, але В; А не В; А, зате В), що забезпечує швидку засвоюваність на рівні підсвідомості („*Indesit. Ми працюємо – ви відпочиваєте*”; „*Квас – не Кола, пий Ніколу*” – реклама квасу „Нікола”);

- наявність таких контекстуальних відносин, які виявили б незвичні грані звичного слововживання, порушення комунікативних очікувань („*Перебування на кухні – як подорож. А подорожувати я люблю. Майонез „Балтімор легкий*”);

- діалогічність рекламного тексту, що містить імперативні знаки оклику, конструкції із залученням різних форм звернень, рекламні питання, що створюють ефект розмови з потенційним покупцем („*Ви отримали ліцензію на Вашу діяльність?*” - реклама юридичної фірми; „*Я повторюю вдесьте для всіх: НУЛЬ відсотків – перший внесок. НУЛЬ відсотків за кредит. Кредит 10 місяців. Питання є?*”; „*Не зрозумів, а гроші?*” – реклама мережі магазинів „Ельдорадо”);

- мотивуючий характер реклами (опора на досвід інших людей; аргументація до авторитету) – „*Економ гроші. Живи краще*” – реклама Wal&Mart;

- образність, афористичність, що призводить до виникнення слоганів, вимога яскравості, помітності (Geico: „*Так легко, що навіть печерна людина розбереться*”).

Використання мовних засобів робить рекламу незвичною, цікавою та легкою для сприйняття. На лексичному рівні використовуються такі мовні засоби:

- каламбур – висловлювання, засноване на одночасній реалізації в слові (словосполученні) прямого і переносного значень. Наприклад, „*Fly with US*”-1) літай з нами; 2) літай з США;

- рима „*Модель ідеальна, ціна оптимальна*” (пральні машини „Candy”);

- анафора (повторення одних і тих самих елементів на початку кожного паралельного ряду). Наприклад, „*ДВЕРІ Стильні, Сталеві*”;

- питання („*Естетично? Дешево, надійно, практично*”);

- крилаті вислови, приказки, прислів'я, прямі цитати чи просто укладений в лапки текст: „*Комп'ютер не розкіш, а інструмент освіти*” (реклама мережі магазинів „Комп'ютерний світ”);

- синтаксичний паралелізм. Наприклад, „*Народжені природою, розраховані наукою, зроблені майстром!*”;

- повтори. Наприклад, „*Матриця. Матриця. Матриця. Багато - це тільки половина того, що ми пропонуємо*”;

- використання слів, що залучають увагу групи споживачів, на яку він розрахований (якщо це обмежене коло осіб). Наприклад, „*T-ZONE – це натуральні засоби від примх шкіри*”;

- відхилення від нормативної орфографії: дотримання норм дореволюційної орфографії; уживання великих літер на початку, середині або наприкінці найменування; поєднання латинки з кирилицею. Наприклад, „*LADAMаркет – максимум переваг!*”;

- використання okazіоналізмів – нових слів, відсутніх у системі мови. Наприклад, „*Не гальмуй! Снікерсуй*” (Реклама шоколаду „Снікерс”);

- персоніфікація – перенесення на неживий предмет властивостей і функцій істоти. Наприклад, „*Tefal піклується про вас*”.

Інтернет-реклама (банерна, контекстна, поштові розсилки та спам) успішно функціонує в мережі Інтернет. Проаналізувавши функціонування різних мовних засобів робимо висновки:

1) при створенні банерної реклами найчастіше застосовують каламбур (25%), риму (18%), повтори (15%), персоніфікацію (20%), синтаксичний паралелізм (14%), крилаті вислови (8%);

2) контекстна реклама вирізняється використанням повторів (28%), okazіоналізмів (42%), відхиленням від нормативної орфографії (30%);

3) поштові розсилки використовують лексику технічного спрямування, науковий стиль; особливістю є застосування частих запитань (45%);

4) спам-реклама не вирізняється використанням мовних засобів, адже її не сприймають позитивно користувачі мережі Інтернет.

Отже, креативна Інтернет-реклама сьогодні – це не лише яскраве зображення, вдалий слоган чи цікаве оформлення. Це симбіоз найрізноманітніших технік і прийомів, які при вдалому поєднанні працюють правильно та успішно. Кожен з підтипів Інтернет-реклами (банерна, спам, контекстна, поштові розсилки) використовує на лексичному рівні різні мовні засоби, які сприяють їхньому просуванню на ринку товарів і послуг.

Сучасна Інтернет-реклама поповнюється новими методами та прийомами, але не всі товари, створені сьогодні, можуть називатися креативними, адже вони використовують нецензурну лексику, шокують зображенням і не варті мати успіх у просуванні свого продукту.

Література

1. Джулер А. Креативные стратегии в рекламе / А. Джулер // учебник. – СПб. : Питер, 2004. – 384 с. **2. Имшинецкая И.** Креатив в рекламе / Ия Имшеницкая // М. : РИП-холдинг, 2003. – 173 с. **3. Кромптон А.** Майстерня рекламного тексту / А. Кромптон // М.: Видавничий дім „Довгань”, 1995. – 72 с. **4. Филюрин А.** Креатив в рекламі в друкованих ЗМІ / А. Филюрин // М. : Рекламна група „Мелехов & Филюрин”, 2008. – 85 с.

„ЗІВ’ЯЛЕ ЛИСТЯ” – ГОРЕ-НЕРОЗДІЛЕНЕ КОХАННЯ

Ірина Сухаревська (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Ключова О.Є.

Збірка поезій Івана Франка „Зів’яле листя” з підзаголовком „Лірична драма” створювалась більше десяти років (1886 – 1896) і побачила світ 1896 року: перший жмуток (1886 – 1893), другий жмуток (1895), третій жмуток (1896). То були найтяжчі роки в житті Івана Яковича.

Три „жмутки” зів’ялого листя у збірці – це пісні, у яких поет розповідає про життя і невдале кохання ліричного героя (самого Івана Франка), нерозділене кохання, про душевні муки, біль, страждання, які він переживав у зв’язку з цим; герой ніби розриває жмуток за жмутком, розкидає зів’яле листя своїх пісень, щоб воно, підхоплене вітром, щезло безслідно. Конфлікт надзвичайно напружений: адже тричі йому „являлася любов”; утретє він зайшов так далеко, що зневірився в усьому, прокляв життя.

Мета роботи – дослідити творчість Івана Франка, а саме його інтимну лірику, що представлена збіркою „Зів’яле листя”.

Лірична поезія „Червона калино, чого в лузі гнешся?” написана в стилі української народної пісні й нагадує відому народну пісню „Червона калино, чого в лузі стоїш...”

Центральний образ вірша – червона калина – квінтесенція усього прекрасного, ніжного і благородного в людях зокрема і в суспільстві загалом.

Калина – дерево-символ українського народу, червоні ягоди калини символізують безсмертя роду. Здавна в українській господі майже під кожним вікном висаджували кущ калини на щастя, на здоров’я, на добру вдачу.

У поезії І Франка червона калина – життєлюбна натура. Вона так любить життя і так горнеться до всього світлого, сонячного, але дотягнутись до сонця в неї не вистачає сил. Тому вона ніжно-журливо говорить: „Червоні ягоди додолю схиляю, Додолю схиляю” [1, 65].

Поезія написана у формі діалогу між калиною і дубом, що характерно для народної пісні, адже дуб і калина – це символи краси і сили, але сили незвичайної та краси надзвичайної. В образі червоної калини уособлено вродливу дівчину, а в образі дуба – молодого парубка. Дуб у творі виступає як символ сили, він звертається до калини: „Червона калино, чого в лузі гнешся? Чого в лузі гнешся? Чи світла не любиш, до сонця не пнешся? До сонця не пнешся?” [1, 54].

Образи поезії входять у площину того середовища, в якому перебував автор. Калина – це ніби збірний образ галицьких дівчат, для яких батьки готували один шлях – заміжжя, приємні сімейні турботи. Є в них і сміливість, і

щедрість душі, і тонке артистичне світосприймання: „*Не жаль мені цвіту, не страшно і грому, Не страшно і грому. І світло люблю я, купаюся в ньому, Купаюся в ньому*” [1, 54].

Поезія „Червона калино, чого в лузі гнешся?” побудована в формі діалогу, запитань, повторень, що йде від народнопісенної традиції. З глибоким сумом калина відповідає, що не жаль їй свого пишного цвіту. Світло вона любить, насолоджується ним. Буря і грім для неї теж не страшні. Трагедія калини в тому, що дуб своїм гіллям закрив їй сонце, підточив сили, тому вона не може рости вгору.

Засобами уособлення поет майстерно відобразив у прагненнях калини до світла й сонця – любов до життя, важкі переживання людини за гірку долю свою.

Поезія належить до шедеврів інтимної лірики. Ліричний герой у душевному сум’ятті, його серце, сповнено великою і чистою любов’ю, страждає від нерозділеного кохання: „*В житті ти й знать не знаєш, Йдеш по вулиці – минаєш, Вклонюся – навіть не зирнеш І головою не кивнеш, Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш, Як я люблю тебе без тям...*” [1, 65].

Милий образ не покидає зранену любов’ю душу, але це приносить лише страждання. І закономірно герой у хвилину такого болю запитує свою кохану: *Чого являєшся мені у сні? Чого звертаєш ти до мене? Чудові очі ті ясні, Сумні, Немов криниці дно студене?* [1, 50].

Та немає відповіді, продовжується мука „довгими ночами”, коли лише покусані до крові губи і нервовий хрускіт пальців можуть видати те, що заховане на дні серця. А, може, кохана хоч у сні приголубить, погляне ласкавими і добрими очима? З розпачу юнак готовий заборонити коханій приходити в сні, але раптом відчуває, що без солодкої омани світ для нього зробився порожнім: „*О, ні! Являйся, зірньоко, мені хоч в сні!*” [1, 76].

Цей вірш, за формою найбільш віддалений від фольклору, разом із тим внутрішньо тісно поєднаний із фольклорною інтимною лірикою.

Отже, збірка передає складний перебіг внутрішнього життя закоханої людини: від зародження почуття – до його краху, причому здійснюється це через самоаналіз ліричним

героєм своїх переживань. Так, на нашу думку, розкривається глибоке почуття людини, передаються її страждання.

Література

1. **Ткачук М.** Лірика Івана Франка. / М. Ткачук. – К. : Світ знань, 2006. – 296 с.

ПОЕТИЧНА СКАРБНИЦЯ ГАННИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ

Катерина Сухаревська (Теплівська загальноосвітня школа I – III ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учениця), **Наталія Щекатунова** (Теплівська загальноосвітня школа I – III ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учитель-методист)

Поети рідної Луганщини як прекрасні знавці можливостей слова з великою емоційною силою малюють природу такою, якою вона постає перед їх вразливими очима, і змушують активно працювати уяву читача. До таких поетів належить Ганна Гайворонська.

Мета публікації – визначити ідейно-художню та образотворчу роль метафор та метафоричних зворотів у зображенні рідного краю на матеріалах текстів поетичної збірки Ганни Гайворонської „Чаша Грааля”.

Метафора, звичайно трактується як переносне значення слова, засноване на уподібненні одного предмета чи явища іншому за аналогією. Приховане порівняння, побудоване на схожості або контрастності явищ, у якому слова „як”, „ніби”, „неначе” відсутні, але маються на увазі.

Мабуть, одна з найвідоміших поезій Г. Гайворонської, в якій яскраво змальований образ рідного краю, є поезія „Луганщині!” Уже з перших рядків ми бачимо, що письменниця любить свою рідну землю і звертається до неї, як до живої істоти і водночас порівнює зі сходом сонця: „*Луганицино! Світанок України. Земля моя й земля моїх батьків. Державо юності – у світі ти єдина, У плахті із лісів, полів і нив...*” Недаремно використано саме слово „світанок”, бо Луганська область розташована на самому сході України, де кожного ранку встає сонце. У цих рядках використано уособлення, про це свідчить те, що слово „Луганицино” вжито у кличному відмінку, ніби звертання до живої істоти.

Письменниця описує свою маленьку батьківщину, як рідну матір: *„Як мати добра та завжди над нами, Схиляється зажуреним лицем”*.

Не менш поетично описується природа луганського краю. Влучні метафори та епітети поетеса використовує в зображенні свого ставлення до Луганщини: *„... оспівую осанну Вустами соняхів цілую золотих”*.

Тут золоті соняхи свідчать про багатство і врожай полів, адже всім відомими є українські родючі чорноземи. Багато віршів Гайворонська присвячує іншим письменникам-землякам. І, звичайно, головною темою таких поезій є рідний край. Один з віршів присвячений Івану Савичу і Івану Світличному. Він має влучну назву *„Співають сиві старобільські солов’ї”*. Любов до рідної землі поєднується з любов’ю до природи. Авторка неначе оживляє рідний край: *„співають про Україну солов’ї”, „і благодатно слухають краї”, „дерева старіють... старіють річки”*. Саме завдяки використанню метафор у цій поезії, чітко вимальовується образ маленької Батьківщини, а головне любов письменниці до рідної землі. Саме через спів солов’їв про Україну та радісні сльози луганської матері Гайворонська висловлює всю щирість почуттів і відданість Луганщині. Це свідчить про безмежну любов поетеси до рідної землі.

У вірші *„Журюся я, журавлику”* Севірський Дінець постає в ролі ніжної й тихої колиски, куди можуть притулитися горе і негоди: *„Журюся я, журавлику, над Сіверським Дінцем. Ніч підповзає равликом – темнішає лицем. Кирпатіє по зірочці, спалахує вогнем, Розгойдує колисочку над Сіверським Дінцем”*.

Отже, світ метафор у збірці *„Чаша Грааля”* є різнобарвним, поліфонічним та емоційним. У збірці використано майже всі різновиди метафор. Поетичні вірші Ганни Гайворонської близькі до художнього світу усної словесності. Найвлучнішими є метафори, які використані для зображення й характеристики рідного краю. Вони роблять вірші яскравими, а поетичну лексику письменниці емоційною.

Література

1. Гайворонська Г. Чаша Грааля: Духовна поезія. – К. : За друга, 1999. – 160 с.

РИТОРИЗАЦІЯ ЯК АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ДІАЛОГУ

Тетяна Сушич (Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Нишета В.А.

Процеси демократизації, які нині активно розгортаються в суспільному житті й у системі освіти України, передбачають обмін думками сторін, виявлення плюралізму поглядів, полемічної культури людини. До інтелектуальних цінностей світової культури відносять мистецтво діалогу.

Термін „риторизація” був уперше введений С. Мінеєвою і означає, за висловом Н. Голуб, „активізацію пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу” [1, 42]. Конструктивний діалог дуже важливий і в освіті, і в суспільному житті, діалогічній вправності необхідно вчити. І процес вивчення риторики в загальноосвітній школі потрібно вибудовувати за принципом гармонізуючого діалогу [1, 229].

Оптимальна діалогічність на уроках української мови сприятиме об’єднанню учасників дидактичної та комунікативної взаємодії, злагодженості їхніх стосунків, буде запорукою результативності спільних дидактичних і комунікативних зусиль. Н. Сивкова розробила модель культури спілкування, що являє собою ланцюжок елементів, кінцевою ланкою якого є риторична компетентність. Центром моделі автор визначила позитивні форми взаємодії (партнерство, співробітництво, співдружність) [10]. Подібна ідея змогла б знайти місце в шкільному курсі української мови за умови організації навчального процесу за принципом позитивної педагогічної взаємодії в русі від мети до результату із залученням різноманітних дидактичних засобів. До поняття „позитивна педагогічна взаємодія” І. Калмикова відносить також співтворчість як „як спільне творче вирішення проблем удосконалення мовленнєвої культури” [3].

Діалогічна культура, на думку С. Мінеєвої, стає новим світоглядом людини, основою досягнення демократичної моделі розвитку сучасного суспільства: „Освіта, орієнтована на створення умов для повного розвитку потенціалу особистості (індивідуальності), здатного відповідати на „виклики” сучасного

суспільства, можлива, якщо в її основі – діалогічна культура” [5].

Діалог – це різновид (тип) мовлення, при якому відбувається обмін взаємно зумовленими висловлюваннями-репліками при зоровому й слуховому сприйнятті сторін. Кожна репліка як компонент діалогічної єдності містить значення акції й реакції, у результаті чого діалог являє собою складний ланцюжок взаємопов’язаних висловлювань. Репліка, яка дає початок розмові будується відносно вільно і називається стимулом, оскільки спонукає співбесідника до репліки у відповідь чи до дії. Репліка у відповідь називається реакцією й цілком залежить від стимулу. Стимул і реакція становлять питально-відповідний комплекс діалогу. У педагогічній риторичі виділяють діалог-протиріччя, діалог-синтез, діалог-суперечку, діалог-пояснення, діалог-сварку, діалог-унісон, діалог-повідомлення, діалог-обговорення, діалог-бесіду тощо. Оскільки діалог можливий при зоровому й слуховому сприйнятті сторін, додатковими засобами передачі інформації слугують міміка, жести, рухи тіла, соціально зумовлені й відповідні до інтелектуального та емоційного стану мовця [7, 46 – 48].

У загальноосвітній школі особливої ваги набуває навчальний діалог – цілеспрямований та зумовлений обмін ідеями, думками у групі заради пошуку істини; це і спосіб опрацювання змісту уроку (метод навчання), і особлива форма навчання, з допомогою якої забезпечується рух його учасників (учнів і вчителя) до спільного для всіх пізнавального результату. Головне призначення діалогу в процесі навчання – стимулювання пізнавального інтересу, залучення аудиторії до активного обговорення суперечливих наукових і життєвих проблем, спонукання до осмислення різних підходів в аргументації своєї й чужої позиції, формування засобами навчального матеріалу переконань учнівської молоді, відповідального морального вибору [2].

Різновидами діалогу як методу навчання в дидактиці вважається бесіда, суперечка, диспут, дискусія, дебати, але вони не є рівноцінними. У процесі бесіди розвиток теми відбувається в лінійному напрямку від відомого до нового. суперечка

передбачає наявність кількох поглядів, і лише один з них дійсно правильний. Диспут і дебати будуються на оприлюдненні всіх позицій учнів і виявленні „правильного” знання. Розвиток дискусії співвіднесено зі зміною знання, що розвивається, а діалогова дія відбувається у відкритій ситуації й має дослідницький характер [6].

У педагогіці навчальний діалог розглядається також як діалогічне педагогічне спілкування – тип професійного спілкування, що відповідає критеріям діалогу, забезпечуючи суб’єкт-суб’єктний принцип взаємодії педагога та учнів. Принципи діалогічного педагогічного спілкування:

- визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра партнерів;
- домінанта педагога на співрозмовників і взаємовплив поглядів;
- установка на відповідь партнера, якого цінують, приймають, визнають його особисту позицію у взаємодії;
- модальність висловлювання та персоніфікація повідомлення;
- поліфонія взаємодії й надання вчителем розвивальної допомоги;
- двоплановість позиції педагога у спілкуванні [8, 94 – 95].

Яку б роль не виконував навчальний діалог (методу навчання, форми навчання, форми організації навчання, педагогічного спілкування), він повинен бути особливим типом людських відносин, які виявляють діалогічність свідомості й світовідчуття. Саме такий навчальний діалог, на думку С. Мінеєвої, може вважатися риторичним і вибудовуватися як взаємодія рівних суб’єктів, які обговорюють одну тему, спільними прийнятними засобами, узгоджуючи їх смисл, у відповідності зі спільними правилами (процедурами, традиціями його ведення (перебігу) [4].

Риторизація як активізація пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу тісно пов’язана з категоріями класичної риторики. Так, Ю. Рожественський, розробивши теорію діалогу, вивів вісімнадцять законів (правил, принципів) діалогу, кожен з яких сформулював через категорії етосу, пафосу й логосу [9, 379]. Зазначене дозволяє зробити

висновок, що, запроваджуючи процеси риторизації в шкільній україномовній освіті, логічно одночасно переосмислювати організацію освітнього процесу за канонами риторики й активізувати пізнавальну діяльність процесу навчання засобами діалогу.

Отже, розглядаючи риторизацію шкільного курсу української мови як активізацію пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу, варто: здійснювати цілеспрямовану діяльність з оволодіння як учнями, так і педагогами теорією діалогу; дидактичну взаємодію всіх учасників навчального процесу вибудовувати як навчальний діалог; риторичний діалог на уроці української мови використовувати як метод навчання, форму навчання, форму організації навчання; вибудовувати педагогічне спілкування як риторичне за критеріями діалогу.

Література

- 1. Голуб Н. Б.** Риторика у вищій школі : монографія / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
- 2. Вознесенский И.** Учебный диалог и его организация на уроке [Электронный ресурс] / И. Вознесенский. – Режим доступа : <http://www.zarplata.ru/a-id-12119.html>. – Заголовок с экрана.
- 3. Калмыкова И. Р.** Программы школьного курса риторики [Электронный ресурс] / И. Р. Калмыкова. – Режим доступа : http://www.iro.yar.ru/resource/distant/russian_language/program/slov/rt7.htm. – Заголовок с экрана.
- 4. Минеева С. А.** Риторика диалога и развивающее обучение [Электронный ресурс] / С. А. Минеева. – Режим доступа : <http://lab-ritor.ucoz.ru/load/3-1-0-22>. – Заголовок с экрана.
- 5. Минеева С.** Диалогические основы развивающего образования: размышления об «идеальной форме» и трудностях достижения [Электронный ресурс] / С. Минеева. – Режим доступа : http://experiment.lv/rus/biblio/obraz_21veka/2.3_mineeva.htm. – Заголовок с экрана.
- 6. Павлова Л. Г.** Спор, дискуссия, полемика : [книга для учащихся старших кл. средних школ] / Л. Г. Павлова. – М. : Просвещение, 1991. – 127 с. : ил.
- 7. Педагогическое речеведение : словарь-справочник** / [сост. А. А. Князьков]. – [под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской]. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – М. : Флинта ; Наука, 1998. – 312 с.
- 8. Педагогічна майстерність : підручник** / За ред. І. А. Зязюна. –

[3-тє вид., допов. і переробл.]. – К. : СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с. **9. Рождественский Ю. В.** Теория риторики : [учеб. пособ. для вузов] / Ю. В. Рождественский. – [под. ред. Аннушкина В. И.]. – М : Флинта: Наука, 2005. – 512 с. **10. Сивкова Н. И.** Формирование коммуникативной компетентности учащихся старших классов с тяжелыми нарушениями речи на уроках коррекционного лингвистического цикла [Электронный ресурс] / Сивкова Н. И. – Режим доступа : <http://www.usru.ru/>. – Заголовок с экрана.

ПІДВИЩЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ ТА
МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ 5–9 КЛАСІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Наталія Тернова (КЗО „Середня загальноосвітня школа № 68 Дніпропетровської міської ради”, м. Дніпропетровськ, учитель)

*Повноцінними є тільки ті знання,
які дитина здобула власною активністю
(Йоганн Песталоцці).*

Василь Сухомлинський стверджував, що за маленькою шкільною партою твориться народ. А творять його в першу чергу вчителі-словесники – „наставники думки, волі, духу людини”, бо наука рідної мови та літератури – наука про найголовніше: про Україну, рідну землю, її силу й красу, її минуле й майбутнє. Найефективнішим засобом розвитку творчих здібностей учнів є інновації та творча праця педагога.

На сучасному етапі модернізація навчально-виховного процесу покликана сприяти формуванню та розвитку творчої особистості, яка спроможна повноцінно реалізуватися в житті. Для цього їй потрібні певні навички: думати, розуміти сутність речей, аналізувати, осмислювати ідеї, шукати потрібну інформацію, тлумачити її, застосовувати за певних умов.

Людина стає особистістю поступово, на її формування впливає багато чинників. Серед них провідне місце належить рідній мові, тому що саме вона найглибше пронизує свідомість і підсвідомість людини, доносить інформацію про навколишній світ. Вивчення української мови в школі передбачає, як відомо, реалізацію 3 основних завдань: 1) дати учням знання з мови та

літератури і вміння використовувати їх на практиці; 2) розвивати мислення, творчі вміння й здібності; 3) виховувати національно свідому особистість – справжнього патріота нашої держави. Результативність реалізації навчальної мети – свідомість, міцність і глибина знань учнів, яка перебуває у прямій залежності від активної зацікавленості предметом, бажання знати його, тобто від рівня мотивації учнів до вивчення предмету.

Шкільні вчителі-початківці ставлять перед собою питання: як зробити уроки української мови та літератури не лише пізнавальними, інформативними, але й підтримувати у дітей зацікавленість предметом, бажання вчитися, зробити уроки цікавими, підвищити у школярів мотивацію до навчання?

У пошуках відповіді на це питання доходимо висновку, що зацікавити, вмотивувати учнів до вивчення предмету можна шляхом уникнення одноманітності, шаблонності в роботі, використання таких форм, методів навчання, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів.

Як відомо, вся діяльність дитини складається з окремих послідовних операцій. Спочатку учень сприймає інформацію, а далі мислить на підставі одержаної інформації. При цьому дуже важливою є зацікавленість у цьому процесі. Причому всі ці операції взаємопов'язані між собою. Тому вчитель має докласти всіх своїх творчих зусиль до створення системи активних методів навчання, що будуть спрямовані на активізацію мотивації учнів до навчання та їх пізнавальної діяльності.

Активні методи навчання – це такі методи, які забезпечують засвоєння інформації учнями в процесі активної діяльності. Тому до них можна віднести ігрові завдання та інтерактивні технології навчання. У своєму дослідженні ми спираємося на педагогічний досвід доктора педагогічних наук, професора Олени Пометун, кандидата педагогічних наук Лідії Пироженко, які займаються вивченням використання у навчанні інтерактивних технологій, та кандидата педагогічних наук Ганни Передрій, яка обстоює ідею використання ігрових форм роботи. Вивчаючи досвід провідних педагогів, розуміємо, що на сьогодні важливе завдання вчителя – зробити урок цікавим,

пізнавальним, таким, що може розкрити творчий потенціал особистості, дасть змогу постійно підтримувати високий тонус дитячої уваги, навчить приймати самостійні рішення. А допомагають у цьому саме інтерактивні технології та ігрові завдання. Це підтверджують і результати психолого-педагогічних досліджень останніх років, за якими за допомогою гри учні засвоюють навчальну інформацію у середньому на 70%, а інтерактивне навчання дає 50 – 90%, лекція дає 45% засвоєння матеріалу.

Переконуємося в тому, що поруч з пояснювально-ілюстративними прийомами вчитель повинен застосовувати нові, особистісно зорієнтовані, в яких посилений творчодіяльнісний компонент. Лише в цьому разі учні під керівництвом учителя здобувають (а не отримують) справді необхідні знання, вміння, навички. І починати таку роботу необхідно відразу, з 5 – 6 класу, тому що саме в цьому віці у дітей зникає безумовна мотивація до навчання, і вчителю необхідно викликати і посилити у школярів власні корисні мотиви у навчанні, викликати інтерес, сприяти кращому засвоєнню і запам'ятовуванню відомостей з мови та літератури.

Ці завдання вчителю вдасться реалізувати, використовуючи на уроках української мови та літератури в 5 – 9 класах ігрові вправи та окремі інтерактивні технології навчання, які дають змогу створювати на уроці ситуацію успіху, включати ігрові моменти, супроводжувати роботу доброзичливим коментарем, що дуже важливо для учнів 5 – 9 класів з огляду на їхні вікові психологічні особливості. На таких уроках запорукою успіху стає вміння створити атмосферу пізнання, пошуку, зацікавленості.

Важливим є те, що через застосування елементів інтерактивного навчання на уроках учні вчаться бути демократичними, критично мислити, співпрацювати, приймати рішення, спілкуватися з іншими. Основними методами і прийомами інтерактивного навчання є самостійна робота, проблемні та творчі завдання, запитання учнів до вчителя та навпаки. Все це сприяє розвитку творчого, критичного мислення.

Використання інтерактивних технологій не повинно стати для вчителя самоціллю, а лише засобом, який сприяє співробітництву на уроці. Впроваджуючи такі технології на уроках, можна використовувати не весь їх спектр, а тільки найдоступніші, найзрозуміліші для учнів. Це такі технології, як „мікрофон”, „мозковий штурм”, робота в парах або в групах, „навчаючи – вчусь”, „метод ПРЕС”, „займи позицію”, „незакінчене речення”, „батл”, „дебати”, „експрес-розминка”. Досягненню завдань і цілей уроку сприяють цілий спектр лінгвістичних ігор: кросворд, вікторина, аукціон, мовний конкурс, лінгвістична загадка, лінгвістична казка та загадка тощо. Ігрові завдання можна використовувати на різних етапах уроку, тому що вони дають можливість і активізувати увагу учнів, і відпрацювати засвоєні знання, і зняти напруження, і підвищити продуктивність роботи.

Отже, використання на уроках української мови та літератури окремих інтерактивних технологій та ігрових завдань підвищують рівень пізнавальної діяльності та мотивацію учнів, зацікавлюють їх, що сприяє бажанню виконувати ті чи інші види робіт, а відтак – засвоювати навчальний матеріал у співпраці, співтворчості, шляхом самостійної роботи думки.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ольга Тесля (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Старобільськ, магістрантка)

Наук. керівник – доц. Попова Л.О.

Ефективність навчання української мови залежить від доцільного вибору вчителем методів і прийомів навчання. Ефективність навчання рідної мови значною мірою залежить від розуміння суті різних методів і прийомів, доцільного їх вибору й застосування. Знання методів і прийомів потрібні вчителю як своєрідний дидактичний орієнтир для вибору тих способів навчання, які забезпечують процес навчання й виховання учнів.

У лінгводидактиці існують різні класифікації методів навчання. За джерелами знань С.Чавдаров, О.Текучов, Л.Федоренко виділяють такі методи навчання мови, як: розповідь, бесіда, аналіз мови, вправи, використання наочних

посібників, робота з підручником. За рівнем пізнавальної діяльності учнів визначають методи І.Лернер, М.Скаткін: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемно-пошуковий, дослідницький. У класифікації методів навчання мови, зробленій В.Капінос, виділені методи формування комунікативних умінь, до яких входять методи засвоєння зразків літературного мовлення, аналіз тексту та конструювання зв'язних висловлювань. О.Біляєв, М.Пентилюк класифікують методи за взаємодією учителя й учнів: усний виклад матеріалу, бесіда, спостереження і аналіз мовних явищ, робота з підручником, метод вправ.

Вибір методів навчання залежить від матеріалу, пропонованого для вивчення, зв'язку виучуваного матеріалу з попереднім та наступним, співвідношення в ньому елементів теоретичного й практичного характеру, рівня загального розвитку студентів та їхньої мовної підготовки.

Самостійне засвоєння учнями програмного матеріалу відбувається за допомогою методу *роботи з підручником*, що сприяє вдосконаленню навичок самостійної роботи учнів з літературою. На думку Т.Донченко, кожен вид роботи з підручником – це важливе самоосвітнє вміння, і використання на уроках різних видів роботи з підручником у комплексі сприяє розвиткові здатності учнів до самоосвіти.

Цінність роботи з підручником полягає в передачі готової інформації за допомогою тексту параграфа або наочних посібників. Цей метод забезпечує сприйняття й засвоєння учнями мовленнєвого матеріалу, сприяє розвиткові навичок самостійної роботи з літературою, крім того, тексти параграфів допомагають учням під час створення усних або писемних висловлювань.

У школі метод роботи з підручником реалізується в багатьох прийомах, зокрема, ознайомлення з теоретичним матеріалом, уміщеним у підручнику, складання ділових паперів за матеріалами підручника, аналіз схем і таблиць, виконання вправ тощо.

Більшість пропонованих у підручниках з української мови вправ передбачають виділення за певними ознаками мовних явищ (граматичних форм, груп слів), характеристику їх з

певного погляду (граматичного, стилістичного), аналіз художніх творів щодо їх стилю, словника, зображувальних засобів [1, с. 73].

Проведення спостережень над текстами-взірцями допомагає учням навчитися сприймати й розуміти інформацію, що міститься в них, визначати єдність змісту й форми, вникнути у сутність мовних фактів, явищ, процесів, осмислити зв'язок між ними і тими теоретичними висновками, що впливають з них, з'ясувати значення кожного рівня мовної системи (фонетичного, лексичного, морфемного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного і стилістичного).

Отже, використання методів, адекватних меті, завданням уроку, їх вдале поєднання забезпечить ефективність процесу формування мовленнєвої і мовної компетентностей учнів.

Література

1. Стельмахович М.Г. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4-8 класах : навч.-метод. посібник / Мирослав Ігнатович Стельмахович. – К. : Рад. шк., 1981. – 136 с.

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРАХ

Катерина Тимченко (Тальнівський економіко-математичний ліцей Черкаської обл., м. Тальне, учениця)

Наук. керівник – проф. Шитик Л.В.

Як суттєвий сегмент національної ідеї українська мова зберігає духовні, історико-культурні надбання й цінності народу, примножуючи їх за допомогою контактів з іншими народами. Однією із мовних тенденцій періоду порубіжжя ХХ–ХХІ ст. є інтенсивне запозичення іншомовної лексики та активне її засвоєння, що відображується на формуванні загального словникового фонду. Яскравим виявом цієї тенденції є активне використання різновидів прецедентності, які зберігають графічно-орфографічні особливості мови-джерела.

Основні проблеми запозичень з'ясовано в наукових студіях М. Шанського [8], М. Кочергана [4], С. Караванського [2], Л. Бороденко [1] та ін. Зокрема, Л. Бороденко вводить до наукового обігу поняття „графічно-орфографічні іншомовності” – „мовні елементи, абсолютно не адаптовані до фонетичної,

семантичної та лексичної системи української мови; вони вживаються у тому вигляді, у якому існують у мові-першоджерелі й являють собою не лише слова, словосполучення, але й речення, вислови та частини тексту” [1, 18]. Попри те, що проблема запозичень завжди була в центрі наукових пошуків, деякі аспекти все ще залишилися поза увагою, як-от функціонування в текстах сучасних українських письменників запозичених прецедентних імен, що зберегли графічно-орфографічні особливості мови-джерела.

Мета статті – з’ясувати джерела виникнення прецедентних текстів, що містять графічно-орфографічні іншомовності. Матеріалом вивчення стали сучасні українські твори, що з’явилися в пострадянський період.

Вагомими для нашого дослідження є роботи з теорії прецедентності Ю. Караулова [3], В. Красних [5], О. Селіванової [6] та ін. Прецедентні феномени є одним із різновидів лінгвокультурам. За О. Селівановою, це „складники концептуальної системи, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, вагомі й використовувані в когнітивному й комунікативному плані” [6]. Сума значень слів, що входять до складу прецедентного феномена, не тотожна його значенню, оскільки „до когнітивної бази входить саме прецедентне висловлення; воно неодноразово відтворюється в мовленні носіїв” [5, 47 – 48]. Вивчаючи художній дискурс, Н. Фатєєва важливою функцією використання „чужих” текстів називає введення в новий текст певної думки, включення цього тексту в ширший культурно-літературний контекст [7, 37].

В основі феномену прецедентності лежать спільні фонові знання адресата й адресанта. Порівняно з власне українськими прецедентними феноменами та запозиченими перекладеними прецедентними феноменами, ступінь упізнаваності прецедентних неперекладених текстів набагато нижчий. Проте нині внаслідок зростання ролі іноземних мов у суспільстві відчутна активізація використання таких текстів.

Важливим етапом дослідження прецедентності є виявлення її джерельної бази. Основним джерелом походження прецедентних феноменів стали крилаті вислови: „*Carpe diem*”

(лат. „Живи теперішнім”) – „Авто жениха на перспективу і багатих коханців зі штампом „*Carpediem*” на зараз” („Піца „Гімалаї” І. Карпи, с. 30), „*Liberte, egalite, fraternite!*” (фр. „Свобода, рівність, братерство!!!”; гасло Великої французької революції 1789–1794) – „Чомусь спадає на думку „*Liberte, egalite, fraternite!!!!*” („Перламутрове порно” І. Карпи, с. 43), „*Was bleibt aber, stiften die Dichter*” (нім. „Жити поетом означає жити всупереч”; рядок вірша Ф. Гьольдерліна „Andenken”) – *Бо хоч Гельдерлін визнав Was bleibt aber, stiften die Dichter* („Лексикон таємних знань” Т. Прохаська, с. 45).

Нині важливим джерелом прецедентних імен стає кінематографія: *Sorry, kid, you're not theone* (англ. „Вибач, малий, обраний не ти”; фраза з кінофільму „Матриця”) – „*А Дафліш не стане архітектором ніколи. Sorry, kid, you're not theone* („Bitches get everything” І. Карпи, с. 80).

Частина прецедентних текстів – рядки з відомих пісень, що подані як нетрансформовані цитати з використанням латинської графіки, напр.: *Let my people go* (англ. „Відпусти мій народ”; рядок із пісні) – *І вона попросила: будь ласка, Let my people go* („Альбом для Густава” О. Забужко с. 301); „*Yesterday all my troubles seemed so far away...*” (англ. „Учора, всі мої неприємності здавалися так далеко”; рядок із пісні „Beatles”) – „*Майнес старий...*”, „*Господи...*”, „*Yesterday all my troubles seemed so far away*” („Він ранковий прибиральник” І. Роздобудько, с. 60). Крім того, сучасні автори часто використовують у свої творах заголовки відомих пісень: „*Gaudeamus*” (лат. „Радіймо” – „Гімн студентів”) – *Тоді я беру вільну руку, кладу їй долоню на голову, закочую очі і починаю читати „Gaudeamus»* („Bitches get everything” І. Карпи, с. 222); „*Carol of the Bells*” (англ. „Колядка дзвоників” – різдвяна пісня) – „*Там я вперше почув Carol of the Bells*” („Я знаю, що ти знаєш, що я знаю..” І. Роздобудько, с. 144) та ін.

Отже, прецедентні феномени впливають на емоційне сприйняття твору реципієнтом (читачем) та суттєво формують його картину світу. Створюючи численні асоціації за допомогою натяку на події, факти, персонажів інших текстів, прецедентні феномени презентують історичні й культурні знання про світ.

Література

1. **Бороденко Л. М.** Графічно-орфографічні іншомовності в структурі художнього тексту пострадянського періоду : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Л. М. Бороденко. – Вінниця, 2015. – 313 с.;
2. **Караванський С.** Пошук українського слова, або боротьба за національне „я” / С. Караванський. – К. : Академія, 2001. – 215 с.;
3. **Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 261 с.;
4. **Кочерган М. П.** Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 284 с.;
5. **Красных В. В.** Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / В. В. Красных. – М. : ИТДГК „Гнозис”, 2002. – 283 с.;
6. **Селіванова О. О.** Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови) / О. О. Селіванова // Лінгвістична палітра. Філологічні студії / за заг. ред. Л. А. Лисиченко. – Харків, 2009. – С. 129–139.;
7. **Фатеева Н. А.** Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи / Н. А. Фатеева // Известия АН. Сер. литературы и языка. – 1998. – Т. 57 – № 5. – С. 35–45.;
8. **Шанский Н. М.** Современный русский язык : учебное пособие для студентов пед. ин-тов / Н. М. Шанский, В. В. Иванов. – М. : Просвещение, 1991. – 191 с.

Список джерел

1. **Забужко О.** Let my people go: 15 текстів про українську революцію / Оксана Забужко. – Київ : Факт, 2006. – 232 с. – [2-е вид. випр.];
2. **Карпа І.** Bitches Get Everything / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий клуб, 2007. – 240 с.;
3. **Карпа І.** Перламутрове порно (Супермаркет самотності) / Ірена Карпа. – Київ : ПП Дуліби, 2005. – 216 с. – [«text-драйв». Роман];
4. **Карпа І.** Піца „Гімалаї” / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий клуб, 2011. – 400 с.;
5. **Прохасько Т.** Лексикон таємних знань / Т. Прохасько. – Львів : Кольварія, 2004. – 200 с.;
6. **Роздобудько І.** Він : Ранковий прибиральник. Вона : Шості двері. Романи / Ірен Роздобудько. – Київ : Нора-Друк, 2007. – 312 с. – [2-е вид.];
7. **Роздобудько І.** Я знаю, що ти знаєш, що я знаю... / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2013. – 185 с.

ЧАСОПИС „ЗАБОЙ” – ЯСКРАВІЙ ЛІТОПИСЕЦЬ
ПОДІЙ ЛУГАНСЬКОГО КРАЮ 20-30-Х РР. ХХ СТ.

Катерина Ульянова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, доцент)

Гене́за журнальної періодики Луганщини є самобутнім явищем в історії вітчизняної журналістики, що уособлює національну своєрідність одного з найбільших поліетнічно-індустріальних регіонів нашої держави. Специфікою журналістської діяльності на цій території був її міцний зв’язок із розвитком наукової комунікації в галузі гірничо-механічної та інженерної справи, що в подальшому викликало необхідність заснування власних періодичних видань. Зростання впливу публіцистичного слова, матеріалізованого в журнальних виданнях Луганщини поч. 20-х рр. ХХ ст., сприяло формуванню високої політичної культури тогочасного населення. Журнал як найбільш дієвий вид соціалістичної пропаганди все частіше ставав організатором соціальних перетворень, утіленням громадсько-політичних та естетичних установок, поглядів і переконань правлячої партії, об’єктом закріплення її соціально-політичного пріоритету. Саме на таких концептуальних засадах у вересні 1923 р. виник літературно-художній журнал „Забой” – спочатку як додаток до газети „Всероссийская кочегарка”, пізніше – як самостійний пресовий орган.

Дослідник „Забоя” В. Замковой детально описав історію появи цього часопису. Вона пов’язана з постаттю відомого на той час ленінградського письменника М. Слонімського, який разом із другом-артистом, вихідцем із Бахмута Є. Шварцем, подорожував робітничим Донбасом. За свідченням автора, „після короткого відпочинку він (М. Слонімський. – К. У.) вирішив налагодити зв’язки з бахмутською газетою „Всероссийская кочегарка”. <...> Видавець газети М. Олейников, колишній армійський культурник, співробітник московської газети „Молот” <...> звів їх із редактором газети Моїсеєнком, який після знайомства, без усіляких вагань, запропонував прибулим організувати при газеті „Кочегарка” літературно-художній журнал” [4, 25]. Із цього часу М. Слонімський та Є. Шварц були штатними працівниками „Забоя”: перший став його редактором, а другий – секретарем

редколегії. Особливі зацікавлення до розвитку журнальної періодики Донбасу також виявили талановитий журналіст В. Валь (який пізніше був призначений співредактором новоствореного „Забоя”) і відомий літератор О. Селівановський.

Основною метою редакційного колективу була мобілізація місцевих українських і російських письменників-початківців. Так, через кілька тижнів на сторінках „Забоя” сміливо виявляла свій талант молода плеяда таких східноукраїнських літераторів, як Г. Баглюк, П. Байдебур, П. Безпощадний, М. Вознесенський, В. Гайворонський, Б. Горбатов, Г. Довнар, М. Донбаський, В. Затонський, М. Нікітін, К. Квачов, М. Олейников, О. Фарбер, Ю. Черкаський та ін. Проте досить часто автура „Забоя” виходила далеко за межі регіону, а іноді й держави, про що свідчить доробок самих засновників-петербуржців М. Слонімського та Є. Шварца, а також М. Зоценка, І. Бебеля, М. Чуковського, Л. Гумілевського, К. Федіна, М. Горького, А. Луначарського та ін.

„З весни 1924 року „Забой” став двотижневим виданням, а восени народилась і письменницька організація Донбасу, першими членами якої стали: Олексій Селівановський, Борис Горбатов, Михайло Діманштейн (Снежин), Григорій Баглюк, Павло Безпощадний, Микола Олейников, Порфирій Трейдуб, Фелікс Ковалевський, Валентин Харчевников та ін.” [3, 25]. Згодом журнал увійшов до складу Всеросійської Асоціації пролетарських письменників (ВАПП), а Б. Горбатов став членом її правління.

Проблемно-тематична палітра часопису була всеохоплюючою. Авторський колектив намагався цілісно й достеменно змалювати природно багатий Донбаський край. Об’єктами відображення „Забоя” були як великі промислові гіганти східноукраїнського краю (такі як Штерівська електростанція, Артемівський скляний, Костянтинівський хімічний, Сталінський і Макіївський металургійні, Луганський ливарний, Бахмутський цвяховий заводи), так і спеціалізовані установи та організації, зокрема, медичні (Кремінський санаторій, Бахмутський диспансер), шахтні (Власівський, Лисичанський, Успенський, Катериненський та Городищенський кам’яновугільні рудники), визначні пам’ятки

культури (Артемівський палац культури ім. Леніна) тощо.

Літературно-художній двотижневик „Забой” мав безпосередню причетність до Луганського краю не тільки тому, що був літописцем його визначних суспільно-історичних подій. У 1926 р. за рішенням пленуму Спілки письменників Донбасу видавництво часопису було тимчасово переведене до Луганська. Як стверджує В. Замковой, „ця обставина сприяла зросту й укріпленню місцевого літературного об’єднання, яке дало імена Матвія Матусовського (старший брат Михайла Матусовського), Л. Заломанова, Ю. Черкаського, Ю. Жукова, П. Есельсона та ін.” [4, 26].

Зважаючи на типологічні особливості „Забоя”, літературно-художні його матеріали переважали над публіцистичними. Найпоширенішими епічними жанрами були оповідання (Ф. Ковалевський „Силуэты пришлого” (1924, № 14), М. Зоценко „Агітатор”, Б. Горбатов „Ячейки” (1927, № 3), В. Краспінк фантастичне оповідання „Радио” (1924, № 3) та повісті (М. Ляшко „Доменная печь” (1923, № 1), С. Ветлугін „В походе” (1924, № 4), С. Копылов „На южном фронте” (1924, № 14). У жанрі лірики переважали поезії, наприклад, „Кармен” Є. Полянської, „Ленінград” В. Александровського (1924, № 3), „Поколение Октября” Б. Горбатова, (1924, № 14) тощо.

Поряд із літературно-художніми творами на шпальтах „Забоя” подавалися матеріали науково-популярного та рекреативного характеру. Серед сатиричних жанрів поширеними були карикатури, уміщені на „Страничке мора”. Розважальний характер мали й численні логічні вправи та завдання, які друкувалися під шапкою „Задачи”. Зрідка друкувалися критичні огляди, автором яких був О. Селівановський.

Серед журналістських жанрів домінують статті й замітки. Однак виявляючи риси публіцистичності та аналітичності, за своєю внутрішньою формою вони дещо відрізняються від аналогічних жанрів газетної періодики. Погодимось з думкою О. Аكوпова, що ця відмінність полягає „в характері інформації та її оперативності. Для газети важливі оперативні повідомлення про події поточного життя, для журналу – коментар цих подій. Для газети важливий потік новин, “калейдоскоп фактів”, для

журналу – відбір найбільш вагомих соціальних явищ, їх аналіз” [1, 8].

Майже всі замітки та статті „Забоя” мали пізнавальний і науково-популярний характер („Новое в авиации”, „Самый быстрый поезд”, „Ядовитый газ” – Є. Хотинського – 1924, № 4) і, на відміну від тогочасних газет, були широко ілюстровані фотографіями та малюнками. Найбільша кількість творів на актуальні теми зосереджувалася в рубриках „Наука і техніка” (статті „Чудеса хирургии”, „Путешествие к полюсу на аэростате” В. Казицина (1924, № 3); „Спорт” (стаття „Техника игры в футбол” (1924, № 3); „НОТ (научная организация труда)”); (замітки „Организуй себя самого”, „Время” О. Меньшого), „Как надо работать” А. Гастева (1924, № 3) тощо.

До недоліків в організації видання відносимо хаотичність і розосередженість викладу як журналістських, так і художніх матеріалів, відсутність чітко визначеної редакційної програмної лінії, що разом складає враження як непрофесійного й недосконалого пресового органу. Така ситуація спостерігається до початку українізаційних процесів, котрі якісно видозмінили структуру й тематику, позитивно вплинули на характер функціонування журналу.

В історико-культурологічному есе І. Дзюби „Донецька складова української культури” [2, 18 – 67] детально проаналізовано творчий шлях „Забоя” як „єдиного справжнього літературного представника донбасівського пролетаріату”, який „не дуже потребував пролеткультівського протегування” [2, 23]. Автор акцентує на участі в часописі українських авторів, таких як К. Герасименко, М. Упенник, М. Рудь, В. Сосюра, окремо зупиняється на наслідках українізаційних процесів, коли літературні організації ВУАПП та „Плуг”, виявляють до „Забоя” зустрічний резервний інтерес. Після тривалої перерви у вересні 1929 р. часопис виходить українською мовою й гостро реагує на нові тенденції. Так, у №3 цього року констатується: „Донбаський пролетаріат в справі українізації не тільки не відставав, а й випереджував своїх товаришів із деяких інших промислових центрів України. Тираж українських газет в округах Донбасу збільшився дуже швидко в декілька десятків разів, а в часи культпоходу в одній тільки Артемівській окрузі

продано української літератури більш як на сто тисяч карбованців. Все це факти, що наглядно свідчать про буйний розвиток української культури, про активну участь в українському культурному процесі...” [3, 2].

Гаслами „Забою” в цей період стали полум’яні заклики до вшанування українських літературних надбань: „Рабочие Донбасса должны знать украинских писателей!” („Забой”, 1928, № 4); з’являються нові рубрики: „Украинские книги – в массы”, „Обзор украинских журналов” тощо. Проте на початку існування українськомовного „Забою” ще переважають російськомовні матеріали. Серед українських жанрів вирізняється поезія, критика й публіцистика. Згодом ситуація змінюється в інший бік, – на поч. 1930-х рр. журнал змінює назву на „Літературний Донбас” і починає орієнтуватися на українське літературне життя. Про це свідчать твори В. Сосюри, Т. Шевченка, В. Краматорського, В. Найди та ін. Заслужують також на увагу літературно-критичні статті й огляди про А. Головка, О. Досвітнього, О. Донченка, Є. Плужника, В. Підмогильного та ін.

У той же час погоджуємося зі слухним висновком І. Дзюби про негативні наслідки українізаційних процесів для „Забою”, які виявилися в орієнтації на „масовім”, що на практиці означало „не так підтягування маси до високого мистецтва, як опускання мистецтва до нерозвинених смаків, а головне – до ролі маніпулятора свідомістю мас у потрібному партії напрямку”, коли „письменники записуються в ударні бригади для написання творів про шахти й заводи, беруть на себе соціалістичні зобов’язання й звітують про їх виконання перед робітничими колективами” [2, 231].

Загалом сприятливі умови для популяризації національних цінностей на шпальтах єдиного на той час журналу тривали недовго. Уже в середині 30-х рр. його керманічами стали російські письменники (П. Беспощадний, П. Северов та П. Чебалін), які створили умови для остаточного зросійщення вже російськомовного „Літературного Донбасса”.

Таким чином, утвердження типу літературно-художньої періодики, яка найглибше втілилась в журнальній пресі крайнього Сходу України, розкриває соціальну природу

журналістики, підкреслюючи її творчий аспект у задоволенні духовно-культурних запитів східноукраїнського суспільства. На прикладі літературно-художнього часопису „Забой” / „Літературний Донбас” / „Литературный Донбасс” ми вочевидь переконалися в неминучій залежності журналістики регіону від суспільно-історичних й ідеологічних метаморфоз державного рівня. Найбільш цінними для вітчизняного пресознавства виявилися творчі шукання аналізованого часопису свого місця в українському літературному процесі, що відбувається завдяки пошуку нових форм і явищ відображення соціальної дійсності, пов’язаних із захистом національних інтересів української держави.

Література

1. Акопов А. И. Периодические издания. / Акопов А. И. – Ростов-на-Дону : ООО МП „Книга”, 1999. – С. 8. **2. Дзюба І. М.** Донецька складова української культури / Дзюба І. М. Донецька рана України: Історико-культурологічні есеї. – К. : Інститут історії України НАН України, 2015. – С. 18 – 67. **3. Забой.** – 1929 р. – вересень, № 3. – С. 2. **4. Замковой В.** „Донбасс” поднялся из „Забоя” / В. Замковой / Донбасс. – 1993. – №8. – С. 23.

ДАЙ НАМ, БОЖЕ, ВСЕ, ЩО ГОЖЕ.

ПОБАЖАННЯ, ПРИПОВІДКИ, ЇХ ОЦІННИЙ ЗМІСТ

Тамара Уманська (Кремінська школа-гімназія Луганської області, м. Кремінна, учитель-методист, заступник директора з виховної роботи)

Програма поглибленого вивчення української мови передбачає вивчення в 10 класі теми „Побажання, приповідки, каламбури, їх оцінний зміст” [1]. Мета уроку „Дай нам, боже, все, що гоже” – ознайомити учнів із розмаїттям побажань, приповідок, каламбурів; навчати знаходити в них оцінний зміст; прищеплювати навички дослідницької роботи; розвивати зв’язне мовлення та творчі здібності, уміння працювати по групах; виховувати позитивне ставлення до життя [2]. Найоптимальніша форма проведення – дослідницька робота [3] семи учнів у форматі інтерактивної вправи „Навчаючи – учусь”.

Дослідник 1. Грецький історик Геродот зробив перші записи фольклору на території сучасної України. Приповідки функціонували й у найдавніших наших літописах, але першим збирачем прислів'їв і приказок був український поет другої половини XVII ст. Климентій Зіновійв. Можна згадати велику кількість збирачів прислів'їв і приказок, серед них: Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Шашкевич, І. Франко. Серед дослідників XX ст. – М. Пазяк, М. Номис.

Приклади прислів'їв і приказок зафіксовані вже в Руському літописі, де вони називаються „притчами”. Слово „притча” мало тоді те саме значення, що сучасне „прислів'я”, оскільки його етимологія виводиться із значення „приткати, приточити до слова”. Тому в сучасній науці паралельно із термінами „прислів'я” й „приказка” на означення жанру вживають термін „паремія” (від гр. *paroimia* — притча).

Від цього слова утворились назви „пареміографія” – записування, збирання прислів'їв та „пареміологія” – наука про прислів'я, їх дослідження, пояснення. Проте обидва терміни часто вживаються паралельно чи взаємозамінюють один одного.

Питання від дослідника:

- Звідки пішла назва „паремія”?
- Назвіть імена збирачів і дослідників прислів'їв і приказок.
- Яка інформація виявилася для вас найважливішою?

Завдання №1

1. Почитайте та запишіть приповідки.
2. У яких ситуаціях можна ними скористатися?

Будемо жити, мед-вино пити, хліб жувати, добра чекати!
Жити вам поживати та добра наживати. Ось вам казка, а мені бубликів в'язка.

Дослідник 2. Вітання – сталі вислови-кліше, які говорять при зустрічі знайомій людині: *Доброго дня!, Дай, Боже, щастя, Бог в поміч!, Ласкаво просимо, Чим багаті, тим раді.* Деякі вітальні формули побудовані у вигляді питання: *Скільки літ, скільки зим?, Яким вітром занесло? Як ся маєте?.* Окрему групу становлять святкові вітання. Ці словесні формули, як правило, передбачають не тільки сталі вітання-звернення, а й відповідь на нього. Такими, наприклад, є різдвяні вітання *„Христос рождається!”* – *„Славимо Його!”*, великодні –

„Христос воскрес!” – „Воістину воскрес!”. У час свят висловлюються вітання-віншування: *Віншую вас на новий рік, щоб були здорові цілий рік!* Вони тісно пов’язані з побажаннями – словесними мініатюрами зичення добра, щастя, матеріального статку: *Жити вам, поживати та добра наживати, Щоб ви і ми щасливі були! Щоб в вас і в нас все було гаразд!* та ін.

Запитання від дослідника:

- Що називають вітаннями? Запишіть визначення в зошиті.

- Які із вітань мають форму побажань?

Завдання №2

1. Поедняйте початок і закінчення вітань.

Початок: Добрий день.; Слава Богу, Ісусу Христу; Будьте здорові з тим, що сьогодні; Доброго здоров’я, мир вашому дому!; Моє вам шануваннячко, спаси вас, Боже!

Закінчення: Здорові були та людям милі; З святом будьте здорові!; З святим днем будьте здорові; Здорові будьте!; Дай, Боже, час добрий.

Відповідь: Добрий день. З святим днем будьте здорові; Слава Богу, Ісусу Христу. Дай, Боже, час добрий; Будьте здорові з тим, що сьогодні. Здорові були та людям милі; Доброго здоров’я, мир вашому дому! З святом будьте здорові!; Моє вам шануваннячко, спаси вас, Боже! Здорові будьте!

Завдання 3

1. Поедняйте початок і закінчення висловів-вибачень.

Початок: вибачте; прошу; простіть за слово; не у гнів; простіть; Хай Бог простить; Бог з вами!

Закінчення: шануючи хліб і честь вашу!; а я прощаю; Що було, то минуло!; простіть на слові; будь сказано; на сім слові; що сказав.

Відповідь: Вибачте на сім слові. Прошу, простіть на слові. Простіть за слово, що сказав. Не у гнів будь сказано. Простіть, шануючи хліб і честь вашу! Хай Бог простить, а я прощаю. Бог з вами! Що було, то минуло!

Дослідник 3. Прокльони — своєрідні форми вираження почуття незадоволення, обурення, досади, гніву з висловленням побажання зла чи загибелі іншій людині. Вони перегукуються з заклинаннями, побудовані на сталих кліше, що починаються

словами *А щоб..., Хай..., Нехай..., Бодай...: А щоб тебе перевернуло, Бодай тобі добро поза кожне ребро!, Землі б ти наївся, А щоб йому руки всохли, Щоб йому заціпило та ін.* У них явно зафіксовані риси дохристиянського світогляду: *А щоб тебе Перун (грім) побив.* Згадуються й інші божества: *Цур (Сур) тобі й Пек!, Ой лихо, ой Леле!,* а також натяки на давні ритуальні обряди: *А щоб тебе грець в діжі спік, Бодай тебе грець взяв (грець співвідноситься з жрець), Іди до дідька!;* звичаї: *Іди на всі чотири сторони.* Подекуди трапляються й жартівливі погрози або доброзичливі побажання, висловлені у формі прокльонів: *А щоб тобі добро було!, Бодай тобі сто літ жити!, А щоб ви здорові були!.*

Дуже наближеними до прокльонів є присяги — словесні формули, якими людина підтверджує правоту своїх слів із зазначенням, що в разі обману чи невиконання обіцяного, лихо чи нещастя повинно впасти на неї: *Щоб мені під землю провалитися, Щоб мені добра не було.*

Із вірою в магічний вплив слова пов'язані й приказки-застереження – формули, якими один співрозмовник спиняє іншого (або й самого себе), щоб не сказати зайвого: *У добрий час сказати, а в лихий мовчати; Не згадуй проти ночі, Не наврочи; Мовчи, бо ніч в хаті та ін.* Деякі з цих висловлювань супроводжують елементи магічних дій (*тричі плюнути через ліве плече, постукати по дереву*). Дещо спорідненими є примовляння: *Нехай то буде межі нами; Якби твої слова та й Богові в вуха.*

Запитання від дослідника:

1. Що називають прокльонами?
2. Як ви сформулюєте визначення присяги?

Завдання № 4, проте воно буде протилежним до вивчених лексем – із орієнтиром на добро.

1. Прочитайте мовні формули, які вживають у разі вдалого закінчення справи чи перебігу ситуації.

Слава Богу! Слава тобі, Господи! Дяка Богові за те! Як добре! От і гаразд! Добре, що так! Добре, що так сталося!

2. Використовуючи подані мовні формули, укладіть невеличку промову-подяку (4 речення) на врученні вам подяки

за перше місце за участь у конкурсі „Найкращий мовознавець школи”.

Творчі завдання на етапі рефлексії:

1. Поміркуйте, як народилися такі вислови-каламбури: *наговорити (наказати, набалакати і т. ін.) сім мішків гречаної вовни; не знав, не знав, та як на те й забув.*

2. Складіть діалог зі словами: *доброго здоров'я зичу; дозвольте висловити вдячність; дякую щиро; щасливо.*

Поміркуйте, чим вони прикрасили ваше мовлення.

3. Напишіть побажальні формули за поданим початком: *чим...; хай буде...; дай, Боже, щоб ...; бувай*

Отже, дай нам, Боже, все, що гоже та з роси та води Вам.

Література

1. Навчальні програми для учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (профільний рівень) / Укл.: Мацько Л.І., Семенов О.М.; **2. Семенов О.М.** Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: навч.-метод. посіб. / О.М. Семенов. – К. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. – 108 с.; **3. Уманська Т.О.** „Дай нам, Боже, все, що гоже”. Побажання, приповідки, каламбури, їх оцінний зміст / Т.О.Уманська // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. – №26. – С. 3 – 11.

У ГОРОДІ БУЗИНА, А В КИЄВІ ДЯДЬКО.

ПОБАЖАННЯ, КАЛАМБУРИ, ЇХ ОЦІННИЙ ЗМІСТ

Тамара Уманська (Кремінська школа-гімназія Луганської області, м. Кремінна, учитель-методист, заступник директора з виховної роботи)

Серед пареміологічних одиниць, які мають вивчатися на уроках поглибленого вивчення української мови в 10-ому класі, особливу увагу привертають каламбури [1]. Опанувати інформацію про них пропонуємо через дослідницьку роботу із творчими завданнями на уроці за темою „Побажання, каламбури, їх оцінний зміст” [3].

Дослідник 1. На думку мовознавців, найкраще розкрити потенціал української мови здатний каламбур. За однією з

версій, походження цього слова пов'язане з іменем вестальського барона Келембера, який прославився при дворі короля Людовика XI постійними двозначними дотепами. Проте виявилось, що створення його жартів було не через гострослів'я, а через незнання французької вимови. Тому сучасники понівечили прізвище барона, почавши називати його Каламбур. Існує інша версія: термін походить від італійського словосполучення *salato buglare*, що в перекладі означає „жартувати пером”. На наших теренах каламбур добре відомий у фольклорі („Коли коли, а коли й обтісуй”) і в літературі, що живиться його джерелами. Особливо він був поширений у добу бароко (наприклад, „Про те ж” Лазаря Барановича або деякі „Епіграми із Джона Овена” Івана Величковського).

Каламбур – стилістичний прийом, який будується на використанні омонімії або паронімії, часто вживається в комічному та сатиричному контекстах. Наприклад, „*Прийомний син барона був баран*” (Ліна Костенко) [4].

Дослідник 2. Народні каламбури бувають різного типу:

- каламбури-нісенітниці: *На городі бузина, а в Києві дядько, Правда Сидорова: киселем млинці помазані, на паркані сушаться, Третя хата від Кіндрата, рябі ворота, новий пес, Я не я і хата не моя;*

- каламбури на означення рідні, свояцтва: *Василь бабі – рідна тітка, Родина – кумового наймита дитина, Тільки й рідні, що в Києві Химка;*

- протиставні каламбури: *Ти йому про діло, а він тобі про козу білу, Ти по-вашому, ми по-нашому, а вони по-своєму, Начне про воли, а закінчить про голуби;*

- діалогічні каламбури: „*Гуляйте!*” – „*Гуляли б, та хліба не брали!*”, „*Молочка!*” – „*Не подоїли бичка!*”, „*Здрастуйте!*” – „*Не застуйте!*”, „*Як ся маєте?*” – „*Посередині!*”;

- казкові каламбури: *Пішов я раз одудів брата, зліз до дупла, попробував – не влазить рука, так я сам вліз, забрав крашанки, кинувсь відтіль – не вилізу, так я збігав додому, взяв сокиру, прорубав, виліз і пішов собі...;*

- пісенні каламбури: *І ти тут, і я тут, а хто ж у нас дома, тільки ніч та кирпич, солом'яні дрова!, Корова з рогами, коні з копитами – краще залишитись у своєї мами* [4].

Дослідник 3. Найскладнішими за образністю і найпарадоксальнішими за висловом є каламбури – сталі фрази, побудовані на зіставленні чи поєднанні непослудуваних, несумісних понять та явищ, що набувають форми нісенітниць. Вони вживаються здебільшого в сатиричному, іронічному контексті. Наприклад: *Ти йому про образи, а він тобі про гарбузи, На городі бузина, а в Києві дядько, Були вареники, та на вербу повтікали*. Ними підкреслюються людські вади, гумористично передаються думки, коли хочуть висміяти когось за брехню (*Обіцяє, як груші на вербі виростуть, Як рак на дубі свисне*), безпідставні чутки (*Чули, як говорили, що бачили, як їли*), надмірна наполегливість (*Дайте пити, бо так хочу їсти, що не маю, де переночувати*). Цілий цикл становлять каламбури на означення рідні, свояцтва: *Андрій бабці рідний Федір; Така рідня, як чорт козі дядько; Твоя бабка, моя бабка продавали разом рябка; Така рідня, як десята вода на киселі; Наші собаки їли, а ваші на них через пліт гавкали*.

Можуть висловлюватися й інші невідповідності: нездійсненні бажання (*Дай боже, нашому теляті вовка з'їсти*), спонукання чи виконання невідповідної дії: (*Ви мовчіть, а ми будемо потакувати, Вставай, бо вода горить, На злість ворогам корову продам, щоб діти молока не пили, Куплю хрону до лимону, Не бійся собаки – хазяїн на прив'язі, Не співаєш басом, то хоч басом дивись, Або ви, тату, йдіть в ліс по дрова, а я буду вдома, або я буду вдома, а ви, тату, йдіть в ліс по дрова, І в поле мене не беріть, і вдома мене не лишайте*), невідповідність ознаки чи якості (*Наговорив сім мішків гречаної вовни, Трошки гречки, трошки проса, трошки взута, трошки боса*) та ін.

У пареміографії окремо виділяють групу діалогічних каламбурів чи стягнених анекдотів, які в лаконічній формі в кількох репліках передають комічну ситуацію. Як й інші каламбури, вони побудовані на мовних парадоксах чи використанні прийому невідповідності: – *А що вони роблять? – Пообідали та хліб їдять, Дай молока. – Ще не здоїли бика, – Їдьмо. – Та ще не запряжено. – Нічого, по дорозі запряжемо;*

– *Сідай, бабо, підвезу. – Нема часу, треба йти!, – Який сьогодні празник? – Баба діда дразнить, – Дівчат любиш? –*

Люблю. – А вони тебе? – І я їх. Усі ці фрази побудовані здебільшого на іронії, а не гуморі, і використовуються в розмові, щоб підкреслити якусь одну рису характеру чи дію, і цим відрізняються від анекдотів, основне призначення яких просто розсмішити слухачів [2].

Дослідник 4. Омоніми є основою для створення каламбурів, а каламбурна манера вислову характерна для художньої літератури. Проте стилістичні можливості омонімії використовує й публіцистика, особливо в полемічно загострених творах: „Це глина чи цеглина?” (заголовок у газеті). Омоніми є важливим засобом не лише для досягнення гумористичного чи іронічного ефекту. Наприкінці поетичного рядка вони часто не тільки римуються, а й наповнюються особливою виразністю та силою:

Думи мої, думи мої, Квіти, мої діти.

Виростав вас, доглядав вас. Де ж мені вас діти?
(Т. Шевченко)

Запитання від дослідника:

1. Що називають каламбуром?
2. На яких принципах побудовані каламбури?
3. Проаналізуйте стилістичні особливості поезії Д.Білоуса:
– Іване, кажуть, родичі ми з вами. Чи так? Скажи, будь ласка.

– Аякже! Ваша мама нашій мамі двоюрідна Параска.

Завдання №1

Поміркуйте, як народилися такі вислови-каламбури: *сім мішків гречаного Гаврила; сім п'ятниць (неділь) на тиждень; нашому тинюві двоюрідний пліт; через вулицю бондар; свояк з лівої щоки.*

Завдання № 2

Виписати 2 – 3 каламбури, виразно їх прочитати. Пояснити, на основі чого вони побудовані.

Дехто вважає себе дуже освіченим, бо обманюють надто досвідчений (паронімія). Грицю вже не до коси: вплив човен з-за коси, в нім русявих дві коси (омонімія).

Хто пестливе ймення відгадає, дуже миле у своїй природності, що в пестливій формі означає представницю

іншої народності? (Марійка (ім'я) – марійка (представниця народності), омофони).

Завдання № 3

Скласти каламбури, використовуючи омоніми: *не від – невід; Гаїті – гаї ті; бал – бал; мати – мати; надія – Надія; дорога – дорого – дорога; такса – такса.*

Завдання № 4

1. Визначте різновиди конструкцій (вітання, побажання, приповідки, каламбури, застереження).

2. З'ясуйте їхнє лексичне значення.

Ти йому – печене, а він тобі – варене. Яке „помагайбі”, таке й „доброго здоров'ячка”. Як ми Богові, так Бог нам. І я там був, мед-вино пив, по бороді текло, а в рот не попало. То ще за того царя, коли не було сухаря. Де Крим, де Рим, а де дядькова груша. Дай, Боже, час і пору добру!

Література

1. Навчальні програми для учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (профільний рівень) / Укл.: Мацько Л.І., Семенов О.М.; **2. Семенов О.М.** Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: навч.-метод. посіб. / О.М. Семенов. – К. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 108 с.; **3. Уманська Т.О.** „Дай нам, Боже, все, що гоже”. Побажання, приповідки, каламбури, їх оцінний зміст / Т.О. Уманська // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. – № 26. – С. 3 – 11. **4. Що таке каламбури в українській мові?** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/osvita-2/shho-take-kalambur-v-ukra>.

НАЗВИ ПЕЧИВА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Поліна Федуркіна (Середня загальноосвітня школа № 4, м. Северодонецьк, учениця)

Наук. керівник – доц. Глуховцева І.Я.

Особливе місце в харчуванні українців займає печиво. Загалом *печиво* – це невеликий кондитерський виріб, випечений із тіста, зазвичай солодкий на смак. До тіста печива додають різні спеції та горіхи, сухофрукти чи цукрові вироби. Часто печиво покривають шоколадом або виготовляють начинку та

розміщують її між двома печивами. За смаком та складниками виділяють такі види печива: цукрове, шоколадне, пісочне, вівсяне, листкове, колобок [3]. Здавна печиво шанували наші предки й пов'язували з ним різні традиції, деякі з яких збереглися й донині. Печиво було ніби оберегом для народу. Без нього не обходилося жодне весілля, Різдво та інші свята.

Наразі існує багато різновидів печива, які можна покласифікувати на основі будь-яких критеріїв. Аналіз цих назв засвідчує, що українці й понині люблять печиво й намагаються у назвах виявити своє ставлення до навколишньої дійсності, відреагувати на зміни в суспільстві, сприяти засвоєнню нового, заохотити покупця, віддати належне традиціям. Назви печива в наш час виконують рекламну функцію. Тому завдання виробника – дібрати такі назви, які неодмінно зацікавлять більшу частину потенційних покупців.

У давні часи слов'яни любили різні види печива. До поширених у минулому назв відносимо: *вергуни* – просте печиво, виготовлене із прісного тіста, *медівник* (медовий пряник, радник, праник) – солодке печиво; *пундики* – борошняна страва, що вважалася ласощами; *жайворонки (сороки)* – печиво, що випікали на свято Сорока святих; *хрестяники* – печиво, яке пекли під час Великого посту переважно у вигляді хреста; *буслові лапи* – прісне печиво, що випікали перед Благовіщенням; *драбинки* – випікали до свята Вознесіння Господнього; *мандрики* – здобні коржики із сиром, подекуди з ягодами; *шишки* – печиво, випечене з коровайного тіста; *миколайчики* – обрядове печиво, що випікали на День Святого Миколая [2, 16].

Значна частина назв печива утворена за подібністю форми виробу з тіста до окремих предметів, речей. Зокрема, окремі вироби з тіста нагадували птахів (тому їх названо *жайворонками*), інші – лапки птаха (*буслові лапки*, тобто *лапки чорногуза*, *лелеки*, якого називали *бусел*), треті – драбинку (*драбинки*), четверті – шишку (*шишки*). Мотиви найменування цього печива можна пояснити також часом його випікання та призначенням, наприклад, жайворонками зустрічали навесні птахів, які прилітали з півдня. Окремі назви традиційного печива пов'язували із назвами свят, як найменування

миколайчики. Назви печива відображають склад добавок (*медівники* – печиво, яке виготовляли з додаванням меду).

У наш час функціонує чимало назв печива. Усі назви можна розподілити за особливостями найменувань, передусім залежно від морфологічного вираження назви. Тому виділяємо назви печива у формі іменника, прикметника, а також ті, що побудовані на основі словосполучення.

В основу найменування печива, вираженого іменником, найчастіше можуть бути покладені назви казкових героїв, героїв мультиплікаційних фільмів тощо. До таких назв відносимо: *Масяня* – назва печива, найбільш імовірно, походить від імені героїні колись надзвичайно популярного однойменного мультиплікаційного серіалу, у якому розповідаються історії з життя кількох студентів, їхні радощі та печалі. Найяскравішою з героїв є, мабуть, сама Масяня. Ця дивна дівчина поєднує риси бешкетниці та відданого друга. *Артемон* – позитивний герой мультиплікаційного фільму, який був відданим другом для Мальвіни, тому він користується популярністю серед дітей. *Лісовичок* – назва утворена від скороченого найменування міфологічного образу Лісовика, який, за легендами, є малим бородатим дідусем, метким, рухливим, але з поважним обличчям. Образ лісовика перегукується з іншими міфологічними образами: мавок, чугайстра, хухи й навіть блуду. Можливо, назва печива пов'язана з горішками, що входять до його складу, і асоціюється з лісом.

Нерідко назвами печива обрано імена людей, зокрема: *Маргарита* – назва печива, в основу якого покладене жіноче ім'я, що в перекладі з грецької мови означає „перлина”. Ім'я *Маргарита* має велику кількість скорочених форм у різних мовах, як-от: *Меггі, Медж, Мег, Моггі, Рита, Маргаритка, Грета, Гретель, Моллі, Меггі, Пег*, що свідчить про те, що це – одне з улюблених жіночих імен. *Маруня* – на перший погляд може здатися, що це печиво назване за мотивами жіночого імені Марія. Насправді ж історія походження назви набагато цікавіша. Марунею звали турботливу корову-годувальницю, яку зобразили на самому печиві у фартусі та з відром молока. *Есмеральда* – печиво, що назване за мотивами роману Віктора Гюго „Собор Паризької Богоматері” (1831 р.). Есмеральда –

втілення краси у світовій літературі. Досконалістю відрізняється не тільки її зовнішність, а і внутрішній світ. Віктор Гюго наголошує, що вона була немов смолоскип, внесений зі світла в морок. Ім'я має іспанські корені й означає „смарагдова”.

Назви печива нерідко нагадують назви населеного пункту. Таке найменування печива нібито засвідчує, де почало виготовлятися чи де воно найбільш поширене. Якщо найменування населеного пункту вигадане, то воно прозоре за походженням і підказує покупцеві, що входить до складу печива, натякає на високу якість продукту. До таких можна віднести: *Топльонкіно* – це назва печива, яка засвідчує, що виріб виготовлений із топленого молока, а отже, це – високоякісний продукт. *Карамелькіно* – назва, що нагадує топонім, але насправді таким способом зроблений натяк на те, що в печиві міститься багато карамелі.

В основу значної частини найменувань печива покладено назви абстрактних понять, які мають позитивне емоційно-естетичне забарвлення, пробуджують гарні почуття. До таких належать: *Ням-ням* – назва, у яку покладено слово з дитячого лексикону, воно вказує на незвичайний смак. *Хрулик* – назва печива, у якій відображено таку його властивість, як хрумтати.

Серед багатьох найменувань печива привертають увагу ті номени, що належать до тематичної групи назв космічних реалій, наприклад: *Орбіта, Комета, Чумацький Шлях*.

Знайшли відображення при номінації печива й назви частин тіла людини: *Дамські пальчики*, або, по-іншому, *савоярді* – знамениті італійські ласощі, які подають до чаю як смачну випічку або використовують для приготування різних тортів, десертів. Савоярді були придумані при дворі герцогів Савойських у кінці XV століття з нагоди візиту короля Франції і незабаром отримали статус „офіційного” печива Савойї. Також до цієї групи печива належать *Пальчики* та *Вушка*.

Серед прикметникових назв печива передусім виділяємо такі, що вказують на незвичайний смак, наприклад: *Лимонне, Осіннє, Домашнє, Королівське, Ювілейне*. Щодо історії печива *Ювілейне*, то у 1913 році торговий дім „А. Сіу і К” удостоївся звання „Постачальник двору його імператорської величності”, і в тому ж році на фабриці було випущено печиво „Ювілейне”,

приурочене до ювілею 300-річчя дому Романових. Воно й до сьогодні залишається одним з найбільш популярних продуктів.

Звичними назвами печива є такі, що виникли за поширенням на певній місцевості: *Запорізьке, Київське, Миколаївське*. Вказівну функцію виконують ті назви, у яких відображено призначення печива, як-от: *Чайне, крекер Бутербродний, Діабетичне*. Чимало назв указують на особливості форми: *Зоологічне* – назва печива, у якій відображено форму виробу з тіста, *Нарізне*. Для того щоб покупець добре орієнтувався, які добавки використано при приготуванні печива, назви нерідко вказують на особливості борошна, смакових добавок тощо: *Кунжутне, Кукурудзяне, Лимонне, Кофейне*.

Чимало різновидів печива найменовано словосполученнями. Це передусім назви, у яких відображено різні добавки: *Горіхове кільце, Вівсяне з фруктозою, Тортинка з шоколадом, Ажур крем-полуниця*. Назви печива у формі словосполучення цікаві тим, що вони дають предмету розширену назву, тобто більш точну, указуючи на складові компоненти виробу з тіста, на особливості виготовлення чи поширення. Такі назви виконують також рекламну функцію.

До групи назв печива у формі синтаксем відносимо невелику кількість найменувань, які складаються із прийменника та іменника, як-от: *До кави, З цибулею, До чаю, З висівками, З цукром*. Подібні назви дають інформацію про те, які добавки має печиво.

Отже, печиво відіграло та й відіграє нині велику роль у житті українців. Раніше без нього не обходилося жодне свято, з ним пов'язували різні традиції, обряди. Назву печиву давали, в основному, залежно від назви свята або від форми виробу. Деякі традиційні назви печива збереглися й у наш час.

Література

1. Борисенко В. Обрядове печиво в українській традиційній культурі / В. Борисенко // Народна творчість та етнологія. – № 4. – 2011. – с. 11 – 21; **2. Пономарьов А. П.** Українська минувшина : Ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.; **3. uk.wikipedia.org/wiki/ Печиво.**

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОДИЛЬНО- ОБРЯДОВИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЛУГАНЩИНИ

Ірина Хаїмова (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Глуховцева І.Я.

Родильний обряд є одним із найважливіших серед сімейних обрядів, адже він знаменує народження нової людини, що споконвіку вважають найвизначнішою подією у житті родини, оскільки „народження є тим містком людського буття, що з’єднує в єдину етноструктуру пам’ять нації, її духовні здобутки, досягнуті багатовіковим існуванням” [2, 284].

Мета розвідки – розкрити особливості функціонування фразеологізмів на позначення народження людини в родильному обряді Луганщини.

У різний час вивченню цієї теми присвятили свої наукові праці видатні вчені: І. Бінковський, В. Гнатюк, А. Дарманський, Д. Успенський, В. Ужченко, Д. Ужченко, І. Царьова, В. Ястребов.

Родильний обряд включає три етапи: передпологовий, власнепологовий і післяпологовий. Передпологовий етап характеризується своєрідними табу, що покликані зберегти здоров’я вагітної жінки та майбутньої дитини, відвести від них різні зурочення – вагітна жінка якомога довше тримала свій стан у таємниці, уникала перебування на перехрестях та роздоріжжях, не стригла волосся й нігті до пологів [5]. Передпологовий стан жінки відбивається в таких фразеологізмах степових говірок Донбасу: *гарбуза проковтнула* [4, 124], *ні в яке плаття вже не впаде* [4, 309], *глобус носити* [4, 129], *багата жінка* [4, 206], *жінка з грошами* [4, 207], *не пуста жінка* [4, 207], *аїста ждати* [4, 36].

Існує повір’я, що під час народження людини Бог засвічує свічку на небі. Таку сакралізацію факту народження відбито у висловах, які знаходимо у фразеологічному словнику східнослобожанських і степових говірок Донбасу: *ангел на крилах спустив* [4, 39], *бог послав* [4, 65], *у подарунок дали* [4, 395], *подарували на день народження* [4, 169], *з Місяця звалився*

(унав) [4, 332], *чорногуз підкинув* [4, 527], *знайти під кущем калини* [4, 297].

До післяпологових обрядів відносимо: надання імені новонародженому, вибір кумів та обряд церковного хрещення. Ім'я – головний атрибут людини, визначальний знак особи, у якому закодовано сутність людини [3, 261]. Дати дитині ім'я означає дати їй життя, адже здавна його обирають, враховуючи значення, бо воно стає її рівнозначним символом [3, 261]. У народі вважають, що ім'я людини має магічне значення для всього її подальшого життя [3, 261]. Сам процес надання імені на Луганщині називають так: *дати ймення, охрестити дитину, почати дразнити (Як ви його дразните, признавайтесь* (с. Приволля, Троїцький район)).

Обряд хрещення символізує собою очищення дитини від первородного гріха, який неможливий без кумів, їх обирають між близькими людьми, бо *„кого за люди мають, з тим кумаються”* [3, 320]. Отже, кумівство – своєрідна духовна спорідненість, яку номінували найчастіше так: *вибрати кумів, вибрати хрещених, вибрати названих батьків*. Старожили нашого краю пригадують, що раніше кумів називали на Ви, тобто використовували при розмові форму пошанної множини. Навіть якщо кумом обирали рідного брата батька немовляти чи кумою – сестру, то їх тепер треба було називати на Ви: *Ви, кумо, нас не цурайтеся, заходьте в хату* (с. Дякове, Антрацитівський район).

Бути кумом – це переважно приємний звичай, проте бували випадки, коли батьки дітей помирили, і куми ставали батьками дитини, бо вони перед Богом зобов'язувалися бути неначебто другими батьками дитини.

Отже, фразеологізми, пов'язані з родильною обрядовістю, відображають сакральне значення усіх етапів появи людини на світ, відображають його значення для родини й громади, наголошують на особливості цього жіночого стану, вони є „засобом збереження і трансляції відповідних сакральних смислів, постійне відтворення яких здійснювалось у процесі обрядових відправ; це культурний знак, що перебуває у контексті традиційної обрядовості, вірувань і фольклору; це носій слідів культури; це слід артефактів і світ смислів” [1, 41].

Перспективою подальшого розвитку цієї теми є детальне вивчення цілісної картини родильного обряду та притаманної йому лексики.

Література

1. Васильченко В. Генетичні зв'язки української обрядової фразеології з етнічною культурою / В. Васильченко // Дивослово. – 2009. – № 6. – С. 37 – 44; **2. Гримашевич Г. І.** Родильний обряд Житомирщини : структура, номінація, функціонування / Г. І. Гримашевич // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Філологія (мовознавство). – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2012. – С. 283 – 288; **3. Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури : Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.; **4. Ужченко В.** Фразеологічний словник східнословобанських і степових говірок Донбасу / Віктор Ужченко, Дмитро Ужченко. – Вид. 6-е, доповн. й переробл. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 552 с.; **5. Царьова І. В.** Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнословобанських говірок : монографія / І. В. Царьова. – Дніпропетровськ, 2015. – 258 с.

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ярослав Хрипун (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, магістрант)

Наук. керівник – проф. Нікітіна А.В.

Уроки української мови в сучасній школі спрямовані на підготовку комунікативно компетентного учня, зокрема й на формування його риторичної особистості. Концепт „риторична особистість” учні розробляють не так давно. Г. Сагач на основі поняття „мовна особистість” подає розуміння поняття „риторичної особистості”, яка володіє комунікативною компетентністю, тобто готовністю отримувати необхідну інформацію, переконувати в правоті своїх думок, впливати на прийняття рішень, відстоювати свої позиції на основі толерантного ставлення до цінностей та інтересів інших людей

[3, 8]. На думку М. Хлебникової, риторична особистість – це особистість, яка не лише демонструє високий культурно-комунікативний рівень, а особистість, яка впливає [4, 437]. Справедливим вважаємо зауваження про те, що мовну особистість вивчали в сучасному мовознавстві неодноразово й багатовимірно, а категорію „риторична особистість” ще тільки належить вивчати.

Підтримуємо думку науковців (Н. Голуб, А. Нікітіної, С. Плотникової), що поняття „риторична особистість” може бути усвідомлене на основі поняття „мовна особистість”, оскільки саме вона організовує ієрархічні стосунки між іншими типами особистостей, зокрема мовленнєвої, комунікативної, дискурсної. Зазначимо, що будь-яка мовна й комунікативна діяльність можлива тільки на основі мовної спроможності, мовної свідомості, знання мови та володіння засобами вербального і невербального спілкування.

Сьогодні доцільно розглядати мовну особистість в аспекті риторики, вийшовши на новий, більш високий рівень – риторичний. Цікавою вважаємо думку М. Хлебникової щодо ієрархічної моделі мовної особистості, у якій мовна особистість є родовою, що утворює свої різновиди: мовну, комунікативну й риторичну особистість як вищий рівень реалізації мовної особистості.

Схематично ієрархічну модель мовної особистості можна подати в такому вигляді:

1-й (основний, базовий) рівень – це власне мовна особистість;

2-й рівень – мовленнєва особистість;

3-й рівень – комунікативна особистість;

4-й рівень – риторична особистість.

Тут термін „мовна особистість” є родовим, що характеризує різновиди: мовна, комунікативна та риторична особистість.

Розглядаючи особистість у мовному, мовленнєвому, комунікативному, риторичному й дискурсивному аспектах, А. Нікітіна виділяє мовний, мовленнєвий, комунікативний, риторичний, дискурсивний складники в особистості учня [2, 82]. Для кожного складника характерні свої особливості. Так,

риторична особистість має володіти засобами активізації й аргументації, відповідальна за переконливість і впливовість на аудиторію [2, 96].

Для формування риторичної особистості в загальноосвітній школі потрібно створити відповідні умови для навчання риторики, передусім на уроках української мови. Риторична особистість учня розвивається під час систематичної роботи над технікою мовлення, у процесі опанування невербальних засобів впливу на аудиторію, засвоєння риторичних функцій мовних одиниць – лексичних, граматичних, стилістичних.

Ефективною формою навчальної діяльності, що сприяє формуванню риторичної особистості учнів, є „Ораторський клуб”, до участі в якому мають бути залучені всі учні класу. Активна робота в такому клубі спрямована на формування риторичних вмінь ефективного спілкування, а також на розвиток цілісних особистісних якостей, визначених З. Куньч:

- культуру мислення (відкритість, виразність, самостійність, глибина, ерудиція);
- культуру мовлення (виразність, правильність, ясність, аргументованість, сміливість);
- культуру поведінки (повага, ввічливість, тактовність, коректність, гнучкість);
- культуру спілкування (дотримання принципів еристики під час наукової полеміки, спору, дискусії);
- виконавську майстерність (правильна дикція, інтонація, доцільна міміка, вправні жести) [1].

Важливу роль у формуванні умінь і навичок вільного володіння мовними засобами, визначених шкільною програмою, слід відводити ситуативним завданням і вправам.

Ситуативні вправи розраховані на самостійне створення текстів за допомогою завдань, у яких окреслено обставини спілкування. Наприклад, під час уроку розвитку зв'язного мовлення можна запропонувати такі ситуативні вправи:

- Уявити себе в ролі адвоката та довести, що духовне багатство – найбільший скарб у житті.
- Ваш друг стверджує, що найбільший скарб у житті –

матеріальне багатство. Чи згодні ви з його думкою?

Узявши до уваги позитивний досвід провідних методистів і вчителів-словесників у формуванні навичок риторичної майстерності, звертаємо увагу на ефективність таких методичних прийомів:

- виразне читання тексту;
- тренування артикуляційного апарату;
- спостереження над мовленнєвою поведінкою;
- самоконтроль та самокорекція, саморецензування власного виступу;
- редагування риторичного тексту;
- риторичний аналіз тексту промови;
- характеристика засобів риторичної техніки;
- створення текстів різних мовленнєвих жанрів (доповідей, повідомлень, виступів, рефератів, діалогів, промов та ін.).

Отже, формування риторичної особистості учня на уроках української мови потребує засвоєння риторики, оскільки вона визначає ціннісно орієнтовані норми мовленнєвої взаємодії суб'єктів. Риторична наука здатна навчити людину оволодіти інструментом, який може „провокувати” створення учасниками спілкування власних повідомлень, вражень, думок.

Застосовуючи на уроках української мови методичні прийоми навчання риторичної майстерності, можна досягти великого успіху та сформувати в учнів риторичну особистість, здатну впливати на аудиторію, майстерно доводити свої думки та переконувати опонентів.

Література

- 1. Куньч З.** Риторичний словник / Зоряна Куньч. – К. : Рід. мова, 1997. – 341 с.
- 2. Нікітіна А.В.** Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія / А. В. Нікітіна : К : Ленвіт, 2013. – 338 с.
- 3. Сагач Г. М.** Риторична особистість. Як її підготувати у школі нового типу? // Барви творчості : наук.-метод. зб. – К., 1995. – 256 с.
- 4. Хлебникова М. С.** Ното loquens в свете современных риторических воззрений // Риторика и культура речи в современном обществе и образовании : сб. матер.

X Междунар. конф. по риторике. 1 – 3 фев. 2006 г. – М., 2006. – С. 435 – 438.

АКЦІОНАЛЬНИЙ І РЕАЛЕМНИЙ ПЛАН СВЯТА ЯВДОХИ

Ірина Царьова (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ, доцент)

За народним календарем весна починалася від дня *преподобної мучениці Євдокиї* (14 березня), або *Евдокиї* [2, 108]; *Йау̇дохи* (н. п. 13, 14, 17, 34 – 36, 57); *Йау̇дошки* (н. п. 9, 27, 39, 42, 44, 48); *Йау̇дохи пл'уш'ч'ихи* (н. п. 31, 38). *Плющихою* цей день називають тому, що цієї пори дмуть теплі весняні вітри, які „плющать” шар снігу або криги, якщо він, звичайно, є, пор. зхпол.: *До Йавдоки сн'ігу по боки, Йівдук'їа – бирис'а за к'їа, бири свин'у за чубок і жи́ни на гурбок, на Йавдохи – гол'і боки, на Йевдоки нагр'їє свин'а боки, на Йевдоки сн'ігу по боки* (Арк., с. 14), срдпол-наддніпр. *Йе̇удок'їа / по ве"сн'і по'читували йе̇удо'к'їю / ви"т'а'гали кар'топл'у у цей ден' //* [5, 84].

Сучасними обрядовими ФО (існують приблизно 20 років) уважаємо *у̇мити (умити) Йау̇дошкино́у водо́ю* (н. п. 42 – 47), *у̇ми'ватис'а Йау̇дошкиним мо́локом* (н. п. 10, 13, 24, 25, 27, 30, 31), *у̇митис'а мо́локом на Йау̇доху* (н. п. 48, 61, 62, 76, 78) – набирання рідини (вода з криниці, молоко) до схід сонця, що є цілющою: *Йак у̇митис'а на Йау̇доху мо́локом / бу́деш на облич'а б'ілим і гарним* (н. п. 48). А ще *кропили водо́ю ст'їни* (н. п. 20, 48, 68, 71), щоб ті дихали. Давали цю воду курям, щоб добре неслися, коровам – щоб доїлися. В усіх слов'янських традиціях уважали, що магічних властивостей рідини (*вода, молоко*) набувала залежно від періодів календарного часу або від сезонних природних подій. Водночас у великі календарні свята, опівночі, з водою відбуваються чудові перетворення: вона нібито сама собою очищалася в джерелах, ставала „здоровою”, „цілющою”, „сильною” або перетворювалася на коротку мить у *вино, кров, молоко* чи *золото*. Саме зміну добового часу сприймали як момент радикальних змін у природі, як час чудових перетворень *води*. Тому в святкові дні за водою ходили опівночі, удосвіта, до сходу сонця [1, 32 – 60].

Поширені ФО, структурою яких є „дієслово + іменник”, вони становлять одну з найчисленніших груп, оскільки дієслівно-іменні сполуки є найпродуктивнішими щодо фразеологізації: *просити б'іл'анки* (н. п. 34, 36, 57); *просит' б'ел'н'ака* (н. п. 47, 54); *просит' б'ілого лиц'а* (н. п. 66 – 68); *просит' б'ілушки* (н. п. 9, 27, 39, 44, 48); *просити поц'ілушки сонц'а* (н. п. 43, 50, 55) – обрядова дія, коли діти кличуть ластівок, щоб позбутися веснянок (чи ластовиння – етимологія вказує на таємничий зв'язок із пташкою). Лексема *білянка* (синонімічні *бельняк, білого лиця, білушка*) означає білість обличчя (на протилежність до ластовиння, веснянок) (СУМ І, с. 185). – *Ластівко, ластівко / На тобі веснянки, дай мені білянки* // (Ном., с. 226): *Коли побач'иш першу ласточ'ку / то конопат'і д'іти кажут' / ласточ'ка / на тоб'і веснушки / а мен'і дай б'ілушки* (н. п. 48). Найчастіше іменниковий компонент має форму знахідного відмінка.

Для господинь традиційними обрядодіями яких не зафіксовано в інших регіонах України, є *кидати грудку* (н. п. 4, 21 – 23, 47); *кидати земл'у* (н. п. 35, 50 – 53, 56); *кидати укріп* (н. п. 13, 14, 17, 42 – 44, 48, 49); *с'ійати кр'іп* (н. п. 36, 37, 39) – брали до рук грудку землі й кидали її на город зі словами: „Укріп сію!”. На тому місці, де вона падала, мав зійти кріп.

Обрядофразема *Йау'дошкини сн'іги* (н. п. 8, 26, 63, 70, 75, 79) фіксована також у закарпатській говірці с. Драгово як *бабыны ыготы* – сніг у березні, який співвідносять зі святом *Явдохи*. Лексико-семантичні паралелі цієї назви продовжені на Балканах: серб. *бабини позајменици, зајемци* (СД III, с. 186), *бабини дани, бабини (х)укови* ‘холодні пориви вітру навесні’, *баба-марта*, мак. *бабини дни*, болг. *бабънътъ дени* ‘холодні дні зі снігом у березні’ [4, 122]. Для номінації холодних днів у березні може бути використано також і тварини, які, згідно з легендою, належали її героїні: серб. *бабини козлићи, бабини жарци* (СД III, с. 186); мак. *бабини јаришта* ‘дрібний замерзлий сніг’ [3, 215]; болг. *агнешки сняг* ‘пізній сніг’ [5, 34]. У східнословобожанських говірках паралелями до балканських є назви пізнього (весняного) снігу: *стрижач'ї сн'іг* (н. п. 48, 56, 61), *тел'ач'ї сн'іг* (н. п. 18, 36, 74).

Література

1. Виноградова Л. Та вода, которая... (признаки, определяющие магические свойства воды) / Л. Н. Виноградова // *Признаковое пространство культуры* / отв. ред. С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2002. – С. 32 – 60; **2. Иванов В.** Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии : очерки по этнографии края / под ред. В. Иванова. – Харьков : Б. и., 1898. – Т. 1. – С. 1008; **3. Кабакова Г. И.** Структура и география легенды о мартовской старухе / Г. И. Кабакова // *Славянский и балканский фольклор : Верования. Текст. Ритуал.* – М. : Наука, 1994. – С. 209 – 222; **4. Плотникова А.** Этнолингвистическая география Южной Славии / А. А. Плотникова. – М. : Индрик, 2004. – 767 с.; **5. Шкаровська Т.** До питання семантики шанованих днів народного календаря (на матеріалі говірок середньополісько-наддніпрянського порубіжжя) / Тетяна Шкаровська // *Наук. зап. : філол. науки.* – Вип. 81. – К., 2009. – С. 84

СЛЕНГІЗМИ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ

Кристина Шанталій (Северодонецька загальноосвітня школа № 5, м. Северодонецьк, учениця)

Наук. керівник – доц. Глуховцева І.Я.

Наразі в повсякденному мовленні значна частина всіляких слів та висловів навіть неозброєним оком може бути ідентифікована як така, що не відповідає нормам сучасної української літературної мови. У мовознавстві таку групу лексики називають соціолектом, тобто мовою певної соціальної групи. Є кілька термінів, які позначають види соціальних діалектів, – жаргон, сленг, аргю.

У лінгвістиці немає єдиної точки зору на визначення терміна *сленг*. Енциклопедія української мови пропонує такі визначення *сленгу*: 1) термін, що донедавна в українському мовознавстві зрідка вживався в тому самому значенні, що й жаргон; 2) інтержаргонне явище; не маючи чітко окреслених меж, цей термін уживається в значенні особливостей мовлення чималих верств носіїв мови, пов'язаних не лише груповою, корпоративною спільнотою, а й просторовою, наближаючись до просторіччя, хоча сленг використовують не лише люди не

достатньо обізнані з нормами літературної мови, а й особи, які ними володіють, – для посилення експресивності висловлювання [3, 607]. О. Селіванова визначає *сленг* як нелітературну лексичну систему, яка представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі; різновид соціолекту [1, 560]. Іспанський дослідник М. Касадо визначає цей термін як систему лінгвістичних феноменів (переважно на рівні лексики), що характеризують мовлення широких прошарків молоді як вияв солідарності за віком та групової ідентифікації [5, 18].

Інтернет-сленг об'єднує сленгізми, які використовують під час спілкування через комп'ютерні мережі. Дослідники Інтернет-комунікації звичайно розділяють засоби спілкування в Інтернеті за ступенем їхньої інтерактивності. Найбільш інтерактивними осередками спілкування вважаються чати і ICQ, найменш інтерактивними – e-mail і телеконференції.

На основі вивчення особливостей мови інтернет-користувачів вдалося виявити найбільш уживані сленгізми. До активного словника сучасного інтернет-співрозмовника зазвичай входять такі лексеми: **абітура** – абітурієнти, вступники (Перед собою я побачив перелякану *абітуру*); **баланда** – несмачна страва (Вічно ти мене годуєш всякою *баландою*); **дезінфекція** – вживання алкоголю (У батька День народження, і в нас за планом – *дезінфекція*); **дупло** – обличчя (Його *дупло* було брудне); **коржі** – кросівки (По чому ти свої *коржі* брав?); **лупіки** – окуляри (У оцій оптиці торгують якимись дуже крутими *лупіками*); **околот** – район (У моєму *околоті* мене кожна собака знає); **рубанок** – учитель праці у школі (Після четвертого уроку – додому. *Рубанок* відпустив!); **фінішувати** – бути в депресії (Третій місяць *фінішую*, і кінця цьому нема); **холодний** – здивований (Я *холодний*, який ти гарячий).

Серед сленгізмів виділяють групу слів, утворених на основі **метафоризації**: *мотор* ‘мотоцикл’, *рогатка* ‘дівчина’, *соска* ‘неповнолітня’, *табуретка* ‘мопед’, *ящик* ‘телевізор’ [3, 156].

У процесі аналізу матеріалів форумів дослідники виявляють такі моделі творення сленгізмів:

використання абревіатур як заміщення цілого речення (*ОМГ (Oh my God!), ЧАП (часті питання)*);

скорочення речення до літер або складів (*хо, е*);

скорочення слів до окремих літер або складів (*н – з (не знаю), спс (спасибі)*);

виникнення нових слів, явище інтернет-оказіоналізації (*хаюшки (привіт), нормік / нормул (нормально)*);

передача слів за допомогою транслітерації (*хай, респект, арівідерчі, пліз, бай, ок*);

широке використання графічних знаків (смайлів), емотиконів для передавання широкого спектру емоційних станів (*:D, :* , :-), :, :-@, :-P*) [2, 150].

Отже, мовний процес кінця ХХ – початку ХХІ ст. характеризується посиленням ролі неформальних, нелітературних елементів у мовленні. Це виявляється не тільки в нестандартизації розмовної мови, а й у проникненні сленгу до різних стилістичних рівнів. Сленг – це не лише окремий пласт національної мови, який певною мірою відображає рівень розвитку суспільства, а й одна із форм існування української мови, і хоча калюк з російської мови, суржику у мовленні сучасної молоді забагато, вони також мають право на лексикографічне осмислення, що сприятиме поліпшенню культури усного мовлення і мовних смаків. Інтернет – це той простір, де сленгізми виявляються, фіксуються, переплітаються з іншими соціолектами й творять нові смисли. Але, з іншого боку, надуживання сленгізмів може призвести до розхитування мовної норми, літературного стандарту, тому, використовуючи подібне мовлення, слід відокремлювати його лапками, а в разі розлогих цитувань подавати відповідні коментарі в дужках.

Література

- 1. Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля- К., 2006. – 716 с.;
- 2. Тарарива Л. Ю.** Особливості мовлення Інтернет-простору / Л. Ю. Тарарива // Слобожанська бесіда : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 9 листоп. 2015 р.) / ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” ; за ред. проф. Глуховцевої К. Д. – Вип. 8. – Старобільськ, 2016. – 165 с.;
- 3. Українська мова :** енциклопедія / редкол. :

Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – К. :
Наук. думка, 2000. – 752 с.; **З. Янович А.** Жаргон сучасної
молоді: загальний огляд / А. Янович // Слобожанська бесіда :
матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 9 листоп.
2015 р.) / ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” ; за ред. проф.
Глуховцевої К. Д. – Вип. 8. – Старобільськ, 2016. – 165 с. ;
5. Casado V. M. Lengua y Cultura: la etnolingüística /
V. M. Casado – Madrid, Espasa: Síntesis, 1988. – 159 p.

ВИКОРИСТАННЯ ОБРАЗНИХ ВИСЛОВІВ ПИСЬМЕННИКІВ РІДНОГО КРАЮ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Олена Шепеля (ДЗ „Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ,
магістрантка)

Наук. керівник – доц. Починкова М.М.

Сучасний стан розвитку мовлення учнів-початківців викликає серйозні занепокоєння дослідників. Словниковий запас дітей молодшого шкільного віку складається з висловів мультиплікаційних героїв, комп'ютерної термінології тощо, однак, на жаль, щодо образних висловів мовлення залишається доволі скудним.

Експериментальне магістерське дослідження показало, що ефективними для збагачення словникового запасу образними висловами є твори письменників рідного краю. Такими можуть бути тексти Г. Гайворонської, Л. Стрельника, І. Низового, О. Шевченка, Г. Тютюнника та ін.

Розглянемо роботу з розвитку мовлення для учнів 2 класу на прикладі тексту „Яке буде літо” Л. Стрельника:

– Як ми з вами дізнаємось про погоду? (З прогнозу погоди)

– Чи надовго передбачають погоду синоптики? (Декілька днів)

– А можна дізнатись набагато раніше, яким буде зима чи літо? (Так, за народними прикметами)

– Діти, послушайте вірш нашого земляка Леоніда Стрельника „Яке буде літо”, зверніть увагу на прикмети, які допомагають дізнатися про те, яке буде літо.

Учитель читає вірш:
*От якщо у лісі білка
На сосні найвищу гілку
Обирає для житла, –
Жди вологи і тепла.
А якщо пізніш за дуба
ясен лист розпусить любо, –
Дні холодні, вітряні
Будуть в нашій стороні.
Щоб настало гарне літо,
Так сказати мусять діти:
„Літо, літо-літечко,
Принеси нам квіточку,
річці – кораблика,
Пісеньку – зяблику,
Косарям – роси,
Дівчатам – краси,
Ну, а маленятам-
Перепеленятам
Зросту принеси!”*

–Отже, які прикмети допомагають дізнатися, яким буде літо? (місце, де живе білка, час розпускання листочків на деревах).

–А чому автор вірша пропонує літу принести ...*квіточку, річці – кораблика, пісеньку – зяблику, косарям – роси, дівчатам – краси, у, а маленятам-перепеленятам – зросту?*

Учитель пропонує дітям вивчити закличалочку.

–Поміркуйте, що ще можна попросити у літа? (Тепла, доброго врожаю овочів та фруктів і т.ін.).

Учитель і діти складають віршики-закличалочки до літа.

Така робота, на нашу думку, допоможе збагатити словниковий запас учнів молодших класів образними висловами, підвищить їхній інтерес до творчості письменників рідного краю, залучить до спостерегання за природою тощо.

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ В.Д.УЖЧЕНКА У ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ

Світлана Шимова (КЗ „Радолівська ЗОШ І – ІІІ ступенів”

Приморського району Запорізької області, вчитель початкових класів)

*Вчителю, наставнику, куратору
Віктору Дмитровичу Ужченку з повагою...*

Хто викладає мову, той викладає культуру. Необхідність розробки збагачення мовлення учнів фразеологічними одиницями обґрунтована в працях відомих мовознавців. Почесне місце належить відомому фразеологу Віктору Дмитровичу Ужченку. Його багаторічна цілеспрямована робота доводить, що знання з фразеології є невід’ємним складником високої мовної культури людини. Поряд з інтерактивними технологіями навчання ми не маємо права забувати науково обґрунтовану систему засвоєння соціально-культурного надбання народу.

У процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів важливу роль відводять роботі над виразністю мовлення, точним уживанням слів. У початковій школі їх називають яскравими образними словами. Фразеологія для початкових класів є досить складним і об’ємним матеріалом. Тому важливість методичного забезпечення, змісту й форм роботи з образними висловами В.Д. Ужченко підкреслював ще у 90-х роках ХХ століття. Спеціальні завдання з цієї теми часто трапляються лише на олімпіадах та конкурсах. На думку вчителів-практиків, знання фразеологізмів розраховано лише на учнів із високим рівнем навчальних досягнень. А це ще раз підкреслює важкість цього матеріалу.

Дослідивши нові підручники з мови та літературного читання для 2 класу, робимо висновки. Усього на їхніх сторінках помітили 2 фразеологізми, більшого ж значення там надано прислів’ям та приказкам. Є декілька вправ на засвоєння семантики прислів’їв. У підручниках для учнів 3 класу бачимо близько 20 нових фразеологічних одиниць. Але типи вправ аналогічні. У зошиті з літературного читання для 3 класу автор Віра Науменко рекомендує самостійно ознайомитися з інформацією і не передбачає творчої роботи.

- *Ниточка щастя то в'ється, то рветься. Тісно бровам* (Л. Мовчун „Горіхові принцеси”).

- *Знайди пари. Ударити чолом. Очі вбирає* (Д. Білоус „Щедрий вечір”).

- *Знайди пари. Розвісити вуха. Язык на веретені ходить. Натріщати зо три копи. Аж язык полискує. Обоє рябоє.* (В. Коломієць „Тюхтій і Торохтій”).

- *Прочитай, знайди пару. Довкіл ані лялечки* (Г. Тютюнник „Бушля”).

- *Запиши, як розумієш вислів* (Г. Бойко „Отакий у мене ніс”).

Нові підручники для учнів 4 класу містять близько 20 фразеологічних одиниць, включаючи прислів'я та приказки, з якими діти ще не ознайомилися. Вправи на сторінках підручників з мови та літературного читання мають творчий характер. У зошитах трапляються завдання дібрати синоніми та антоніми до висловів.

Як бачимо, підручники насичені фразеологічними одиницями, але система вправ одноманітна та неефективна. Провідна роль у поясненні семантики фразеологізмів належить учителю, оскільки діти не завжди можуть передати її іншим словом і не розуміють, що така можливість є.

У 2008 році на запрошення В.Д. Ужченка мала нагоду відвідати науково-практичну конференцію, почути думки науковців та вчителів. У розмові з наставником було підкреслено, що сучасний учитель повинен спонукати учнів до влучного використання фразеологізмів у різноманітних життєвих ситуаціях. Також доречно використовувати народну мудрість у своєму мовленні.

Протягом останніх років склалася система роботи з мови та літературного читання, що дає змогу не тільки навчати, а й виховувати. З метою вправління учнів у доречному використанні фразеологізмів у тексті можна запропонувати творчі завдання.

1. *Словникові пазли. Складіть речення, поясніть. У, тиждень, на, п'ятниця, Мишка, сім. Наш, на, всі, дідусь, руки, майстер.*

2. *Прикрасимо мову. Складіть діалог, використавши*

фразеологізми *Ні слуху, ні духу; Від випадку до випадку; Без року тиждень.*

3. Загадки-жарти. Поясніть свою думку. *Чи буває душа в п'ятках? Коли беруть ноги в руки? Хто може зробити з мухи слона? Коли енциклопедія може бути ходячою?*

4. Продовжіть думку: *Його мова була така приємна, неначе він голубив словами. Від новин, які сьогодні показали, голова йде обертом.*

5. На основі прочитаної казки про двох мишенят складіть гумористичну розповідь, твір. *Робить, як мерзле горить.*

6. Твір-перевтілення. *Я – один із промінчиків людської доброти.*

7. Створіть кінострічку. *Моя родина живе душа в душу.*

Коли ми були студентами, наш куратор В.Д. Ужченко часто згадував слова В.О. Сухомлинського, що гордістю школи стає вчитель, який здатний до самостійного дослідження. Тому співпраця вчитель – батьки – діти над проектом „*Бабине літо*” стане в нагоді до осінніх свят. А спільно створена презентація „*Весела фразеологія*” поживить будь-який захід, конкурс, ранок.

У контексті реалізації Державного стандарту початкової освіти тільки цілеспрямована, дослідницька, творча робота вчителя допоможе дітям зрозуміти цінність і красу народної мудрості та відкриє душу вихованця для мовних скарбів.

СИНКРЕТИЧНІ ОБ'ЄКТНО-АТРИБУТИВНО-ОБСТАВИННІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

Людмила Шитик (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, професор)

У синкретичних складнопідрядних реченнях синтез диференційних ознак може бути щодо змісту (значення мовних одиниць), стосовно вираження (способу вираження, виду зв'язку, характеру залежності), а також щодо змісту й вираження водночас [2, 41]. З огляду на це в системі складнопідрядних речень виокремлюємо конструкції, яким властивий формальний, значеннєвий та формально-значеннєвий синкретизм.

У складнопідрядних реченнях, що репрезентують

формально-значеннєвий синкретизм, синтезовано диференційні семантико-синтаксичні ознаки складних речень різних структурних типів – розчленованих і нерозчленованих, а також їхні формальні особливості (підрядна частина пояснює слово в головній частині – іменник, дієслово, прислівник, займенник тощо – і водночас головну частину загалом, а тому співвіднесеність предикативних частин є повною або неповною залежно від виражених відношень). Специфічною рисою таких синкретичних утворень є те, що в одному реченні поєднано обставинне значення (одне або кілька) з атрибутивним, об’єктним чи із семантико-синтаксичними відношеннями займенниково-співвідносних речень. Такі синкретичні конструкції потребують поглибленого аналізу й опису їхніх типологічних характеристик.

Мета статті полягає в комплексному аналізі синкретичних об’єктно-атрибутивно-обставинних складнопідрядних речень, що репрезентують формально-значеннєвий синкретизм.

Об’єктне й атрибутивне значення породжені лексико-граматичними особливостями опорного слова в головній частині – девербатива, що співвідносний із дієсловом зі значенням емоційного стану (настрою). Напр.: *Радість зустрічі з давно не баченим Файзуллою і розчарування,* від чого? яке? із якої причини? **що це не мати, разом відбилися в очах** (Іван Ле); *...Дмитро спочатку відчув задоволення,* від чого? яке? із якої причини? **що зумів приборкати язикату дівчину...** (Є. Кононенко).

Структурно ці речення аналогічні складнопідрядним об’єктно-атрибутивним, відрізняються від них лише додатковим обставинним значенням, що спричинене лексико-граматичною природою опорного іменника в головній частині, лексичним наповненням предикативних одиниць та поліфункційністю сполучного засобу. Підрядна частина зумовлена й валентнісною характеристикою девербатива, який зберігає властивість вихідного дієслова відкривати правобічну об’єктну позицію, і його морфологічними особливостями [1, 293].

Формально-значеннєвий синкретизм **об’єктно-атрибутивно-причинових** семантико-синтаксичних відношень породжений синкретизмом категорійного значення девербатива в головній частині, що утворений від дієслова на позначення

емоційного стану (настрою) на зразок *радість, здивування, боязнь, жаль, страх, хвилювання, задоволення, незадоволення* тощо, напр.: *В калейдоскопі дошкульних думок блиснуло і наївно щире здивування* від чого? яке? із якої причини? *Вероніки Синявіної, чому це її папа так безмірно довго не видужує в лікарні (Іван Ле); І тоді жінка несамовито хрестилася: від страху,* чого? якого? із якої причини? *що збожеволіє на radoщах і не встигне розказати своєму коханому Колумбові, що в них нарешті буде дитина (М. Матіос); А хтось говорив і про незадоволення* від чого? яке? із якої причини? *робітників, що в лікарні краці ліжка займають зовсім дужі інженери (Іван Ле).*

Складнопідрядні речення, предикативні частини яких поєднані порівняльними сполучниками *наче, ніби, немовби* тощо, мають **об’єктно-атрибутивно-порівняльне** значення, напр.: *Вони побачать у твоїй долі з одного боку уперте бажання руйнувати нав’язаний тобі стереотип,* чого? який? подібно до чого? *ніби жінки – найкращі, а чоловіки – бридота, від якої краще подалі...* (Є. Кононенко); *Було таке враження,* чого? яке? подібно до чого? *ніби зрушилась земля під ним і підступно тихо посунулась (В. Захарченко); Весь час виникає відчуття,* чого? яке? подібно до чого? *ніби щось важливе зникає, не пригадується (Люко Дашвар).* Імовірність порівняльного значення вмотивована специфікою сполучників – спеціалізованих засобів вираження порівняльних семантико-синтаксичних відношень.

Синтезовані **об’єктно-атрибутивно-цільові** відношення наявні в складнопідрядних реченнях, предикативні частини яких поєднані сполучником *щоб*, напр.: *...але хто стає вибраним, має велике зобов’язання* у чому? яке? для чого? *перед Господом, щоб таїна не була відкрита світові передчасно, інакше через нерозум людський біди можуть настати...* (В. Шевчук); *...наступна засторога,* про що? яка? із якою метою? *щоб допомагати в міру сили ближньому своєму, входила в число десяти його талантів...* (В. Шевчук). Р. Христіанінова кваліфікує такі конструкції як перехідні між прислівними валентно зумовленими, валентно не зумовленими та приреченневими підрядними частинами [1, 298].

Отже, репрезентантами внутрішньорангової спільнокатегорійної синхронної перехідності є складнопідрядні

речення, що демонструють формально-значеннєвий синкретизм. У них синтезовано семантико-синтаксичні відношення складних речень різних структурних типів, а також їхні формальні особливості (підрядна частина пояснює слово в головній частині й водночас головну частину загалом, а тому співвіднесеність предикативних частин є повною або неповною залежно від виражених семантико-синтаксичних відношень).

Література

1. **Христіанінова Р. О.** Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: [монографія] / Р. О. Христіанінова. – К.: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.;
2. **Чеснокова Л. Д.** Синкретизм в сфері членів предложения / Л. Д. Чеснокова // Филологические науки. – 1988. – № 4. – С. 41–47.

„ЦЛЮЩІ СИЛИ З НЕЇ НАБИРАТИ” (СЛОВО-ОБРАЗ *ВОДА* В ЛІРИЧНОМУ ДОРОбКУ ГАННИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ)

Анастасія Шмельова (Кремінська школа-гімназія,
м. Кремінна, учениця)

Наук. керівник – уч. Уманська Т.О.

Образ води, на нашу думку, є провідним у творчому доробку Ганни Гайворонської. Однак, попри те, що визначення змісту універсальних образів в українській літературі, зокрема образу води, стало однією з помітних проблем мовознавства й літературознавства нашого часу, науковці оминули творчість члена національної спілки письменників „білої ластівки Донбасу” Ганни Гайворонської, близької до витоків народного світогляду. Тому тема нашого дослідження стає актуальною не лише в межах Луганщини, а й для України загалом.

Об’єктом дослідження є поезія Ганни Гайворонської, а саме ліричні збірки „Циганська ніч”, „Луганщина – світанок України”, „Кохання мить” [1, 2]. Предметом дослідження постають особливості слова-образу води, який набуває у творчості поетеси концептуального значення, оскільки це самобутній символ у національній картині світу. Мета роботи полягає в комплексному осмисленні особливостей використання образу води в ліричній спадщині поетеси Кремінщини Ганни

Гайворонської. Серед завдань провідними є знайти й описати символічне значення складників слова-образу „вода” в цілісній картині світогляду поетеси; виокремити особливості осмислення річки Красної як символу дитинства та малої Батьківщини; проаналізувати культурологічний код архетипу води як невід’ємної частини української духовності крізь призму поезій Ганни Гайворонської. Проаналізовано народні уявлення про воду та показано їхню трансформацію в поетичний образ у поетеси.

У народній творчості вода виступає одним із ключових концептів, оскільки з нею тісно пов’язане життя людини від народження до смерті. Стверджується, що вода була від початку світу (*„що ж нам було з світа початку? Не було нічого – одна водонька”*). Поклоняючись річкам, озерам тощо, приносили жертви. З дохристиянських часів уважають, що вода має очищувальну силу (звідси, зокрема, другий день Великодня – „Обливаний” понеділок). З ритуальною метою купалися на свято Івана Купала. Купаються у крижаній воді також на Водохрещу (Йордань). Набрана в річці йорданська (богоявленська) вода особливо корисна для здоров’я, бо цілює найтяжчу недугу. Від води – річкової, озерної, морської невіддільна риба, вона там себе здорово почуває (звідси про людину – *почуває себе, як риба у воді*).

Цілющі властивості води, особливо джерельної, породили вислів „жива вода”. За повір’ями, хто нап’ється правдивої живої води з трьох або семи криниць (джерел), той набуває великої сили, а недужий цілюється. Не випадково кажуть: *„Хто хоче чистої води, той іде до джерела пити”*. Згадаймо ще казкові образи живої (живущої, живильної) і мертвої води, цілющої (зцілющої) і безсилої води, здатної додавати сил або забирати їх.

Роса (краплини води) також „на здоров’я”. Вона завжди цілюща, у церковній традиції пов’язується з Божою благодаттю (у народі кажуть: *„Діти – то Божя роса”*, а також бажають: *„Дай, Боже, з роси й з води”*). Животворні краплі стали не лише символом плодючості, але й краси.

Вода, особливо тиха, річкова, кринична чи озерна, дзеркально відбиває людський образ, передусім молодой красивої дівчини. У це „дзеркало” задивлялися на себе русалки.

Це ж природне „люстро” мають на увазі, коли кажуть: „*Глянь у воду на свою уроду (вроду)*”, закликаючи тим самим подивитися критично на себе, перш ніж судити інших.

З водою, за повір'ями, пов'язані і добрі, і злі сили. Ще в дохристиянських віруваннях богинею води вважали Мокошу (Мокош, Макош). Її називали ще Царицею Води (Водяницею).

Символіка вічного плину води вилася в народні філософські фразеологізовані формули на зразок: *учораиньшої води не догониш; за водою підеш та й не вернешся; прийшло з води, пішло з водою*. Руйнівна сила тихої води уподібнюється до людської підступності, потаємних лихих намірів людини. Натомість бистра вода вмить перебігає, як і гнів відвертої, відкритої людини (*тиха вода береги ломить, а бистра тамує*).

Символіка концептуальних пар „вода – здоров'я”, „вода – краса”, „вода – бистринь” (отже, зрештою, тріади „вода – життя – рух” чи, навпаки, „вода – рух – життя”) пов'язана з образом кохання (особистої долі). Спрадавна в купальську ніч дівчата пускають вінки із запаленими свічками (звичайно, на тиху воду), які віщують дівочу долю [3, 4].

Осмилення слова-образу води у творчості Ганни Гайворонської, здійснюється за такими напрямками.

По-перше, проведене опитування учнів 9 – 11 класів Кременської школи-гімназії виявило, що всі вони знайомі із творчістю письменниці Ганни Гайворонської. Однак не всі учні змогли назвати провідні теми та образи її творчості.

По-друге, в інтерв'ю нам сама Ганна Гайворонська на питання: „У своїх поезіях Ви часто звертаєтеся до образу води – Сіверський Донець, криниці, джерела, наша улюблена річка Красна, дощ. Яку роль у Вашому житті відіграє саме вода?” – відповіла, що, дійсно, для неї образ води є ключовим і світоглядним, що навіть у житті вона черпає творчу наснагу саме в живильній воді, особливо з рідних джерел, зокрема з річки Красною в Кременній. Поетеса дійшла висновку, що цей образ є для неї провідним і навіть концептуальним.

По-третє, кількісне дослідження поезій виявило, що в збірці „Циганська ніч”, яка містить 103 поезії, у 65 використано образ води та понять, пов'язаних із нею; у збірці „Луганщина – світанок України”, яка складається 25 поезій, у 15 осмислюється

образ води; у циклі „Кохання мить” із 30 ліричних сповідей 14 просякнуті образом води.

По-четверте, у поезії „Ріка дитинства” Ганна Гайворонська яскраво презентує себе як письменниця, віддана своєму рідному краю, саме через образ води:

*Із давнини ведуть мене шляхи
До річки Красної у Кремінному,
Де в буркотінні хвиль напівземному,
Я чую, як сміються дітлахи.
Дитинства річечка, де кладочки-мости,
Любила я її перебридати,
Плисти горілиць у незвідані світи,
Цілющі сили з неї набирати.
Вже стільки років пронеслось, як мить,
Ріка життя крізь мене протікає.
А кладочка старенька все рипить
Й мене, немов на гойдалиці, гойдає.*

По-п’яте, виявлено семантичне поле образу, його трансформації та модифікації: криниця, джерело, струмок, ріки Донець, Дніпро, Красна, Луганка, Лета, сльози, дощ, роси, злива тощо. Наприклад, *У зрячого серця бездонна криниця; І вже сама журавкою кружляю над Дінцем; Де пташам щебече чисте джерело; сумною, як освячена вода; Як живосилом відживлю З глибин, заглиблених у Лету.*

Під час дослідження зібрано поетичний матеріал, який можна буде використовувати на уроках української літератури під час вивчення тем із літератури рідного краю, на уроках української мови як ілюстративний матеріал, на уроках художньої культури України в 10-му класі за темою „Культура рідного краю”, на уроках психології в 11-ому класі під час вивчення тем „Креативна особистість. Творчі здібності”. Матеріали використані в сторітелінгу „Я біла ластівка Донбасу”, який пройшов у інформаційно-бібліотечному центрі Кремінської школи-гімназії разом із Г.А.Гайворонською.

Отже, поетично осмислюючи слово-образ води, Ганна Гайворонська модифікує його символічне значення крізь призму свого світогляду, творчо використовуючи культурологічний код архетипу.

Література

- 1. Гайворонська Г.А.** Луганщина – світанок України / Г.А.Гайворонська. – Рубіжне : ПАНКО, 2014. – 64 с.;
- 2. Гайворонська Г.А.** Циганська ніч / Г.А. Гайворонська. – Донецьк: Донбас, 1992. – 79 с.;
- 3. Митрополит Іларіон** (Огієнко І.І.) Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія / Митрополит Іларіон (Огієнко І.І.). – К. : Обереги, 1992. – 400 с.;
- 4. Семенов О.М.** Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника : навч.-метод. посіб. / О.М. Семенов. – К. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2003. – 108 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Наталія Щекатунова (Теплівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів Станично-Луганського району Луганської області, учитель-методист)

На уроках вивчення лінгвістичної теорії текст передусім використовують для ілюстрації мовних понять, явищ. Пропонуючи для вивчення лінгвістичні поняття, перераховуючи їхні ознаки, учитель ілюструє сказане прикладами з тексту, поданими не ізольовано, а в структурі висловлювання. Так, після засвоювання певного поняття вчитель переходить до аналізу тексту, за допомогою якого демонструє вивчене, а далі учні самостійно знаходять у тексті аналізовані явища, обгрунтовуючи свій вибір. Мета такого використання тексту – проілюструвати особливості лінгвістичного явища в тексті, де воно виявляється найбільш яскраво в поєднанні з іншими текстовими категоріями.

Загальновідомо, що учні зазнають труднощів під час усних відповідей, переказування відповідних параграфів, складання зв'язних розповідей на лінгвістичну тему. Для розвитку вмінь і навичок учнів створювати власні висловлювання на лінгвістичну тему пропонуються вправи на текстовій основі.

Дотримуючись принципу креативності, який вимагає, щоб активність учнів носила не тільки репродуктивний характер, а була продуктивною, творчою, учителі-словесники на своїх

уроках реалізують можливості роботи з текстами. У першу чергу – це твори майстрів слова, перекази, легенди, оригінальні з мовного боку тексти української преси.

Упровадження комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови є поштовхом до творчого пошуку ефективних прийомів свідомого активного засвоєння учнями української мови.

Не викликає сумніву, що учні повинні не забувати граматичні правила, а усвідомлювати їх у процесі аналізу вірцевих текстів. Так, у 6 класі, зокрема, під час вивчення теми „Прикметник” можна запропонувати школярам виконати завдання за таким текстом:

*Тут польовий горошок рожевіє
В обочинах пропилених доріг,
І сонях підіймає жовті вії,
І розкриває цвіт петрів батіг.*

*Крокує ранок десь поміж горбами,
І видно, як схилившись над ставками,
Червоне сонце теплими губами
Спива туману біле молоко.*

І.М.Світличний [2, 196].

1. Прочитайте й доведіть, що це текст.
2. Доберіть заголовок до поезії.
3. Визначте стильову належність тексту.
4. З'ясуйте тему й мікротеми поезії.
5. Випишіть ключові слова й словосполучення.
6. Які орфограми можна проілюструвати за допомогою тексту?
7. Запишіть ряд означень до слова „сонце”.
8. Назвіть ранкові фарби.
9. Випишіть із тексту прикметники й визначте їхні групи за значенням.
10. Назвіть слова, об'єднані в тематичну групу „квіти”.
11. Опишіть весняний ранок.

Отже, добираючи лінгвістичні мініатюри для аналізу, вчителеві слід спиратися на принцип доступності, що допоможе пов'язати теорію із практикою, навчання з довкіллям. Завдання

мають бути посильними й цікавими для учнів, але водночас й активізувати їхню мисленнєву діяльність, завдання до вправ необхідно подавати із наростанням труднощів: спочатку на з'ясування вивчених понять, а потім на трансформацію знань в уміння й навички [1, 5].

Література

1. Бондарчук Л.І. Методику підказує текст // Укр. мова і л-ра в шк. – 1992. – № 2. – С. 4 – 6; **2. Світличний І.** „Поезії” (вибране). – Луганськ: Книжковий світ, 2003. – 204 с.

НЕМОТИВОВАНІСТЬ І ПСЕВДОМОТИВАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Людмила Юлдашева (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, аспірантка)

Наук. керівник – проф. Шитик Л.В.

Неоднозначними в сучасних творах є не лише зміст, а й назви, що постають основною відмінною рисою епохи. У традиціях сучасної літератури – давати багатозначно трактовану або нетрактовану назву книзі для активізації аналітичного мислення читача. Посідаючи проміжне місце між текстом і розташованою поза ним дійсністю, заголовок слугує сполучною ланкою між ними. Співвідносність заголовка із зовнішніми реаліями здатна значно ускладнювати семантику тексту.

На думку сучасного вченого й письменника У. Еко, автор не повинен інтерпретувати свій твір. Пояснюючи назву одного зі своїх романів, він писав: „Заголовок „*Ім'я троянди*” виник майже випадково і виявився доречним... Назва, як і задумано, дезорієнтує читача. Вона не віддає перевагу певній одній інтерпретації... Назва повинна заплутати думки, а не дисциплінувати їх” [5].

Інший письменник-постмодерніст Ю. Іздрік, коментуючи вибір заголовків, зазначав: „...ідея назви здебільшого з'являється несподівано, і тому часом мені доладно тлумачити її, а тим більше пояснювати, який сенс я в неї намагався вкласти” [2, 4]. Письменник не може визначити однозначно мотивації назви „*АМ^{ТМ}*”: „Літери *A* і *M* я ще можу розшифрувати як „*Анатомія Марлен*”. Так називається одна з новіших книг. *A* від *ТМ* – це

швидше відгомін якоїсь іншої книги, якої я просто ще не написав” [2, 4]. Відповідаючи на запитання про появу заголовка „*Таке*”, Ю. Іздрик сказав: „Суттю моїх книжок є таке собі змагання з мовою, дивні ігри з мовою. Спроба йти за нею, спроба керувати нею” [2, 4].

Амбівалентними є заголовки творів М. Меднікової „*Ой*” і „*Тю*”. Навіть після прочитання тексту, коли його значення нашаровується на заголовок, визначити сенс заголовка неможливо. Назви романів – традиційні для українців вигуки, які можуть позначати цілу гаму емоцій: від осуду до захоплення із відтінком здивування. Такий заголовок нічого явно не пояснює, а лише встановлює емоційний зв’язок. У будь-якому разі визначити мотивацію таких заголовків фактично неможливо. Отже, ми маємо справу з немотивованими мовними знаками або мотиваційний зв’язок їх занадто індивідуальний, суб’єктивний.

У низці заголовків знайшла відображення псевдомотивація – номінативний процес, протилежний мотивації, під час якого мотиватор не зафіксований у структурі знань про дійсність. У псевдомотивованих заголовках ономасіологічна ознака є умовним, формальним мотиватором, семантика якого зовсім не пов’язана зі змістом тексту, а тому вибір мотиваторів не забезпечений когнітивно [3, 179].

Такий підхід до вибору назви демонструють деякі українські сучасні письменники, зокрема С. Жадан, який дає назву твору „*Ворошиловград*” за старою звичкою, від стороннього мотиву, що не має стосунку до основної сюжетної лінії роману. Ворошиловград – це не радянський Луганськ, а дитячий спогад головного героя, місто з вітальної листівки, у якому він навіть жодного разу не був.

Інколи для заголовків визначення внутрішньої форми відбувається за допомогою псевдомотиваторів. Слово *буна* („*Буна*” В. Маковій) за Великим тлумачним словником сучасної української мови означає „напівзагата – дамба, розміщена під деяким кутом до берега моря (річки). Регулює режим водного потоку, захищає берег від розмивання” [1, 67]. Проте у творі *буна* – буковинська баба з роду священників, життя якої цілком

підпорядковане місцевим традиціям. Це слово і є мотиватором заголовка твору.

Псевдомотиватором може бути й аббревіатура. Усвідомлення того, що заголовок-аббревіатура є псевдомотивованим, можливе лише після ознайомлення з твором. Зокрема, аббревіатуру *YQ* („*YQ*” Ю. Паскара) зазвичай вживають у значенні „аеропортовий збір, такса, яка має найбільшу вартість”. За твором – це знаки героїв – *Роберт Y* (ЧОЛОВІК, актор без очей) і *Божена Q*.

Псевдомотивованими також постають заголовки, для яких характерне свідоме порушення норм правопису з метою виокремлення значущого сегмента в слові чи фразі, наприклад у заголовку оповідання „*Від-чуття при-сутності*” Т. Прохаська слово *сутність* кваліфіковано як похідне для *присутність*.

О. Селіванова зазначає: „Псевдомотивація може бути пояснена афективністю процесу номінації, коли номінатори обирають будь-який знак через надання мовленню особливої експресивності, стилістичного забарвлення” [4]. В окремих заголовках різні компоненти суперечать один одному. Поява таких заголовків зумовлена інтенцією автора привернути увагу читача, зробити заголовок епатажним, виразним, реалізувати ефект неочікуваності. Ця функція, зокрема, яскраво виявлена в заголовку п’єси „*Душа моя зі шрамом на коліні*” Я. Верещака.

Отже, визначення заголовка як псевдомотивованого дещо умовне, адже це залежить від особливостей осягнення носіями мови ономазіологічної структури на підставі характеристик інтеріоризованого об’єкта. На відміну від немотивованих заголовків, для псевдомотивованих характерний формальний мотиватор і парадоксальна внутрішня форма

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.; **2. Іздрік Ю.** Таке / Ю. Іздрік. – Х. : Книжковий клуб „Клуб сімейного дозвілля”, 2009. – 396 с.; **3. Селіванова Е. А.** Когнітивна ономазіологія / Е. А. Селіванова. – К. : Фитосоціоцентр, 248 с.; **4. Селіванова О. О.** Когнітивна концепція словотвірної мотивації [Електронний ресурс] / О. О. Селіванова. – Режим доступу: <http://selivanova.net>;

5. Эко У. Заметки на полях „Имени розы” [Электронный ресурс] Умберто Эко. – Режим доступа : <http://me.geneva.livejournal.com/265400>.

НАУКОВІ ГІПОТЕЗИ ЩОДО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ „УКРАЇНА”

Анастасія Юник (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Найрулін А.О.

Проблема етимології назви „Україна” довгий час привертає увагу науковців, але й до цього часу однозначного пояснення немає.

Дослідженням цієї проблеми займалося чимало науковців, серед яких В. Скляренко, О. Субтельний, О. Стрижак та інші.

Мета нашої розвідки передбачає описовий аналіз найвідоміших наукових гіпотез щодо походження назви „Україна”.

На думку О. Братка-Кутинського, топонім „Україна” дуже давній, ймовірно, давніший, ніж топонім „Русь” [1, 67]. Перша письмова згадка про Україну датована 1187 роком, коли в Іпатському списку „Повісті минулих літ” літописець згадує про смерть переяславського князя Володимира Глібовича: „Плакашас” по ньмь вси переславцы... о нем жеє Украина много постана” [5, 343].

Слово „Україна” – слов’янського походження, де найімовірніший індоєвропейський корінь *(s)krei- означає „відокремлювати”, „різати”. Іменник край зі значенням „відрізок, шматок; шматок землі” був ще в спільнослов’янській мові (*kraǰь) й нині відомий багатьом слов’янським мовам.

О. Братко-Кутинський стверджує, що назву „Україна” наші предки дали не в значенні окраїни, оскільки цього слова з таким значенням тоді ще не існувало. Але в ті часи широко вживалось дієслово „украяти” („вкраяти”): „слово означало „виділити”, „відірвати”, „відокремити”. І досі в українській мові існує вираз „вкраяти хліба” (тобто виділити, відокремити частину хліба) [1, 66 – 67]. До сьогодні існують слова „кравець”, „країти” сукню, „викроїти” годину, „україти” землю. „Так само,

як вкрайний хліб зветься окрайкою, украяна (тобто відокремлена від решти, виділена з-поміж інших) земля, Україною (Вкраїною). Отже, назва нашої землі, нашої держави і нашої тисячолітньої традиції – „Україна” – означає буквально – „земля, виділена для нас із загалу, відокремлена від решти”, коротше – „наша власна земля” [1, 67]. М. Ткач вважає, що слова „Україна”, „сторона”, „край”, „берег”, „крайти” – семантично споріднені, а слово „крайти” своїм значенням пов’язане зі словом „ділина”, „поділ”, „уділина”, тобто „територія, що відділяє мене (плем’я, народ) від іншої людськості і є наділеною (украєною) мені як батьківщина” [4].

І. Вакулик та Я. Пузиренко у своєму посібнику зазначають, що „слов’яни ж у IV ст. тут [ред. – в Україні] були представлені антами. До речі, слово „ант” у перекладі з іранської означає „край”, „кінець”, що, на думку вчених, у фонетичному і семантичному планах цілком бездоганно і символічно. Пізніше поняття „Україна” стало сприйматися у значенні краю, потім країни, а відтак і держави” [2, 20].

На означення простору в праслов’янській мові вживався спеціальний суфікс *-ina* (*dol + ina = dolina* „долина”, *niz + ina = nizina* „низина”). За цим самим зразком ще в праслов’янський період утворилося і слово *країна* (*kraj + ina*) у значенні „територія, яка належить племені” [6].

Префікс *у-*, як зазначає етимологічний словник, – це непродуктивний приіменний префікс, що виступає замість *в* (наприклад, *убóрок*, *увáл*, *угóрок*) і має основне значення „зменшення, відокремлення, знаходження поряд”, а також як початкове *у-* (*ву-*) в деяких давніх словах, спільних для різних слов’янських мов, яке відбиває давній префікс зі значенням заперечення, позбавлення, зменшення) [3, 9]. Отже, ці зауваження дають можливість зробити висновок, що „Україна” – це „територія, що належить племені”, „країна в низині, долині”, „відрізана долина, низина”.

Цікаві гіпотези трактування назви нашої країни висували й інші дослідники, наприклад, Б. Чепурко вважає, що слово „Україна” походить від давнього *rajina*, тобто має значення земного відображення раю на землі: укр. *рай* – красива і благодатна місцевість; місце, де живуть душі померлих

праведників; друг. *paui* „сад; житло прародителів”; ч. *raj*, болг. *paа*, макед. *paј*, серб. *paј*, слн. *raj*, ст.сл. *paу* „те саме”.

Переважає більшість дослідників вважає прасл. *гаґь запозиченням з давньоіранської мови, пор. авест. *rvu-* „багатство, щастя”, двінд. *rvu-* „майно, багатство”, *rayis* „дар, володіння”, *rvti* „дає, дарує”.

За твердженням В. Скляренка, прасл. гаґь виникло з *rǫjos, яке утворено від дієслова *rǫitej̥ (>*reitei >*riti) „текти” за допомогою чергування кореневих голосних з (у дієслові) з ф (в імені). Дієслово *rǫitej̥ „текти” походить від індоєвр. кореня *rǫz̥- „рухатися, текти”, до якого зводяться також давньоінд. *ṛiyatz* „рухається, починає текти”, *ṛivṛti* „примушує текти, випускає”, давн. ірланд. *giathor* „водоспад”, ірланд. *gian* „море” [7]. Отже, значення іменника *гаґь (<*rǫjos) – „місце, де протікає річка”.

Якщо враховувати значення кореня *-raj-*, *-rajь-* та афіксів (суфікса *-ina* та префікса *y-*), то можна припустити, що назва „Україна” означає „багате, щасливе місце біля річки в долині”.

Гіпотези походження назви „Україна” доводять, що вона існувала задовго до утворення Київської Русі, а семантичне поле показує багатовекторність лінгвістичних досліджень щодо етимології та історії виникнення назви нашої країни.

На основі викладено матеріалу можна зробити висновок щодо приблизної етимології назви „Україна”: територія, що належить племені, територія уздовж меж держави біля її краю, шматок землі, країна, яка лежить на межі або за межами батьківщини чи області, країна в низині, долині, відрізана долина, низина, багате, щасливе місце біля річки в долині.

Література

1. Братко-Кутинський О. Феномен України. Наукове дослідження / О. Братко-Кутинський. – К., 2008. – 301 с.;
2. Вакулик І. І. Українознавство : навч. посіб./ Вакулик І. І., Пузиренко Я. – К., 2010. – 78 с.;
3. Етимологічний словник української мови у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 1 : У – Я / уклад. Г. П. Півторак та ін. – 2012. – 568 с.;
4. Лепеха Т. В. Українознавство : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=1153>;
5. Літопис Руський / За Іпатським

списком переклав Леонід Махновець. – К., 1989. – С. 343;
6. Півторак Г. „Україна” – це не „окраїна” [Електронний ресурс] / Г. Півторак. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/pivtorak/pivt12.htm>;
7. Скляренко В. „У нашій раї на землі” [Електронний ресурс] / В. Скляренко. – Режим доступу : <http://www.kulturamovy.org.ua/КМ/pdfs/Magazine48-49-17.pdf>.

ОБРАЗНІ ЗАСОБИ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ
РІДНОГО КРАЮ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ О. НАСТЕКИ
„РІДНЕ ВОГНИЩЕ”)

Анастасія Янович (ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Барилова Г.К.

Щоб залишити вражаючий відбиток у свідомості читача (слухача), щоб схвилювати його, поет повинен володіти вмінням зобразити яскраву, образну картину. Для цього митець використовує художні засоби (епітети, порівняння, метафори тощо). Вони визначають індивідуальний стиль майстра слова: „Тобі я, серце, раджу знову, / Ніде не запозичуй слова, / Не переймай чужий рядок, / Завжди роби лиш власний крок” („Про свій рядок”) [2].

Олександра Кузьмівна Настека народилася в селі Третяківці Біловодського району Луганської області в родині колгоспників. Була членом літературного обласного об'єднання ім. В. Сосюри. Друкувалася в міських, районних, обласних та республіканських газетах, а також у журналі „Хлібороб України”.

Її перу належать такі поетичні збірки: „Дотик серця” – дотик до усього болючого, „Рідне вогнище”, „Доспілі яблука”, „Люблю”, „Моєї осені краса” – думки про те, що людина невічна, „Їжачок у місті”(для дітей), „Маки в житті”.

Мета статті – аналіз образних засобів поезій збірки „Рідне вогнище”. Про цю збірку тепло відгукнувся наш земляк І. Савич: „Головною темою рукопису є тема рідного вогнища... А ще тема любові як великих почуттів людської радості, тема творчого труда, праці взагалі, високої моральності, краси

природи. Любить авторка і калину, і вишні, і квіти, і небо, і дощ, і сонце” [2, 3].

Образні засоби – це слова або вирази, які надають мові твору емоційної забарвленості. Серед них виділяємо такі: епітети, метафори, фразеологізми та порівняння [3].

Щоб посилити картинність та емоційність мовлення, авторка вживає епітети: зображальні (*святе джерело, рідне віконце, блискучі роси*); оцінні (*пекельна жара, манливий вогонь, свіжий хліб*). Через „постійні та контекстуально-авторські” [1, 210] епітети простежується зв’язок О. Настеки з попередніми поколіннями, знання нею фольклору.

Постійні	Контекстуально-авторські
<i>Серце щире</i>	<i>Ніжною габою</i>
<i>Білий світ</i>	<i>Калиновий світ</i>
<i>Вечірня зірка</i>	<i>Хвилювання калинно-вишневе</i>
<i>Теплі сні</i>	<i>Сивім серпанку</i>

Наприклад, застаріле слово *габа* означає турецьке сукно білого кольору („*Ой, із города із Трапезонта [Трапезунда] виступала галера. Третім цвітом процвітана – Турецькою білою габою покровена*” („Дума про Самійла Кішку”)) [4].

У багатьох творах поетеси („Калинові гронця”, „Радість”, „Квітень”) наявний образ калини – один з найулюбленіших поетичних образів в українському фольклорі, який є символом України, жіночої краси.

У духовній культурі нашого народу природа є певним носієм етнічних рис. Образи етноприроди вливаються в нашу світоглядну свідомість, визначають спосіб сприйняття, формують сталі установки діяльної співтворчості з природою. Культ природи породив у свідомості поетеси яскраву метафоризацію.

Уособлення	Власне метафори
<i>Сонце роси н’є</i> („Ностальгічне”)	<i>Темна нічка гуляє над тихим селом</i> („Рідна мамо моя”)
<i>Материнська душа</i> <i>вимовля...</i> („Родинне”)	<i>Розпустивши поли, / Ніч пішла за місто. / Розгубивши в полі / Зоряне намисто</i> („Етюд”)
<i>І посміхались квіти біля</i>	<i>Пити запах квітів біля хати...</i>

<i>хати... („Материн сон”)</i>	<i>(„Дідове подвір’я”)</i>
<i>Ходить тепле літо у руках з серпанком... („Літо”)</i>	<i>В росах купаються квіти... („У відпустку”)</i>
<i>Замружили очі блакитні світанки... („В тузі за літом”)</i>	<i>Холодна осінь тихо повезла мої печалі по важких дорогах... („Прохання до осені”)</i>
<i>І світанок в місто увійшов без стуку... („Етюд”)</i>	<i>Туман, туман повзе в яри, в долини... („Услід журавлям”)</i>
<i>Пов’язала осінь золоту хустину і гука до себе добра і гостинна... („Осіньне”)</i>	<i>Бродять верби босі навкруги... („Освідчення на човні”)</i>

Метафори „не лише конкретизують наше уявлення про предмет, а й виражають відповідне емоційне” [1, 216], ліричне ставлення до нього.

Єдність із природою, рідним краєм відбито в порівняннях, які використовує Олександра Кузьмівна в поетичних творах: „В серці – немов солов’ї” („У відпустку”), „О, юний ранку! Ти, як білий лебідь...” („Ранок”), „Тільки синій, як волошки в житті, Наче бачив і в ці чорні дні” („Пам’ять”), „Падають, падають, мов зоряниці” („Сніжинки”), „Моє невмируще, як сонце, життя” („Доньці”). Самі порівняння містять слова-символи: лебідь – символ чистоти, зоряниці – символ животворної й родючої природи, сонце, віддавна обожнюване слов’янами, уособлює життя [3]. Зіставляючи одне поняття (явище, факт) з іншим, авторка не лише вказує на їхню схожість чи відмінність, але й увиразнює зміст.

Іскрометними скарбами мовної образності, що „передають найтонші відтінки душевних порухів, обарвлюють висловлене в національний колорит”, на думку В. Ужченка, є фразеологізми. „З моря фразеологізмів письменники відбирають такі, які б образно порівнювали стан персонажа, обставини дії, характеристичні моменти з уже лексично освоєними відчуттями” [5, 12].

У поезіях О. Настеки наявні фразеологічні одиниці.

Фразеологічні сполучення	Фразеологічні єдності
<i>Серце хоче співати...</i>	<i>На відстані руки... („Калинові</i>

(„Калинові гронця”)	гронця”)
<i>Сльоза душить...</i> („Після прочитання збірки „Крізь полярні завої” І. Савича”)	<i>Зоря не заграла...</i> („Рідна мамо моя”)
<i>Стискається серце від болю...</i> („Після прочитання збірки „Крізь полярні завої” І. Савича”)	<i>Торує стежечку...</i> („Перша стежечка”)
<i>Серце краєв жах...</i> („Несподіваний дощ”)	<i>Щастя в руці...</i> („Справжнє щастя”)
<i>Нахмурили брови...</i> („Була короткою розмова”)	<i>Не об’їдеш конем...</i> („Не спішіть виростать”)
<i>Відкрию серце...</i> („Відкрию серце перед вами...”)	<i>Білий світ не милий...</i> („Ліс”)

Фразеологізми в поезіях О. Настеки служать для розкриття внутрішнього стану ліричного героя, а також для характеристики певного персонажа („Була короткою розмова”), для створення колориту усної авторської розповіді („Не спішіть виростать”). Фразеологічні одиниці порівняно зі словами, як правило, виразніші з емоційно-експресивного погляду.

Отже, образні засоби, які використовує О. Настека у віршах збірки „Рідне вогнище”, ввібрали в себе народну мудрість і культуру, стали джерелом розвитку рідної мови не лише для поетеси, а й для нас, її читачів.

Література

- 1. Галич О.** Теорія літератури : підручник / О.Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; за ред. О. Галича. – 4-те вид., стереотип. – К. : Либідь, 2008. – С. 205 – 216;
- 2. Настека О.** Рідне вогнище. Поезії / О. Настека ; за ред. Л.П. Стрельника. – Новоайдарська первинна організація, 1994. – 48 с.;
- 3. Потапенко О.І.** Шкільний словник з українознавства / О. І. Потапенко, В. І. Кузьменко. – К. : Укр. письменник, 1995. – 291 с.;
- 4. Публічний** електронний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrlit.org/slovnykgaба;
- 5. Ужченко В.Д.** Вивчення фразеології в середній школі : посібник для вчителя / В. Д. Ужченко. – К. : Рад. шк., 1990. – С. 3 – 20.

З ТВОРЧОГО ДОРОБКУ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

БУЛИ КОЛИСЬ...

Владислав Радченко (ДЗ „Луганський національний університет” імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, студент)
Наук. керівник – доц. Барилова Г.К.

Були колись гуни криваві,
Аттіла вів їх у бій.
І римські воїни „браві”
У ліс всі тікали мерщій...
Були й македонці жорстокі,
Олександр – полководець і цар.
Європи просторів широких
Єдиний він був господар...
Були і монголо-татари
Топили всі землі в крові,
Неначе нічні кошмари
Батя амбіції злі...
Давно це було дуже-дуже,
Не кожен його пам’ята.
До минулого люди байдужі,
А це ще не справжня біда...
З’являлись народи, зникали,
Тонули у власних мечях.
Недовго людьми панували,
Недовго наводили жах.
Нацисти на „П’яцца Лорето”
За п’яти висіли всі вниз.
Дихнула вільно планета,
Утерла очі від сліз.
Та недовго дихать судилосьь,
Недовго змогли відпочить...
Могутні наддержави
Почали знов усесвіт ділити.
Тримали сусідів в лещатах,
Всіх смикали за ниточки.
Як наслідок – в деяких хатах
Пов’язані чорні стрічки.

І на мить не спинялися люди:
Революції, сутички, бунт.
Раді миру – полум’я всюди,
Раді миру – ворухиться ґрунт...
Один одного нищим, вбиваєм,
Гнобим, катуєм чомусь.
Один одного проклинаєм,
Робим боляче завжди комусь.
Бо така наша суть і природа,
І такий історичний наш хрест.
Споконвіку нас манить свобода –
Це людського життя Еверест.
А ми терпим, сміємся крізь сльози –
Не зламати нікому людей.
Переборемо сніг і морози
Теплом серця із власних грудей!!!

СОКОЛЬНИКОВИ

Анастасія Янович (ДЗ „Луганський національний університет” імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, студентка)

Наук. керівник – доц. Барилова Г. К.

Біль, нестерпний пекучий біль
В материнських застиг очах:
Вона втратила сім синів,
І в очах її застиг страх.
За останнього, за найменшого,
За маленького Івася,
За останню дитину свою,
За останнє своє маля.
Пригорнула його до грудей
І пішла по полях в далечінь
Далеко від злих людей,
А маля на руках кричить,
А вона мовчазна іде,
І сльози рікою течуть...
Подалі від злих людей,
А за нею долі ідуть.

Це було звичайне село на Східній Україні. На сході його огортав сосновий ліс; на заході – поля жита, ячменю, проса; на півдні – луки волошок, півників, чорнобривців, маків; на півночі – городи. Село було велике, у ньому жило майже дві сотні людей. Будинки охайні, вибілені, стоять рівною чередою з обох боків дороги. В одному з таких будинків і жила сім'я Сокольнікових. Чоловік з жінкою, семеро старших синів і маленький однорічний Івась. Сім'я жила середньо – не бідно і не багато. На столі завжди була їжа, діти мали добру одіжку. Вчилися в сільській школі.

Ніщо не віщувало біди в той роковий день 22 червня 1941 року. Але ось із сільського гучномовця вирвалося слово „Війна!” І немов застигли жінки, заплакали за батьками діти, а за дітьми – матері.

І ось збирає чоловіка й чотирьох старших синів на війну Маруся Сокольнікова. Сльози обпікають ще молоде обличчя. В очах невимовний сум. Дивиться на свого чоловіка Данила, на своїх синів – Толю, Григорія, Арсенія, Дмитра – і їй не відпускає відчуття, що оце востаннє вона бачить їх. Зібралися сини, обійняли матір і пішли на фронт. Зібрався чоловік, поцілував жінку і теж пішов.

Пройшло півроку, і прийшло Марусі з фронту п'ять листів, і всі трикутні. Загинули на війні чотири її сини і чоловік Данило. Маруся немов постаріла за день: пожовкло обличчя, вкрилося зморшками, оселився в очах біль, затремтіли руки.

Не встигла вона оговтатись після загибелі чоловіка та чотирьох синів, як прийшов ворог до села. Піднялися чоловіки, які лишилися в селі, хлопці піднялися й пішли в бій з ворогом, пішли й три сини Марусі: Яків, Богдан та Микола. Довго бились з ворогом захисники – перемогли-таки, не впустили в село. Але якою ціною!

Постукали в двері Марусі. Вийшла вона на вулицю й залякла від горя. Лежать на землі обагрені кров'ю її сини: Яків, Богдан і Микола. Лежать і дивляться в небо мертвими очима. Впала Маруся навколішки, притисла до себе синів. І така страшна була вона у своєму горі, що навіть птахи перестали співати, щоб не тривожити тиші, яка огорнула самотню матір. Поховала Маруся ще трьох синів. Сім синів втратила вона на

війні. Посивіло чорне волосся, зблідло, зсунулося обличчя, тільки очі ще горіли на постарілому лиці. Пригорне вона, бувало, до себе Івася і шепоче:

– Сину мій, єдиний тепер. Брати твої полягли, захищаючи рідну землю, батько твій поліг у боях. Лишилися ми з тобою одні.

Через два дні прийшов у село німчук. Палив, нищив усе, що траплялося йому на шляху. Запалала хата Марусі. Пожирає полум'я все на своєму шляху. Стоїть Маруся серед вогню, пригортає до грудей сина Івася. Обпікає груди полум'я, уже не дихає на руках Івась, а Маруся стоїть, обійнята полум'ям, і тече по щоці сльоза. Затихає змучене материнське серце. Щезає біль від втрат. Падає Маруся. Відлітає її душа до неба, до своїх синів і чоловіка. До щастя...

Наукове видання

ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ

*Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка
(29 квітня 2016 року, м. Старобільськ)*

Редакційна колегія:

Савченко С.В., д-р пед. наук, професор, ректор (голова);
Нікітіна А.В., д-р пед. наук, професор (відпов. редактор);
Карлова Н.М., ст. викладач каф. укр. мови (відпов. секретар);
Барилова Г.К., канд. філол. наук, доцент;
Кравчук О.М., канд. пед. наук, доцент;
Шутова Л.І., канд. філол. наук, доцент.

За заг. ред. д-ра пед. наук, проф. А.В. Нікітіної
Коректор – Н. М. Карлова
Комп'ютерне макетування – Н. М. Карлова

Відповідальні за випуск:

Нікітіна А.В. – д-р пед. наук, професор (відпов. редактор);
Карлова Н.М. – ст. викл. кафедри укр. мови (відпов. секретар).

Здано до складання 25.02.2016 р. Підписано до друку
25.03.2016 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New
Roman. Друк ризографічний. Умов. друк. арк. 17,61. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703. Тел./факс: (06461) 2-16-02.
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.

